GRIGORE URECHE

LETOPISEȚUL ȚĂRII MOLDOVEI

LITERA

Grigore Ureche

Letopiseţul Ţării Moldovei

Editura Litera

Copyright © 2011 Litera
ISBN: 978-606-600-338-4

Lectura digitală protejează mediul

Versiune digitală realizată de elefant.ro

TABEL CRONOLOGIC

cca 1590 Descendent al unei familii boiereşti atestată la începutul secolului al XV-lea, cronicarul Grigore Ureche este fiul vornicului Nestor Ureche, mare şi iscusit boier moldovean considerat pe atunci una din cele mai marcante personalităţi politice ale Ţării Moldovei (purtător de solii la Poartă, mare logofăt şi mare vornic).

1604 Conform datelor lui Mihail Kogălniceanu folosite în *Notiţie biografică* a *cronicarilor Moldaviei,* în *Letopiseţele Moldovei,* „Marele logofăt Nestor Ureche cu soţia sa Mitrofana au zidit, în anul 1604, mănăstirea Secul, unde ei şi sunt îngropaţi.”

1607 În acest an Nestor Ureche primeşte indigenatul polon. În ce priveşte anul şi data de naştere ale cronicarului nu s-au păstrat nici un document concret şi nici o mărturisire personală care ne-ar indica o dată mai mult sau mai puţin sigură. Ca urmare a acestui fapt, începând cu Mihail Kogălniceanu, primul său biograf, majoritatea cercetătorilor şi istoricilor literari s-au abţinut să se pronunţe în atare privinţă. După afirmaţia cercetătorului literar Dumitru Velciu (Velciu D. *Grigore Ureche.* Colecţia „Universitas, Editura „Minerva”, Bucureşti, 1979, p. 64, „locul naşterii, acesta este, desigur, Moldova, foarte probabil la Goeşti, în ţinutul Cârligăturii (azi sat ţinând de comuna Ungheni, judeţul Iaşi)”.

1607-1616 În urma condiţiilor politice din Moldova, defavorabile familiei, Grigore Ureche îşi petrece copilăria şi adolescenţa în Polonia, unde se refugiase tatăl său şi al cărei indigenat îl primise. Aici va trebui să-şi petreacă prima parte a vieţii. Viitorul cronicar primeşte lecţii la şcoala Frăţiei Ortodoxe din Lvov, al cărei membru era tatăl său Nestor-Moldoveanul, cum era numit aici, şcoală ce-şi avea clasele de studii în incinta Bisericii Moldoveneşti. Tot în Polonia boierul moldovean îl înscrie la colegiul iezuit cu profil umanist din Lvov, unde studiază „artele liberale”, adică latina, gramatica, retorica şi poetica, pe texte din scriitorii clasici, aritmetica, geometria, astronomia, dialectica, teoria muzicii, teologia, istoria şi geografia. Tot aici învăţa limbile latină, slavă veche, polonă şi elină.

1617-1627 Grigore Ureche se întoarce în ţară, unde se apucă de administrarea moşiilor moştenite de la tatăl său dimpreună cu imboldurile spre cultură. Timp de zece ani nu-l găsim menţionat printre demnitarii ţării.

1628 Grigore Ureche păşeşte pe primele trepte ale ierarhiei boiereşti. Dintr-

un document din 1628 aflăm că el era al treilea logofăt, adică şeful cancelariei şi secretar al domnului Miron Barnovschi.

1631-1633 După o scurtă întrerupere ca „fost logofăt al treilea” Grigore Ureche este ridicat la rangul de mare spătar de către Moise-Vodă Movilă. Ca mare spătar el e membru al Divanului domnesc şi ia parte la discutarea şi luarea celor mai importante decizii ale acestui organ consultativ al domnitorului. Tot ca spătar el trebuia să poarte la ceremonii spada şi buzduganul domnesc - însemne ale domniei.

1634-1642 Mare spătar, şi în timpul domniei lui Alexandru Iliaş el complotează împotriva domnitorului, alături de Vasile Lupu, ajungând unul din sfetnicii lui principali, care ocupând tronul în 1634, îl va păstra în funcţie pe Grigore Ureche până în 1642.

1642-1647 Este ridicat la rangul de mare vornic al Ţării de Jos (1642), devenind cel mai influent dregător din Divan. În materie de politică externă Grigore Ureche promova cu hotărâre şi cu perseverenţă ideile polonofililor, care vedeau izbăvirea Moldovei din urgia turcească numai în alianţa ţării cu Polonia, a cărei putere era, pentru partizanii ei, chezăşia victoriei într-un ulterior război de eliberare. Ia parte activă la viaţa culturală a Moldovei. În această perioadă de înflorire a culturii naţionale, stimulate din plin de către domnitorul Vasile Lupu, Grigore Ureche îşi redactează cronica, singura sa lucrare cunoscută, rămasă neterminată. *„Letopiseţul Ţării Moldovei”* (1359-1594) se păstrează în 22 copii manuscrise, cu interpolări datorate lui Simion Dascălul, Misail Călugărul şi Axinte Uricarul. Cronica lui „marchează începutul istoriografiei în limba română şi prilejuieşte o primă afirmare a latinităţii limbii noastre”: „Măcar că de la Râm ne tragem şi cu ale lor cuvinte ni-s amestecate” (Doina Curticăpeanu, *Grigore Ureche* în *Scriitori români*, Bucureşti, 1978, p. 456).

1647 La sfârşitul lui aprilie 1647 cronicarul se stinge fulgerător din viaţă. Locul înmormântării nu este cunoscut. Cea mai probabilă versiune este că a fost înmormântat la Mănăstirea Bistriţa, unde „există, în pronaos, o criptă” făcută din porunca lui Nestor Ureche. După actele mănăstirii, în această criptă a fost îngropat cronicarul. *„Letopiseţul Ţării Moldovei”* ajunge numai până la domnia lui Aron Vodă. Textul original al cronicii nu s-a păstrat. Există numai copii interpolate din deceniile şi secolele următoare, fapt ce a dat naştere mai târziu la confuzii în privinţa stabilirii adevăratului autor. Din această cauză, cronica a mai fost atribuită lui Nestor Ureche, apoi lui Simion Dascălul. Cele mai numeroase, mai argumentate opinii susţin că Grigore Ureche este autorul, iar Simion Dascălul, Misail Călugărul şi

Axinte Uricarul sunt doar interpolatori succesivi ai textului original.

1852 De-a lungul timpului copiile cronicii lui Grigore Ureche s-au înmulţit şi în Moldova şi în Ţara Românească. Prima ei tipărire, într-o versiune aproximativă, datorată lui Mihail Kogălniceanu, ţine de anul 1852.

1858 Cronica lui Grigore Ureche şi Simion Dascălul în *Istoria Moldo-României*, I, Bucureşti. (de P. P. Panaitescu)

1878 *Chronique de Moldavie...* par Grégore Urechi, ed. Emile Picot, Paris.

1911 *Chronique de Gligorie Ureache*, ed. critică de I. N. Popovici, Bucureşti.

1955 Ediţia critică a operei lui Grigore Ureche, sub titlul *„Letopiseţul Ţării Moldovei”*, va vedea lumina tiparului abia peste mai bine de un secol de la prima ei publicare, adică peste 103 ani.

1958 Apare ediţia a II-a, revăzută, a *„Letopiseţului Ţării Moldovei”* de Grigore Ureche îngrijită de P P Panaitescu.

1961 *Letopiseţul Ţării Moldovei până la Aron-vodă*, 1359-1595, ed. de C. Giurescu, cu o prefaţă de I. Bogdan, Bucureşti.

1967 *Letopiseţul Ţării Moldovei*, ed. Liviu Onu, Bucureşti. *Letopiseţul Ţării Moldovei* ed. de Gh. Popp, Bucureşti.

1987 Grigore Ureche. *Letopiseţul Ţării Moldovei*. Ediţie de P P Panaitescu, Editura Minerva, Bucureşti.

1990 *Letopiseţul Ţării Moldovei*. Grigore Ureche. Miron Costin. Ion Neculce. Notă biografică. Activitatea literară. Alcătuire de Tatiana Celac, Editura Hyperion, Chişinău.

1997 Grigore Ureche. *Letopiseţul Ţării Moldovei*. Editura Litera, Chişinău. Ediţia este înzestrată cu un tabel cronologic şi cu ample referinţe critice privind cronica lui Grigore Ureche în timp şi spaţiu.

LÉTOPISEŢŬL TĂRII MOLDOVEI, DE CÂND S-AU DESCĂLECAT ŢARA ŞI DE CURSUL ANILOR ŞI DE VIIAŢA DOMNILOR CAREA SCRIE DE LA DRAGOŞ VODA PÂNĂ LA ARON VODĂ

Mulţi scriitorii au nevoit de au scris rândul şi povéstea ţărâlor, de au lăsat izvod pă urmă, şi bune şi réle, să rămâie feciorilor şi nepoţilor, să le fie de învăţătură, despre céle réle să să ferească şi să să socotească, iar dupre céle bune să urméze şi să să învéţe şi să să îndireptéze. Şi pentru acéia, unii de la alţi chizmindu şi însemnând şi pre scurtu scriind, adecă şi răposatul Gligorie Uréche[1] ce au fost vornic mare, cu multa nevoinţă cetind cărţile şi izvoadele şi ale noastre şi céle striine, au aflat cap şi începătura moşilor, de unde au izvorât în ţară şi s-au înmulţit şi s-au lăţit, ca să nu să înnéce a toate ţările anii trecuţi şi să nu să ştie ce s-au lucrat, să sa asémene fierălor şi dobitoacelor celor mute şi fără minte. Pre acéia urmând şi chizmând, măcar că să află şi de alţii semnate lucrurile Ţărâi Moldovii, apucatu-s-au şi Dumnealui de au scris începătura şi adaosul, mai apoi şi scădérea care să véde că au venit în zilele noastre, după cum au fost întâiu Ţărâi şi pământului nostru Moldovei. Că cum să tâmplă de sârgu de adaoge povoiul apei şi iarăş de sârgu scade şi să împuţinează, aşa s-au adaos şi Moldova, carea mai apoi de alte ţări s-au descălecat, de s-au de sârgu lăţit şi fără zăbavă au îndireptatu.

Acéstea cercând cu nevoinţă vornicul Uréche, scrie de zice că „nu numai létopiseţul nostru, ce şi cărţi streine au cercat, ca să putem afla adevărul, ca să nu mă aflu scriitoriu de cuvinte deşarte, ce de dreptate, că létopiseţul nostru cel moldovenescu aşa de pre scurt scrie, că nici de viaţa domnilor, carii au fost toată cârma, nu alége necum lucrurile denlăuntru să aleagă şi pre scurt scriind şi însemnând de la început până la domniia lui Pătru vodă Şchiopul şi s-au stinsu, că de aciia înainte n-au mai scris nimenea până la Aron vodă. Nici ieste a să mira, că scriitorii noştri n-au avut de unde strânge cărţi, că scriitorii dentăiu n-au aflat scrisori, ca de nişte oameni neaşăzaţi şi nemérnici, mai mult proşti decât să ştie carte. Ce şi ei ce au scris, mai mult den basne şi den poveşti ce au auzit unul de la altul. Iar scrisorile striinilor mai pe largu şi de agiunsu scriu, carii au fost fierbinţi şi râvnitori, nu numai a sale să scrie ce şi céle striine să însemnéze. Şi de acolo multe luund şi lipindu de ale noastre, potrivindu vrémea şi anii, de au scris acest létopiseţ, carile de pre în multe locuri de nu să va fi şi nemerit,

gândescu că cela ce va fi înţeleptu nu va vinui, că de nu poate de multe ori omul să spuie aşa pre cale tot pre rându, cela ce véde cu ochii săi şi multe zmintéşte, de au spune mai mult, au mai puţin, dară lucruri vechi şi de demult, de s-au răsuflat atâta vréme de ani? Ci eu, pe cum am aflat, aşa am arătat.”

(SIMION DASCĂLUL)[2]

După acéia şi eu care sunt între cei păcătoşi, Simeon Dascal apucatu-m-am şi eu pre urma a tuturora a scrie acéste poveşti, ce într-înse spune cursul anilor şi viiaţa domnilor, văzindu şi cunoscând că scriitorii cei mai de demult care au fost însămnând acéste lucruri ce au trecut şi s-au sfârşit şi pre urma lor alţii nu vor să să apuce; văzând noi aceasta că să părăséşte această însămnare, socotit-am ca să nu lăsăm acestu lucru nesăvârşit şi să nu să însămnéze înainte, carele mai nainte de alţii au fost începutu pre rând însemnatu, până la domniia lui Vasilie vodă, ca să nu ne zică cronicarii altora limbi c-am murit şi noi cu scriitorii cei dinceput, sau că doară suntem neînvăţat. Ci cu ajutoriul lui Dumnezeu, întăi m-am apucat a scrie ce au pizmit şi ce au însemnat alţii. Pentru acéia, gândindu şi socotind de la inimă ca să pociu afla cu adevărat acest lucru, să fie deplin, adunat-am izvoade pre rând de i-am împreunat. Şi citind izvoade pre rând, aflat-am şi acest izvod, carele l-au scris Uréche vornicul şi deaca l-am citit, l-am socotit că ieste scris adevăr, însă mai mult din cărţile streinilor decât din izvoadele noastre, că numai cât tinde poveştile mai largu şi de agiuns şi mai deschis, iar semnele sau tocmélele şi lucruri câte s-au făcut în ţară, nu le arată toate, că poate fi că n-au ştiut de toate cronicariul cel leşesc să le scrie. Iar létopiseţul nostru nu tinde poveştile, ce scrie mai pre scurt, însă le însemneaze toate pre rând. Măcar că vornicul Uréche au scris mai sus că létopisăţul cel moldovenesc scrie până la domniia lui Petru vodă Şchiopul şi décii s-au stâns, iar eu, adunând izvoade de limba noastră, aflat-am izvod denceput, cam pre scurtă vréme şi toate pre rând însămnând, până la domniia lui Vasilie vodă.

Pentru acéia, deaca am văzut că lipsesc poveştile şi cursul anilor din létopiseţul cel leşesc, am lipit dintre-ale noastre izvoade, carele am aflat că-s adevăr şi am adus poveştile la létopisăţul cel leşesc, carea la locul său, carele toate mai nainte să vor arăta, careşi la locurile sale şi toate pre rând chizmind şi însămnând, am izvodit din toate izvoadele într-un loc şi am făcut unul disăvârşit, de care lucru cu mare nevoinţă am silit să nu rămâie nimic nesămnat.

Prédosloviia descălicării a Ţării Moldovei dinceputul ei. Carea ieste însemnată de Uréche vornicul din létopiseţul cel latinescu izvodită

Vor unii Moldovei să-i zică că au chiemat-o Sţitia sau Schithia pre limba slovenească. Ce Sţitia coprinde loc mult, nu numai al nostru, ce închide şi Ardealul şi Ţara Muntenească şi câmpii preste Nistru, de coprinde o parte mare şi de Ţara Leşască. Chiematu-o-au unii şi Flachia, ce scriu létopiseţile latineşti, pre numele hatmanului râmlenescu ce l-au chemat Flacus, carile au bătut războiu cu sţitii pre acéste locuri şi schimbându-să şi schimosindu-să numele, din Flachia i-au zis Vlahiia. Ce noi acésta nume nu-l priimim, nici-l putem da Ţărâi noastre Moldovei, ci Ţării Munteneşti, că ei nu vor să disparţă, să facă doao ţări, ci scriu că au fostu tot un loc şi o ţară şi noi aflăm că Moldova s-au discălicat mai pe urmă, iar munténii mai dintăi, măcară că s-au tras de la un izvod, munténii întăi, moldovénii mai pre urmă, de păstorii nemerit, că umblându păstorii de la Ardeal, ce să chiiamă Maramoroş, în munţi cu dobitoacile, au dat de o hiară ce să chiamă buor şi după multă goană ce o au gonit-o prin munţi cu dulăi, o au scos la şesul apei Moldovei. Acolea fiindu şi hiara obosită, au ucis-o la locul unde să chiamă acum Buorénii, daca s-au discălicat sat. Şi hierul ţării sau pecétea cap de buor să însemnează. Şi căţeaoa cu care au gonit fiara acéia au crăpat, pre carea o au chiemat-o Molda, iară apei de pre numele căţélii Moldii, i-au zis Molda, sau cumu-i zic unii, Moldova. Ajijdirea şi ţării, dipre numele apei i-au pus numele Moldova.

(MISAIL CĂLUGĂRUL)

Scriu alte istorii pentru Ţara noastră a Moldovei, cum au stătut pustie 600 de ai, trecând împărăţiia slăvitului şi putérnicului Traian împărat, carele să cunoscu sémnele puterii lui pe unde au tras troian peste multe ţări şi preste această ţară, trecându oştile lui peste câmpi şi preste ape. Atâţia ai s-au aflat pustie, păn’ în vrémea ce au vrut milostivul Dumnedzău a nu lăsarea acestu pământ făr’ de oameni. Ce cu voia Sfinţii sale, îndemnându-să o samă de ficiori de domni den domniile ce au fost pre acéle vremi la Râm şi cu oamenii lor den Maramurăş, viind preste munţii ungureşti şi preste munţii Ţărâi Moldovei, vânându heri sălbatece păn’ au ieşit la apa ce-i dzice Moldoa, gonind un dzimbru, carele l-au şi dobânditu la un sat ce să chiamă Buorenii, pre aceia apă. Ş-au pus acei ape numele Moldova, pre numele unii ţânci ce s-au înecatu într-acea apă, ce o au chemat pre ţâncă Molda şi pre numele ei să dzice acmu şi ţărâi, Moldova, păn’ astădzi.

Ieşindu la loc frumos şi deşchis, socotindu cu toţii că-i loc bun de hrană şi plăcându-le tuturor, s-au întorsu înapoi iarăşi în Maramurăş ş-au scos oamenii lor toţi într-această ţară.

Pentru limba noastră moldovenească

Aşijderea şi limba noastră din multe limbi ieste adunată şi ne ieste amestecat graiul nostru cu al vecinilor de prinprejur, măcară că de la Râm ne tragem, şi cu ale lor cuvinte ni-s amestecate. Cum spune şi la prédosloviia létopiseţului celui moldovenescu de toate pre rându: ce fiindu ţara mai de apoi ca la o slobozie, de prinprejur venindu şi discălicându, din limbile lor s-au amestecat a noastră: de la râmléni, céle ce zicem latină, pâine, ei zic panis, carne, ei zic caro, găină, ei zicu galena, muieria, mulier, fămeia, femina, părinte, pater, al nostru, noster, şi altile multe din limba latinească că de ne-am socoti pre amăruntul, toate cuvintile le-am înţeleage. Aşijderea şi de la frânci, noi zicem cal, ei zic caval, de la greci straste, ei zic stafas, de la léşi prag, ei zic prog, de la turci, m-am căsătorit, de la sârbi cracatiţă şi altile multe ca acéstea din toate limbile, carile nu le putem să le însemnăm toate. Şi pentru aceasta să cunoaşte că cum nu-i discălicată ţara de oameni aşăzaţi, aşa nici legile, nici tocmeala ţării pre obicée bune nu-s legate, ci toată direptatea au lăsat pre acel mai mare, ca să o judece şi ce i-au părut lui, ori bine, ori rău, acéia au fost lége, de unde au luat şi voie aşa mare şi vârf. Deci cumu-i voia domnului, le caută să le placă tuturor, ori cu folos, ori cu paguba ţării, care obicéi până astădzi trăieşte.

De răsipirea ţărâi dentăi

Află-să această ţară să fie fostu lăcuit şi alţii într-însa mai nainte de noi, de unde cetăţile ţării să cunoscu că-i lucru frâncescu, de au lăcuit oştile Râmului şi au iernatu de multe ori, bătându-să uneori cu sţitii sau tătarii, uniori cu Bosna şi cu Rumele şi la perşi trecându. Ce fiindu în calea răotăţilor şi stropşindu oştile, care de multe ori să făcea războaie pre acesta loc, cum încă sémnile arată, carile le vedem multe pretitindirile: movili mari şi mici şi şanţuri pre Nistru, pre Prut, prin codri, n-au mai putut suferi, ce s-au răsipit şi s-au pustiit.

(SIMION DASCĂLUL)

De izvodirea moldovénilor, de unde au venit într-acéste locuri

Scrie létopiseţul cel ungurescu că oarecându pre acéste locuri au

fostu lăcuind tătarii. Mai plodindu-să şi înmulţindu-să şi lăţindu-să, s-au tinsu de au trecut şi preste munte, la Ardeal. Şi împingăndu pe unguri din ocinile sale, n-au mai putut suferi, ce singur Laslău craiul ungurescu, cari-i zic filosof, s-au sculat de s-au dus la împăratul Râmului, de ş-au cerşut oaste întru ajutoriu împrotiva vrăjmaşilor săi. Ce împăratul Râmului alt ajutoriu nu i-au făgăduit, ce i-au dat răspunsu într-acesta chip, de i-au zis: „Eu suntu jurat, cându am stătut la împărăţie, om de sabiia mea şi de judeţul mieu să nu moară. Pentru acéia oameni răi s-au făcut în ţara mea şi câte temniţe am, toate suntu pline de dânşii şi nu mai am ce le face, ci ţi-i voi da ţie, să faci izbândă cu dânşii şi eu să-mi curăţescu ţara de dânşii. Iară în ţara mea să nu-i mai aduci, că ţi-iu dăruiescu ţie.” Şi de sârgu învăţă de-i strânseră pre toţi launloc de pretitinderile şi i-au însemnatu pre toţi, de i-au arsu împrejurul capului de le-au pârjolit părul ca unor tălhari, cu un hier arsu, care semnu trăieşte şi până astăzi în Ţara Moldovei şi la Maramoroş, de să cevluiescu oamenii prejur cap. Décii Laslău craiu, daca au luat acel ajutoriu tălhărescu de la împăratul Râmului, au silit la Ţara Ungurească şi décii pre câşlegile Născutului, cu toată putérea sa s-au apucat de tătari a-i bate şi a-i goni, de i-au trecut munte în ceasta parte pre la Rodna, pre care cale şi sémne prin stânci de piatră în doao locuri să află făcute de Laslău craiul. Şi aşa gonindu-i prin munţi, scos-au şi pre aceşti tătari, carii au fostu lăcuitori la Moldova, de i-au trecut apa Sirétiului. Acolea Laslău craiu ce să chiamă leşaşte Stanislav, stându în ţărmurile apei, au strigatu ungureşte: „Sirétem, sirétem”, ce să zice rumânéşte, place-mi, place-mi, sau cum ai zice pre limba noastră: „Aşa-mi place, aşa”. Mai apoi, daca s-au discălicat ţară, după cuvântul craiului, ce au zis, sirétem, au pus nume apei Sirétiul. Şi după multă goană ce au gonit pre tătari i-au gonit şi i-au trecut preste Nistru, la Crâmu, unde şi până astăzi trăiescu, de acolo s-au întorsu Laslău crai îndărătu cu mare laudă şl biruinţă. Şi sosindu la scaunul său în zioa de lăsatul secului, cerşutu-ş-au blagoslovenie de la vlădicii săi, să-l lase trei zile să se veselească cu doamnă-sa şi cu boierii săi. Şi aşa l-au blagoslovit, de au lăsat sec marţi, cu toată curtea sa, care obiceai să ţine la légea lor şi până astăzi, de lasă sec marţi.

Ce această povéste a lui Laslău crai ce spune că au gonit pre ceşti tătari nu a-o scos Uréchie vornicul, din létopisăţul cel leşescu, ci eu Simeon Dascalul o amu izvodit din létopisăţul cel unguresc, care poveste o am socotit pre sémne ce arată, că poate fi adevărată[3].

De discălicatul Maramoroşului

Laslău craiul ungurescu după izbândă cu noroc ce au făcut, de răsipi pre cei tătari şi să aşeză la scaunul său, sfătuitu-s-au cu boierii săi, ce

vor face cu acei tălhari ce-i adusă într-ajutoriu de la împăratul Râmului, cu carii mare izbândă făcusă, de răsipise putérea acelor tătari; că să le dea loc şi ocine în ţară, nu suferiia cei de loc şi de moşie, ungurii, văzându-i că sunt nişte oameni răi şi ucigaşi, socotindu că de să vor plodi şi să vor înmulţi, ei să vor întări şi cândai să nu li să prilejască vreo price cu dânşii, să nu paţă mai rău decât cu tătarii, mai apoi să nu le fie a piierde şi crăiia. Ce le-au ales loc pustii şi sălbatec, îngrădit cu munţi pinprejur, între Ţara Leşască şi între Ţara Ungurească, unde să chiamă acum Maramoroşul. Acolo i-au dus de le-au împărţit hotară şi ocine şi locuri de sate şi târguri şi i-au nemişit pre toţi, adecă slugi crăeşti, unde şi până astăzi trăiescu la Maramoroş.

Pentru discălicatul ţării al doilea rând

După răsipa ţării dintăi, cum spune mai sus că s-au pustiit de nevoia oştilor lui Flac hatmanul râmlenescu (sau cum spune létopiseţul cel ungurescu de Laslău craiul ungurescu, cându au răsipit tătarii dintr-acéste locuri, de au rămas locul pustiu)4 mai apoi, după multă vréme, cum spune mai sus, cându păstorii din munţi ungureşti pogorându după vânat au nemerit la apa Moldovei, locuri desfătate cu câmpi deschişi, cu ape curătoare, cu păduri dése, şi îndrăgind locul, au tras pre ai săi de la Maramoroş şi pre alţii au îndemnat, de au discălicat întăi supt munte, mai apoi adăogându-să şi crescându înainte, nu numai apa Moldovei, ce nici Sirétiul nu i-au hotărât, ce s-au întinsu până la Nistru şi până la mare. Nici războaie mai făcea ca să-şi apere ţara şi pământul său de cătră ştiţi şi gotthi şi di cătră alţi vecini şi limbi ce era pinprejur. Ce avându purtătoriu domnii lor carii rădicasă dentru sine, în Ţara Leşască de multe ori au întrat şi multă pradă şi izbândă au făcut, din câmpi tătarii i-au scos. (Că după multă răsipă ce i-au fost gonit pre tătari oarecând di pre acéste locuri Laslău craiul ungurescu, iarăşi au fost început a să tinde la câmpi)5.

Aşijdirea şi munténilor nu numai nevoie şi groază le făciia, ce şi domniile schimba şi pre cine vrea ei, primiia; pre ardéleni nu-i lăsa să se odihnească, ci pururea le făcea nevoie şi cetăţi căteva le luasă şi le lipiia cătră Ţara Moldovei, carile toate mai înainte la locurile sale să vor arăta. Mai apoi şi turcii carii să vedea că ca o negură toată lumea acoperea, războaie minunate au făcut, de multe ori i-au şi biruit, mai apoi de o au şi supus supt giugul lor, de multe ori i-au asudat, rocoşindu-se şi nu fără multă moarte şi pagubă în oameni, până o aşăza.

(SIMION DASCĂLUL)

Predoslovie a létopiseţului moldovenescu ce într-însa spune că ieste făcută ţara den doao limbi, de rumâni şi de rusi, de care lucru să cunoaşte că şi păn , astăzi ieste ţara giumătate de rusi şi giumătate de rumâni

Ce această povéste nu să află însămnată de Uréche vornicul, iar eu n-am vrut să las nici această să nu pomenescu, socotind că cum am adus aminte de altele, ca să nu rămâie nici aceasta neînsămnată.

Scrie la létopiseţul cel moldovenescu, la predoslovie, de zice că deaca au ucis acei vânători acel buor, întorcându-se înapoi, văzând locuri desfătate, au luat pre câmpi într-o parte şi au nemerit la locul unde acum târgul Sucévei. Acolo aminosindu-le fum de foc şi fiind locul despre apă, cu pădure mănuntă, au pogorât pre mirodeniia fumului la locul unde ieste acum mănăstirea Eţcanei. Acolea pre acelaş loc au găsit o priseacă cu stupi şi un moşneag bătrân, de prisăcăriia stupii, de seminţie au fost rus şi l-au chiemat Eţco. Pre carele deaca l-au întrebat vânătorii, ce omu-i şi den ce ţară ieste, el au spus că ieste rus den Ţara Leşască. Aşijderea şi pentru loc l-au întrebat, ce loc ieste acesta şi de ce stăpân ascultă? Eţco au zis: ieste un loc pustiiu şi fără stăpân, de-l domnescu fierile şi pasările şi să tinde locul în gios, păn' în Dunăre, iar în sus păn' în Nistru, de să hotăraşte cu Ţara Leşască, şi ieste loc foarte bun de hrană. Înţelegând vânătorii acest cuvânt, au sârguit la Maramorăş, de ş-au tras oamenii săi într-această parte şi pre alţii au îndemnat, de au descălecat întăi supt munte şi s-au lăţit pre Moldova în gios. Iar Iaţco prisecariul, deaca au înţeles de descălecarea maramorăşénilor, îndată s-au dus şi el în Ţara Leşască, de au dus rusi mulţi şi i-au descălecat pre apa Sucévei în sus şi pre Sirétiu despre Botoşiani. Şi aşa de sârgu s-au lăţit rumânii în gios şi rusii în sus.

(MISAIL CĂLUGĂRUL)

Şi s-au plinit toate locurile într-această ţară de oameni, den munte păn' în Nistru şi în gios păn' unde dă Dunărea în Vidov şi păn' în Cetaatea Albă şi Chiliia şi Renii şi Nistrul în sus până mai sus de Cérnăuţi, unde să împreună cu hotarul Ţărâi Leşeşti şi pre Ceremuş.

(SIMION DASCĂLUL)

Aşijderea şi târgul Baia scrie că l-au descălecat nişte sasi ce au fost olari; aşijderea şi Suceava scrie că o au descălecat nişte cojocari ungureşti, ce să chiamă pre limba lor suci, iar Suceava pre limba ungurească să chiamă

Cojocărie. Aşa într-acesta chip să află să fie fost discălicarea Ţării Moldovei.

(MISAIL CĂLUGĂRUL)

Aflatu-s-au într-această ţara şi cetăţi făcute mai de demultu de ianovedzi: cetaatea în târgul Sucévii şi cetaatea la Hotin şi Cetatea Albă şi Cetaatea Chilii şi Cetaatea Neamţului şi Cetatea Noaă, Romanul, ce i s-au surpat pământul ş-au cădzut cetaatea.

Dinceputul domniilor vă leatul 6867<1359>[6]

Într-acei păstori ce au nemeritu locul acesta, fost-au şi Dragoş, carile au venitu de la Maramoroş, carile să vediia şi mai de cinste şi mai de folos decâtu toţi, pre carile cu toţii l-au pus mai mare şi purtătoriu lor.

(MISAIL CĂLUGĂRUL)

Şi dacă l-au pus domnu, luară pildă de pre capul acei hiară năsâlnice, dzimbrul, ce scriem mai sus că l-au vânat şi pusără de au făcut peciate Ţărâi Moldovei, de trăieşte păn într-aceste vremi în mânule cui alege Dumnedzău a hire domnu ţărâi, de trăieşte păn' astădzi, de să pune pre cărţi, ce poroncéşte domnul de tocméle şi de aşedzări lăcuitorilor şi de ascultat cărora vor să facă strâmbătăţi între lăcuitori, iar celora ce nu ascultă, de certare mare...

Şi daca au domnitu doi ani, au muritu.

Şi-ntr-acea începătură a fost domniia ca o căpitănie[7].

Pre acesta semnu dintăiaşi dată ce să arătă domniia fără trai, să putea cunoaşte că nu va fi aşezarea bună între domniia Moldovei, ce cum fu pre scurtu viiaţa domnului dintăi, aşa şi domnii ce vor fi înainte, adésea să vor schimba şi între domniia Moldovei multă neaşezare va fi.

Pre urma lui Dragoş vodă, au stătut la domnie fiiu-său, Sas vodă şi au ţinut domniia 4 ani şi au murit.

După moartea lui Sas vodă, au ţinut domniia fiiu-său, Laţco vodă 8 ani.

Pre urma lui Laţco vodă au domnit Bogdan vodă 6 ani.

După domniia lui Bogdan vodă au domnit Pătru vodă, ficiorul lui Muşatu, 16 ani.

După dânsul au domnitu frati-său, Roman vodă, trei ani.

(AXINTE URICARIUL)

Samodârjeţul, stăpânitoriu ţărâi de la plaiuri şi pănă la mare. Şi acesta au făcut târgul Romanul pre numele lui, precum mărturiséşte la uricul lui, carile să află la mănăstirea Pobrata.

Iară pre urma lui Roman vodă au stătut la domnie Ştefan vodă, carile au avutu doi ficiori, Ştefan şi Pătru, şi au domnitu 7 ani. Iară ce să va fi lucratu în zilile acestor domni, nu să află scris nimica, câtu au domnitu ei 46 de ani. Cunoaşti-se că au fostu neaşezaţi şi de curându, de n-au avut cine scrie, nici vecinii, carii nimica n-au lăsatu neînsemnatu, n-au ştiut de dânşii să scrie.

De însemnarea anilor

Însemnarea anilor a scriitorilor noştri nu să tocméşte cu a streinilor, că létopiseţul nostru scrie că au fostu vă leatul 6867 <1359>, cându au stătut domn Dragoş vodă, iară létopiseţul streinilor scrie că au fost 6867 în zilile acestui Ştefan vodă ce scriem mai sus. Iară ce să va fi trecut înapoi nu să află însemnat de streini, cunoaşti-să că cum nu să află de scriitorii noştri însemnat viiaţa domnilor şi lucrurile lor, aşa şi vă leatul, cândai să nu fie smintitu, iară de au şi însemnatu, nu au ştiut ce au scris. Iar létopiseţul leşescu putem cunoaşte că poate fi mai adevăratu, că fiindu oameni aşezaţi mai de demultu şi cronicarii lor neavându alte trebi, ce numai vă leatul păziia şi nişte lucruri mari ca acéstea păziia şi socotiia, să nu rămâie ceva neînsemnat, pentru ca să nu le zică vecinii lor di prinprejur că au fostu adormiţi sau neînvăţaţi şi nestrăbătuţi cu istoriia. Pentru acéia şi pre acesta lucru putem cunoaşte că ei cum au înţeles de descălicarea ţărâi noastre şi de lucrurile domnilor îndată s-au apucat de au însemnatu toate pre rându şi ale noastre şi ale lor, pentru acéia ei scriu că au fostu vă leatul la domniia lui Ştefan vodă, 6867 <1359>.

Domniia feciorilor lui Ştefan vodă

Acest ce scriem mai sus, Ştefan vodă, au avut doi ficiori, cum s-au pomenit mai sus, pre Ştefan şi pe Pătru, carii după moartea tătâne-său, pricindu-să pentru domnie, au fugitu Ştefan, fratile cel mai mare, la Cazimir craiul leşescu, poftindu ajutoriu împotriva frăţine-său, lui Pătru şi să i să pléce cu toată ţara. Iară Pătru cu ajutoriul ungurescu au apucatu ţara.

Vrându Cazimir crai ca să dobândească ţara şi să fie pe voia lui Ştefan vodă, i-au datu oaste, de au intrat în ţară, în zioa dintăi a lui iulie. Şi întăi îi mergea cu norocu, iară mai apoi i-au amăgit ai noştri, de i-au băgat la codru, fiindu copacii înţinaţi pre lângă drum, i-au surpatu asupra lor, unde câţi n-au pieritu de copaci i-au prinsu vii, pre carii mai apoi i-au răscumpăratu craiul Cazimir. Fost-au într-aceşti robi oameni mari: Zbigniev şi Tecinschii ficiorul voevodului de Cracău, trei steaguri a trei voevozi, a Cracăului, a Sandomirului şi a Liovului şi noao steaguri boiereşti.

Létopiseţul nostru de ficiorii lui Ştefan vodă ce pomenim mai sus, nimica nu scrie, ci scrie că după domniia lui Ştefan vodă, au domnit Iuga vodă 2 ani, după dânsul Alixandru vodă, carele să va pomeni mai gios. Iară noi n-am lăsat să nu-i însemnăm, nici de ficiorii lui Ştefan vodă, căci că poate să fie adevărat, că nu părtenéşte cronicarul Bielschi alor săi, ce scrie poticala ce au petrecut Ştefan vodă cu ajutoriul lor, de au perit cu toţi.

După aceştia au domnit Iuga vodă 2 ani şi l-au luat la sine Mircea vodă, domnul muntenescu. Iar ce să va fi lucrat într-acei doi ani a domniei lui nu să ştie.

(AXINTE URICARIUL)

Făr cât numai ce însemnează la un létopiseţ ce ieste izvodit de Dubău logofătul de pre létopiseţul lui...[8] de zice că el au trimis întăi la arhiepiscopul de Ohrida şi au luat blagoslovenie, de au pus mitropolit.

(MISAIL CĂLUGĂRUL)

Domniia Iugăi vodă, carele mai întréce cu toate pre domnii cei trecuţi mai denainte

Trimis-au la patrierşie de Ahrida ş-au luat mai întăiu blagoslovenie ş-au pus mitropolit pre Theoctist ş-au descălecat oraşe pren ţară, tot pre la locuri bune şi Ie-au ales sate şi le-au făcut ocoale prenpregiur şi-au început a dărui ocine pren ţară a voinici ce făcea vitejii la oşti. Ş-au domnit 2 ai şi l-au luat Mircea vodă, domnul muntenescu la sine.

Domniia lui Alexandru vodă cel Bătrân şi Bun

Létopiseţul nostru cest moldovenesc scrie că au fost cursul anilor 6907 <1399> aprilie 25, când au stătut domnu Alexandru vodă; iar létopiseţul cel leşesc scrie că au fost vă leatul 6921 <1413>

(AXINTE URICARIUL)

Dar au greşit, căci să află un uric al lui Alixandru vodă la mănăstire la Barnovschii şi scrie din vă leat 6906<1398>.

Acest Alixandru vodă multe lucruri bune au făcut în ţară şi au făcut 2 mănăstiri mari în Moldova, Bistriţa şi Moldoviţa, în doi ani a domniei sale.

(MISAIL CĂLUGĂRUL)

Făcut-au 2 sfinte mănăstiri mari în Moldova, Bistriţa şi Moldoviţa şi li-au îndzăstrat cu multe sate cu vecini şi cu băleştie şi cu veşminte scumpe înlontru şi cu odoare.

Şi deaca se vădzu luminat în cinstea domnii, în 2 ai a domnii lui, fiindu mai întreg şi mai cu minte decât cei trecuţi înaintea domnii lui şi multu trăgând şi rîvnindu spre folosul sufletului său, adus-au cu mare cheltuiala sa, den ţară păgână, sfintele moştii a marelui mucenic Ioan Novii şi li-au pus într-a sa svântă cetaate, ce ieste în oraşul Sucévii, cu mare cinste şi pohvală, de a ferirea domnii sale şi paza scaunului său. Ce veri cerca la cărţile besérecii viaţa lui, carele miercurea şi gioi în săptămâna rusaliilor îl slăvéşte toată ţara noastră în Suceava, unde dzac moştiile la mitropolie.

Mircea cel Bătrân

Şi cu darul ce avea de înţelepciunea de la milostivul Dumnedzău, căutându şi vădzindu cinstea lumii, cum să cade a să purta în podoabele împăraţilor ş-a crailor ş-a domnilor, socotit-au şi la această ţară, măcaru că n-au fost mai căutat alţii, ce au fost mai înainte domni, întăie dată au trimis la patrierşii de la răsărit de au luat blagoslovenie ş-au făcut mitropolit şi i-au dat scaun o sfântă mănăstire mare, mitropolie în oraşul Sucévii, lângă polata domnească, cu multe sate şi ocine dându-i, să fie de slujbă acei svinte mănăstiri, mitropolii, şi câteva ţinuturi în eparhiia ce i s-au dat, făcându-l epitrop legii.

Mai făcut-au ş-al doilea episcop, după mitropolit, la svânta mănăstire ce ieste în oraş în Roman şi i-au dat eparhiia o parte de ţinuturi de suptu munte den gios.

Mai făcut-au ş-al treilea episcop la o svântă mare mănăstire, la Rădăuţi şi eparhiia i-au dat Ţara de Sus, despre Ţara Leşască, ţănuturile céle de sus.

Şi daca au aşedzat vlădicii, le-au făcut cinste mare, că le-au pus scaunele, de şed denadreapta domnului, înaintea tuturor svétnicilor, aproape

de scaunul domnescu.

Tocmit-au şi boieri mari în svat, de chevernisala ţărâi ş-a pământului Moldovii:

Logofăt mare, giudecătoriu şi alesătoriu de ocine, ispravnic pre o frunte de oameni de ţară, ce sunt curténi şi giudecătoriu tuturor, cine-s cu strâmbătăţi în ţară şi luător de samă tuturor, ispravnic celor ce suntu la curtea domnească.

Vornic mare în Ţara de Gios, giudecătoriu tuturor den ţară, cine au strâmbătăţi şi globnic de morţi de om şi de şiugubini ce să fac la partea lui şi vornic Bârladului.

Vornicul cel mare de Ţara de Sus, giudecătoriu tuturor den ţară, cine au strâmbătăţi şi globnic de morţi de om şi de şiugubini ce să fac la partea lui şi vornic Dorohoiului.

Pârcălabul de Hotin la acea margine despre Ţara Leşască şi Căzăcească, giudecătoriul tuturor la acel ţănut.

Hatman şi pârcălab de Suceava şi ispravnic pe toate oştile ţărâi.

Postelnic mare, dvorbitoriu înaintea domnului şi pârcălab de Iaşi şi tâlmaciu a limbi striine.

Spătariu mare şi staroste de Cernăuţi şi cu obicéiu îmbracat la dzile mari cu haină scumpă domnească şi dvorbitoriu cu arme domneşti încinsu la spatele domnului într-acéle dzile.

Păharnic mare şi pârcălab la Cotnariu şi ispravnic viilor domneşti de la Cotnariu şi de la Hârlău şi cu obicéiu să dreagă domnului la dzile mari cu păhar la masă.

Alexandru cel Bun cu soția sa Ana

Visternic mare, ispravnic pre socotéle ce să fac, să să ia den ţară şi grijindu şi dându léfe slujitorilor şi purtătoriu de grijă a toată cheltuiala curţii şi a oaspeţi ce vin în ţară şi toate catastijile ţărâi pre mâna lui.

Stolnicul cel mare cu obicéiu la dzile mari şi la veselii domneşti, îmbrăcat în haine domneşti şi viind înaintea bucatelor domneşti, le tocméşte

pre masă înaintea domnului cu tipsiile şi dvorbitoriu într-acéle dzile.

Comis mare, ispravnic pre povodnici şi pre toţi cai domneşti şi împodobindu povodnicii în podoabe domneşti şi mărgătoriu înaintea povodnicilor ş-a domnului.

Medelnicériu mare, cu obicéiu îmbrăcăt în haină domnească, dvorbitoriu la masa domnului la dzile mari şi taie fripturile ce să aduc în masă.

Clucer mare, ispravnic pre beciurile domneşti, pre unt şi pre miere şi pre colacii, adecă pocloanele, ce vin de la oraşă la Născut lui Hristos.

Sulger mare, ispravnic pre toate obroacele ce să dau la cuhnele domneşti şi la slujitorii curţii, de carne şi la ospeţi ce vin în ţară.

Jicniceriu mare, ispravnic pre toate obroacele de pâne ce să dau la curtea domnului şi la slujitorii curţii şi la oaspeţi ce vin în ţară.

Vameş mare ce ţâne scălile ţărâi pentru vămăşie; duc dulceţi şi cofeturi la masă domnului la dzile mari şi ispravnic pre neguţători.

Şetrar mare pre corturile domneşti şi-n oşti şi-ntr-alte căli şi purtătoriu de grijă tunurilor.

Uşer mare, purtătoriu de grijă tuturor solilor şi tălmaci striinilor la giudeţ.

Armaş mare, ispravnic şi purtătoriu de grijă pentru toţi ceia ce fac rău şi cad la închisoarea ţărâi, la temniţă şi pedepsitoriu acelora tuturor şi cei giudecaţi de moarte daţi în mâna lui, să-i omoare.

Aga, ispravnic pre dărăbani şi pre târgu, pre Iaşi, giudeţ.

Logofăt al doilea, hotărâtoriu de ocine în toată ţara.

Postelnic al doilea, în toată vrémea dvorbitoriu înaintea domnului şi ficior de boieriu ales.

Logofăt al treilea, cărtulari, scriitoriu bun, dvorbitoriu totdeauna lângă domnu, credincios la toate tainele domnului şi cărţi ori den ţară, ori de la priietini de unde ar veni, toate în mâna lui mărgu şi cu învăţătura domnului de la dânsul iese răspunsurile şi pecétea tărâi în mâna lui. Şi orice giudéţe şi îndreptări să facu oamenilor, fără pecétea domnului nu poate hi carie-i în mâna logofătului al treilea, credincios în toate la domnu.

Postelnici den al doilea, înainte câţi va domnul să facă, deprindzindu-să la aceia cinste, iese şi la altă cinste mai mare.

Spătariu al doilea şi al treilea; al doilea zvoreşte cându nu zvoreşte cel mare, şi el îmbrăcat, cu spata încinsu şi cu buzduganul amână la spatele domnului. Iar spătariul al treilea zvoreşte peste toată vrémea.

Paharnicul al doilea, după dvorba paharnicului celui mare, dvoréşte la masă şi derege păhar cu băutură la domnu.

Păharnicul al treilea, iar cându nu derége al doilea, derége şi el la

masa domnului.

Aşijdiria şi mitropoliia de la Suceava şi episcopia de la Rădăuţi şi mănăstirea Neamţului şi alte mănăstiri.

Aşijdiria întăiaş dată au trimis de au luat blagoslovenie de la patriarşii răsăritului şi au făcut mitropolit, de l-au aşezat la scaun, la mitropolie în Suceava, numai anume nu scrie ce mitropolit au fost.

(AXINTE URICARIUL)

Însă la un létopiseţ a lui Dubău logofătul înseamnează cum să fie trimis întăi Iuga vodă, carile s-au poménit mai sus, la arhiepiscopul de Ohrida, de au luat blagoslovenie şi au pus mitropolit pe Theoctist, dară nu arată nici o dovadă, ci veri citi mai-nainte, la altu Alixandru vodă, de unde au luat blagoslovenie Theoctist mitropolitul.

Iar la leatul 6923 <1415> au trimis de au adus cu multă chieltuială şi moaştile sfântului mucenic Ioan Novii de la Cetatea Albă, de la păgâni şi le-au aşezat în târgu, în Suceava, la mitropolie, cu mare cinste şi cu litie, pentru paza şi ferinţa scaunului Domniei sale, carile să prăznuieşte miercuri, joi, în săptămâna rusaliilor, care ver ceti la cărţile biséricii mai pre largu pentru mucenia lui.

Cându s-au făcut săbor al optulea

În zilile acestui domnu fu săbor mare în Florenţia, în Ţara Italii, adunare mare de părinţi, ca să poată împreuna bisérica răsăritului şi cu apusului, pentru multă neîngăduinţă şi price, pentru capetile legii, la care săbor însuşi patriarhul Ioasaf de Ţarigrad şi cu împăratul Ioan Paleolog, cu mulţi mitropoliţi şi episcopi au fostu. Şi de ţara noastră încă au fostu trimis pre Grigorie Ţamblac. Iar de la apus, singur papa Hristofor cu gardinalii şi din multe locuri arhiepiscopi şi adunare mare de părinţi, la leatul 6940<1432>.

(AXINTE URICARIUL)

Iară la hronograf grecescu scrie că au fostu papa Evghenie şi de la Moldova au fostu Ioasaf şi vă leatul 6947 <1439>, cându s-au obârşit săborul. Şi aşa vom putea créde cum scriu grecii, că ei cum au fostu acolea şi cum au văzut, aşa au însemnatu.

Unde pre urmă bun nimica nu s-au ales, că în loc de împreunare,

mai mare vrajbă şi zarvă şi dispărţire s-au făcut, măcară că împăratul Paleolog, de nevoia turcilor ce-i venise la grumazi, că rămăsése numai cu numele împăratu, iară afară coprinsése turcii tot, pristănise la toate capetile legii, pre voia papii, numai să-i dea ajutoriu împotriva vrăjmaşului său, ce-i şi făgăduisă. Iară alţii tocmala lor ce să făcusă, le-au părut că-i strâmbătate şi asupreală biséricii răsăritului, că toate le lăsase pre voia lor, iară ei nimica din câte au vrut ai noştri nu au priimit. Ci atâta zavistie lucrul au aţiţat, că în loc de împreunare, nici să auză de numele papii şi a biséricii apusului, socotind-o în loc de călcătoare de lége. Scriu că începătoriu şi aţiţitoriu acestui lucru să fie fostu Marco episcopul de Efes, carile ca un dascal şi cum zicu unii, pentru pizma grecească, cunoscându că împresoară pre ai noştri, de n-au priimitu, ci au datu véste pretitinderile ca să nu priimească niminea acel săbor, măcară că alţii toţi au fostu pristănitu şi au fostu şi priimit. Ca şi acelora le da vină că au dat mâzdă. De care lucru, de era mai-nainte de acel săbor ceva neîngăduinţă într-acéste bisérici, era şi nădéjde că să vor tocmi şi vor veni la împreunare, iară după săbor, atâta oţărâtură stătu într-amândoao biséricile, de nu să pot vedea cu dragoste, ce una pre alta huléşte şi defaimă şi una pre alta va să pogoare şi să o calce. Răsăritul ieste începător, apusul va să să înalţe şi aşa una alţiia nu va să dea cale, cum răsăritul cu apusul n-ar fi fostu logodna lui Hristos. Ci de acestea destulu-i, ci la ale noastre să ne întoarcem.

Pentru pacea aşăzată ce au făcut Alexandru vodă cu craiul leşesc

Alexandru vodă făcu priiteşug mare cu léşii şi legătură tare, ca fie la ce treabă unul pre altul să ajutorească. Nici zminteală au fostu, că întăi au poftitu craiul pre Alixandru vodă ca să-i trimiţă ajutoriu împotriva crizacilor la prusi, nici s-au amăgit cu priiteşugul, că au trimis ajutoriu călăreţi moldovéni, carii au făcut mare izbândă. Că bătându-să cu crizacii, întăi au dat dos a fugi, de i-au înşirat, gonindu-i spre o pădure şi aciiaş pedestrindu-să, au săgetatu-le cai, de le-au căutat a da dosul némţii. Şi aciiaşi ai noştri s-au încălăratu şi mare moarte au făcut într-înşii. De care lucru, daca s-au întorsu ai noştri acasă, mare mulţămită au avut Alexandru vodă de la craiul.

Avându décii craiul leşescu a face oaste asupra lui Jicmontu craiul ungurescu, pus-au zălog la Alixandru vodă, Sneatinul şi Colomăia şi toată Pocutia şi au luat 1 000 de ruble de argint. Şi într-acelaşi an au murit Alixandru vodă, după ce au domnitu 32 de ani şi 8 luni. Şi banii au rămas la léşi.

Domniia lui Iliiaş vodă şi a lui Ştefan vodă, ficiorii lui Alixandru

vodă celui Bătrân

După moartea lui Alixandru vodă celui Bun au stătut la domnie fiiu-său cel mai mare, Iliaş vodă, carile au priimitu şi pre frati-său, pre Ştefan vodă la domnie. Şi legându priiteşug cu léşii, le-au întorsu Pocutia cu toate târgurile şi le-au iertat şi banii. Décii au întratu vrajba între fraţi, că Iliaş vodă vrându să omoare pre frate-său, pe Ştefan vodă, deci Ştefan vodă au fugitu la munténi.

De războaiele acestor 2 fraţi

Scrie létopiseţul nostru cestu moldovenescu, că daca au fugit Ştefan vodă la munténi de nevoia frăţine-său, de acolo luundu ajutoriu de oaste, au venitu spre ţară, unde i-au ieşit înainte frate-său, Iliaş vodă, la locul ce să chiamă Lolonii. Şi dându războiu, birui Ştefan vodă pe frate-său pe Iliaş vodă şi-l goni din ţară şi apucă Ştefan vodă scaunul.

Al doilea război

Décii nu după multă vréme, de iznoavă au venit Iliaşu vodă cu oaste asupra frăţine-său, lui Ştefan vodă, în anii 6942 <1434>, unde i-au ieşit Ştefan vodă înainte, la Dărmăneşti, fevruarie într-o zi, luni în săptămâna albă, şi dându război vitejaşte, iarăşi birui Ştefan vodă.

Al treilea războiu

După acéia de iznoavă, nu după multă vréme, s-au mai ispitit Iliaş vodă al treilea rându, de au mai intrat în ţară cu oaste leşască, unde i-au ieşitu nainte Ştefan vodă la Podraga şi lovindu-să oştile de faţă, iară pierdu Iliaşu vodă războiul.

Al patrulea războiu

De noroc era Ştefan vodă cu frati-său Iliaş, că bine nu să curăţiia de dânsul, atuncia şi sosiia, care au venit de iznoavă asupra lui Ştefan vodă cu oaste în anii 6943 <1435> avgust 4 zile şi s-au lovit cu Ştefan vodă al patrulea rându, la Chipereşti, într-o vineri. Ci norocul său cel rău iarăşi nu i-au slujitu, că iarăşi pierdu Iliiaşu vodă războiul, cum să zice şi la scrisoare: „Unde nu va Dumnezeu, nu poate omul”.

Al cincilea războiu

Iliiaşu vodă ştiindu-să căzut jos, nu pierdu nădéjdea, ci de iznoavă strânsă oaste şi au întrat în ţară la anii 6945 <1437> şi s-au lovitu al cincilea

rându cu Ştefan vodă, într-o joi, martie 8 zile. Ce nimica n-au folosit, că norocul lui cel prostu iarăşi îl lăsă la zminteală, de pierdu războiul, de i-au căutatu iarăşi a să întoarce înapoi la Ţara Leşască.

De împăcarea fraţilor

După acéia, curândă vréme, scrie că s-au împăcatu Ştefan vodă cu frati-său Iliaşu şi s-au împărţit cu ţara, cum va spune mai jos. Şi domnindu împreună şapte ani, mai apoi lui Iliaşu vodă i-au scos ochii. Iară létopiseţul cel leşesc de acéste războaie a ficiorilor lui Alixandru vodă nimica nu scrie, ci scrie că daca au venitu Ştefan vodă cu ajutoriul muntenescu şi au împinsu pre Iliaşu vodă din ţară, s-au dus Iliiaşu la craiul leşescu, după ce au domnitu Iliaş vodă doi ani şi 9 luni. Iară noi n-am vrut să lăsăm să nu poménim de războaiele acestor doi fraţi, căci că poate fi adevăratu, de vréme ce au fost având atâta vrajbă întru dânşii. Iară létopiseţul cel leşesc scrie că daca au gonit Ştefan vodă pre Iliaşu vodă din ţară, s-au dus Iliaş la craiul leşescu, la Vladislav Iaghello şi au pohtitu ajutoriu, să-l aducă la domnie şi să i să pléce cu toată ţara. Ci fără zăbavă de la frati-său, Ştefan vodă, au venitu soli cu daruri, poftindu-l de pace şi l-au aflatu la Lănciţi, făgăduindu să fie plecatu şi el lui crai. Pentru care lucru, măcară că Iliiaşu vodă au fostu ţiind o sor' a crăiasii, a Zofiei, şi-i era craiul mai priietinu, fiindu-i cumnatu, ci sfatul cunoscându pre Ştefan vodă că ieste mai de folos ţării, poftiră pe craiul să-l lase în pace şi să-l jure, să le fie lor cu credinţă. Iară lui Iliiaşu să-i dea hrană şi să aibă socotinţă, că văzându Ştefan vodă că-i la cinste, să să teamă şi să le ţie jurământul. Ci lui Iliaş nu-i sosiia pita craiului, ci gândi iară de domnie şi au vrut să între iară în ţară. Ci l-au prinsu Ian Ciola şi l-au datu la pază la cetatea Siraţului şi de ajunsu i-au datu hrană, şi lui şi doamnii lui, cu tută casa. Iară Ştefan vodă în Suceava au jurat lui crai înaintea solilor. Mai apoi ca să arate slujbă, au răsipitu o seamă de tătari, carii au fostu întrat la Podoliia să prade şi la Braţlav şi o samă vii i-au prinsu şi i-au trimis lui crai, la Sfidriial[9]. După acéia, cum s-au pomenitu mai sus, s-au împăcatu Iliaşu cu frate-său, Ştefan vodă şi s-au împărţitu cu ţara: Cetatea Albă şi Chiliia şi Ţara de Jos s-au venitu lui Ştefan vodă, iară lui Iliaşu vodă: Suceava şi Hotinul cu Ţara de Sus, zicându că după acéia au fostu legătură cu craiul leşescu şi mai mare şi daruri în toţi ai au fostu trimiţându Iliaşu, iară craiul i-au fostu datu Haliciul, ca să-şi ţie avérea.

De nişte tătari ce au prădat ţara în doao rânduri

Scrie létopiseţul nostru că în anii 6947<1438> noembrie 28, întrat-

au în ţară oaste tătărască, de au prădatu şi au arsu pănă la Botăşani şi au arsu şi târgul Botăşanii. Aşijdirea la anul după această pradă, la leatul 6948<1440> dichemvrii 12 zile, iarăşi au întrat tătarii în Ţara de Jos, de au prădat şi au arsu Vasluiul şi Bârladul. Iară létopiseţul leşesc de aceşti tătari ce scrie mai sus că au prădatu ţara, nimica nu însemnează.

De orbirea lui Iliiaş vodă

Domnindu ţara Iliiaşu vodă împreună cu frati-său, Ştefan vodă, apoi cându au fostu în anii 6952 <1444> mai, înaintea rusaliilor, află vréme Ştefan vodă ca să să curăţească de frati-său Iliaşu şi să ţie toată ţara însuşi; l-au prinsu şi i-au scos ochii, după ce au domnitu ţara amândoi şapte ani. Şi décii au domnitu singur Ştefan vodă nu multă vréme, numai 5 ani.

Domniia lui Roman vodă, ficiorul lui Iliaş vodă

Roman vodă, ficiorul lui Iliaş vodă, neputându răbda atâta nedumnezeire a unchi-său, s-au vorovitu cu o samă din curtea domnească şi au prinsu pre unchi-său, pre Ştefan vodă, şi i-au tăiatu capul şi s-au apucatu Roman de domnie, leatul 6956 <1448>.

Décii Roman vodă neputându să-şi îngăduiască cu văru-său, cu Pătru, ficiorul lui Ştefan vodă, pentru domnie, că cerca Roman să omoară pe Pătru, de i-au căutatu a fugi lui Pătru vodă la unguri.

De domniia lui Pătru vodă

Acestu Pătru vodă daca au pribegitu în Ţara Ungurească de nevoia văru-său, lui Roman vodă, la leatul 6957<1449>, n-au făcut zăbavă multă, ci au datu cetatea Chiliia ungurilor şi curândă vréme ajutoritu de Ian Huniad ţiitoriul Ţării Ungureşti, au venitu cu oaste şi au împinsu pe Roman vodă din ţară, după ce au domnitu Roman un an. Şi s-au apucatu Pătru Vodă de domnie.

De moartea lui Roman vodă

Iară Roman vodă fiindu seminţie dispre mumă craiului leşescu lui Cazimir, au năzuitu la dânsul şi făcând jalbă, au sfătuitu craiul să-i tocmască, au cu tărie să-l puie la domnie, mai apoi au socotitu că de-i vor şi împăca cu Pătru vodă, să domnească ţara împriună, cândai mai apoi vreunul de dânşii să nu paţă mai rău de cum au păţitu Iliaşu vodă cu frati-său Ştefan vodă, ci au ales sfatu să-l puie cu tărie la domnie. Şi au scos craiul şleahta rusască şi de la Premişlia, de la Liov, de la Belzu, de la Helmu şi de la Podolia şi mătuşa lui Roman încă mersése acolo, căriia i-au datu craiul

Colomiia să ţie şi au purces craiul cu oastea de au venitu pănă la Liov. Ci mai apoi, daca au oblicitu că Roman au muritu otrăvit de Pătru vodă, văru-său, s-au lăsatu de acel gându şi au trimis la Pătru vodă soli, să-i facă jurământu şi să-i dea pre Mihal, ficiorul lui Jicmontu, carile fugise de la craiul, întăi la cneazul Mazoviei, apoi la prusi şi la Şlonsca, mai apoi prin Ţara Ungurească au venitu în Moldova.

La acestea au răspunsu Pătru vodă solilor că jurământul să facă ieste gata, iară pre Mihal să-l dea nu i să cade, pre acela ce au năzuitu la dânsul, ca să nu-şi piarză credinţa, iară din ţară îl va goni. Şi după acéia s-au dus Mihal la tătari şi multă pagubă au făcut léşilor. Acestu Pătru vodă, după ce au datu cetatea Chiliia ungurilor, au domnitu şi el numai un an şi au muritu.

De un Ştefan vodă şi de Ciubăr vodă

Scrie létopiseţul cel leşesc că după moartea lui Pătru vodă au domnit un Ştefan un an şi au murit. După acestu Ştefan vodă au domnitu Ciubăr. Iar létopiseţul cel moldovenescu de acest Ştefan vodă nimica nu scrie, făr câtu spune că după moartea lui Pătru vodă au domnitu Ciubăr vodă doao luni.

Domniia lui Alexandru vodă tij ficior lui Iliiaş vodă, vă leat 6956 <1448>[10] *De domniia lui Bogdan vodă şi de viiaţa lui, ce războaie au făcut cu tată-său, cu Alixandru vodă, vă leatul 6962 <1454> avgust 22*

Domnind Alixandru vodă ţara, venit-au cu oaste fiiu-său, Bogdan vodă. Însă aşa zic că n-au fostu Bogdan vodă ficior cu cununie, ci copil lui Alixandru vodă.

Şi s-au lovitu cu tată-său, Alixandru vodă, la Tămăşani, aproape de târgul Romanului, avgust 22 dni. Şi după multă nevoinţă birui Bogdan vodă pe tată-său, pre Alixandru vodă, şi multă moarte s-au făcut în oastea lui Alixandru vodă. Şi într-acel războiu au peritu oameni de frunte, Onciul logofătul şi Costea Andronic şi alţii mulţi, după ce au domnitu Alixandru vodă 4 ani.

(AXINTE URICARIUL)

Află-se scris la un létopiseţ sârbescu de Azarie călugărul precum în zilele acestui domnu, Alixandru vodă, s-au hirotonit preaosfinţitul mitropolitul chir Theoctist de Nicodim din Ţara Sirbască, prin zilele bun

credinciosului cneazul Gheorghie dispot.

Cronicariul leşesc

Aşa scrie şi cronicariul lor, de zice că Bogdan vodă au venitu cu oaste asupra lui Alixandru vodă, cum s-au pomenitu mai sus şi l-au gonitu în Ţara Leşască, după ce au domnit patru ani.

Décii Alixandru vodă, daca au fugitu în Ţara Leşască cu doamnă-sa şi cu coconii săi, au poftitu de la craiul ajutoriu şi au trimis craiul pre Sinenschii cu Ţara Rusască şi au împinsu pre Bogdan vodă şi au apucatu Hotinul şi Neamţul şi Suceava şi au aşezat pre Alixandru vodă la scaun. Iară Bogdan vodă, fără zăbavă, adunându oameni de pretitinderile, au scos pre Alixandru vodă din scaun şi iar au apucat Bogdan vodă scaunul. Iară Alixandru vodă au năzuitu iară spre léşi şi au făcut jalbă de iznoavă pre Bogdan vodă.

Iară craiul au făcut sfat, ce va face cu această ţară mişcătoare şi neaşăzată. Sfătuia unii, de zicea să scoaţă domnii şi să puie judéţile sale şi să o împarţă, să o facă ţinuturi. Iară alţii era împrotivă, de zicea că mai bine ieste a să apăra de turci de după părérile altuia decâtu de după al său. Şi aşa alésera pre Odrivoz şi pre Coneţpolschii cu oaste, pentru pofta a o samă de moldovéni, să ducă pre Alixandru vodă la scaun, carile au scos voevozia rusască şi au avut şi de moldovéni gloate mari. Şi daca au întratu în Moldova cu trei oşti: moldovénii cu domnu său Alixandru vodă, cu un polcu de podoléni era Buceaţschii, iară pre altă oaste Coneţpolschi, care oaste au trecut Nistrul la Hotin supt cetate, că era cetatea pre mâna oamenilor lui Alixandru vodă. Iară Bogdan vodă au fostu atuncea la Lipoveţi.

Léşii, dacă au înţeles de dânsul, au vrut să treacă Prutul, ca să-i dea război, ci Bogdan vodă n-au vrut să le dea război, socotindu să-i bage la strimtori şi zăbovindu-i, să-i flămânzească. Aşa i-au purtatu din loc în loc până la apa Bârladului, iară el ţinea pădurile. Şi trimitea cu înşelăciune soli, cumu-i ieste voia să să pléce lui crai şi să facă pace, făgăduindu-i şapte mii de galbeni să-i dea pre anu şi încă şi alte daruri multe făgăduia, numai craiul să-l apere de turci. Crezându léşii acela cuvântu, au lăsat să fie pre îngăduinţa lui şi s-au întorsu pre acasă. Iară Bogdan vodă să ascuţiia, ca să-i poată undeva vâna, ci simţindu acéstea oamenii lui Alixandru vodă, le-au spus să nu să încrează, ci să să păzească. Ce léşii fiindu de înşălăciune coprinşi, nu băga în samă, până n-au fugitu un diiac al lui Bogdan vodă la oastea leşască, de le-au spus. Atuncea boierii lui Alexandru vodă sfătuia ca să încunjure pădurea şi să hălăduiască de meşterşugul lui Bogdan vodă; că în pădure supusése oaste. Ci léşii fiindu dârji, n-au vrut să asculte, ci au

întratu să treacă pădurea şi au trimis înainte carăle cu pârcălabul de Hotin şi cu dânsul toţi moldovénii şi podolénii.

Războiul lui Bogdan vodă cu léşii

Deci cându au fostu în mijlocul pădurii, făcut-au năvală oastea lui Bogdan vodă la carăle léşilor. Ci apărându-să léşii, de-abiia au scăpatu cu multă pagubă şi perire. Décii, vrându să între şi céialaltă oaste leşască, atuncea s-au ivitu toată oastea lui Bogdan vodă cu multe steaguri şi buciume, fără călărime, multă pedestrime. Acéstea văzându léşii, s-au tocmitu de războiu şi au băgatu în mijloc pe Alixandru vodă. Şi s-au tâmplatu acestu războiu, a şasea zi după pacea ce făcusă, la Crasna. Şi s-au bătut mai nainte de apusul soarelui până ce au înnoptat, perindu de îmbe părţile, până au năvălit şi gloatile de pedestri, carii au făcut mare moarte în léşi, tăindu cu coasile vinile cailor. Unde hatmanii leşeşti vrându să îmbărbătéze pre ai săi, ş-au pus şi ei capetile, ales Piotru Odrivozu şi Nicolae Porava şi Buciaţschii. Şi biruia Bogdan vodă, de n-ar fi datu ajutoriu moldovénii lui Alixandru vodă, carii trecusă pădurea cu podolénii, pre carii trimisése cu carăle. Şi aceia s-au învârtejitu la războiu, de au datu inimă celor pieitori şi au împinsu pre oastea lui Bogdan vodă, de au început a fugi şi au umplut pădurile. Şi aşa cu vitejiia iară a moldovénilor au întorsu izbânda la léşi, cei ce pierdusă războiul. Mulţi aleşi au perit întru acel războiu: Nesvoiovschii, Biasovschii, Davidovschii şi alţii mulţi ca aceştiia.

Deci Alixandru vodă cunoscându că nu să va putea aşeza la scaun, că pre vrăjmaşul său, pre Bogdan vodă, măcară că înfrânsése cu acea dată, iară nici o pagubă nu-i făcusă, că Bogdan vodă şi cu oamenii săi cumuş era învăţaţi a ţinea pădurile, măcară că să răşchirasă din război prin păduri, de iznoavă s-au strânsu şi s-au tăbărâtu, socotindu să nu piarză nădéjdea, ci di iznoavă să lovească pre léşi, că-i ştiia că suntu slăbiţi de tot ajutoriul.

Înţelegându acéstea léşii dimpreună cu Alixandru vodă şi văzându-să slăbiţi de totu ajutoriul, măcară că înfrânsése cu deodată pre Bogdan vodă, ci al doilea rându nu era nădéjde, că nimica lui Bogdan vodă nu-i stricasă, că din oastea lui puţini perisă, iară de la léşi mai cu totul perisă, văzându că nu le slujaşte norocul, nu s-au apucatu de scaun, nici au aşteptatu al doilea rându războiul, temându-să să nu-i lovască Bogdan vodă făr’ de véste cu oaste tocmită şi cândai să nu paţă mai rău decâtu întăi, să piiae şi câţi au mai rămas, bulucindu-să dimpreună cu Alixandru vodă, cu toţii s-au tras degrabu spre Ţara Leşască. Iară Bogdan vodă văzându-să curăţitu de vrăjmaşii săi, s-au aşezatu la scaun.

Ci de acéste războaie ale lui Alixandru vodă cu ale lui Bogdan vodă la une létopiseţe de ale noastre nimica nu scrie, că pre Bogdan vodă îl scrie

ficior lui Alexandru vodă şi au rămas pre urma lui la domnie. Iară întru unele izvoade de ale noastre scrie de războaiele lor, ca şi cronicariul leşescu, însă mai pre scurtu. Pentru acéia oare cum au fostu, că tot să tocmescu că izbânda au fostu a lui Bogdan vodă, că au rămas la domnie şi au domnitu doi ani.

(AXINTE URICARIUL)

Scrie la un létopiseţu vechiu sârbăscu de Azarie călugărul izvodit, precum în zilile acestui Bogdan vodă s-au început a da dajde turcilor şi pentru acéia ne-au numit bogdani până astăzi. Acestu Bogdan vodă este tată lui Ştefan vodă cel Bun.

Domniia lui Pătru vodă, pre carile l-au poreclit Aron

Vă leatul 6963 <1455>, după doi ani a domniei lui Bogdan vodă, scrie létopiseţul cel moldovenescu c-au venitu fără de véste Pătru vodă ce l-au poreclitu Aron şi au aflatu pre Bogdan vodă la satul Răusénii, din jos de târgul Sucévii şi l-au lovitu, vineri în răvărsatul zorilor, octomvrie 16. Şi acolo i-au tăiatu capul lui Bogdan vodă. Décii au stătut la domnie Aron vodă.

Războiul lui Alexandru vodă cu al lui Pătru vodă la Movile

În domniia lui Pătru vodă Aron, scrie létopiseţul cel moldovenescu că în anii 6963 <1455>, în luna lui mai, au venit Alexandru vodă, tatăl lui Bogdan vodă, cu oaste asupra lui Pătru vodă Aron şi ş-au datu războiu la Movile. Ci norocul cel prostu al lui Alixandru vodă nici aicea nu-l lăsă să izbândească, că dându războiu vitejaşte dispre amândoao părţile, birui Pătru vodă pre Alixandru vodă. Văzându Alixandru vodă că pierdu războiul, fugi la Cetatea Albă şi acolo s-au săvârşit. Iară Pătru vodă Aron au domnit doi ani.

De cest războiu a lui Pătru vodă cu a lui Alixandru vodă cronicariul cel leşescu nimic nu arată.

Acestu Pătru vodă au izvodit întăi şi au început a da dajdea turcilor.

(AXINTE URICARIUL)

Iară alţii zicu că de la Bogdan vodă s-au început, precum s-au pomenitu mai sus, la domniia lui.

Domniia lui Ştefan vodă, ce-i zic cel Bun, ficiorul lui Bogdan vodă şi de multe războaie minunate ce au făcut. Cându s-au domnitu, fost-au cursul anilor 6965 <1457> aprilie 12, joi

Acest domn, Ştefan vodă, după doi ani a domnii lui Pătru vodă Aron, rădicatu-s-au de la Ţara Muntenească cu multă mulţime de oaste muntenească şi din ţară adunaţi şi au întrat în ţară. Şi silind spre scaunul Sucévii, i-au ieşitu înainte Pătru vodă Aron pe Sirétiu, la Doljăşti, la tină, şi s-au lovitu în zioa de joi mari, aprilie 12, şi înfrânse Ştefan vodă pe Aron. Ci Aron vodă nu să lăsă cu atâta, ci de iznoavă s-au bulucitu şi al doilea rându; să lovi la Orbic şi iară birui Ştefan vodă. Şi-l prinse pe Pătru vodă Aron şi-i tăie capul, de-şi răsplăti moartea tătâne-său, lui Bogdan vodă.

Cându s-au strânsu ţara la Direptate

Deciia Ştefan vodă strâns-au boierii ţării şi mari şi mici şi altă curte măruntă dimpreună cu mitropolitul Theoctistu şi cu mulţi călugări, la locul ce să chiamă Direptatea şi i-au intrebatu pre toţi: ieste-le cu voie tuturor să le fie domnu? Ei cu toţii au strigat într-un glas: „În mulţi ani de la Dumnezeu să domneşti”. Şi décii cu toţii l-au rădicatu domnu şi l-au pomăzuitu spre domnie mitropolitul Theoctistu. Şi de acolea luo Ştefan vodă steagul Ţărâi Moldovei şi să duse la scaunul Sucévii. Décii Ştefan vodă gătindu-să de mai mari lucruri să facă, nu cerca să aşaze ţara, ci de războiu să gătiia, că au împărţitu oştii sale steaguri şi au pus hotnogi şi căpitani, carile toate cu noroc i-au venit.

Cându au prădatu Ştefan vodă Ţara Săcuiască

Scrie létopiseţul cel moldovenescu că fiindu Ştefan vodă om războinic şi de-a pururea trăgându-l inima spre vărsare de sânge, nu peste vréme multă, ce în al cincilea an, să sculă den domniia sa, în anii 6969 <1461> rădicându-să cu toată putérea sa şi s-au dus la Ardeal, de au prădatu Ţara Săcuiască. Nici au avut cine să-i iasă împotrivă, ce după multă pradă ce au făcut, cu pace s-au întorsu napoi, fără de nici o zminteală. Ci de această povéste cronicariul cel leşesc nimica nu scrie şi încă şi alte sémne multe suntu şi nu însemnează nimica de însile. Iară létopiseţul nostru, măcară că scrie cam pre scurt, însă le însemnează toate.

În al şaselea an a domnii lui Ştefan vodă, în anii 6970 <1462> iulie 22, loviră pre Ştefan vodă cu o puşcă în gleznă la cetatea Chiliei.

Iară în al şaptelea an a domnii sale, în anii 6971 <1463>, iulie 5, luatu-s-au doamnă de mare rudă, pre Evdochiia de la Chiev, sora lui Simeon

împăratul. Iară cronicariul cel leşescu scrie că au fostu Evdochiia fată lui Simeon împăratul, iară nu soră.

Ştefan cel Mare, miniatură din Evangheliarul de la Humor

Cându au luat Ştefan vodă Chiliia şi Cetatea Alba de la păgâni

Vă leatul 6973 <1465> meseţa ghenarie 23, adunându Ştefan vodă multă oaste de ţară, vrându să răscumpere cetăţile carile le luase păgânii de la alţi domni, pogorât-au cu toată putérea sa spre cetatea Chiliei. Şi sosindu la cetate miercuri spre joi, la miazănoapte, au încunjurat cetatea. Însă joi nu s-au apucat de harţu, iară vineri dins-de-dimineaţă au început a bate cetatea şi aşa toată zioa s-au hărţuit pănă în seară. Iară sâmbătă să închinară cei din cetate şi întră Ştefan vodă în cetatea Chiliei. Şi acolo petrecându trei zile veselindu-să, lăudându pre Dumnezeu, îmblânzia oamenii în cetate. Décia şi la Cetatea Albă au tras şi multă năvală făcându, dobândi şi Cetatea Albă. Şi aşa amândoao cetăţile cu multă moarte şi perire de ai săi le dobândi, carile întărindu-le cu bucate şi cu slujitori, au lăsat pre Isaiia şi pre Buhtea pârcălabi, ca să le grijască, iară el s-au întorsu la scaunul său la Suceava.

Iară în al zécilea an a domnii sale, în anii 6974 <1466> iulie 10, au început a zidi mănăstirea Putna, spre slava lui Dumnezeu şi a Preacuratii Maicii Fecioarii Mariei.

Războiul ce au făcut Ştefan vodă cu Mateiaş crai ungurescu la Bae

Mateiaşu, craiul ungurescu, bizuindu-să puterii sale şi meşterşugului său cu carile pre mulţi din vecinii săi i-au surpat şi i-au supus, carile de multe ori războaie făcea cu turcii şi cu noroc izbândia, neavându nici o pricină direaptă asupra lui Ştefan vodă, ci numai ca să-l supuie, să fie suptu ascultarea lui, ca să-i fie cuvântul deplin, de care lucru de multe ori să lăuda Mateiaşi crai, că câte izbânde face Ştefan vodă, cu putérea lui le face şi de suptu ascultarea lui face izbândă şi vrându de ce să făliia să arate cum ieste adevăratu, au trimis sol ca să i să închine Ştefan vodă, ce Ştefan vodă n-au priimitu. Mai apoi văzându Matéiaşu craiul volniciia lui Ştefan vodă că nu o poate supune, strângându multă oaste a sa şi luundu ajutoriu şi de la alţii, au purces în anii 6975 <1467> şi au tras spre Moldova. Şi zicea că cu cale mérge, ca să ducă la scaun la Moldova pe Pătru vodă. Şi trecându muntele, au trecut la Trotuş, noiembrie 19. De acolo luund drumul, au sosit la Roman, noiembrie 29 şi acolo s-au odihnitu pănă a şaptea zi, prădând şi jecuind. Iar a opta zi, dichemvrie 7, au arsu târgul Romanul şi décii au luat drumul spre Suceava, prădându şi arzând şi siliia la scaunul Sucévii. Mai apoi, socotind ca să nu rămâe vreun unghiu nepipăit de dânsul, au lăsat drumul Sucévii, unde-l aştepta Ştefan vodă, şi la Bae ş-au întorsu calea şi au sosit la Bae, luni, dichemvrie 14 zile şi acolea, cum nu vrea avea nici o grijă de nici o parte, lăsându-ş oastea fără de nici o grijă, nici pază, ci la băuturi şi la prăzi. Unde avându Ştefan vodă ştire şi

prinzându limbă, marţi noaptea, dichemvrie 15, au aprinsu târgul asupra lor, cându ei era fără de nici o grijă. Şi fiindu şi béţi şi negătiţi de război, i-au lovitu Ştefan vodă cu oaste tocmită în răvărsatul zorilor, de multă moarte şi perire au făcut într-înşii. Că ei nefiind tocmiţi de război, nimica de arme nu s-au apucatu, ci de fugă, nici urma să ia carii scăpa, că fiind noaptea, de nu ştiia încătro vor mérge, în toate părţile rătăciia, de-i vâna ţăranii în zăvoaie, prin munţi, unde vreo 12.000 periţi s-au aflatu. Mai apoi şi însuşi craiul, rănitu de săgeată foarte rău, de-abiia au hălăduitu pre poteci, de au ieşitu la Ardeal.

Drapelul lui Ştefan cel Mare

Aşa norocéşte Dumnezeu pre cei mândri şi falnici, ca să să arate lucrurile omeneşti câtu sunt de fragede şi neadevărate, că Dumnezeu nu în

mulţi, ce în puţini arată putérea sa, ca niminea să nu nădăjduiască în putérea sa, ce întru Dumnezeu să-i fie nădéjdea, nici fără cale războiu să facă, cărora li-i Dumnezeu împotrivă.

Pre acéia vreme având Ştefan vodă priiteşug cu léşii, au trimis din dobânda sa şi craiului leşescu, pen solii săi.

Iară Mateiaşu crai, daca au scăpatu, de iznoavă gătisă oaste, ca să vie asupra lui Ştefan vodă, ce viindu-i alte greutăţi dispre Ţara Ceşască, s-au întors la ceşi cu oastea sa.

Într-acéia şi craiul leşescu oblicindu că va să margă Mateiaşu craiul asupra lui Ştefan vodă, au trimis soli, zicându că-i va da ajutoriu, de-i va tribui, împotriva lui Mateiaşu, şi i-ar fi datu, de nu s-ar fi părăsitu Mateiaşu crai de acel gându. Pre acéia vréme, noiemvrie în 25, s-au pristăvitu Evdochia, doamna lui Ştefan vodă.

De prădarea săcuilor

Scrie létopiseţul cestu moldovenescu că într-acelaş an, după războiul lui Ştefan vodă ce făcusă la Bae cu Mateiaşu craiul, s-au rădicatu Ştefan vodă cu toată putérea sa, vrându să-şi răscumpere strâmbătatea sa ce-i făcusă ungurii, cându venise la Bae, s-au dus şi el la Ardeal, de multă pradă şi robie şi ardere au făcut în Ţara Săcuiască, neavându cine-i sta împotrivă şi cu pace s-au întorsu, fără nici o zminteală.

Ci de această povéste ce spune că au prădat Ştefan vodă Ţara Săcuiască, cronicariul cel leşescu nimica nu scrie.

Cându s-au împăcatu Ştefan vodă cu Matiiaşu crai ungurescu

Décii, după puţină vréme, au încetatu vrajba între craiul ungurescu şi între Ştefan vodă, că văzându ei că vrăjmaşul lor şi a toată creştinătatea, turcul, le stă în spate şi volniciei tuturor întinde mrejile sale, ca să-i coprinză şi arătându-să priietinu cu multe cuvinte de înşălăciune şi cătră unul şi cătră altul, ca să-i poată zădărî cap de price şi să înceapă zarvă, gândindu-să că într-acéle amestecături i să vor închina lui, pentru să le dea ajutoriu şi mai apoi îi va pleca şi suptu jugul său, văzându această înşălăciune, Mateiaşu craiul şi cu Ştefan vodă s-au împăcatu şi s-au aşezatu. Şi încă după pace aşezată şi legătură tare ce făcusă amândoi, au dăruitu Mateiaşu craiul pre Ştefan vodă cu doao cetăţi mari la Ardeal, anume Balta şi Ciceul.

De nişte tătari ce au întrat în ţară să prade

Vă leato 6978<1470> rădicatu-s-au multă mulţime de oaste

tătărască şi au întratu în ţară, să prade, cărora prinzându-le de véste Ştefan vodă, le-au ieşitu înainte. Şi la o dumbravă ce să chiamă la Lipinţi, aproape de Nistru, i-au lovit Ştefan vodă cu oastea sa, avgust 20, şi dându războiu vitejaşte, i-au răsipit şi multă moarte şi perire au făcut într-înşii şi mulţi au prinsu în robie şi le luo tot pleanul. De care lucru cunoscând Ştefan vodă că ajutoriul nu de aiurea i-au fost, ci numai de la Dumnezeu şi de la Preacurata Maica sa, cu mare laudă şi izbândă s-au întorsu la scaunul său, la Suceava.

Când au sfinţit Ştefan vodă mănăstirea Putna

Deaca se întoarse Ştefan vodă de la acel război cu noroc ce izbândi pre acei tătari, spre lauda acéia, mulţămind lui Dumnezeu, au sfinţit mănăstirea Putna, carea era zidită de dânsul, septevrie 3 zile, întru lauda a Preacuratei Ficioarii Mariei, Maicii Domnului nostru Iisus Hristos. La care sfinţenie multă adunare de călugări au fostu: Theoctistu mitropolitul şi Tarasie episcopul dimpreună cu Iosif arhimandritul şi igumenul Putnii, zicu că au fostu la liturghie arhiepiscopi şi episcopi şi preoţi şi diiaconi 64 la jirtăvnic.

Cându a întrat zavistiia între Ştefan vodă şi între Radul vodă şi de arderea Brăilii

Vă léato 6978 <1470>, într-acéia vréme întră zavistiia între Ştefan vodă şi între Radul vodă, domnul muntenesc, pre obicéiul firei omeneşti de ce are, de acéia pofteşte mai mult, de nu-i ajunse lui Ştefan vodă ale sale să le ţie şi să le sprijinească, ci de lăcomie, ce nu era al lui, încă vrea să coprinză. Strâns-au ţara şi slujitorii săi şi au întratu în Ţara Muntenească, de au prădatu marginea, fevruarie 27 dni şi au arsu Brăila în săptămâna albă, marţi.

De tăierea capetilor a nişte boieri, 6979 <1471> ghenuarie 16 zile.

Tăie Ştefan vodă pre Isaiia vornicul şi pre Negrilă păharnicul şi pre Alexa stolnicul în târgul Vasluiului.

Războiul de la Soci, cându s-au bătut Ştefan vodă cu Radul vodă domnul muntenescu, 6979 <1471> martie 7 dni

Radul vodă, văzându atâta pradă în ţara sa, ce-i făcusă Ştefan vodă, nu vru să lase să nu cérce strâmbătatea sa. Ce pururea se întâmplă, cela ce va să-şi întoarcă bătaia, de doao ori îl bat, că strângându oastea sa şi vecinească, au venitu asupra lui Ştefan vodă. Iară el ca un leu gata spre

vânatu, de sârgu s-au pornit şi la Soci le-au ieşit înainte şi dându războiu vitejaşte, martie 7 zile, nu mai puţin de vitejiia moldovénilor, carii era gata au să moară, au să izbândească, decât de meşterşugul lui Ştefan vodă, Radul vodă pierdu războiul cu multă pagubă de ai săi, că pre toţi i-au tăiatu şi toate steagurile Radului vodă le-au luat şi pre mulţi vitéji i-au prinsu vii şi pre toţi i-au tăiatu, numai ce au lăsatu vii 2 boieri de acei mari, pre Stan logofătul şi pre Mircea comisul.

De un cutremur

Într-acelaş an, avgustu 29, fu cutremur mare de pământu peste toată ţara, în vrémea ce au şezutu domnul la masă, la prânzu.

Vă leato 6980 <1472> au adus Ştefan vodă pre Mariia din Mangop, de o au luat luiş doamnă.

Al doilea războiu al lui Ştefan vodă cu al Radului vodă la Izvorul Apei, leatul 6981 <l472> noiemvrie 8

Ştefan vodă, fiindu aprinsă inima lui de lucrurile vitejeşti, îi părea că un an ce n-au avut treabă de războiu, că are multă scădére, socotindu că şi inimile voinicilor în războaie trăindu să ascut şi truda şi osteneala cu carea să diprinsése este a doao vitejie, strânsă de iznoavă oaste şi luo pre Basarabă Laiotă, ca să-l ducă la Ţara Muntenească, să-l puie domnu.

Iani socotéşte că suptu un copaciu bun câţi să adăpostesc, sau câtă laudă îşi adaoge nu numai purtătoriul, ce şi ţara, cându năvăliia la dânsul şi la ţară şi domnii cei streini, să-i ducă la domnie şi cu ajutoriul lor era cu nădéjde că vor izbândi.

Şi intrându Ştefan vodă în Ţara Muntenească, să gătiia de războiu Radului vodă. Ci văzându Radul vodă că nu-i va putea sta împotrivă, în 18 ale lui noiemvrie au dat dosul cu oastea sa şi s-au dus la scaunul său, la Dâmboviţă.

Aicea să socotim

Că iată că létopiseţul cel leşesc nu spune că s-au bătut trei zile războiul, déciia să fie dat dosul Radul vodă, ci spune că daca au văzut că nu le va putea sta împotrivă lui Ştefan vodă, au fugitu la cetate. Iară létopiseţul nostru scrie că daca au sositu Ştefan vodă la margine, noiemvrie 8 zile, au împărţitu steagurile oştii sale pre Milcov. Şi décii s-au împreunatu cu Radul vodă, joi într-aceastaşi lună, 18 zile, la locul ce să chiamă Cursul Apei. Şi dându războiu vitejaşte de îmbe părţile, s-au bătut acolo până în sară, aşijderea şi vineri şi sâmbătă toată zioa până în sară. Iară noaptea spre

duminecă au lăsatu Radul vodă toate ale sale în tabără şi au fugitu cu toată oastea sa la scaunul său, la Dâmboviţă. Iară Ştefan vodă s-au pornitu după dânsul cu toată oastea sa. Şi într-această lună 23 au încunjurat Cetatea Dâmboviţa şi într-acéia noapte au fugit Radul vodă din cetate, lăsă pre doamnă-sa Mariia şi pre fiica sa Voichiţa şi tot ce au avut şi s-au dus la turci. Iară Ştefan vodă, miercuri 24 ale aceştii luni au dobânditu Cetatea Dâmboviţa şi au întratu într-însa şi au luat pre doamna Radului vodă şi pre fiică-sa Voichiţa şi o au luat-o luişi doamnă şi toată avuţiia lui şi toate veşmintele lui céle scumpe şi visteriile şi toate steagurile lui. Şi acolo s-au veselit trei zile şi décii s-au întorsu înapoi la scaunul său, la Suceava, dându laudă lui Dumnezeu. Iară pre Basarabă vodă l-au lăsatu domnu în Ţara Muntenească şi au domnit o lună.

Iară Radul vodă au năzuitu la turci, ca să-şi poată scoate ajutoriu de la împăratul turcilor şi să-şi răscumpere domniia cu putérea lui.

Iară Ştefan vodă, daca au sosit la scaunul său, la Suceava, au trimis la craiul leşescu sol, vestindu-i de războiu cu noroc ce au făcut împotriva Radului vodă, fălindu-să că şi cetatea şi scaunul Dâmboviţa cu toată avuţiia i-au luat dimpreună şi doamna şi fiică-sa. Şi au trimis şi la craiul din dobânda sa, nu pentru că doară iau fostu datoriu să-i trimiţă, cum zic unii că au fostu supus léşilor, ci pentru să-l aibă priieten la nevoie şi la treabă ca acéia, de-i va veni asupră, cum s-au şi tâmplatu că atuncea i-au venitu véste cum Radul vodă au întratu în Ţara Muntenească cu oastea turcească. Şi aciiaşi au trimis şi alţi soli, de au poftitu oaste într-ajutor împotriva Radului vodă.

Războiul Radului vodă cu al lui Basarab vodă

Radul vodă daca au luatu ajutoriu de la turci, au întrat în Ţara Muntenească cu 15.000 de turci, fără alţi lefecii ce adunase şi au datu războiu lui Basarab vodă, joi, dichevrie 23 şi l-au răzbitu pre însul şi pre toată oastea lui. Carile văzându-să împresuratu de vrăjmaşii săi, au năzuitu iarăşi la Moldova, la stăpânul său, Ştefan vodă.

Iară turcii s-au pornitu pre urma lui Basarabă vodă şi au venitu până la Bârlad, de au stătut ca un zidu, vineri dechemvrie 24. Şi aşa au slobozitu năvrapii săi, de au prădatu toată ţara. Şi décii s-au întorsu pri în Ţara Muntenească şi s-au dus înapoi.

Iară craiul leşescu au trimis pre Dombec caştelanul de Belz şi pre Sohodolschii ca să-i poată împăca, măcară până la o vréme, cu Radul vodă, ci s-au trăgănatu vrémea până într-altu an. Şi au învăţatu craiul, de va tribui oaste de grabu, să rădici Buciaţschii toată şleahta Podoliei, să margă întru ajutoriu lui Ştefan vodă.

Cându au luat Ştefan vodă cetatea Teleajănul şi cându s-au bătut cu Ţăpăluş şi cu ungurii, mai apoi şi cu Basarabă, leat 6982 <1474> octomvrie 1

Au luat Ştefan vodă cetatea Teleajănului şi au tăiatu capetile pârcălabilor şi muierile lor le-au robitu şi mulţi ţigani au luat şi cetatea au ars-o.

Într-acéiaşi lună, în 5 zile, fu războiu în Ţara Muntenească cu ungurii şi cu Ţăpăluşi şi cu ajutoriul lui Dumnezeu au biruitu Ştefan vodă şi au bătut pre unguri. Într-acéiaşi lună, în 20 de zile, au răzbitu şi pre Băsărabă.

Războiul lui Ştefan vodă cându s-au bătut la Podul Inaltu cu turcii, 6983 <1475>

Într-acéia vréme, Mehmet împăratul turcescu armându 120.000 de oastea sa şi oastea tătărască şi muntenească, să margă cu Radul vodă, au trimis asupra lui Ştefan vodă. Iară Ştefan vodă avându oastea sa, 40.000 şi 2.000 de léşi ce-i venise într-ajutoriu cu Buciaţschii de la craiul Cazimir şi 5.000 de unguri, ce-i dobândise de la Mateiaşu craiul unguresc, le-au ieşit înaintea turcilor din sus de Vasluiu, la Podul înalt, pre carii i-au biruitu Ştefan vodă, nu aşa cu vitejiia, cum cu meşterşugul. Că întăi au fostu învăţatu de au pârjolitu iarba pretitindinea, de au slăbitu caii turcilor cei gingaşi. Décii ajutorindu putérea cea dumnezeiască, cum să vrea tocmi voia lui Dumnezeu cu a oamenilor, aşa i-au coprinsu pre turci negura, de nu să vedea unul cu altul. Şi Ştefan vodă tocmisă puţini oameni preste lunca Bârladului, ca să-i amăgească cu buciune şi cu trâmbiţe, dându semnu de războiu, atuncea oastea turcească întorcându-să la glasul buciunelor şi împiedicându-i şi apa şi lunca şi negura acoperindu-lu-i, tăindu lunca şi sfărămându, ca să treacă la glasul bucinilor.

Iară dindărăt Ştefan vodă cu oastea tocmită i-au lovitu gioi, ghenarie 10 dzile, unde nici era loc de a-şi tocmirea oastea, nici de a să îndrepta, ci aşa ei înde sine tăindu-să, mulţi pieriră, mulţi prinşi de pedestrime au fost. Ce şi pre aceia, pre toţi i-au tăiatu, unde apoi mâgle de cei morţi au strânsu şi mulţi paşi şi sangeaţi au pierit. Şi pre ficiorul lui Isac paşa, după ce l-au prinsu viu, l-au slobozit. Şi puşcile le-au dobânditu şi steaguri mai mult de o sută au luat.

(MISAIL CĂLUGĂRUL)

Dacă i-au bătut pre turci, ei de la Podul înaltu au luat pen păduri ş-

au ieşit unde purcede apa Smilii în ţânutul Tutovii. Acolo în légea lor au dat laudă lui Dumnedzău că au scăpat ş-au ieşit la lume. Iar Ştefan vodă pornitu-s-au după dânşii cu ai săi moldoveni şi cu 2.000 de oaste leşască, ce i-au fostu într-agiutoriu şi i-au gonit pre turci păn' i-au trecut Seretiul la Ionăşăşti, unde să pomenéşte şi astădzi Vadul Turcilor.

Şi acolo, deasupra Seretiului, la movila cea mare a Tecuciului, odihnind 3 dzile, i-au venit véste de la starostii de Crăciuna, ce-i dzic acmu Putna, cum Radul vodă vine cu oşti asupra lui Ştefan vodă, fără véste. Şi întristându-să, Ştefan vodă, cu cine avea, cu ai săi, au răpedzit la ostaşi, de-i strângea de sârgu. Într-aceia au sosit şi Şendrea hatmanul, cumnatul lui Ştefan vodă, cu o samă de oşti ce au fost rămas înapoi; îndată şi Coste păharnicul cu altă samă de oaste ce au fost gonit pre turci, de i-au fost trecut Seretiul, au sosit. Şi avându bucurie Ştefan vodă de ai săi, cum să aflară pegiur dânsul la loc de grije, îndată repedzi pe Şendre hatmanul înaintea oştii munteneşti cu puţinei slujitori, ca-n chip de strajă. Şi dând pe oastea muntenească, mulţi pre puţini, fură biruiţi de oastea Radului vodă şi acolo pierit-au şi Şendrea hatmanul, mai gios de Râmnic, unde s-au pomenit multă vréme Movila Şendrii. Şi l-au dus, de l-au îngropat în sat în Dolhăşti, lângă tată-său.

Înţelegându Ştefan vodă cum că adevărat Radul vodă domnul muntenescu şi cu oastea sa îi vine asupră, ghenarie 13 au trecut Seretiul şi mai sus de Râmnic le-au fostu războiul. Şi dând războiu vitejéşte despre amândoaă părţile, multă pagubă s-au făcut şi cu vrérea lui Dumnedzău fu izbânda la Ştefan vodă, că pierdură munténii războiul. Dat-au Ştefan vodă oştii sale voie să prade în trei dzile, cât vor putea, în Ţara Românească şi prădându, adus-au multă dobândă ostaşii.

Şi zăbăvindu Ştefan vodă acolo, păn' a să strânge oştile toate, aducând şi pre mulţi den boierii Ţării Româneşti şi alte capete, oameni de frunte, acolo au pus pre ai săi boieri şi oameni de cinste, de au vorovit ş-au tocmit, de au despărţit den Milcovul cel Mare o parte de părău, ce vine pre lângă Odobeşti şi tréce de dă într-apa Putnii. Şi păn' astădzi ieste hotarul Ţărâi Moldovei şi a Ţărâi Româneşti acel părău ce să desparte den Milcovul cel Mare. Iar mainte au fost având ţărâle amândoă pricină, că Ţara Românească vrea să fie hotarul său păn' într-apa Trotuşului, iar moldovenii nu-i lăsa, păn' au vrut Dumnedzău de s-au tocmit aşea. Ş-au luat Ştefan vodă cetaatea Crăciuna cu ţănut cu tot, ce să chiamă ţănutul Putnii şi l-au lipit de Moldova ş-au pus pârcălabii săi, pre Vâlcea şi pre Ivan.

Şi într-acéia laudă şi bucurie au ziditu bisérica în târgu în Vasluiu, dându laudă lui Dumnezeu de biruinţă ce a făcut. Şi décii s-au întorsu la

scaunul său, la Suceava, cu mare pohvală şi biruinţă, de la însuşi Dumnezeu de sus, ieşindu-i înainte mitropolitul şi cu toţi preoţii, aducându sfânta Evanghelie şi cinstita cruce în mâinile sale, ca înaintea unui împăratu şi biruitoriu de limbi păgâne, de l-au blagoslovitu. Atuncea mare bucurie au fostu tuturor domnilor şi crailor de prinprejur de biruinţă ce au făcut Ştefan vodă.

(MISAIL CĂLUGĂRUL)

Întorsul lui Ştefan vodă cu oştile

Mărgându Ştefan vodă cu oştile pre apa Bârladului în sus, atuncea plăcându-i locul între Bârlad şi între apa Vasluiului şi într-aceia laudă şi bucurie de izbândă cu năroc ce au biruit pre turci şi pre munténi, au început a zidi bisérica sveti Ioan Preditice, în târgu în Vasluiu, dând laudă lui Dumnedzău de biruinţă ce au făcut, şi pre urmă case domneşti, cum să cunoscu şi pân' într-acéşte vremi. Şi odihnindu Ştefan vodă acolo cu oştile sale şi râvnindu cu nevoinţă a să zidi biséreca şi alte lucruri ce arată că au făcut mai pre urmă.

Mai apoi întorcându-să ajutoriul craiului leşescu acasă cu multă dobândă, au trimis Ştefan vodă de i-au dus 36 de steaguri, arătându vitejiia ce au făcut şi i-au mulţumitu de ajutoriu.

(MISAIL CĂLUGĂRUL)

Într-acéia vréme odihnindu Ştefan vodă la Vasluiu, i-au venit olăcari de sârgu de la Soroca, cum Lobodă şi Nalivaico hatmanii căzăceşti au intratu în ţară şi pradă. Décii Ştefan vodă neputând suferi pre nepriieteni a-i lăsarea să strice ţara, ce îndată cu ai săi, cu câţi era, i-au căutat a mérge, unde s-au şi tâmpinat cu acea oaste căzăcească pe Răutu, la Grumădzeşti. Fiindu cazacii în pradă răşchiraţi şi lovindu-i noaptea fără véste, fură biruiţi cazacii. Atuncia şi Lobodă hatmanul căzăcescu fu prinsu de oastea lui Ştefan vodă.

Şi gonindu-i spre Nistru, Nalivaico hatmanul şi cu o samă de cazaci au dat să treacă Nistrul şi mulţi s-au înecat şi un polcovnic al său vestit, Jora, acolo s-au înecat şi alţi mulţi. Şi astădzi este de pomenit acel loc de-i dzic Vadul Jorăi.

De acolo s-au întorsu Ştefan vodă ş-au descălecat târgul Iaşii şi în lauda lui Dumnedzău au început a zidi beséreca marelui mucenic şi

ciudotvoreţ Necolai.

Şi décii s-au întorsu la scaunul său, la Suceavă, cu mare pohvală şi biruinţă de la sângur Dumnedzău de sus, ieşindu-i înainte mitropolitul cu toţi preuţii, aducându Svânta Evanghelie şi cinstita cruce în mânule sale, ca înaintea unui împărat şi biruitor de limbi păgâne, de l-au blagoslovit. Atuncea mare bucurie au fostu tuturor domnilor şi crailor de prenpregiuru de biruinţă ce au făcut Ştefan vodă. Şi daca s-au aşedzat la scaunul său, la Suceavă, în lauda lui Dumnedzău au început a zidi o înfrumusăţată mănăstire, sveti Dimitrie, ce ieste înaintea curţii domneşti.

Şi s-au încununat cu doamna Voichiţa, fata Radului vodă. Iar pre maică-sa cu mare cinste o au trimis la domnu său, la Radul vodă, în Ţara Românească.

Războiul lui Ştefan vodă, cându s-au bătut cu Mehmet beg împăratul turcescu şi cu munténii la Valea Albă

Vă leato 6984 <1476>, văzându împăratul Mehmet beg câtă pagubă au avut în oastea sa de la Ştefan vodă, gândi însuş cu capul său să margă, să stropşască Ţara Moldovei şi să-şi ia cetăţile înapoi, Chiliia şi Cetatea Albă, carile fusésă mai nainte pre mâna lor.

Acolo Ştefan vodă multu au nevoitu să nu-l lase să treacă Dunărea, ci n-au putut, că tătarii de o parte, turcii de altă parte, cu oastea fără număr ce venise, ci au dat cale turcilor şi s-au apucat de tătari şi pre lesne bătându-i, i-au gonitu până la Nistru. Vrea da războiu şi turcilor, ci văzându atâta tărie cu împăratul şi mulţime de oaste, cu pedestrime şi cu puşci şi încă-l sfătuia boierii ca să să dea la loc strâmtu, ca de nu vor birui, să să apere şi să n-aibă zminteală.

Deci Ştefan vodă văzându aşa, s-au întorsu, de s-au dat spre munţi, unde ş-au ales loc de războiu la strâmtoare, la Valea Albă, unde să chiiamă acuma Războienii, di pre acel războiu ce au avut moldovénii cu împăratul turcescu. Şi pedestrindu-să oastea, ca să nu nădăjduiască în fugă, ci întru arme şi au datu războiu, iulie 26. Şi multă vréme trăindu războiul neales de îmbe părţile osteniţi şi turcii tot adăogându-să cu oaste proaspătă şi moldovénii obosiţi şi neviindu-le ajutoriu de nici o parte, au picat, nu fieşte cum, ci până la moarte să apăra, nici biruiţi dintru arme, ci stropşiţi de mulţimea turcească, au rămas dobânda la turci. Şi atâta de ai noştri au perit, cât au înălbit poiana de trupurile de a celor periţi, până au fostu războiul. Şi mulţi din boierii cei mari au picatu şi vitéjii cei buni au peritu şi fu scârbă mare a toată ţara şi tuturor domnilor şi crailor di prinprejur, daca auziră că au căzut moldovénii suptu mâna păgânilor.

Într-acel războiu au căzut Ştefan vodă de pre cal jos, şi Dumnezeu l-au feritu, şi nu s-au vătămat. Iară turcii s-au întorsu spre Suceava şi au arsu târgul. Şi décii s-au întorsu înapoi prădându şi arzându ţara. Mai apoi, după ieşirea nepriietinilor şi a vrăjmaşilor din ţară, daca au strânsu Ştefan vodă trupurile morţilor, movilă de cei morţi au făcutu şi pre urmă ş-au ziditu deasupra oasilor o bisérică, unde trăieşte şi astăzi întru pomenirea sufletelor.

Scrie létopiseţul nostru că după poticala lui Ştefan vodă, ce au pierdut războiul, de sârgu au strânsu oastea ce au putut degrabă şi s-au dus după turci şi i-au ajunsu trecându Dunărea, la vréme de mas şi lovindu-i fără véste, i-au speriiat de au căutat a fugi, lăsându pleanul şi tot ce au prădatu. Iară Ştefan vodă le-au apucatu pleanul tot şi s-au întorsu înapoi cu izbânda.

Scrie la létopiseţul nostru că la acest războiu ce au fost la Valea Albă, au fostu şi Basarabă vodă cu munténii, venit întru ajutoriul împăratului turcescu, pre carile toţi domnii de prinprejur îl cuvânta de rău, zicându că n-au fostu într-ajutor crucii şi creştinătăţii, ce păgânilor şi duşmanilor.

Iară la létopiseţul cel leşesc, de izbânda lui Ştefan vodă, ce au scos pleanul şi prada la Dunăre de la turci şi de Basarabă vodă cu munténii, nimica nu scrie. Şi încă şi alte sémne multe nimica nu le însemnează, carile nice unile n-am vrut să le lăsăm, ci toate care la locul său le-am tocmit.

Răspunsul altor sémne

Vă leato 6985 <1477> noemvrie, pristăvitu-s-au Theoctist mitropolitul de Suceava, carile au ţinut scaunul 25 de ani şi au stătut altul, Gheorghie mitropolitul. Într-acelaş an, dichemvrie 19, pristăvitu-s-au doamna Maria ce era de la Mangop.

Vă leato 6987 <1479> iunie 22 au început Ştefan vodă a zidi cetatea Chiliei şi o au sfârşit-o într-acelaş an, iulie 16.

Într-aceeaşi an şi într-aceiaş lună, iulie 25, pristăvitu-s-au Bogdan vodă, ficiorul lui Ştefan vodă.

Într-acelaş an, avgust 18, pristăvitu-s-au Cneajna. Vă leato 6988 <1480> pristăvitu-s-au Pătru vodă, ficiorul lui Ştefan vodă.

Războiul de la Râmnic, când s-au bătut Ştefan vodă cu Ţăpăluşi vodă, vă leatul 6989 <1481>, iulie 8

Fu războiu în Ţara Muntenească, de s-au bătut Ţăpăluşi vodă cu Ştefan vodă la Râmnicu şi au biruitu Ştefan vodă cu mila lui Dumnezeu şi

cu ruga Preacistii şi a tuturor sfinţilor şi cu ajutoriul sfântului şi a marelui mucenic al lui Hristos Procopie, fură biruiţi munténii şi mulţime de înşi fără număr au perit şi toate steagurile lor au luatu şi mulţi boieri au picat. Şi pre Ţepăluşi vodă încă l-au prinsu viu şi i-au tăiatu capul. Şi de la Ştefan vodă încă a picat om de frunte Şandrea hatmanul şi l-au adus de l-au îngropat în Dolheşti, lângă tată-său. Iară Ştefan vodă au pus munténilor domnu pre Vladul vodă Călugărul, carile mai apoi au făcut vicleşug asupra lui Ştefan vodă, pentru căci dideasă ajutoriu turcilor, cându au mersu de au luat cetăţile şi au prădat ţara. Iară Ştefan vodă, după războiu cu noroc ce au făcut, cu mare pohfală şi laudă s-au întorsu la scaunul său, la Suceava.

Zic să să fie arătat lui Ştefan vodă sfântul mucenicu Procopie, umblându deasupra războiului călare şi într-armatu ca un viteazu, fiindu într-ajutoriu lui Ştefan vodă şi dându vâlhvă oştii lui. Ci ieste de a-l şi créderea acestu cuvântu, că daca s-au întorsu Ştefan vodă cu toată oastea sa, cu mare pohfală, ca un biruitoriu, la scaunul său, la Suceava, au zidit bisérică pre numele sfântului mucenicu Procopie, la satu la Badeuţi, unde trăieşte şi pănă astăzi.

De Ţăpăluşi vodă nu scriu toţi într-un chip, unii zic că au prinsu Ştefan vodă pre Radul vodă, carile au fostu aţiţătoriul cel mare asupra creştinilor şi i-au fost ajutat şi braşovénii. Tăindu pre turci şi luundu Ţara Muntenească, au lăsatu pre Ţăpăluşi în locul său. Ci oricum au fostu, că tot să tocmescu că au fostu izbânda lui Ştefan vodă.

Minunatu lucru: după poticală dintăi şi după pierzarea oştii dintăi, cela ce nu avea voinici de oaste, ci strângea păstorii din munţi şi argaţii, de-i într-arma, acmu iară să rădica deasupra biruitorilor dintăi, daca au pierdut ţara, acmu domni altora le da şi ţara lăţiia.

Vă leato 6990 <1482> martie 10 au luatu Ştefan vodă cetatea Crăciuna cu tot ţinutul ce să chiiamă ţinutul Putnii şi l-au lipit de Moldova şi au pus pârcălabii săi, pre Vâlcea şi pre Ivan.

Vă leato 6991 <1483> au început Ştefan vodă a zidi cetatea de la târgul Romanului, ce să chiiamă Smeredova.

Vă leato 6992 <1484> Ştefan vodă într-o noapte au prădatu şi au arsu toată Ţara Muntenească.

Când au luat Baiazit împăratul turcescu Chilia şi Cetatea Albă, leat 6992 <1484>

Baiazit împăratul turcescu cu mare oaste au întrat în ţară şi au bătut Chiliia şi Cetatea Albă, însă nu singur cu putérea sa, ce şi Vladul vodă Călugărul, domnul muntenescu, cu munténii, încă au mers într-ajutoriu

împăratului, cum s-au poménitu mai sus că au făcut vicleşug asupra stăpânului său, lui Ştefan vodă, de au datu ajutoriu turcilor. Şi miercuri, în patrusprăzéce zile iulie, au luat cetatea Chiliia, în zilele lui Ivaşco şi Maxim pârcălabii.

Aşijdirea într-acelaş an, miercuri, avgust 5 zile, au luat şi Cetatea Albă, în zilile lui Gherman şi Ion pârcălabii. Şi ar fi vrut apuca şi alte cetăţi, că Ştefan vodă la gol n-au îndrăznitu să iasă, ci numai la strimtori nevoia de le făcea zminteală. Ci şi turcii văzându ajutoriul ce venise de la Ţara Leşască lui Ştefan vodă, sau însuşi craiul, cum scriu unii, că au tras de la rusi şi de la Litva ţara toată, de să strânsése oamenii de treabă mai mulţi de 20.000 de oameni şi trecându Nistrul craiul cu dânşii suptu Haliciu, au venitu la Colomăia, de ş-au pus tabăra, 6993 <1485> septevrie 1.

Acolea au venit şi Ştefan vodă, de s-au împreunat cu craiul, şi toate ce au avut mai de treabă au vorovitu. Mai apoi l-au şi ospătat pre Ştefan vodă şi 3.000 de oameni i-au dat, cu carii s-au întorsu Ştefan vodă la Moldova. Împreunându décii oastea cea streină cu a sa, pre multe locuri au smintit pre turci, de le-au căutatu a ieşi din ţară. Aşa Ştefan vodă au curăţitu vrăjmaşii din ţară. Iar cetăţile carile le-au luatu turcii, Chiliia şi Cetatea Albă, n-au putut să le dobândească, că ei mai nainte de ce au ieşitu, le-au grijitu cu oameni, cu puşci şi cu bucate de-ajunsu şi au rămas pre mâna turcilor, până în zioa de astăzi.

Ce până a să sfătui Ştefan vodă cu craiul leşesc, unde să adunasă la Colomiia, iar din jos venise Hroiot cu turcii până la Suceava şi au arsu târgul, septevrie 19, luni şi marţi. Şi déciia s-au întorsu înapoi, prădându şi arzându ţara.

Şi după acéia, octovrie 19, s-au pristăvit Ioasaf arhimandritul carile au fostu întăi igumen în mănăstirea Putnei.

Războiul cându s-au bătut Ştefan vodă cu Malcociu şi cu turcii la Catlabuga

Mai apoi, într-acelaşi an, Ştefan vodă, daca au scos vrăjmaşii săi din ţară şi daca au răcitu vrémea şi caii turcilor au slăbitu, au lovit pre Malcociu la Catlabuga, noiemvrie 16, de au topit toată oastea turcească.

într-aceasta bucurie, daca s-au întorsu Ştefan vodă, au zidit bisérica pre numele sfântului Nicolae în târgul Iaşiloru.

Războiul când s-au bătut Ştefan vodă cu Hroiot pre Sirét la Şchiiei, 6994 <1486> martie 6

Într-acesta an venit-au Hroiot cu oaste de la ungur asupra lui Ştefan

vodă, căruia i-au ieşitu Ştefan vodă înainte cu oaste pre Sirétiu la Şchéi şi dându războiu vitejaşte despre amândoao părţile, într-o luni, martie 6 zile, pierdu Hroiot războiul şi oastea, mai apoi şi capul, însă cu mare primejdie lui Ştefan vodă, că s-au pornit cu calul jos, puţin de n-au încăput în mâinile vrăjmaşului său. Mai apoi Hroiot fiindu prins viu de Ştefan vodă, i-au tăiatu capul.

Vă leato 6995 <1487>, într-acestu an au discălicatu Ştefan vodă târgul Hârlăul, de au ziditu şi bisérica cea domnească de piiatră şi curţile acéle domneşti cu ziduri cu tot, carile stau şi astăzi.

Vă leato 6998 <1490>, au murit Mateiaşu craiul unguréscu, carile mare nume de vitejie au lăsatu pre urmă, că nu numai cu némţii şi cu vecinii săi războiu cu noroc făcea, ce şi cu turcii multe trebi au avut şi de multe ori i-au biruit, iară pre urma lui au stătut crai Vladislav.

Într-acesta an au murit şi Ioan, fecior împăratului de Mosc, nepot lui Ştefan vodă.

(AXINTE URICARIUL)

Vă leato 6999 <1491>. Într-acesta an să ştii cetitoriule că au zidit Ştefan vodă bisérica lui sfeti Nicolae din târgul Iaşii; de nu crezi, caută la vă leatul ce scrie deasupra uşii biséricii, iară nu cum scrie înapoi.

Vă leatul 7003 <1495> Ştefan vodă au zidit sfânta episcopie în târgu în Huşi, hramul sfinţilor apostoli Petru şi Pavel, şi curţi domneşti, carile suntu surpate, numai beciurile stau până astăzi.

Vă leato 7004 <1496> iulie 25 dni cetvertoc, răposat-au Alixandru vodă, ficiorul lui Ştefan vodă şi l-au îngropatu în mănăstirea Bistriţii, lângă strămoşul său, Alexandru vodă.

Războiul lui Ştefan vodă, când au bătut pre Albrehtu craiul leşescu la Codrul Cozminului, leat 7005 <1497>

Albert craiul leşescu fiindu ales de ţară craiu pre urma lui Cazimir, tătâne-său, ce ţinusă cu Ştefan vodă priiteşugul, iară Albertu craiul uitându priiteşugul tătâne-său ce avea cu Ştefan vodă şi nu făcea oaste împotriva păgânilor, carii în toate părţile fulgera şi tuna cu trăsnetul armelor sale, vărsând sângile creştinilor şi stropşindu volniciia tuturora, înmulţindu légea lui Moamet cea spurcată, ci gândi ca să-şi arate vitejiia asupra Moldovei, socotindu că pre lesne o va supune, ştiindu că de multe ori să ajutoriia Moldova de la craii leşăşti, ca de la nişte vecini de aproape, spre toţi vrăjmaţii. Şi strângându craiul oastea, au scos cuvântu cum va să margă la

turci, să ia şi să dezbată Cetatea Albă şi Chiliia, care cetăţi luase de la Ştefan vodă Baiazitu împăratul turcescu. Şi încă adăogiia, de speriia pre ai săi, cum turcii amestecaţi cu moldovénii vor să treacă la Podoliia şi le-au datu ştire ca toţi să încalice şi să să împreune cu dânsul la Liov. Şi au trimis soli la Ştefan vodă, de i-au datu ştire să să gătească să margă cu dânsul, să bată Chiliia şi Cetatea Albă şi să-i gateaze steţie de hrană de oaste. De care lucru au părut bine lui Ştefan vodă şi cu bucurie mare au priimit pre soli, căci au făcut oaste împotriva vrăjmaşului său. Numai ce au zis că va veni acolo la loc cu oastea sa, supt Chiliia.

Imagini ale lui Ştefan cel Mare şi ale doamnei lui

Cunoscându sfétnicii lui crai, ales episcopii, gândul că va să facă oaste împotriva lui Ştefan vodă, multu i-au adus aminte să nu facă asupra

direptăţii, să nu să întoarcă mâniia lui Dumnezeu spre el. Ci el gândul său nu l-au lăsat, ci încă au fostu zicând: ,,Voao vă ieste lucrul bisérica să păziţi, iară nu de războaie să grijiţi, că gândul mieu voi nu-l ştiţi, numai eu singur. Că de aşi pricépe că haina dipre mine ştie gândul mieu, în foc o aş băga-o”. Deci mulţi din boierii leşăşti socotiia că face într-adinsu ca să piarză oastea toată, cum au ieşit mai apoi la dânsul şi zicătoarea: „în zilile lui Olbriht, şleahta au perit”.

Într-acéia Ştefan vodă prinzându véste de la unguri, cum Olbrihtu va să vie asupra lui cu oaste, că nici ungurii nu era bucuroşi ca să cază domniia Moldovei pre mâna léşilor, măcară că Laslău crai unguresсu (ce să chiamă leşaşte Vladislav) era frate lui Olbrihtu craiului leşescu (ce să chiamă ungureşte Albertu). Înţelegându aceasta Ştefan vodă trimis-au la craiul leşescu cu solie pre credincioşii săi, pre Tăutul logofătul şi pre Isac vistiiernicul, ca să poată dintr-însul cunoaşte ceva, ce-i ieste voia să facă. Ci nimica nu au cunoscut, că craiul cumu-şi umbla cu înşălăciune, ascunzându cuvântul, pre soli cu bucurie i-au priimitu şi darurile ce-i trimisése Ştefan vodă cu mare mulţămită şi cu dragoste le-au priimitu şi le-au luat şi solilor iarăşi acéla răspunsu le-au dat: cum ieste mărgătoriu la turci. Mai apoi şi solii săi de iznoavă i-au trimis la Ştefan vodă, ca să întărească cuvântul, iar el au întorsu oastea spre Pocutiia. Înţelegându Ştefan vodă cum craiul să apropie cu oaste spre Pocutiia şi să trage spre margine, de iznoavă au poftorit soliia, de au trimis înaintea craiului pre Tăutul logofătul şi pre Isac vistearnicul cu multe daruri şi l-au timpinatu de céia parte de Nistru şi i-au închinatu darurile. Şi iarăşi cu dragoste le-au luatu. Şi décii au trecut apa Nistrului pre la Mihălcéni, în ceasta parte, cu toată oastea sa şi au venitu la Coţmani. Acolea ş-au discoperit toată vicleniia şi faptile sale céle ascunse, că au prinsu pre Tăutul logofătul şi pre Isac vistearnicul, de i-au fericatu în obezi şi i-au trimis de i-au închis tocma la Liov.

Înţelegându acéstea Ştefan vodă den iscoadile ce pururea trimitea, să ştie încătro mérge craiul cu oastea leşască, cum crai l-au viclenitu şi vine asupra lui şi au trecut şi Nistrul cu 80.000 de oaste pre scrisoare, fără altă adunare, de sârgu au trimis în toate părţile în ţară, să să strângă la târgul Romanului. Iară Albertu au şăzutu şapte zile la Coţmani. Ce păn’ a să strânge oastea lui Ştefan vodă şi până a veni ajutoriul, că şi Laslău craiul unguresсu, fratile lui Albertu, încă i-au trimis 12.000 de oameni de oaste şi cu dânşii pre Birtoc voievodul Ardealului, ce era cuscru lui Ştefan vodă, şi de la Radul vodă încă i-au venitu ajutoriu oaste muntenească, ci până a să strânge oastea toată launloc, Albert crai au purces cu oastea de la Coţmani şi au lovit la Şipinţi. Văzându Ştefan vodă că-l împresoară vrăjmaşii săi, au tocmitu strajă şi o au trimis-o împotriva léşilor, ca să ţie vadul Prutului, la

târgu la Cernăuţi. Iară Ştefan vodă în 27 de zile a lui avgust, duminică, au ieşitu din Suceava spre târgul Romanului şi cu toată oastea sa. Şi într-acéia zi îi aduseră lui de la strajă 6 léşi şi aşa pe trei léşi i-au trimis la împăratul turcescu, iară pre aceialalţi au zis de i-au spânzurat. Décii craiul leşescu au venitu cu toată putérea sa la cetatea Sucévii, duminică, septemvrie 24 de zile. Iară în 26, marţi, de cătră seară, au început a bate cetatea şi au bătut pregiur dânsa trei săptămâni şi zioa şi noaptea şi nimica n-au folositu, nădăjduindu că să va închina ţara, pentru ce li să supărase cu Ştefan vodă pentru atâta războaie fără odihnă şi fără măsură ce făcea, de să bătea cu toţi. Ci socotiia ţara că de nu li-i îndemână cu al său, mai multă neîngăduinţă le va fi cu streinii şi încă văzându atâta pradă şi răsipă ci făciia oastea leşască, de umbla prin păduri, de afla prăzi şi jafuri, siliia cu toţii di să strângiia la târgu la Roman, unde era beleagul.

Aşa ţara strângându-să, iară din cetate cât putiia să apăra şi ce răsipiia léşii zioa cu puşcile, noaptea astupa gaurile şi le întăriia, de le era munca lor înzadar, iară pre afară, unde afla léşi răşchiraţi direptu hrana, îi lega şi îi tăia, de nu era volnici nici într-o parte să iasă. Mai multu strica loru-şi decâtu celor închişi, că în toate zile li să adăogia lipsa flămânziciunii. Décii fiind léşii coprinşi de atâta nevoie, începură a grăi rău de craiul său, întăi cu taină, iară mai apoi în gura mare îl vinuia c-au venit fără cale, de i-au adus ca să-i piarză pre toţi şi socotiia toate sémnile câte să făcuse réle, că au fostu lor de arătare ca să fie conceniia lor. Că întăi în ţara lor, într-un pârău de nemica, i s-au înnecatu craiului un pohodnic şi cându au ieşitu din Liovu, boii carii purta ierbăriia de vântu mare s-au răsipitu, de nu-i putiia să-i strângă. Aşijderea un ţăran nebunise de cap, au fostu strigându în gura mare: „Duceţi-vă spre perirea voastră, că nu veţi mai veni”. Şi pre un şleahtici l-au dătunatu suptu cortu şi doisprazéce cai ai lui, mai apoi şi pre un preot al lor, slujind liturghie, au scăpatu cuminicătura lor jos. Şi alte sémne réle s-au arătatu, de-i prorociia toţi că va fi sfârşitul lor rău şi amar, cum s-au şi tâmplatu. Că văzându craiul atâta cuvinte réle de dânsul de la oastea sa, să temu ca să nu-l părăsască şi să fugă, să cază în mânule vrăjmaşilor săi, să ajunsă cu solii frăţine-său, lui Vladislav craiul ungurescu, ca să-i împace, că sosisă şi ajutoriul ungurescu la Ştefan vodă. Şi aşa Bârtoc voievodul Ardealului, carile venisă cu ajutoriul ungurescu la Ştefan vodă, au trimis solii săi la Albertu craiul, ca să-i spuie că va veni însuşi pentru pace. Şi pre Ştefan vodă cu multe cuvinte l-au rugatu să facă pace cu craiul leşescu. Şi aşa au intratu la mijlocul lor şi s-au dus la craiul leşescu de i-au împăcatu într-acesta chip: craiul leşescu să să întoarcă pre urmă pre unde au şi venit, să nu mai strice ţara pre alt loc. Şi décii pre Birtoc voievodul Ardealului bine e-au dăruitu Ştefan vodă cu mari daruri şi

décii s-au dus acasă-şi.

Sfântul Gheorghe, patronul armatelor române

Cându s-au întorsu craiul înapoi

Într-acéia Albrihtu, craiul leşescu, fiindu de inimă rea bolnavu, au datu semnu de întorsu înapoi, de care semnu era toţi bucuroşi să-l auză, să să întoarcă de la atâta flămânziciune la casile lor. Şi în 19 zile ale lui octomvrie, joi, s-au întorsu craiul de la Suceava şi s-au apucatu de cale. Ci nu s-au întorsu pre calea pre unde venise, ci pre altă cale, pre unde era ţara întreagă, spre Codrul Cozminului.

Simţindu décii Ştefan vodă că craiul n-au luat urma pre unde venise, ci spre codru, îndată au trimis după dânsul de l-au pohtitu să nu ia pre acéia cale, spre codru, ci pre urmă, pre unde venise, că făcându într-alt chip, văzându ţara paguba ce să va face de oastea leşască, nu vor răbda, ci vor vrea să-şi apere ale sale, de unde toate să vor aţiţa de iznoavă spre vreun lucru rău, carile va strica şi pacea. Ci craiul mai bucuros fusése să meargă di

dereptul, să iasă în ţara sa şi n-au băgatu în samă, ci ş-au păzitu calea spre Codrul Cozminului. De care lucru fiindu înhierbântatu Ştefan vodă de războiu, socotindu că are vréme de a-şi răscumpărarea strâmbătatea sa dispre cela ce nu numai pacea cea véche o au călcat-o, care avusése domnii Moldovei cu craii leşăşti, ce şi jurământul şi şi pacea ce legase atuncea de curându, aşezându-să să să întoarcă pe urmă pre unde şi venise, décii îl aţiţa ajutoriul ce-i venise di pretitindirilea şi oastea sa toată gata strânsă şi odihnită, văzându dobânda di pre cei flămânzi şi slăbiţi, au trimis înainte ca să apuce calea la Codrul Cozminului, să săciuiască pădurea, să o înţineaze, ca să o poată porni asupra oştii, daca vor intra în pădure. Iară el cu toată oastea au întrat după dânşii şi cu doao mii de turci. Şi a patra zi i-au ajunsu în pădure, joi, octomvrie în 26 de zile, luundu ajutoriu pre Dumnezeu şi cu ruga Preacistii şi a sfântulu marelui mucenic Dimitrie şi lovindu-i de toate părţile şi oborându copacii cei înţinaţi asupra lor, multă oaste leşască au peritu, unii de oşténi, alţii de ţărani, că le coprinsése ca cu o mreajă calea, alţii de copacii cei înţinaţi. Aşa pierzându puşcile, lăsându steagurile care toate le-au adunatu Ştefan vodă şi ei cine cum au putut, în toate părţile s-au răşchiratu prin păduri, de au scăpat puţini afară. Şi însuşi craiul cu puţini rămăsése, strângându-să s-au adunatu într-un ocol la sat la Cozminu. Şi de acolo bulucindu-să au tras spre Cernăuţi. Iară oastea lui Ştefan vodă cu dânşii mergându împreună, să bătiia şi să tăia. Ci şi acei puţini ce ieşisă din codru n-ar fi scăpatu, de nu s-ar fi încurcatu ai noştri în carăle crăeşti şi în carăle altor boieri, de le-au datu vréme de au ieşit.

Şi acolea veni véste lui Ştefan vodă că vine şi altă oaste leşască, într-ajutoriu craiului. Atuncea au chiematu pre Boldur vornicul şi i-au datu lui oaste de ajunsu şi au trecut Prutul împotriva acei oşti, sâmbătă sara. Şi duminecă dimineaţa, octovrie 29 zile, le-au datu războiu şi pre toţi i-au răsipit îndată şi i-au topitu cu ajutoriul lui Dumnezeu şi cu norocul lui Ştefan vodă şi mare moarte şi tăiere s-au făcut atuncea în oastea leşască, la locul ce să chiiamă Lănţeştii satul. Şi nimica n-au ştiut craiul de venirea acei oşti, nici de perirea lor.

Şi într-acéiaş duminecă, trecându craiul Prutul la Cernăuţi, iarăşi fu lovit de oastea lui Ştefan vodă, de i-au răsipit şi i-au tăiatu, de-abiia au scăpat însuşi craiul cu puţină oaste de a sa. Décii trecând craiul spre ţara sa, pre multe locuri i-au lovit ai noştri, ales pre craiul, că mazurii întorcându-să să dea războiu şi să apere pre craiul şi pre cei scăpaţi dintru acel pojar, au datu asupra lui Boldur vornicul cel mare, pre carile îl trimisése Ştefan vodă împotriva acei oşti leşăşti ce veniia într-ajutoriu craiului şi mare moarte au făcut într-înşii. Şi la sat la Şipinţi puţini au scăpatu din oastea de era strânsă pre lângă craiul. Décii craiul cu multă nevoie strecurându-să, au tras la

Sneatin şi de acolo au slobozit oastea pre acasă de cătă rămăsése, iară el s-au dus la Liovu.

Nacazanie silnim, adecă certarea celor putérnici

Dumnezeu cel direptu, cela ce ceartă nedireptatea şi înalţă direptatea, cu câtă certare pedepséşte pre ceia ce calcă jurământul. Că acesta Olbrihtu nu spre păgâni, ci spre creştini vrea să facă războiul, nu da ajutoriu celuia ce nu avea odihnă de turci, ci vrea să slăbască pre cela ce să lupta cu vrăjmaşii creştinilor, pre carile trebuia cu toţii să-l ajutorească. Ci Dumnezeu la atâta lipsă şi nevoie îl adusése pre cela ce mergea cu atâta hvală să stropşască ţara şi să o supuie, care întăi nici taina sa nu vrea să spuie nimăruia, ci scosése cuvântu că mérge să ia Chiliia şi Cetatea Albă şi încă adăogea de zicea că de ar şti haina sa dipre dânsul gândul lui, o ar arunca în foc. Apoi nici ai săi nu-l băga în samă, ci era în zavistiia celor de casă şi de batjocura tuturora şi în toate chipurile îl huliia, aşa şi cinstea din zi în zi micşorându-să, de inimă rea, puţin de n-au murit.

De capetile céle de frunte ale léşilor ce s-au aflat periţi

Aflatu-s-au la acestu războiu din capete: doi fraţi Tăncenschii şi Miculai voevodul Ruschii periţi şi Gabriil din Moraviţa şi Herbor, aşijderea doi fraţi Grotovi, Huminschii şi Murdileu şi alţi mulţi, cine poate să-i pomenească pre toţi. Alţii au căzut la legătură, cumu-i Tuncischii, Zbignev potcomori Cracăului, Pruhniţschi, Targoveţschii şi alţii mulţi. Pre unii ai noştri i-au fostu spânzurându câte doi de păr, că au fostu umblând pre acéle vremi păroşi ca şi némţii şi alte batjocuri multe le-au fostu făcându, de să pomenéşte şi astăzi răotatea lor ce au fostu păţindu.

Iară Ştefan vodă, după izbândă cu noroc ce au fost făcut la acest războiu, s-au întorsu înapoi la scaunul său, la Suceava, cu mare pohfală şi laudă, ca un biruitoriu şi au ziditu bisérica pre numele sfântului mucenicu Dimitrie, în târgu în Suceava, care trăieşte şi până astăzi.

Zic unii să să fie arătat lui Ştefan vodă la acest războiu sfântul mucenicu Dimitrie, călare şi într-armatu ca un viteazu, fiindu-i întru ajutoriu şi dând vâlhvă oştii lui, ci ieste de a şi créderea, de vréme ce au zidit bisérică.

Dupre acéia au datu cuvântu Ştefan vodă a toată oastea, să să strângă la Hârlău, în zioa lui sfeti Nicolae. Şi aşa s-au adunatu cu toţii la Hârlău într-acéia zi şi acolo Ştefan vodă au făcut ospăţ mare tuturor boierilor şi tuturor vitéjilor săi şi cu daruri scumpe i-au dăruit pre ei. Şi décii i-au slobozitu cineşi pre la casa sa, dându-le cuvântu ca toţi să dea

laudă lui Dumnezeu, pentru ce că toate puterile suntu de la Dumnezeu.

Cându au prădat Malcociu Ţara leşască 7006 <1498>

Malcociu au întratu în Ţara Leşască cu mulţime de turci şi n-au avut cine să-i stea împotrivă, ci multă pradă de oameni au făcut şi dobândă de dobitoace au făcut şi au luat, şi au ajunsu mai sus de Liov, 25 de poprişti; s-au întorsu înapoi prădându ţara şi arzându. Să vedea că după acest război fără noroc, ce făcusă léşii cu Ştefan vodă, va fi perirea lor.

Cându au prădat Ştefan vodă Ţara Leşască 7006<1498> iunie 22 zile

Într-acelaşi an, Ştefan vodă vrându să-şi întoarcă dispre léşi strâmbătatea sa, strânsă ţara şi au întratu la Podoliia şi la rusi, trecut-au şi de Liov la Canţug oraşului, la apa Visloca, toate satile arzându şi prădându. Ars-au oraşul Premişlia, Radumnea, Prevorsca, Lanţut şi cetatea Tereabul şi multă bunătate dintr-însa au luatu şi mulţi joimiri au scos, ci pre toţi i-au tăiatu şi alţii mai mulţi au arsu în cetate. Şi cetatea Buceaciul multă nevoie au păţitu şi Podhaeţul au arsu. Şi mulţi oameni, bărbaţi, muieri, copii, au scos în robie, mai mult de 100.000, mulţi de aceia au aşezatu Ştefan vodă în ţara sa, deşi până astăzi trăieşte limba rusască în Moldova, ales pre unde i-au discălicatu, că mai a treia parte grăiescu ruséşte. Iar Ştefan vodă prădându şi arzându ţara, s-au întorsu înapoi cu mare dobândă, fără de nici o zminteală, au trecut Nistrul în ceastă parte la Halici şi au prădatu şi de aceasta parte. Şi décii au venitu la scaunul său, la Suceava, cu mare bucurie şi cu biruinţă.

Vă leato 7008 <1500> martie 11, cându au venitu oastea leşască de iznoavă în ţară să prade, văzându stricăciunea ce le-au făcut Ştefan vodă

Albrihtu craiul leşescu, văzându atâta pradă şi stricăciune ce i-au făcut Ştefan vodă în ţara lui, nu vru să lase, ci de iznoavă strânsă oaste şi întră în ţară şi începu a prăda şi a strica ţara până la târgu la Botăşani. Ştefan vodă, daca prinse de véste, îş strânse de sârgu oştile şi cu cine avea cu ai săi, i-au ieşitu înainte acei oşti leşeşti şi i-au dat război la târgu la Botăşani. Şi cu vrérea lui Dumnezeu pierdură léşii războiu şi fu izbânda lui Ştefan vodă şi multă oaste leşască au perit şi pe mulţi i-au prinsu în robie şi multe cazne le făciia moldovénii léşilor.

Că au pus Ştefan vodă de au arat cu léşii pe o culme de deal la Botăşani şi au simănatu ghindă şi s-au făcut dumbravă mare, de ieste până

astăzi copaci mari.

Ci de această povéste nimica nu scrie cronicariul leşescu, iară la létopiseţul nostru acest moldovenescu scrie de acestu războiu al lui Ştefan vodă ce au avut cu léşii la Botăşani, precum s-au poménit mai sus.

Într-acestaş an, martie, s-au pristăvit Despina doamna Radului vodă, ce era robită de Ştefan vodă, cându luasă Cetatea Dâmboviţa, şi cu cinste o au îngropat în mănăstirea Putna.

Cându s-au împăcat Ştefan vodă cu craiul leşescu

Vă leato 7009 <1501>, Ştefan vodă, lăsându inima cea neprietenească, întorcându-să cătră datoriia creştinească, s-au împăcat cu craiul leşescu şi mare legătură au făcut, nu că doară s-au temut de putérea lor, care să ispitisă şi război făcusă şi cu turcii, de atâta ori i-au şi biruit şi cu alţi megiiaşi de prinprejur avându sfadă, niciodată nu s-au plecat, ci pentru să cunoască toată creştinătatea că n-au fostu dispre dânsul începătura, că n-au rădicat el armele asupra craiului, ci craiul fără cale şi fără de ştire au venitu asupra lui, unde şi acolo s-au întorsu cu ruşine, mai apoi ca să arate că mai mult poate să strice el craiului decâtu craiul lui Ştefan vodă, au întratu de i-au arsu târgurile şi i-au robit podanii, nici au avut cine să-i stea împotrivă, ci cu mare dobândă s-au întorsu în Ţara Moldovei, că venirea craiului dobândă au adus lui Ştefan vodă, că s-au umplut toţi de jafuri leşăşti, de acolo au venitu Ştefan vodă şi cu toţi plini s-au întorsu la casile sale. Aşijdirea acum la pace pre lesne stătu, ca să să cunoască că fie la ce îl vor cerca, că-i gata şi la pace şi la răzmiriţe. Décii pace au legat într-acesta chip, ca să-i fie într-ajutoriu împotriva fiecărui vrăjmaşu, iară pribégii de îmbe părţile să nu să priimească. Iară de s-ari tâmpla vreunui domnu al Moldovei să iasă de nevoia turcilor în Ţara Leşască, să-l priimească şi în tot chipul să puie nevoinţă, ca să-l aşaze la domnie, iară domnii Moldovei pururea să aibă urechi deşchise dispre turcu, să dea ştire craiului de gândurile lor. Iară judecata acelor cu strâmbătăţi de la margine să să facă dispre amândoao părţile.

De un Pătru vodă, ce i-au tăiat capul craiul leşescu vă leato 7009 <1501>

Într-acelaş an trimis-au Ştefan vodă solii săi la craiul leşescu, la săim, poftindu pre tocmala şi legătura ce au avut, să dea pre Pătru vodă, feciorul lui Iliaşu vodă, că simţise că pre mulţi din boierii leşeşti îi întorsése spre sine şi-i îndemna să facă oaste asupra lui Ştefan vodă şi să ia domniia de la dânsul şi să făgăduia că să pléce ţara toată, să fie suptu ascultarea lor.

De care lucru multu sfătuiră în săim, că mulţi era lui Pătru vodă apărători. Mai apoi socotiră să nu cumva să zădărască pre Ştefan vodă, să le fie a strica pacea, pentru ce că şi ei să gătiia să facă oaste, să margă la prusi. Ci i-au tăiat capul lui Pătru vodă, înaintea solilor, la târgu la Cihov.

Acestu Pătru vodă, precum s-au pomenit mai sus că l-au gonitu Ştefan vodă din ţară, la Ţara Ungurească şi i-au luatu domniia, iar el au îndemnat pre Mateiaşu, craiul ungurescu, de au mersu cu oaste asupra lui Ştefan vodă, ca să-l puie la domnie, unde apoi l-au bătut Ştefan vodă la Bae, cum s-au pomenit mai sus şi toată oastea i-au topitu, numai Mateiaşi cu puţini au scăpatu. Décii daca au muritu Matiiaşu craiul ungurescu, pierdu Pătru vodă nădéjdea de a să mai ajutori de la craii ungureşti. Văzându déciia şi vrajba ce întrase între léşi şi între moldovéni, gândindu-să că întru acéle amestecături că va putea să-şi facă şi el loc la Moldova şi să dobândească ţara, au lăsatu ungurii şi au fugitu de acolo, trecându în Ţara Leşască, unde şi moarte i s-au întâmplatu, cum şi mai sus s-au pomenitu, că i-au tăiat capul craiul leşescu.

De moartea acestui Pătru vodă nu scriu toţi într-un chip, că létopiseţul cel moldovenescu scrie că daca au venitu Ştefan vodă cu oastea muntenească, s-au lovitu cu Pătru vodă la Doljăşti pre Sirétiu şi al doilea rându la Orbic şi tot au izbânditu Ştefan vodă şi au prinsu pre Pătru vodă şi i-au tăiatu capul.

Iară cronicariul cel leşesc scrie că daca au biruit Ştefan vodă pre Pătru vodă, au scăpatu Pătru vodă la unguri şi décii toate pre rându, precum scrie mai sus.

Ci oricum au fostu, tot să tocmescu că izbânda tot au fostu la Ştefan vodă, iară lui Pătru vodă tot să află că i-au tăiat capul.

De moartea lui Olbrihtu, craiul leşescu, 7009 <1501>

Într-acestaşi an şi Olbrihtu, craiul leşescu, gătindu-să cu mare oaste ca să margă asupra prusilor, ce n-au săvârşitu şi au muritu. Iară pre urma lui, făcut-au ţara sfat pre obicéiul lor şi au rădicat pre Alixandru, fratile lui Olbrihtu, la crăie, cu carile pacea ce făcusă Ştefan vodă cu frati-său, Olbrihtu, de nu-l va vrea fi apucat moartea, cum să va arăta mai jos, multă răsipă ţărâlor să vrea fi făcut.

Vă leato 7010<1502>, pristăvitu-s-au Paisie arhimandritul şi egumenul mănăstirii Putnei.

Într-acelaş an curându după Paisie, avgust 4 zile, s-au pristăvitu şi Athanasie Bolsun, amândoi lăudaţi de viiaţă bună şi curată, carii în viiaţa lor nimica n-au lipsitu ce li s-au căzut păstoriei lor, ca să nu facă.

Cându au luat Ştefan vodă Pocutiia de la leaşi

Ştefan vodă fiindu gata de războiu ca un leu ce nu-l poate îmblânzi niminea şi el odihna altora îi păriia că-i ieste cu pagubă, au întratu în Ţara Leşască cu oaste şi au prădatu Pocutiia şi o au şi luat-o. Şi zicea că acel olatu l-au luat léşii de la moldovéni fără cale. Într-acéia craiul, după ce au făcut sfatu pentru Pocutiia ce o luase Ştefan vodă, au strânsu oaste pre bani şi au trimis-o de au întratu în ţară şi au făcut multă pagubă şi atâta s-au fostu supăratu ai lor noştri, până s-au rugatu cu toţii lui Ştefan vodă, de au ieşitu de la Pocutiia, însă mai mult de boală ce au avutu, adecă podagrie, şi cetăţile ce le luase le-au întorsu.

De moartea lui Ştefan vodă celui Bun, vă leato 7012 <1504>

Nu multă vréme, daca s-au întorsu Ştefan vodă de la Pocutiia la scaunul său, la Suceava, fiindu bolnav şi slabu de ani, ca un om ce era într-atâtea războaie şi osteneală şi neodihnă, în 47 de ani în toate părţile să bătea cu toţii şi după multe războaie cu noroc ce au făcut, cu mare laudă au muritu, marţi, iulie 2 zile.

Fost-au acestu Ştefan vodă om nu mare de statu, mânios şi de grabu vărsătoriu de sânge nevinovat; de multe ori la ospţe omorâea fără judeţu. Amintrilea era om întreg la fire, neléneşu, şi lucrul său îl ştiia a-l acoperi şi unde nu gândiiai, acolo îl aflai. La lucruri de războaie meşter, unde era nevoie însuşi se vârâia, ca văzându-l ai săi, să nu să îndărăpteze şi pentru acéia raru război de nu biruia. Şi unde-l biruia alţii, nu pierdea nădéjdea, că ştiindu-să căzut jos, să rădica deasupra biruitorilor. Mai apoi, după moartea lui şi ficiorul său, Bogdan vodă, urma lui luasă, de lucruri vitejeşti, cum să tâmplă din pom bun, roadă bună iese.

Iară pre Ştefan vodă l-au îngropat ţara cu multă jale şi plângere în mănăstire în Putna care, era zidită de dânsul. Atâta jale era, de plângea toţi ca după un părinte al său, că cunoştiia toţi că s-au scăpatu de mult bine şi de multă apărătură. Ce după moartea lui, până astăzi îi zicu sveti Ştefan vodă, nu pentru sufletu, ce ieste în mâna lui Dumnezeu, că el încă au fostu om cu păcate, ci pentru lucrurile lui céle vitejeşti, carile niminea din domni, nici mai nainte, nici după acéia l-au ajunsu.

Fost-au mai nainte de moartea lui Ştefan vodă într-acelaşi anu iarnă grea şi geroasă, câtu n-au fostu aşa nici odinioară, şi décii preste vară au fostu ploi gréle şi povoaie de ape şi multă înecare de apă s-au făcut.

Au domnitu Ştefan vodă 47 de ani şi 2 luni şi trei săptămâni şi au făcut 44 de mănăstiri şi însuşi ţiitoriu preste toată ţara.

Iară cându au fost aproape de sfârşitul său, chiemat-au vlădicii şi

toţi sfétnicii săi, boierii cei mari şi alţi toţi câţi s-au prilejitu, arătându-le cum nu vor putea ţinea ţara, cum o au ţinut-o el, ci socotindu din toţi mai putérnicu pre turcu şi mai înţeleptu, au datu învăţătură să să închine turcilor. Şi décii au stătut la domnie fiiu-său, Bogdan vodă cel Grozav şi Orbu.

Povestea şi tocmala altor ţări, ce suntu pinprejur, cum nu să cade să nu poménim, fiindu-ne vecini de aproape. Întăi, cumu-i Ţara Leşască

Ţara Leşască, sau cumu-i zicu pre limba lor Polsca Zemlea, adecă ţara câmpului îi zicu, pentru loc tinsu i-au pus nume aşa, ci nu pentru că doară ieste câmpie multă, că fără câmpii Daşovului, câmpu slobod şi pustiiu în Ţara Leşască nu să află, pentru mulţimea de oameni, ce suntu sate pretutinderilea şi târguri, ci numai pentru că-i locu tinsu. Pentru acéia îi zicu Ţara Leşască, pentru că mai de demultu o au fostu chiemând-o aşa dipre numele lui Leh, fiiului lui Elisei, nepotul lui Iavan, carile întăi acela au lăcuitu pre acélea locuri.

Ţara Leşască ieste ţară mare dispre miazănoapte, de să chiiamă Borusiia şi Pomeria, iară dispre răsăritu Litva şi Ţara Mazoviei, dispre amiiazăzi Rusiia, ce să hotăraşte dispre unguri cu Munţii Ungureşti, iară dispre apus Lusitaniia şi Slijiia şi Moraviia, toate acéstea cnézii, daca le-au supus craii leseşti suptu ascultarea sa, adecă Mazoviia, Rusia, Prusiia, Litva, au făcut tot un trup, din mădulări multe, tot o ţară şi o judecată au.

Şi némişii carei le zicu şleahtă, nu aşa de crai ascultă, cum de lége, carele, le-au făcut ei, de să judecă la scaunile cetăţilor, cineşi la ţinutul său. De acolo, cine nu va să-şi ţie de lége, volnicu-i fieştecine să-şi îndelunge légea la alt scaun mai mare, alése în doao locuri, la Liublin vara şi la Petricov iarna, unde zic acelor legi tribunal. Acolo, de va avea şi de crai ceva asupreală, fără nici o frică are voie să-l tragă la judecată, unde procuratorii vor răspunde pentru crai şi de va avea strâmbătate, afla-va judeţu şi direptate. Nici pre un sleahtici nu-l va putea lega cineva, nici craiul singur, pănă nu-l va birui cu légea. Aceia nu dau bir nimărui, nu ascultă de altul, nici în oaste ieste datoriu să meargă, fără numai de bunăvoie, numai cându va încălica craiul şi cu voia tuturora şi cu plată.

Mormântul lui Ştefan cel Mare de la Mănăstirea Putna

Şi cându le va veni vreo nevoie de undeva, acéia ieste datoriia lui crai, ca să dea ştire la ţinuturi, să să strângă la zi, care le va arăta. Şi daca să vor strânge şi vor sfătui de lucrul ce le vor da ştire, ei vor alége soli şi vor trimite la săimu, unde să vor împreuna cu toţi solii ţinuturilor, de vor sfătui de toate nevoile, ei deosebi şi craiul cu sfatul său deosebi. Ce vor isprăvi peste zi, sara să vor împreuna cu sfétnicii ce le zicu sinatori şi ce vor aşeza până a să săvârşi săimul, că stă săimul şase săptămâni, de alta nu vor sfătui,

numai de ce va fi pricea întru dânşii, până la săvârşitu. Iară în zioa cea de apoi, de multe ori să tâmplă de nu vor putea lesne să tocmească zioa, toată zioa, uneori adaogă şi noaptea, mai apoi pun şi aleg dintre dânşii carii vor fi cu sfat mai mare şi ce le va părea lor, pre acéia stă.

La oaste nu mergu ei singuri, ci cându tribuieşte oaste, ei slobod la săim bir, de iau de pre vecinii lor, cu cât potu să-şi rădice treaba mare ca acéia. Numai atuncea cându vor vedea că tribuiéşte, şi însuşi craiul va mérge, însă numai până la margini, să-şi apere ţara, iară denafară nu suntu datori.

Léşii suntu oameni războinici, oameni învăţaţi de carte, că pentru învăţătura şi a cărţii şi a vitejii nu li-i préget, nici de trudă, nici de chieltuială, ce încunjură ţările de învaţă, ca să deprinză tinereţile truda şi la bătrânéţe înţelepciunea, de care au nevoinţă mai mare.

Léşii n-au nevoinţă să strângă avuţie, că avuţiia şi strânsura o dau şi o răsipescu, lefecii mulţi ţin, după câtu le ieste puterea şi mai mulţi. Nu ieste la dânşii ruşine a fi datoriu, că nici unul, nici cei de frunte, nu ieste să nu fie datoriu şi la jidovi ocinele le zălojăscu şi odoarăle lor zălojăscu la niguţători şi le orânduiescu altora şi mulţi şi de totu le pierdu, hrănindu gloate după sine, că pre cel ce strânge îl numescu jidov. Stăpânilor cui slujăscu, suntu cu credinţă şi pentru numele lui şi pentru cinstea capul îşi pune. Pentru ruda sa şi pentru seminţiia, câtu de departe, stau cu dânsul până la moarte.

Au obiceaiu léşii, nu ca grecii, după sfadă şi după price, daca-i vor împăca, nu va ţiniia pizmă, ci la nevoia lui ca direptu un frate să va pune.

Craii nu ceia ce-s moşnéni crăiescu, ci pre carile îl aleg ei. Nici altă voie mai mare are, fără numai ce suntu boieriile pre mâna lui, cui va vrea să le dea, le va da. Nici acéle date nu poate să le ia, fără numai de viclenie spre ţară, de-i va lua întăi capul cu judeţu, până nu va muri. Pentru acéia pogorându putérea şi luundu din mâna crailor, n-au voie să facă cui va vrea înaljosul şi să poată aţiţa după pofta sa răotăţi ţărâi, ci pentru frâu să ţin fălcile lor, că ari face multe răotăţi. Şi pentru acéia rădicându ei intre sine răotăţile sale, din puţin au crescut ţara mare şi să potu apăra de toţi vrăjmaşii săi. Şi de la alţii ce au luat, n-au datu, de la némţi Prusiia, de la Moscu nu puţină ţară au dobânditu: Severia şi Cernihovul şi alte ţinuturi.

Turcii carii pre la alte ţări au izbânditu şi au luatu cetăţi, iară la léşi, de câte ori s-au ispitit, cu ruşine s-au întorsu. Şi la toate lucrurile suntu gata şi cu putérea şi cu gura gata suntu să să apere şi Dumnezeu îi apără până acum, de poate zice fieştecine că suntu ca o fecioară neatinsă şi nesilită. Numai tătarii îi cară în toate zilile de grumazi, că umblă la dânşii ca la sită.

Au léşii 2 arhiepiscopi şi 11 episcopi şi 3 episcopi la cneadzia

Litvei, 4 la livoni, fără mitropolitul de Chiev şi alţi episcopi ce-s pre rusi, de légea grecească, 16 voievozii de scaune în Ţara Leşască, 5 la Litva, 3 la prusi şi alţii cineşi pre la scaunile sale şi 61 de caştaleani, iarăşi boierii de scaun, iară starostii suntu mai multe.

Ţara Leşască are ape mari: Visla care tréce pe la Cracău şi să pogoară pre la Varşav şi la Torunea şi la Gdansca dă în Marea Albă şi şăici umblă multe pre dânsa. Ieste şi San apă mare, care dă în Visla, iară dispre Moscu Niprul, iară apă mare.

De Împărăţiia Tătărască şi de obicéiul lor şi cât loc coprinde Ţara Tătărască

Aicea nu multu vom poméni de tătari, carei să află că suntu limbă bătrână şi din ceput vitéji şi până astăzi vedem că s-au ţinut tot în ce au apucatu. Tartariia sau cumu-i zicu unii Ţara Tătărască, ieste împărăţiie mare, că nu numai ceasta ce ieste la Crâm, ce în toate părţile să lăţéşte şi cu putére mare, de coprinde loc multu, o parte mare de Evropa şi Sarmaţiia toată de la Asia cu Sţitiia sau Sireca, ce-i zic acum Cataio. Numele ş-au luat ţara de la apa ce-i zic Tartar, care cură într-acélea părţi ce-i zic Magog. Iară lăcuitorii îşi zicu Mongul. Stă această ţară spre miazănoapte. Dispre răsăritu au împărăţiia cea putérnică a Hinneai, dispre amiazăzio Indiia cu apa Ganghes, ce-i zice cartea noastră Fison şi apa Oxus, iară dispre apus Marea Caspium şi Ţara Leşască, de acolo să apropie de Moscu şi dispre apus cu Marea de Gheaţă. Văzduhul aceştii ţări ieste neastâmpăratu, că vara acéle tunete de groaznice suntu, cât de frică mulţi mor din oameni şi suntu călduri mari şi aciiaşi frigu şi omeţi mari şi acélea vânturi suntu de mari, câtu de multe ori să tâmplă de oprescu pre om călătoriu cu calul şi-l surpă jos, copacii din rădăcină oboară şi multe pagube fac. Iară niciodată nu ploao, vara foarte puţin şi când ploao de-abiia jilăvéşte pământul.

Rodéşte acéia ţară grâu, orezu şi de altă pâine, mătase să face, imbir, scoarţă dulce, piper, raventu, zahar, muşcatinu, smoală, pre alocurea şi aur şi argintu scotu, iară vin pre puţine locuri să face, că la ţara Cataiia nu să face. Află-să şi stinci négre de piiatră de facu foc cu dânsa, deaca o sapă şi arde în loc de lémne pentru lipsa lémnelor; de toate dobitoacile să află multe.

Află-să scris în cărţile tătarilor că împăratul lor hrănéşte 10.000 de iepe albe, numai de mulsu lapte şi ţine 20.000 de vânători, că zicu că fără de samă să află pasări multe.

Împăratu întăiu au pus de féliul lor pre unul ce l-au chiematu Hanul, ca să fie judecata pre dânsul şi acéstu nume Han s-au chiematu în toţi hanii

dipre numele acestuia, câţi au urmatu pre urma lui, cum şi la Eghipet Faraon, apoi Potolomeiu, la Râm

Chesar. Şi din sămânţa lui Hanu, toţi sultanii s-au tras şi au lăţitu împărăţia aceasta de la Ţara Sinarilor până la Ochiianu, până la marea ce-i zicu Caspium. Pre urma lui au stătut loc hanu, carile au născut pre Zain hanu al treilea, împăratu ce-l poreclescu unii Batti, acesta au prădatu Rusiia, Ţara Leşască, Slijiia, Moraviia, Ţara Ungurească. Al patrulea hanu, ficiorul lui Bati, Temir Cutlu, carele îi zicu Tamerlanu şi să află acesta la istorie scris pentru vrăjmăşiia carile toată Asiia au prădatu, de au arsu până la Eghipetu. Acesta au biruitu pre Baiazit împăratul turcescu şi l-au prinsu viu şi în cătuşi de aur l-au băgatu şi l-au băgat în cuşcă, de l-au purtat prin toată Asia. Al cincilea din Temir Cutlu, fiiu-său cel mai mare Ţemir ţaru au stătut împăratu, carile zicu că au peritu la prusi în războiu, bătându-să cu crijacii. Al şaselea, fiiu-său Mahmetu ţar, al şaptelea Ahmetu ţariu, acesta au născutu pre Şahmetu, al optulea împăratu. Iar la ţara Cataiului întăi au împărăţitu Ţinhis, al doilea Cui, al treilea Barhim, al patrulea Alam, al cincilea Mongu, al şaselea Cublai.

Tătarii suntu oameni războinici, suferitori la toate nevoile, nu grijăscu de avuţie, ci de izbândă şi de foame rabdă cu săptămâna. Şi unde va să facă oaste de grabu şi nu-i locu direptu hrana să să zăbovască şi de o săptămână mănâncă, ca să fie sătul, să nu flămânzască. Războiul nu ieste aşa tare câtu-i de groaznicu, pentru năvala şi gâlceava şi de ar răbda multu cum li-i năvala, niminea nu le-ar sta înainte; ce din năvală mare, pre lesne dau dosul şi din fugă răşchirându-să, de multe ori poftorescu războiul şi cumu-i năvala cu groază a o sprijeni, aşa şi goana cu primejdie a-i goni, că din fugă să întorcu şi izbândescu şi aşa lucrul ce vor să facă de grabu să apucă, că unde-i auzi numele, acolo îl şi vezi.

Aceştia nu lăcuiescu în case, fără numai în oraşu mare, în carile de multe féliuri de oameni lăcuiescu, niguţătorescu, agonisescu şi în câmpi după păşune cu dobitoacile umblă. În loc de case poartă cotigi, ales în Ţara Tătărască cea pustie. Că Tartariia în multe să împarte, că ţara cea mică, carea stă cătră Evropa, între Nipru şi între Don să închide şi într-însa Crâmul ieste, unde le zicem la Pericopu. Iară Tartariia cea pustie în care multe oarde suntu, întăi Zagatar, ce ieste Sţitia, între Emmaum şi Cataio, cu crăiia Tangut şi alte multe oarde de coprinde cumu-i Zavolha, Cazanul, nohaii, tumănii, shibénii, hiianii, cosahiianii, astinhaveanii, chirhesarii, baschirdarii, molgomozorii, şi altile multe suntu, carile n-am vrut să le mai scriem. Ce Zavolha şi Cazanul, Vasilie cneazul Moscului le-au lipitu de împărăţiia lui iar nohaii suntu dincolo de Volha împrejurul mării ce-i zic Caspium şi apa Iaih şi alte locuri ce-s lăcuitori mulţi şi pre multe locuri

suntu şi bogaţi, de nu să ţin cu prada, ca aceştiia ce-i vedem noi, ce cu agonisită. Şi ape multe să află şi bălţi nu numai păscoase şi cu agonisită, ci într-unile să află atâta mărgăritariu de multu, de nu ieste nici de un preţu. Ci de acéstea a tătarilor destul am poménitu, ci iarăşi de altile să arătăm, că multe am avea a scrie de dânşii, că de multe ori am păţit şi nevoie de cătră dânşii şi nu numai noi, ce toate ţările câte-s pinprejurul lor, mai apoi să nu ne arătămu istorici de lucrurile altor ţări.

De împărăţiia turcilor şi de începutul lor şi de adaosul lor, în ce chip s-au început şi s-au înmulţitu şi s-au lăţitu la atâta mărire şi cinste şi tărie

Aicea de vom scrie şi vom poméni de începătura şi adaosul turcilor şi de împărăţia lor, nu vom greşi, că să véde că-i fără cale ca să nu poménim şi să nu scriem, că suptu mâna lor şi suptu jugul lor suntem şerbi.

Acestu féliu de oameni ce le zicem noi turci, carii întăi din tălhari şi din oameni puţini atâta s-au lăţitu şi s-au înmulţitu, că doao părţi de pământ coprindu, adecă Asiia şi Africa, s-au tinsu de au apucatu o parte mare şi din a treia, din Evropa, de suntu de Dumnezeu lăsaţi certarea creştinilor şi groază tuturor vecinilor de prinprejur.

Numile acesta ce zicem noi turcu, să înţelége om ce ieste cu viiaţă sălbatică, iară jidovii ei îi chiamă togarma, iară ei îşi zicu busurmani, adecă tăiaţi împrejur sau buni credincioşi, că turci să-i chéme nu sufere, că-i de ocară la dânşii acesta nume, că pre limba jidovască să înţelége nemernicu (nemérnicu sau prădătoriu). Alţii îşi zicu otomani sau osmanidu, dipre numele împăratului lor cel dintăi, care l-au chiematu Otoman. Iară începătura împărăţii lor într-acesta chipu să află să fie:

Otoman împăratul lor cel dintăi au „fostu tătaru, slujitoriu al hanului celui mare, om îndrăzneţu şi mai mare de trup decât alţii. Acesta de nevoie au ieşit din Ţara Tătărască şi au început întăi la Capadochia a ţinea drumul, avându cu sine numai 50 de oameni. Şi s-au adaos după acéia unul câte unul, pănă s-au înglotitu unii din oameni răi adunaţi, alţii şi de nevoie, să hălăduiască de moarte, alţii în nădéjde de dobândă. Şi aşa, după adaos ce făciia, întăi pre ascunsu, iară daca s-au înmulţitu, în vedére să apuca de pradă şi jefuia. Şi décii cu toţii s-au pornitu de au luat Capadochiia, Pontul, Bitiniia, Pamfilia, Ţiliţiia, ţări mari. Şi acéstea s-au lucratu în anul de la zidirea lumii 6808 <1300>. Pre urma acestuia au luatu împărăţiia fiiu-său Orhan şi iar şi acesta cu acelaşi meşterşug s-au apucatu ca şi tată-său, numai tărie şi avére mai multă au avutu, din zi în zi adăogându-să şi lăţindu împărăţiia. Că crescându vrajba între creştini, au luat Misia, Licaoniia,

Frighia, Caria şi Niţeia bătutu-o-au şi au dobândit-o. Şi au lăţitu împărăţiia pănă la Helespont. Că pre acéia vréme întrasă vrajba între Paleolog şi între Cantacuzino, carii erau capetile Ţarigradului şi socoti nepriietenul crucii ca să să arate unii părţi cu prietenie şi să-l chiieme întru ajutoriu, ce s-au şi tâmplat, că au trecut cu oaste la Evropa şi au deşchis calea şi altora pre urmă la Evropa, să facă multă nevoie. Acesta, aproape de săvârşitul său, au făcut război cu tătarii şi au căzut în războiul acel fără norocu şi au împărăţitu 31 de ani.

Pre urma lui au stătut împăratu fiiu-său, Amurat, om meşter şi ascunsu la inimă, carile n-au fostu mai jos de câtu alţii la vitejie, de a rădbarea nevoile de învăţătura vitejii. Acesta acoperindu gândul său ce vrea să facă, văzându cum s-au pomenitu mai sus vrajba între greci şi slăbiţi de războaie ce făciia între ei, năimindu cu leafă vase de la Ghenua şi după ce au dobânditu Helespontul, au trecut la Traţiia în anii 6871 <1363> şi Calipoli la Crâmu au apucatu, ci apoi şi o parte de mai mare a Traţii au luat. După acéia au supus Misiia, Bosna, Rumele, mai apoi, daca au dobânditu scaunul Odriiului, de bulgari, de sârbi s-au apucat.

Mai apoi au peritu de o slugă a lui Lazar dispotu ce au fost mai nainte de la inimă iubit lui şi l-au fostu prinsu în război. Şi i-au rămas pre urma lui doi ficiori, Suliman şi Baezitu. Ci Baiazitu omorându pe frate-său, au apucatu împărăţiia. Şi décii s-au apucatu de toată împărăţiia. Era om bărbatu, de minte ascuţitu şi pohtitoriu de lucruri mari şi îndrăzneţu la fie ce să apuca, la trude răbdătoriu, vrémea cunoştiiţa şi lucrul cum va purta şi stătătoriu la ce să apuca, ca să împle. Décii daca au dobânditu Traţiia toată, ş-au întorsu inima spre Ţarigradu. Şi întăi au socotitu să să apuce de Tesaliia, Machidoniia, Foţida şi de Atica şi Misiia, ce le zicem acum sârbii şi ilirii, ce-i chiemăm Bosna, şi tribalii, ce-i poreclim bulgarii. O parte din célea au luatu şi au ucis şi domnul Bulgariei. Mai apoi au încunjuratu în 8 ani Ţarigradul şi auzindu că vine oastea ungurească şi franţozască, pre carii împăratul creştinescu i-au adus şi i-au chiematu întru ajutoriul, temându-să de atâta oaste, au părăsitu Ţarigradul de a-l baterea şi au sârguitu, de au ieşitu înaintea acei oşti la Nicopolea. Şi dându războiu, au biruitu Baiazitu şi mulţi domni şi hatmani ai franţozilor au perit. De care lucru cu norocu semeţindu-să Baiazitu, iară s-au vârtejitu la Ţarigrad şi doi ani stându-i asupră, de i-au flămânzitu. Şi era acei închişi periţi, de n-ar fi venitu Tamerlanu hatmanul tătărăscu cu mulţime de oaste, de au stropşitu toată Asia şi cu foc o au pârjolitu, oraşile au prădatu. Décii de frica lui di sârgu s-au vârtejit şi la Galaţiia şi Bitiniia de războiu s-au gătitu şi bătându-să păn' au înnoptatu, birui Tamerlan hatmanul tătărăsc şi Baiazit fu biruit pentru mulţimea tătarălor, ci nu era deopotrivă. Şi l-au prinsu viu şi ferecându-l în

cătuşi de aur şi în cuşcă băgându-l, l-au trecut în Asiia. Ce la Asiia l-au slobozitu şi el de ruşine curându au murit, după ce au împărăţit 13 ani şi 6 luni.

Rămas-au fii de dânsul, Calepiin, Moisi, Mahmet şi Mustafa. Ce Calepin de sârgu au murit, iară fiiu-său Orhan de unchi-său Moisi fu omorâtu şi Moisi de frati-său Mahmet. Acesta Mahmet, Ţara Muntenească şi Machidoniia au supus şi ţenchiul sau hotariul turcescu pănă la Marea Ionicum l-au mutat şi scaunul ş-au pus la Udriiu. Şi după ce au ţinut împărăţiia 17 ani, au muritu.

Décii al doilea Amurat căzu la împărăţie, acésta cu ajutoriul ce avea de la Ghenuva, trecându la Traţiia, au bătut pre unchi-său Mustafa, şi Thesalonica au fărămat, carile era oraşu bătrân, tare şi plin de avuţie şi pre acele vremi Veneţiia o ţinea. Décii au supus Chiprul, Epirul, Etolie. Cunoscându déciia că de va putea să lége prieteşug cu Gheorghie dispotul, domnul sârbilor, că lucrurile lui să vor întări şi a creştinilor vor slăbi, cu toată nevoinţa au silit şi au luatu fata lui, să-i fie împărătească. Décii şi cu putérea socru-său şi cu a sa s-au apucat de Beligrad şi bătrânu cetatea au perit 7.000 de turci.

După moartea acestuia, stătu împărat al doilea Mehmet, carile au încunjuratu Ţarigradul cu multă mulţime de oaste şi l-au luat în anii 6961 <1453>, în luna lui mai, în treizeci şi una de zile. În al doilea an după aceia s-au dus la Beligrad şi mulţime de ai săi acolo perindu şi el încă rănit, l-au părăsit. Déciia bulgarii au luat şi Dalmaţiia şi Rastiia au dobânditu, déciia Trapezontul l-au dobândit şi Mitelina cu alte ostroave au luat. Apucatu-au şi Evbeiia şi Chefea, ce o ţinea ghenuvezii. Şi au împărăţit 32 de ani.

Déciia Baiazit al doilea luundu împărăţiia, războiu cu veneţiienii făcu şi le-au luat Naupactul, Methona, Dirahia şi toată Dalmaţiia au prădatu şi au murit otrăvit. Acesta Baiazit au luat Chiliia şi Cetatea Albă de la Ştefan vodă cel Bun.

Décii Sélim, fiiu-său, căzu la împărăţie; acesta au luat Alcarul oraşu tare la Eghipetu şi după ce au omorât pre soltanul, Alexandriia toată cu Eghipetul le-au dogânditu şi le-au lipit de împărăţia lor şi Damascul l-au luatu.

Pre urma lui, fiiu-sau Suliman, ţiindu împărăţiia, luat-au Beligradul, apărătura nu numai a Ţării Ungureşti, ci a toată creştinătatea, déciia, Rodosul au biruit şi Strigoniia şi Buda şi alte oraşă ale Ţării Ungureşti. Încunjurat-au şi Beciul, mai apoi au peritu la Zighet, împărăţindu 47 de ani. Urmat-au al doilea Selim, carile au legat pacea cu némţii şi au luat vineţiienilor Chiprul şi déciia Tunetul şi Gouleta au apucat. Şi décii au muritu în anii 6983 <1475>.

Pre urma lui, Amurat au împărăţit şi după dânsul al treilea Mahmet, carile au omorâtu 18 fraţi şi au luat împărăţiia. Iară alţi împăraţi carii au urmatu de aicea înainte, lăsăm de a-i mai scrie, ca să nu ne arătăm istorici de lucruri turceşti decâtu ale noastre. Ce puţin încă de putére şi de obiceiul lor, în ce chip ţin împărăţiia, avem a scrie.

Obicéiu au turcii, în al patrulea an să ia a zécea din copii, parte bărbătească, ca să să adaogă pururea slujba împărăţiei. Şi la vrémea acéia trimit oameni împărăteşti la greci, la sârbi, carii suntu pre hotarul împărătescu creştini, alegând Ţara Moldovei şi Ţara Muntenească că în locul acela ce dau ei copii, noi suntem datori să fim gata de oaste în toată vrémea, cându va veni cuvântul împăratului şi de bani a le darea pururea. Iară oamenii cei împărăteşti umblă din sat în sat, déciia cumu-i satul, aşa le aruncă şi copii să dea după putére şi cum să pot tocmi cu dânşii şi cu bani încă să împacă. Mulţi să află şi de bună voie de mergu, ca să iasă din şerbiie şi mulţi din turci netăiaţi (şi nu spun că suntu turci, că nu i-ar priimi), ce-i dau în locul creştinilor că trag nădéjde că dintru-unii ca aceiia ies la cinste mare, ca să dobândească boierie. Pre carii apoi pre unii îi duc la Ţarigrad, pre alţii la Odriiu şi pre la alte scale de-i dau de-i hrănescu, pre unii la Brusiia, pre alţii la caraimani, de să învaţă la ţarină, acestora le zic agemoglani (sau iamoglani), adecă nevinovaţi, coconi. Iară daca crescu de şapte ani, déciia cei mai iscusiţi îi bagă la saraiul împărătescu, până la 500. Acolo şed până de 20 de ani. Unii învaţă carte, alţii la lucruri vitejeşti, dintr-aceştia aleg, fără ce-s de treaba saraiului, de-i pun ienicéri, carii să află pururea pre lângă curtea împăratului, până la 12 mii. Din ienicéri să aleg mai de frunte spahiioglani, până la 3.000, carii mergu dinadireapta împăratului şi fieştecarile dentr-înşii cu câte patru sau cu câte cinci slugi slujăscu. Déciia din stânga 3.000 de silihatari, de iară slujăscu în patru sau în cinci cai, după aceştiia 5.000 de olofani aşijdirea dinadireapta împăratului şi alte 5.000 din stânga, carii sunt aleşi din inicéri sau din creştini juraţi, carii cu credinţă slujbă au arătat begler-beiului sau paşii. După aceştiia cei de apoi mergu carii să chiiamă caripiţi, ce să chiiamă mai săraci, carii din toată Ţara Turcească nu numai turci, ce şi creştini strânşi, de au venit de bună voie să slujască împăratului pentru leafa. Iar înaintea împăratului 200 sau şi mai mulţi mergu, ce să chiiamă mutaferachi, carii pentru slujba lor cea aleasă i-au scos la cinste şi iau leafă mare, altul şi un taler de zi, alţii şi mai puţin, cumu-i omul şi cumu-i slujba. După aceştiia mergu treizeci de cauzilieri, carii deşchid calea împăratului şi oprescu năvala de la împăratul şi iau articéle, céle ce-s de jalbe la împărăţie. După aceştiia mai aproape mergu solaţii, carii poartă arcile pre umăr cu cămăşi albe până jos, de să vădu de suptu haine şi în scofii, până câte 200 de oaste. Şi denainte şi

denapoi sunt şi paici până la 100, aceştiia toţi nu lipsescu de lângă curtea împăratului. Iară fără aceştiia şi alţii mulţi de oaste, de mergu fără leafă, cercând să poată arăta slujbă, ca să dobândească pită. Iară la ţările împărăţiei şi la margine are împăratul altă oaste de a scoaterea împotriva fieştecărui vrăjmaşu al său, că la margine, unde se hotărăscu cu creştinii, au până în 10 mii de ienicéri, răsipiţi pre la sate, di să hrănescu cu plugul şi cu niguţătorii, carii nici de un paşă nu ascultă, fără numai de cuvântul împăratului, cându vor ieşi la oaste. Suntu din copii de a zécea, până lă 10.000 împrăştiiaţi pre la târguri, de suntu de umplerea locuri, de vor peri dintr-aceştiia undeva la războiu. Ieste şi altă curte, ce să chiiamă spahii, carii suntu suptu begler-bei. Aceştia au cinste mare, au sate de la împărăţie în loc de leafă şi de aceştiia nu suntu puţini, că tot locul, cât ţine împărăţiia, plinu ieste de dânşii.

Mehmet Cuceritorul, sultanul otoman din veacul XV

Are împăratul între alţi sfétnici mai aleşi trei sau patru, ce le zicu veziri azemi, carii toate trebile împărăţii poartă şi de pace şi de oaste şi de păşii şi de domnii a le schimba şi a le da, la mâna lor. Unul dintr-înşii ieste mai mare, pre carile stă toată credinţa împăratului, adecă veziriul, iară lui de i se va tâmpla a mérge la oaste, că mai multă grijă este veziriului de oaste decât de alte trebi, el pune în locul său naméstnic, carileş acéia putére ţine ce au ţinut şi el. Ci de împărăţiia Turcească destul am povestit, ci iarăşi de altile să povestim şi să arătămu înainte.

Pentru Ţara Ungurească de jos şi Ardealul de sus vom să arătăm, fiindu-ne vecini de aproape şi cum au avut şi ei crăie mare ca şi leşii

Aicea nu vom lăsa şi de Ardeal sau Ţara Ungurească, cumu-i zicu unii, ca să nu atingem şi să nu pomenim de începutul lor şi de obicéiul lor, fiindu-ne vecini de aproape şi de multe ori năzuia domnii Ţării Moldovei, de să acioa şi să ajutoriia de la dânşii.

Ardealul sau Ţara de jos Ungurească să cheamă Ţara peste Munte, carea coprinde o parte de Daţiia şi peste munte. Direptu acéia-i zicu Ţara peste Munte, căci este încunjurată de toate părţile cu munţi şi cu păduri, cum ar fi îngrădită. Zicu-i şi ţara de 7 oraşă, din limba nemţască, iară lăcuitorii ţării îşi zicu ardéleni, carii să hotărăscu cu ungurimea dispre apus, sau cumu-i zicu unii Panonia. Iară dispre miiazănoapte să hotărăscu cu Ţara Leşască, dispre amiazăzi cu Ţara Muntenească, dispre răsăritu cu Moldova. Ţara Ardealului nu ieste numai o ţară însăş, ci Ardealul să chiamă mijlocul ţării, care multe coprinde în toate părţile, în carea stă şi scaunul crăiei. Iară pre la marginea ei suntu alte ţări mai mici, carile toate de dânsa să ţin şi suptu ascultarea ei suntu: întăi cumu-i Maramoreşul, dispre Ţara Leşască şi Ţara Săcuiască dispre Moldova şi Ţara Oltului dispre Ţara Muntenească şi Ţara Bârsei, Ţara Haţagului, Ţara Aoaşului şi suntu şi altle horde multe, carile toate ascultă de Crăiia Ungurească şi să ţinu de Ardeal.

În ţara Ardealului nu lăcuiescu numai unguri, ce şi sasi peste samă de mulţi şi români peste tot locul, de mai multu-i ţara lăţită de români decâtu de unguri. Iară în Ţara Ungurească de jos, unde să chiiamă Unguriia cea Mare (sau cumu-i zicu unii pre limba nemţască Panoniia), acolo numai unguri trăiescu, iară de să află şi români pre alocurea, încă lége ungurească ţin.

Ungurii nu ţin tot o lége, ce în patru sau în cinci legi suntu împărechiaţi, că unora le zic calvini, altora lotori, altora calandoş, ce să chiiamă pre limba lor lége direaptă, alţii-i chiiamă verăş ianoş, carii credu în Ioan Botezătoriul, iară de Hristos nimica nu să atingu, alţii chiiamă sombotaşi, carii credu légea jidovască, alţii-i chiiamă papistaşi, carii cred până în jumătate légea grecească, de aceştiia se află la Ardeal, iară la Unguriia cea Mare foarte prea puţini. Aceştiia au şi icoane în bisérică şi cruci pre bisérică, încă şi pre la casile lor să află cruci. Aceştia nici la o treabă a biséricii nu poftescu pre aceialalţi unguri, nici-i iubescu. Mai bucuroşi să margă la bisérica românească decâtu la capiştea aceloralalţi unguri.

Rumânii, câţi să află lăcuitori la Ţara Ungurească şi la Ardeal şi la

Maramoroşu, de la un loc suntu cu moldovénii şi toţi de la Râm să trag.

Ieste ţara Ardealului plină de toată hrana câtă trebuieşte vieţii omeneşti, că pâine peste samă rodéşte multă, de niminea nu o cumpără, ci tuturora prisoséşte, vin pretutinderea, nimarui nu lipséşte, miere multă şi bună, de care facu mied, aşa de bun, cât să potriveaşte marmaziului.

Ţara Ungurească mai denainte vréme era foarte mare, de coprindiia o parte mare şi din Ţara Turcească, că scaunul crăiei nu era la Beligradul cestu nou, unde ieste acum, ci era la Buda, care o ţin acum turcii. Că daca au luat turcii Belgradul cel mare, carele era apărătura nu numai a Ţării Ungureşti, ci a toată creştinătatea dispre apus, au dobânditu déciia şi Buda, carele era scaunul Crăiei Ungureşti. Décii ş-au mutat scaunul la Beligradul cestu nou, di pre Ardeal, ci de-a pururea fără odihnă, avându războiu némţii cu turcii şi fiindu şi ungurii întru ajutoriu asupra turcilor şi avându némţii priiteşug cu ungurii şi mergându asupra turcilor piste dânşii trecea, turcii suindu-să la némţi, prin ţara lor făcea cale. Ci ungurii văzându atâta stropşitură şi nevoie ţării, una dispre turci, alta dispre némţi, neavându odihnă de oşti gréle, li s-au supăratu şi s-au sfătuitu cu toţii, de s-au închinatu turcilor şi au luat de la dânşii domnu, ca şi în ţările noastre. Iară némţii daca au văzut că soţiile i-au viclenitu şi s-au închinatu la vrăjmaşii lor, au luatu de la unguri jumătate de Ţara Ungurească de sus şi o ţin până astăzi.

Aşa Ţara Ungurească crăie mare ce era, dintr-un trup în multe mădulări s-au întorsu, o parte turcii ţin, cu scaunul crăiei cu Buda, némţii altă parte, Ardealul de-i cu stăpânu, încă ieste suptu robiia turcească.

Ungurii suntu oameni iscoditori şi necredincioşi, vicléni, priiteşugul nu-l ţin la loc de nevoie. Prin Ţara Ardealului nu poate omul pre lesne să treacă fără cărţi crăeşti. Şi taina aşa o ţinu de bine, că nici de la ţărani cuvântu direptu nu vei afla. Judecata sa foarte pe direptate o judecă şi de nu-ţi iubeşti légea într-un loc, volnicu eşti să-ţi tragi légea la alt scaun, unde vei iubi. Încă şi dispre crai, de ver fi avându ceva asupreală şi nedireptate, ai voie să-ţi întrebi şi cu craiul, unde să adună toţi domnii la scaunul ţării, de să sfătuiescu di trebile ţării şi de vei avea strâmbătate, afla-vei direptate. Nici craiul are voie să piiarză pre vreun némişu, fără numai de-l va dovedi de viclenie.

De domniia lui Bogdan vodă cel Orbu si Grozav, feciorul lui Ştefan vodă celui Bun, vă leato 7012 <1504> iulie

După moartea lui Ştefan vodă, cu voia tuturor lăcuitorilor ţării au stătut domnu fiiu-său Bogdan vodă, puţin dispărţitu de firea tătâne-său, că

de n-au ajunsu anii, iară lucruri mari apucase.

Bogdan vodă daca stătu la domnie, gândi să-ş întărească lucrurile întăi cu vecinii şi să-ş arate nume bun. Pe învăţătura tătâne-său, a lui Ştefan vodă, trimis-au la împărăţiia turcilor pre Tăutul logofătul cel mare, cu slujitori, pedestrime, dărăbani, de au dus birul, zéce povoară de bani şi s-au închinatu cu toată ţara la sultan Suleimanu împăratul turcescu. Iară împărăţiia de bucurie mare cu dragoste i-au priimit şi au dăruit toţi banii Tăutului logofătului celui mare şi i-au adus în ţară şi au ziditu pre acei bani o sfântă biséricǎ în satu în Bălineşti, ce ieste la ţinutul Sucévii şi trăieşte până astăzi.

Într-acéiaşi vréme trimis-au solii săi şi la craiul leşescu, între alte trebi ca să poftească şi pre sora lui crai, pre Elisafta şi să-i întoarcă Tismeniţa şi Ceşibis, carile oprise tată-său şi nu le întorsése. Ci bătrâna, mama lui crai, n-au vrut acésta lucru să-l facă, căci nu era de légea papei. Ci solilor pentru ce le-au întorsu acéle târguri, le-au mulţămitu, iară de logodnă au îndelungat într-altă dată.

Cându au prădat Bogdan vodă Pocutiia

După soliia dintăi ce au fost trimis Bogdan vodă la craiul leşescu pentru soru-sa, n-au pierdut nădéjdea, că oblicindu că muma fétii şi a lui au muritu, de iznoavă au poftoritu soliia, gândindu-să că după moartea bătrânii nu va avea cine să stea împotrivă. Ce craiul încă i-au îndelungatu până altă dată, că vediia că soru-sa nu vrea să meargă după dânsul, că au fostu Bogdan vodă grozav la faţă şi orbu de un ochiu. Pentru acéia văzându Bogdan vodă că cu bine nu folosi nimica, gândi ruşinea sa să-şi răscumpere cu sânge nevinovat şi lăsându inima cea priitenească, de arme să apuca şi strânsă ţara toată şi au întratu în Ţara Leşască, de au luat Pocutiia şi au lăsatu oamenii săi în Pocutiia, iară el prădându s-au învârtejit înapoi.

Cându au prădatu Uşii Ţara Moldovii

Văzându léşii paguba ce le făcusă Bogdan vodă, nu suferiră, ci de grabu strânsără oaste pre bani şi pre oamenii lui Bogdan vodă ce-i lăsase să apere Pocutiia, îi împinseră înapoi. Şi întru acel război au peritu doi fraţi, ficiori de boieri leşăşti, ficiorii lui Strus. Şi décii au întratu oastea leşască în Ţara Moldovei, de au făcut multă pagubă şi perire şi au prădatu până la Botăşani, prinzându pre o samă de boieri de frunte de ţară. Şi pre toţi, în mâniia acelor doi fraţi, i-au dat în Cameniţă de i-au tăiat.[11]

A treia solie, cându au trimis Bogdan vodă la craiul leşăscu

După acéia a treia oară, de iznoavă au mai ispitit Bogdanu vodă de au trimis solii săi într-acesta chip, doară ar putea cumva să-i dea craiul pre soru-sa. Ci craiu eau făgăduitu într-acesta chip, ca să ţie légea lor şi să fie plecatu crailor leşeşti. Ci curundu vréme murindu, Jicmontu craiul pre urmă n-au umplut făgăduinţa.

Cându au prădat Radul vodă domnul muntenescu Putna

Pre acéia vréme Radul vodă domnul muntenescu, neavându nici o pricină asupra lui Bogdan vodă, sculatu-s-au cu toată putérea sa şi cu Roman Pribeagul, de au întratu în ţară şi au prădatu şi au arsu ţinutul Putnii şi pe de céia parte de Sirétiu, de multă pradă şi perire au făcut. Şi décii s-au întorsu înapoi fără de nici o zminteală.

Cându au mersu Bogdan vodă la Ţara Muntenească asupra Radului vodă

Vă leatul 7015 <1506> octomvrie 28, văzându Bogdan vodă câta pagubă i-au făcut Radul vodă în ţara sa, nu suferi, ce gândi strâmbătatea sa ca să o răscumpere mai cu asupră, una pentru scârba şi paguba ce-i făcusă Radul vodă, alta şi pentru vitejiia ce avea, că socotindu ca să nu piiae numele cel vitejăscu al tătâne-său, ca să nu zică megiiaşii că au muritu şi el cu tată-său, sculatu-s-au cu toată putérea sa şi au tras într-ajutoriu şi pre săcui şi s-au dus spre Ţara Muntenească şi au întratu la locul ce să chiiamă Rătezaţii, la Movila Căiatii, de céia parte de Râmnicu, octovrie 28. Şi au şăzut cu oastea de céia parte de Râmnic 10 zile, de au prădatu şi au arsu de la Milcov până la Râmnic şi în jos pre de amândoao părţile până la Sirétiu. Şi acolo de la Radul vodă l-au timpinat sol, un călugăr anume Maximian, ficiorul lui Dispotu împăratul grecescu şi s-au rugat lui Bogdan vodă ca să facă pace cu Radul vodă, pentru că suntu creştini şi o seminţie. Déciia Bogdan vodă, văzându atâta rugăminte de la acel călugăr, au făcut pace pentru voia lui şi au trimis cu dânsul solul său la Radul vodă. Şi acolo Radul vodă cu boierii săi au jurat pre Sfânta Evanghelie, cum ca să ţie pacea neclătită în véci. Şi hotarul pre unde au fostu cel bătrânu au lăsat şi să întoarcă Radul vodă toată prada şi arderea, câtă făcusă în Ţara Moldovei, la ţinutul Putnii. Şi aşa s-au întorsu Bogdan vodă cu pace înapoi.

Létopiseţul cel leşescu de acéste doao poveşti, ce au mersu Radul vodă cu Romanu Pribeagul de au prădat ţinutul Putnii şi cum au mersu Bogdan vodă în Ţara Românească asupra Radului vodă, nimica nu însemnează, nice să află scris.

De moartea Radului vodă şi de moartea lui David mitropolitul şi

de domniia Mihnii vodă

Vă leato 7016 <1508> după Paşte, murit-au Radul vodă, domnul muntenescu şi pre urma lui au stătut la domnie Mihnea vodă, carile au tăiatu boierii. După acéia, în anii 7017 <1509> aprilie 1, pristăvitu-s-au David mitropolitul.

Cându au prădat Bogdan vodă Ţara Leşască, ajungând pănă la Liov

Vă leatul 7017 <1509>, iunie 10, după multe solii ce trimisése Bogdan vodă la craiul leşescu pentru soru-sa Elisafta, pre carea de multe ori o cerşusă şi nu-i o didease, văzându că nimica nu poate folosi, socoti că are vréme ca să-şi răscumpere ruşinea sa dispre craiul leşescu cu sânge nevinovatu şi de iznoavă au început a strânge oaste. Ci văzându craiul ungurescu vrajba ce întrase între dânşii şi simţindu că Bogdan vodă de iznoavă face oaste asupra léşilor, au trimis sol pre Ştefan Teleţchi, ca să-i poată împăca. Ci nimica n-au folositu, că Bogdan vodă gătindu-să şi armându-să, au pripit cu oaste de au trecut apa Nistrului, vineri, iunie 29 dni şi au întrat la rusi, la Podoliia. Şi sâmbătă au sosit la Cameniţă şi décii au slobozit oastea să prade ţara, dându-le vină că n-au lége pentru strâmbătăţile ce fac, alta că va să-şi răscumpere Pocutiia, a treia şi pentru sora lui craiu, Elisafta, ce i-o giurasă Alixandru craiul. Deci arzându şi prădându ţara, au tras la Liovu, de au bătut târgul, de puţinu nu l-au luatu. Şi singur Bogdan vodă cu capul său au lovit cu suliţa în poarta Liovului, care lucru şi astăzi să cunoaşte semnul. Şi nici léşii nu tăgăduiescu de aceasta, ci încă ei mai tare mărturisescu că au fost adevărat aşa. Şi au prădatu împrejur pretitindirilea şi au arsu Rohatinul oraş mare şi vestit şi multă avuţie şi bunătate dintr-însa au luat. Luat-au din Rohatinu şi clopotul cel mare ce ieste la mitropolie în Suceava şi mulţi oameni şi boieri au robit şi domnii lor încă i-au prinsu şi cu mare izbândă s-au întorsu înapoi la scaunul său, la Suceava, fără de nice o zminteală şi robilor ce-i adusése din Ţara Leşască le-au împărţitu hotară în ţara sa. Şi décii ş-au luat doamnă din ţară şi au făcut pre Ştefan vodă cel Tânăru.

Cându au prădat leşii Ţara Moldovii, 7017<1509> iulie 15

După îzbândă cu noroc ce făcusă Bogdan vodă în Ţara Leşască, iată-i veni de la Dumnezeu osânda asupră, cum grăieşte şi prorocul David, psalm 7: ,,Lac săpă şi-l scurmă şi căzu în groapa care au făcut”, aşa petrecu Bogdan vodă, că nu era încă bine ieşit din Ţara Leşască, iată craiul strângându oaste degrab, au silit să apuce pre Bogdan vodă încă în ţara sa şi

nu au putut de o boală ce avea. Ci au trimis pre hatmanul său, pre Cameniţschii voievodul de Cracău. Ci până a sosi hatmanul, iară Bogdan vodă au trecut Nistrul în ceasta parte şi s-au aşezat la scaun şi au slobozit oştile pre acasă, neavând nici o ştire de oastea leşască. Iară Cameniţschii hatmanul văzându că nu au apucatu pre Bogdan vodă la margine, au întrat fără véste în ţară, de au prădatu Cernăuţii, Dorohoiul, Botăşanii, Ştefăneştii, neavându cine să-i oprească, că Bogdan vodă, neavându nădéjde de una ca aceasta, au lăsatu oastea pre acasă. Iară léşii au prădat cum le-au fostu voia. Şi încă un Vasco oarecarile de ai noştri, avându mânie pre alt Vasco ce i-au fostu luat muierea, s-au închinat la léşi, de i-au purtat pretitindirile, ştiindu că n-are cine le sta împotrivă, de au arsu şi au prădatu şi pre vrăjmaşul său curvariul încă l-au prinsu de l-au înţăpat, fără craiul lui Vasco pentru acea slujbă i-au dat Hotniţă, un sat ce ieste suptu Iaroslavu, până la moartea lui. Şi daca s-au întorsu oastea leşască înapoi, trimis-au craiul leşăscu Jicmontu la Vladislav craiul ungurescu, ca să nevoiască să facă pace cu Bogdan vodă, ştiindu că Bogdan vodă va vrea să-şi întoarcă mai cu asupră dipre dânşii. Cum s-au şi tâmplatu, că léşii încă bine nu ieşisă din ţară, Bogdan vodă cu oastea ce putusă o seamă, de strânsése degrabu, au ajunsu pre oastea leşască la trecătoare Nistrului şi dându războiu despre amândoao părţile, multă moarte s-au făcut şi pre o samă de boieri vii nevătămaţi i-au prinsu, întrându nesocotiţi de oastea leşască, adecă logofătul şi un homélnicu, cărora nu le putem afla numile, fără numai al Cârstii, Petrica şafariul, Dobrostâmpu. Mai apoi s-au dus léşii întregi cătră craiul său şi acieş începură a umbla să facă pace şi au legat pacea într-acesta chip, ca dispre amândoao părţile să întoarcă pagubile, nici să mai fie zarva întru dânşii.

Cându au prădat Beti Ghirei sultan cu tătarii Ţara Moldovii, leatul 7018 <1510>

Beti Ghirei sultan, ficiorul hanului, nepotul împăratului, fără véste cu multă mulţime de tătari pe trei locuri au întrat în ţară, de au prădat de la Orheiu până la Dorohoiu şi pre Prut în sus, de multă pradă şi robire de oameni au făcut şi plean de dobitoace au luat; mai apoi sultanul fiindu săgetat foarte rău, au murit.

Vă leato 7019 <1511> fevruarie

Miercuri în săptămâna albă au murit Maria doamna lui Ştefan vodă, fata Radului vodă, muma lui Bogdan vodă şi cu cinste au o îngropat-o în mănăstire în Putna. Într-acelaş an au murit şi Tăutul logofătul.

(AXINTE URICARIUL)

Carile şi mănăstirea Trestiiană au făcut, la vă leat 7004, <1490>, precum ieste scris numele lui pre clopot.

Cându au prădat Mendi Ghirei hanul cu tătarii Litva şi Beti Ghirei ficiorul hanului au prădat Moldova

Vă leato 7021 <1513> avgustu 22 de zile, pre aceasta vréme, Mendi Ghirei hanul au prădat Litva, până la Vilna, de multă pagubă au făcut şi mulţi robi au luat.

Aşijdirea pre acéiaşi vréme, Bet Ghirei ficiorul hanului au întratu la Moldova, de au prădat ţara până la Iaşi şi au arsu târgul şi ţinutul Cârlegăturii şi au ajunsu şi până la Dorohoiu şi până la Ştefăneşti. Iară alţii au prădat în jos la Lăpuşna şi la Chighéciu şi de sârgu vrându să iasă cu robii, în Nistru multe suflete au înecatu şi robi şi şi de ai sei. Iară asupra lor trimisească Bogdan vodă pre Corpaciu hatmanul său, de i-au lovitu cu o mie de oameni şi nesocotit dându războiu vitejaşte, au căzut de ai noştri şapte sute, iară trei sute au scăpat. Iară tătarii cu pagubă mai multă de apă decâtu de oaste au avut, s-au întorsu la Pericop. Iară Bogdan vodă îngrozindu-să de acea pagubă, au trimis la craiul leşăscu soli, de au poftitu ajutor împotriva tătarilor, de vor vrea să vie de iznoavă, ca să să apere, alta pentru ca să-i sloboază solii, să treacă la Moscu şi de toate i-au făcut craiul pre voie.

Aşijdirea de nişte tătari ce au mai prădat de iznoavă Ţara Moldovei

Nu multă vréme trecându, ci într-acelaşi an, de iznoavă au mai întratu tătarii cu oaste mare în ţară şi făcându multă pagubă şi pradă. Şi făcându cale, întorcându-să înapoi, Bogdan vodă i-au lovitu cu oaste proaspătă şi au scos tot pleanul de la dânşii.

Cându au venit Trifăilă cu oaste ungurească asupra lui Bogdan vodă

Vă leato 7022 <1514> fevruarie 26, în al zécile an al domnii lui Bogdan vodă, fără véste au întratu în ţară un Trifăilă, ce să făciia ficioru de domnu, venindu din Ţara Ungurească cu ungurii şi iarna, cându era toţi oşténii pre la casile lor. Ci simţindu ai noştri, s-au strânsu degrabă din câţi s-au putut şi i-au datu războiu la pod, din jos de Vasluiu, fevruarie 27. Şi înfrângându-l ai noştri, i-au topitu toată oastea lui şi el au perit, că prinzându-l viu, i-au tăiat capul.

Iară la leatul 7024 <1516> martie 10, au murit Laslău craiul ungurescu.

Vă leato 7025 <1516> noemvrie 8, semnu mare s-au arătatu pre ceru, că au strălucit dispre miiazănoapte ca un chip de om, de au stătut multă vréme şi iară s-au ascunsu în văzduh.

Aşijdirea, curundu după aceeaşi semnu, într-acéiaş lună, au fostu cutremur mare de pământu, într-o luni.

De moartea lui Bogdan vodă cel Grozavu

Bogdan vodă cel Grozavu, ficiorul lui Ştefan vodă cel Bun, s-au pristăvitu în anii 7025 <1517>, aprilie în zile 18, în ceasul cel dintăi al nopţii, în târgu în Huşi, nu cu puţină laudă pentru lucrurile céle vitejăşti ce făciia, că nu în beţii, nici în ospéţe petrecea, ci ca un strejar în toate părţile priveghiia, ca să nu să ştirbească ţara ce-i rămăsése de la tată-său. Şi domnindu 12 ani şi 9 luni şi 3 săptămâni, multe lucruri bune au făcut. Şi décii cu mare cinste l-au îngropat în mănăstire în Putna. Iară ce va fi lucrat înlăuntru sau în ţară la noi, dispre partea judéţilor şi a direptăţii, nu aflăm, ci cunoaştem că unde nu-s pravile, din voia domnilor multe strâmbătăţi să faac.

De domniia lui Ştefan vodă cel Tânăr, ficiorul lui Bogdan vodă, nepotul lui Ştefan vodă cel Bun, 7025 <1517> aprilie

Dupre moartea lui Bogdan vodă, pre urma lui, fiiu-său, Ştefan vodă, ce-i zic cel Tânăr, s-au aşezat la domnie.

(AXINTE URICARIUL)

Cum scrie la un létopiseţu sârbescu c-au fostu de 9 ani, cându s-au aşezat la domnie.

Şi fu miruit de mitropolitul Theoctist în târgul Sucévii.

Cându au întrat în ţară Albu sultanu cu tătarii şi l-au bătut Ştefan vodă, leatul 7026 <1518> avgust 8

În al doilea anu a domnii lui Ştefan vodă, în luna lui avgustu, 8 zile, rădicatu-s-au Albu sultan cu tătarii de la Pericop, cu multă oaste tătărască şi au trecut Nistrul, fără véste şi au tras cătră Prut, de au ajunsu la locul ce să chiamă Şerbanca. Şi déciia s-au apucat a prăda ţara. Ci norocul cel bun al lui Ştefan vodă, s-au prilejitu cu oaste gata în gura Coroviei şi au dat véste şi ţărâi, de sârgu să să strângă. Şi dacă s-au bulucitu, suindu pre Prut în sus, au trimis Ştefan vodă pre Petrea Cărăbăţu vornicul şi cu toţi giosénii să treacă Prutul. Şi daca au luatu învăţătură şi au trecut Prutul, luundu ajutoriu den Dumnezeu, luni dimineaţa, în răvărsatul zorilor, i-au lovit fără véste, cându ei nici o grijă nu avea şi cu norocul lui Ştefan vodă i-au răzbit şi mulţi din tătari au peritu, mulţi în Prut s-au înecat şi s-au fostu înglotindu în Ciuhru. Şi pre mulţi i-au prinsu vii, aşijdirea şi pre doi mârzaci mari, anume: Tamizu şi Bicazu. Şi câţi au rămas, i-au gonitu priste câmpi, tăindu-i şi săgetându-i, până la Nistru. Acolo fiindu obosiţi caii de fugă multă, întrându în Nistru s-au înecatu, numai sultanul cu puţini au scăpat, însă şi el rănit rău în cap, de s-au întors cu multă pagubă şi perire şi ruşine. Încă şi aceia câţi au scăpat, fără arme şi fără cai au scăpat.

Iară Ştefan vodă s-au întorsu cu mare laudă şi au dat învăţătură tuturor boierilor să să strângă la Hârlău, la zioa sfântului mucenic Dimitrie şi acolo daca s-au adunat, ospéţe şi bucurie mare au fostu, şi pre toţi vitéjii cei buni i-au dăruit Ştefan vodă. Şi décii ş-au luat luiş doamnă.

De moartea lui Basarabă vodă domnul muntenescu

Vă leato 7030 <1521> septevrie 15 zile pristăvitu-s-au Basarabă

vodă, domnul muntenescu şi au apucatu în locul lui să domnească un turcu, pre nume Mahmetu, ce să trăgea din seminţiia lui. Ci pentru légea lui cea întunecată să oscârbiră oamenii de dânsul şi mulţi dintru dânşii să cerca să apuce domniia, ales pribégii carii era de păziia de multă vréme una ca aceasta. Şi între multe amestecături, au aşezatu la domnie pre Radu vodă.

Vă leato 7031 <1523> martie în 20 de zile, pribegit-au Şarpe-postélnicul, de frica lui Ştefan vodă, în Ţara Leşască.

Cându au pierit Arbure hatmanul cu ficiorii lui

Într-acest an, în luna lui aprilie, în cetatea Hârlăului, Ştefan vodă au tăiat pre Arburie hatmanul, pe carile zic să-l fie aflat în viclenie, iară lucrul adevărat nu să ştie. Numai atâta putem cunoaşte că norocul fie unde are zavistie, ales un om ca acela, ce au crescut Ştefan vodă pre palmile lui, avându atâta credinţă şi în tinereţile lui Ştefan vodă toată ţara otcârmuia, unde mulţi vrăjmaşi i s-au aflatu, cu multe cuvinte réle l-au îmbucat în urechile domnu-său. Ci pururea tinerii să pleacă şi cred cuvintele céle réle (a puhlibuitorilor). Şi acea plată au luat de la dânsul, în loc de dulceaţă amar, pentru nevoinţa lui cea mare, că nici judecatu, nici dovedit au perit. De care lucru mulţi înspăimântaţi din lăcuitorii ţării au început a gândi cum vor lua şi ei plată ca şi Arburie, că nu multă vréme după acéia, într-acelaşi an, au tăiat şi pe ficiorii lui Arburie, pre Toader şi pre Nichita.

Cându s-au rădicatu boierii Moldovei asupra domnu-său, Ştefan vodă cel Tânăr, 7032 <1523> septevrie 7 zile

Văzându boierii şi lăcuitorii Ţărâi Moldovei moartea lui Arburie hatmanul, mai apoi şi a ficiorilor lui, ştiind ce bine au avut Ştefan vodă de la dânşii şi mai apoi cu ce plată le-au plătit, cu toţii s-au întristat de vrăjmăşiia lui Ştefan vodă, socotind că şi ei vor lua acea plată, care au luat şi Arbure, cu toţii s-au rădicat asupra lui, septevrie şapte zile. Ci nimica nu au folosit, că celui fricos şi înspăimat, ştiindu-şi moartea de-a pururea înaintea ochilor, nici un loc de odihnă nu-i, nici inima de războiu. Şi văzându că lui Ştefan vodă i-au venit ţara întru ajutoriu, s-au răsipitu printr-alte ţări, lăsându-şi ocinele şi moşiile. Iară pre Costea pârcălabul şi pre Ivanco logofătul şi pre Sima vistiiernicul şi pre alţii pre mulţi, i-au prinsu vii şi le-au tăiat capetile în târgu în Roman.

De o oaste turceasca

Întru acelaşi an, întorcându-să o samă de oaste turcească de la Ţara Leşască, din pradă, pre apa Prutului, la Tarasăuţi, le-au ieşit Ştefan vodă

înainte şi din 4 mii de oameni, puţini au hălăduit la locurile sale.

Pentru legătura păcilor ce au tocmit Ştefan vodă cu craiul cel leşescu

Pre acéia vréme Jicmontu craiul leşescu au trimis la Ştefan vodă soli, poftindu ca să poată avea niguţătorii lor cale deşchisă la turci şi să fie întru una asupra tătarilor. Iară Ştefan vodă aşijdirea au trimis solii săi, ca să-i întărească priiteşugul şi să trimiţă la margine, să facă légea celor cu strâmbătăţi şi să-i sloboază solii săi, să treacă la Moscu. Ci de a facerea légea marginii, au făgăduit, iară la Moscu să treacă solii prin ţara lui, nu au suferit, nici au lăsat, pentru neaşezarea ce avea cu Moscul.

Cându au prădat Ştefan vodă cel Tânăr Ţara Muntenească, pănă la Târgşor, 7034 *<1526> fevruarie 5 dni*

Semeţindu-să Ştefan vodă pentru vâlhva ce-i mergea cu noroc la războaie, strâns-au ţara şi cu mare urgie au întrat în Ţara Muntenească asupra Radului vodă, fevruarie în cinci zile, şi au prădat ţara pănă la Târgşoru şi nicăirea nu i-au cutezatu a-i sta împotrivă Radul vodă, ci cu pace au nevoitu de i-au potolit semeţiia şi déciia s-au întorsu Ştefan vodă înapoi, fără de nici o zminteală.

Vă leato 7035 <1526> septevrie 20 zile, pristăvitu-s-au Pătru vodă, ficiorul lui Bogdan vodă, fratile lui Ştefan vodă cel Tânăr.

De moartea lui Ştefan vodă cel Tânăr, 7035 *<1527> ghenarie 14*

Aşijdirea într-acestaş an, ghenuarie patrusprăzéce zile, pristăvitu-s-au Ştefan vodă cel Tânăr, ficiorul lui Bogdan vodă, în cetatea Hotinului şi cu cinste l-au îngropat în mănăstirea în Putna, carea ieste zidită de moşu-său, Ştefan vodă cel Bun, şi au domnit 9 ani şi 9 luni.

Scrie la un létopiseţ moldovenescu de zice că pre acesta Ştefan vodă l-au otrăvit doamnă-sa.

Acestu Ştefan vodă întru tot simăna cu firea moşu-său, lui Ştefan vodă cel Bun, că la războaie îi mergea cu noroc, că tot izbândiia şi lucrul său îl ştiia purta, măcară că era tânăr de zile, amintrilea era om mânios şi pre lesne vărsa sânge.

De domniia lui Pătru vodă Rareş, ficiorul lui Ştefan vodă cel Bun, vă leatul 7035 <1527> ghenuarie 20

După moartea lui Ştefan vodă cel Tânăr, strânsu-s-au boierii şi ţara de s-au sfătuit pre cine vor alége să puie domnu, că pre obicéiul ţării nu să cădiia altuia domniia, fără carile nu vrea fi sămânţă de domnu. Şi iscodindu unul de la altul, aflatu-s-au unul de au mărturisit că au înţeles din rostul mitropolitului, carile s-au fostu săvârşit mai nainte de Ştefan vodă şi fiindu Ştefan vodă bolnav la Hotin, au lăsat cuvântu, ca de să va săvârşi el, să nu puie pre altul la domnie, ci pre Pătru Măjariul, ce l-au poreclit Rareş, dipre numele muierii ce au fostu după alt bărbat, târgoveţ din Hârlău, de l-au chiemat Rareş. Aşa pre Pătru aflându-l şi adeverindu-l că ieste de osul lui Ştefan vodă, cu toţii l-au rădicatu domnu, ghenuarie 20. Carile apucându-să de domnie, niminea de nădéjde nu s-au scăpatu, că pace şi odihnă era tuturora şi ca un păstoriu bun ci străjuieşte turma sa, aşa în toate părţile străjuia şi priveghiia şi nevoia ca să lăţască ce au apucat. Că nimica după ce au dobândit domniia n-au zăbovit, ci de războaie s-au apucat şi la toate îi mergiia cu noroc.

Cându au prădat Pătru vodă întâi Ţara Săcuiască, vă leatul 7036 <1528>

Pătru vodă Rareş, în al doilea an al domniei sale, rădicat-au oaste mare asupra săcuilor, la Ţara Ungurească, şi au împărţitu oastea în doao polcuri, şi pre doao poteci şi-au trecut oastea. Şi deaca au întrat la dânşii, în toate părţile i-au spartu şi i-au răsipitu şi oraşile le-au jăfuit şi pe toţi i-au supus şi i-au plecat lui şi cu pace s-au vârtejit înapoi, la scaunul său, la Suceava.

Pre acéle vremi Pătru vodă au urzit mănăstirea Pobrata şi o au zidit-o pănă în jumătate.

Ai doilea războiu ce au făcut Pătru vodă cu săcuii la Ţara Ungurească, din sus de Braşov, 7036 <1528> iunie

Într-acestaş an, după ce au prădat Pătru vodă Ţara Săcuiască, trimis-au Ianoş craiul ungurescu solii săi la Pătru vodă, de l-au poftit ca să-i fie întru ajutoriu împotriva a o samă de domni ungureşti, carii nu vrea ca să i să pléce şi-i făgădui oraşul Bistriţa cu tot ţinutul dintru acéia ţară şi încă şi alte făgăduinţe mai multe i-au adeverit că-i va da, numai de-i va birui şi să-i pléce supt ascultarea lui. Văzându Pătru vodă pofta lui Ianoş craiul, una pentru făgăduinţa, alta pentru prieteşugul ce avea împreună, îndată au gătit oaste şi au trimis pre Grozea vornicul cel mare şi pre Barbovschii hatmanul, carii era mai credincioşi din boierii săi şi au învăţat o samă de oaste să treacă pre drumul Braşovului, iară o samă pre drumul Sucévii mai pre sus

să între în Ţara Ungurească. Iară ungurii degrabă deşteptându-să ca din somnu, simţind că-i acopere vrăjmaşii, degrabu s-au gătit de războiu, că nu aşa să-ngrijiia de oastea din sus, cum de cea din jos, auzindu că vine asupra lor. Şi sculându-să mulţi domni din Ardeal şi alţii carii era gata să moară pentru moşiile sale şi multe puşci şi arme luund cu sine şi apropiindu-să din sus de Braşovu oaste de oaste şi înhierbântaţi, ascuţindu unii spre alţii armile şi să arăta groaznici vrăjmaşilor săi. Şi bulucindu-să cineş la ai săi şi gătindu-să săcuii de războiu, iară moldovénii ajutoriu ştiind numai de la Dumnezeu şi aşa s-au lovit cu dânşii. Şi dând războiu vitejaşte, mare moarte s-au făcut dispre amândoao părţile. Mai apoi, văzându săracii dintru atâta perire că pierdură războiul, lăsându toate armile şi şi puşcile cu carile avea nădéjde să-şi amistuiască capetile, au dat dosul a fugi şi mulţi din domni au picat la apa Bârseii. Şi după războiu, multă pradă făcându, s-au întorsu cu izbândă la domnu său, Pătru vodă.

Iară cei din sus ce au întrat pre drumul Sucévii, mai puţină izbândă au făcut, prădându şi arzând şi cu pace s-au întorsu înapoi. Auzindu Ianoşu craiul ce s-au lucrat, mult s-au bucurat şi pre lângă făgăduinţa dintăi, ce-i făgăduise Bistriţa, şi alte oraşă, i-au mai dat lui Pătru vodă.

Întru acestu an Pătru vodă trimis-au oamenii săi ca să ia acéle cetăţi ce-i făgăduise, ce bistricénii nu suferiră să ia ei loruş strein mai mare şi încă îndemnară şi alte cetăţi, adecă Braşovul şi altele de prinprejur, lepădându-să de Ianoşu craiul.

Cându au prădat Pătru vodă al treia oară Ţara Săcuiască

Văzându Pătru vodă că bistricénii nu-l poftescu pre el, nici vor să priimască judeţe de la dânsul, încă şi de craiul loru lepădându-să, însuşi capul său s-au pornit cu toată oastea sa, cu mare urgie asupra lor. Şi strângându-i cu nevoi din toate părţile şi cu foc îngrozindu-i, iară ei văzându nevoia lor ce le-au venitu asupra lor, s-au închinat şi de la dânsul mai mare au priimitu. Mai apoi cu multe daruri fu dăruitu şi cu mare dobândă, el şi toată oastea lui s-au întorsu la scaunul său, la Suceava.

Cându au prădatu Pătru vodă Pocutiia în Ţara Leşască, 7037 <1529> avgust

Printr-acéste războaie cu noroc, semeţindu-să Pătru vodă, gândi ca să facă războiu şi cu léşii. Şi pentru pricină, ca să nu zică că ieste fără cale, trimise soli de pofti ca să-i întoarcă moşiia sa, Pocutiia, care o au fostu vândut-o domnilor, moşilor săi. Ce léşii nu socotiia că cere cu cale, ci zădăraşte loc de price, nici i-au dat ce au poftit, ci s-au întorsu solii fără

ispravă. Văzându Pătru vodă că cu rugăminte nu poate scoate moşiia sa, gândi cu sabiia să o ia. De care lucru aprinzându-să de mânie inima lui Pătru vodă de războiu, degrabu strângându-ş oastea, au întratu în Ţara Leşască, de au prădat Pocutiia şi au arsu satele şi târgurile: Colomăia, Sneatinul, Tismeniţa, până la Halici şi pretitindirea prinprejur au prădatu. Déciia cu mare izbândă s-au întorsu înapoi, fără de nici o zminteală.

Războiul dintăi ce au făcut Pătru vodă cu léşii la Pocutiia

Într-acéia auzindu-să la craiul această pradă ce au prădat Pătru vodă, au trimis craiul pre hatmanul său, pre Tarnovschii, cu oastea. Într-acéia vréme mare semnu s-au arătat pre ceriu, carile multă vréme au stătut. Şi atuncea au trecut léşii Nistrul spre Pocutiia şi ca să scoaţă pre moldovéni, pré carii lăsase Pătru vodă, să ţie oraşele, să fie de apărare. Şi în 12 locuri au avut războiu.

Ci văzându ai noştri mulţimea léşilor, au trimis la domnu-său, Pătru vodă, să le vie într-ajutoriu, că au nevoie de oaste leşască. Şi fiind supt Obertin oastea leşască, de sârgu au sosit şi Pătru vodă cu oastea sa cea proaspătă. Atuncea înţelegându hatmanul Tarnovschie de Pătru vodă, multu au stătut în gânduri, ca să lase tabăra cu puşci cu tot şi el să fugă. Mai apoi, legându tabără, de ruşine s-au apucat de războiu (de care lucru de multe ori unde piierde omul nădéjdea, de frică mai apoi să întoarce în vitejie) şi multă vréme bătându-să, cu multă moarte dintru amândoao părţile, moldovénii mai cu multe rane încruntaţi, n-au mai putut suferi, ci le-au datu cale şi s-au întorsu înapoi.

Al doilea războiu, cându s-au bătut moldovenii cu leşii

Iară Tarnovschii hatmanul leşăscu, după izbândă ce făcu, au lăsatu oastea sa la Pocutiia şi el s-au dus la craiul. Temându-să de iznoavă să nu între moldovénii să prade, au socotitu ei să între mai nainte să prade. Şi aşa au întratu o samă de léşi ca să prade, den carii puţini au hălăduit, că prinzându-le de veste moldovénii, au datu asupra lor, de i-au tăiatu şi i-au răsipit.

Al treilea războiu al moldovenilor cu leşii

Într-acéia Ianoşu craiul ungurescu, văzându acéste amestecături între léşi şi între moldovéni, umbla la mijlocul lor să-i împace, ce nimica n-au folositu, că nu i-au putut împăca, până nu au mai întrat oastea leşască să prade, pre carii i-au acoperit oastea moldovenească la Tarasăuţi, de nu au scăpat niminia dintre aceia.

Atuncea de iznoavă Ianoşu craiul, umblându la mijlocul lor, i-au împăcatu până în 5 luni, mai apoi au mai îndelungat pacea până s-au umplut anul.

Cându au prădat leşii la Moldova şi moldovénii la léşi

Îndelungându-să pacea din zi în zi între léşi şi între moldovéni, nu răbdară oastea leşască ce era la margine lăsată de strajă, ci au întrat în ţară la Moldova, de au prădatu şi au arsu Cernăuţii şi alte sate, până la Botăşani, neavându moldovénii nici o grijă, fiindu pacea legată.

Văzându moldovénii această călcătură de lége şi amăgitură, nu suferiră, ci cu toţii să gătiră să între la Podoliia, să prade. Şi ş-au dat cuvântu să-şi potcovască caii, că au fostu iarnă goală şi gheţoasă. Şi daca au întratu, au arsu Cervona şi Iaghelniţa şi s-au apucatu de Ciarnocojinţi.

Al patrulea războiu ce au avut moldovénii cu leşii

Prinzându de véste léşii cum moldovénii au întrat la dânşii să prade, de sârgu s-au gătit de războiu şi s-au bulucit şi au ieşit înaintea moldovénilor la apa Sirétiului. Şi dându războiu vitejaşte, aşa au strânsu pre léşi, cât niminea de arme nu să apuca, ci de fugă, să scape. Şi dându în Sirétiu, mulţi s-au înecat, mulţi tăiaţi şi împuşcaţi, de au perit mai mulţi de 2.000 într-acel războiu, fără robiţi şi răniţi. Perit-au boieri aleşi dintru dânşii: Venglinschii, Pileţchii, iară pe Vlodec l-au prinsu viu, fără alţi mulţi necunoscuţi. Şi aşa iară fu izbânda la moldovéni.

Cându au venit asupra lui Pătru vodă Suleiman împăratul turcescu cu toată putérea sa şi munténii cu domnu său şi sultanul cu tătarii dimpreună şi Tarnovschii hatmanul cu oastea leşască, vă leato 7046 <1538> septevrie 20

Văzându léşii multă neîngăduinţă şi mare zarvă ce ieste între domnii Moldovei şi între crăiia lor şi ştiindu că Ţara Moldovei ieste suptu mâna turcului, strânsu-s-au cu toţii, de s-au sfătuit să trimiţă soli la împărăţie cu jalbă, să-şi ceară judecată cu Pătru vodă. Şi alésera de trimiseră sol mare pre Cretcovschii caştaleanul de Brescu, ca să spuie împăratului că, de nu-l va rădica şi din ţară şi din domnie, îl vor scoate ei cu oaste, că nu mai potu suferi răotăţile ce s-au iscat între dânşii. Ci turcul după puţină vréme, înţelegându că léşii să rădică cu tărie mare asupra lui Pătru vodă şi temându-să ca să nu ia ţara, să aibă mai multă gâlceavă şi pagubă apoi cu dânşii decât cu Pătru vodă, de oaste au învăţatu să să grijască şi la tătari au trimis ca pre o vréme să între în

Ţara Moldovei, aşijdirea şi la munténi, să să găteaze de oaste. Zic că şi din ţară au mersu jalbă pentru dânsul pre taină la împărăţie, de care lucru împăratul mai vârtos socoti să-l scoaţă, ca să nu să lipască lăcuitorii la alte părţi şi să închine ţara.

Şi toate acéste pre o vréme s-au tâmplatu cându Tarnovschi hatmanul leşescu, cu mare oaste trecusă Nistrul la Hotin şi cetatea începusă a bate în anii 7074 <1538>, aşteptându şi pre Avgust craiul, carile au venit până la Liov, nu cu puţină putére. Tătarii de altă parte umpluse ţara, de robiia şi ardea, turcii trecea Dunărea, mai dântru înlăuntru boierii şi ţara cunoscându la ce vine lucrul, să sfătuia şi unul de la altul cerea sfat, ce vor face, ca să poată hălădui de atâta nevoi ce s-au aţâţatu pen ţări, de s-au strânsu o grămadă de răotăţi şi răsipă asupra ţărilor.

Acéstea toate daca i-au venit la urechile lui Pătru vodă şi mai vârtos Hârea chielariul i-au spus cum că şi ţara să vorovéşte să-l părăsească, multă scârbă întră la inima lui, că încătro vrea întoarce oastea mai naintea, nu putea cunoaşte, că léşii venise cu tărie, putérea turcului mare, mulţimea şi iuţimea tătarălor neoprită, ce şi dinlăuntru slabi şi plin de vicleşug. Ce din toate ş-au ales cu ai său de au sfătuitu ca să ajungă la Ianoşu craiul ungurescu, să-i împace şi să întoarcă oastea asupra tătarilor, ca de-i va birui, pre turcu pre lesne îl va împăca. Ci sfatul, măcară câtu-i de bun, un lucru ce ieste din voia lui Dumnezeu nu să poate schimba. Măcară că Avgustu craiu leşescu l-au împăcat Ianoşu craiul şi fu slobod dintr-acolo, iară oastea tătărască şi putérea împărăţiei turceşti ca un puhoiu degrabu ce vine acoperitu-l-au, de i-au căutat a lăsa tot şi s-au dat spre munţi, părăsitu de toată slujba ce avea.

Cându au pribegit Pătru vodă de multe nevoi în Ţara Ungurească

Văzându Pătru vodă că-l împresoară vrăjmaşii săi de toate părţile şi ai săi l-au părăsit toţi, lăsat-au scaunul şi s-au dat spre munţi, unde cunoscându că nici acolo nu să va putea amistui, au gânditu să treacă la Ţara Ungurească. Şi aşa aflându-ş calea deschisă prin târgu, prin Piatră, au trecut pre lângă mănăstirea Bistriţa şi să lăsă ca să poată ceva odihni, deasupra mănăstirii în munte, văzu unde ca un roiu di pretitinderile încunjurară mănăstirea, ca să-l poată prinde. El cunoscându acéstea, au încălicat de sârgu pre cal şi singur au fugit să hălăduiască, în 18 zile ale lui septevrie. Şi întrându în munte, într-adâncu, fără drum, fără povaţă, au dat la strimtori ca acélea de nu era nici de cal, nici de pedestru, ci i-au căutat a lăsa calul. Şi aşa 6 zile învăluindu-să prin munte, flămându şi truditu, au

nemerit la un râu ce cura spre săcui. Şi mergându pre părâu în jos, au datu priste nişte păscari, carii daca i-au luat sama, cu dragoste l-au priimit. Iară Pătru vodă înfricoşindu-să de dânşii, s-au speriiatu. Iară ei cu jurământu s-au jurat înaintea lui, cumu-i vor fi cu direptate şi nimica să nu să teamă. Iară el le-au dat lor 70 de galbeni şi daca au văzut ei galbenii, cu bucurie l-au priimitu şi l-au dus la otacul lor, de l-au ospătat cu pâine şi cu péşte friptu, ospăţu păscărescu, de ce au avut şi ei. Şi daca au înserat, l-au îmbrăcat cu haine proaste de a lor şi cu comănac în cap şi décii l-au scos la Ardeal. Şi fiindu oastea ungurească tocmită de strajă, la margine, i-au întrebatu pre dânşii: ,,Ce oameni sunteţi?”. Ei au zis: „Suntem păscari”. Şi aşa au trecut prin straja ungurească şi niminea nu l-au cunoscut.

Décii păscarii l-au dus la casa unui boierin ungurescu, carile au fostu avându priiteşug mare cu Pătru vodă, ci pre domnu nu l-au aflatu acasă, numai pre jupâneasa lui şi pre taină i-au spus ei de Pătru vodă. Înţelegându de Pătru vodă, cu dragoste l-au priimit la casa sa şi i-au făcut ospăţu. Şi un voinic oarecarele, ce fusése aprod la Pătru vodă, prilejindu-să întru acel sat, fiindu scăpatu şi el dintru acéle răotăţi, îi spuseră lui de păscarii ceia ce venise din munte. Şi ştiindu el că Pătru vodă este în munţi întrat şi nimica de dânsul nu să ştie şi cugetându întru inima sa ca doară va putea şti ceva de domnu său, au mersu la păscari, ca să poată înţelége ceva, pre un cuvântu dintru dânşii. Şi daca i-au văzut, îndată au cunoscut pre domnu-său, Pătru vodă, şi au căzut de i-au sărutat picioarile. Văzându Pătru vodă pre credincioasă sluga sa, multu s-au bucurat şi s-au mângâiatu şi multe cuvinte de taină au lăsat cătră dânsul. Şi îmblânzindu-i-să inima, au adormit puţinel. Nici zăbavă multă n-au făcut, că până a odihni Pătru vodă, iară acea jupânească au gătit leagăn cu cai şi 12 voinici într-armaţi. Şi daca l-au deşteptat, au şăzut în leagăn, numai cu aprodul şi au mersu pre locuri fără drum, până au sosit la casa altui boierin ungurescu, ce şi acela era priieten lui Pătru vodă, carile daca l-au văzut, cu dragoste l-au priimitu şi l-au ospătatu. Şi îndată i-au gătitu leagănu cu 6 cai, că loc de a să zăbovi nu era, că dindărătu dupre urmă prinsése de véste oastea de la straja ungurească, cum Pătru vodă au trecut pintre dânşii şi nu l-au cunoscut. Şi décii s-au pornitu după dânsul, a-l cerca, ca să-l poată ajunge undeva. Ci Dumnezeu, cela ce-i otcârmuitoriu tuturor celora ce i să roagă cu credinţă, au acoperitu pe Pătru vodă şi i-au datu cale deşchisă. Şi mergându cu nevoinţă, au sosit la Ciceu şi sămbătă în răsărita soarelui, septevrie 28 de zile, au întratu Pătru vodă în cetatea Ciceului şi au închis porţile. Iară aceia ce-l goniia dindărătu, văzându că au hălăduit Pătru vodă denaintea lor, s-au întorsu înapoi. Acolo multă plângere şi tânguire era de doamnă-sa Elena şi de fii săi, de Iliiaşu şi de Ştefan şi de fiică-sa, Roxanda şi de alţi căsaşi,

pentru multă scârbă şi nevoie ce le venise asupră, ştiindu din câtă mărire au căzut la atâta pedeapsă. Décii Pătru vodă au întrat în biserică, de s-au închinat, mulţămindu lui Dumnezeu că l-au izbăvitu din mânule vrăjmaşilor săi.

Iară Suleiman împăratul turcescu cu oştile sale în urma lui Pătru vodă, la Moldova, multă pradă şi scădére făcându ţărâi şi călcându ţara, au ajunsu până la Suceava.

De domniia lui Ştefan vodă ce l-au poreclit Lăcustă, 7047 <1538>, septemvrie

Prădându şi stropşindu Ţara Moldovei, împăratul Suleiman şi fiindu ţara bejenită spre munţi, strânsu-s-au vlădicii şi boierii ţărâi, la sat la Badeuţi, de s-au sfătuit cu toţii, ce vor face de acea nevoie ce le venise asupră. Mai apoi din toate ş-au ales sfat ca să trimiţă sol la împăratul, cu mare rugăminte şi plângere, să-i ierte. Şi aşa au ales dintru dânşii pre Trifan Ciolpan, de l-au trimis sol în Suceava, la împăratul, de să rugară de pace şi-şi cerură domnu. De care lucru văzându împăratul rugămintea lor, s-au milostivit şi i-au iertat şi au trimis la dânşii cu Ciolpanu pre un ceauş mare cu credinţă, de i-au chiematu pre toţi la împăratul în Suceava. Carii cu mare frică au mersu şi au căzut la picioarile împăratului, pre carii i-au iertat împăratul şi cu dragoste i-au priimitu, ca pre nişte robi ai săi. Mai apoi le-au pus domnu pre Ştefan vodă, ficiorul lui Alixandru vodă şi el s-au întorsu înapoi cu multă dobândă dimpreună cu toată oastea sa. Décii Ştefan vodă cu vlădicii şi cu toţi boierii au petrecut pe împăratul până la Dunăre şi acolo au întorsu împăratul tot pleanul şi robii, câţi s-au aflatu de faţă şi birul încă le-au iertatu. Şi décii au trecut Dunărea, iară Ştefan vodă s-au întorsu la scaunul său, la Suceava.

De multe nevoi ce au petrecut Pătru vodă la Ardeal de unguri în cetatea Ciceului, după ce au scăpat şi s-au închis acolo

Petrecându Pătru vodă Rareşu la Ardeal, în cetatea Ciceului, multe pedepse şi nevoi îi veniia asupră-i de la nepriietenii săi, că nu numai de la cei streini, ce şi de la ai săi avea pedepse, de la carii miluise şi-i boierise la binile lui, de la care nu vrea avea nădéjde să petreacă nevoie.

Că întăi Simeon pârcălabul, carele îl pusése Pătru vodă mai denainte vréme tocmitoriu şi socotitoriu şi judecatoriu cetăţii aceiia, dimpreună şi cu vlădica Anastasie, gândind la inima lor rău asupra domnului său, Pătru vodă, s-au sfătuit dimpreună, ca să prinză pe Pătru vodă şi să-l ucigă şi capul lui să-l trimiţă la Ştefan vodă, pe carile îl lăsase

sultan Suleiman împăratul la scaunul Moldovei, gândindu şi cugetându întru inimile sale că vor dobândi cinste de la Ştefan vodă. Ci Dumnezeu cel direptu, carile ştie inimile tuturor, ştiut-au şi acesta sfat (de care lucru niminea fără voia lui Dumnezeu nimica nu poate face), că prinzându de véste Pătru vodă şi înţelegându acesta sfatu, că vor să-l ucigă, silit-au cu meşterşug, de i-au scos din cetate şi i-au gonit Pătru vodă pentru aceasta.

Petru Rareş şi familia sa (tablou votiv de la Moldoviţa)

De noroc era Pătru vodă de a păţirea nevoi dispre vrăjmaşii săi, că bine de una nu să curăţiia, alta sosiia. Că scăpându de vrăjmaşii săi de la Moldova, preste straja ungurească déderă şi de acolo strecurându-să pre taină şi intrându în cetatea Ciceului, spre vrăjmaşii săi nemeri, bine de aceştea nu să mântui, iată sosi fără véste de la Ianoşu craiul ungurescu oaste, care au încunjuratu cetatea de toate părţile. Văzându Pătru vodă vicleşugul lor şi nevoia ce i-au venitu asupră, s-au închinatu lor şi au dat cetatea ungurilor. Carii daca au dobânditu cetatea pre mâna lor, multă

pacoste şi pedeapsă făciia lui Pătru vodă, că ce era al lui le ţiniia toate ei şi nu era volnicu cu nimica, ales de Maelatu, domnul Ardealului, multă nevoie avea de dânsul.

Cându au trimis Pătru vodă din Ciceu carte pre ascunsu la Suleiman împăratul turcesc, cu rugăminte să-l ierte, 7048 <1540>

Petrecându Pătru vodă în cetatea Ciceiului un an şi 6 luni, cu multe nevoi şi pedepse de la unguri şi nu mai putu suferi răotăţile şi nevoile ce petrecea la dânşii, au socotit să să dezbată de suptu mâna ungurilor şi s-au sfătuitu cu doamnă-sa ca să trimită carte cu mare jalbă şi plângere la Suleimanu împăratul turcescu, ca să i să facă milă, să-l ierte, plecându-şi capul suptu sabiia împăratului şi să trimiţă cărţi la Ianoşu craiul ungurescu, ca să-l sloboază din ţară, să margă la împărăţie, să slujască porţii împăratului. Şi ştiindu carte sârbască Elena, doamnă-sa, au scris la împăratul cu mare jalobă şi plângere, poftindu ca să să milostivască, să-i ierte. Şi o au pecetluit-o şi o au dat-o la Pătru vodă, iar Pătru vodă o au slobozit-o pre o zebrea din cetate de sus şi au căzut jos, dinafară, lângă zidul cetăţii. Şi décii au chiematu pre o slugă a sa credincioasă, ce era sârbu şi i-au arătat cartea şi i-au zis în taină să o ia şi să o ducă la mâna împăratului. El luundu învăţătură, s-au dus şi au luat cartea şi o au dus-o în Ţarigrad şi o au tins-o la mâna împăratului. Ci împăratul cetindu cartea şi văzându atâta jalbă şi plângere a lui Pătru vodă (sau cum zic unii, pentru lăcomiia turcească, că turcul bucurosu-i pe fieştecarele să-l priimască, numai să i să pléce, şi să-i dea bani), s-au milostivit împăratul şi l-au iertat şi cu bucurie l-au priimit, văzându că i să pleacă. Şi de sârgu au învăţatu să scrie carte la Ianoşu craiul ungurescu, ca să sloboadză pre Pătru vodă, să margă la împărăţie. Şi au trimis sol de olac la Ianoşu craiul ungurescu, ca să facă pre cuvântul împăratului, ci craiul n-au băgat în samă, nici l-au slobozitu. Ducându olăcariul această solie la împărăţie, de iznoavă, pănă în 6 ori au mai trimis împăratul la craiul, poftind să lase pre Pătru vodă să margă la împărăţie. Ci ungurii nici într-un chip n-au vrut să-l lase, dându-i vină că ţiind scaunul la Moldova, multă asupreală au avut de cătră însul. Şi încă adăogea, de-l făcea notceagoşu, zicându că are moşii şi ocine cu dânşii împreună. Mai apoi, a şaptea oară au trimis împăratul soli cu hochimuri la craiul, aducându-i aminte şi de unile şi de altile şi de-abiia l-au slobozit pre zisa împăratului, ca să fie deplinu. Décii au trimis împăratul hochim la Pătru vodă, ca să margă cu-ncredinţare, să nu să teamă.

Cându au purces Pătru vodă din Ciceu la împărăţie la Ţarigrad

vă leatul 7048 <1540> ghenarie

Văzându Pătru vodă atâta adeverinţă de la împăratul, fu bucuros foarte şi inima i să veseli, cunoscându că cum să rădică o negură întunecată şi să răsipéşte, aşa şi el să curăţi de scârba ce-i zăcea la inimă. Şi décii să găti de cale şi au ieşit din Ciceu, în luna lui ghenuarie, într-o duminecă, lăsându-şi doamna şi coconii şi au purces spre Ţarigrad, acolo era multă jălanie şi plângere la împărţitul lor. Décii Pătru vodă, daca au trecut Dunărea, au mulţămitu Domnului că l-au izbăvit den mâinile ungurilor. Şi décii s-au dus la Ţarigrad, de ş-au plecat capul suptu talpele împăratului. Pre carile cu mare bucurie l-au priimitu împăratul Suleimanu.

Cându au omorât pre Ştefan vodă boierii ţării, Găneştii cu Arbureştii, în târgu în Suceava

Ştefan vodă domnind la Moldova, nu puţină grijă au avut, ştiindu pre vrăjmaşul său, pre Pătru vodă viu, carile avusése mai di demult avuţiia sa scoasă la Ciceu şi doamna cu coconii la Ţara

Ungurească, cum s-au pomenit mai sus. Mai apoi oblicind că şi daca au mersu la împăratul, ieste la cinste mare, acéstea toate îi era ca o ghiaţă la inimă lui Ştefan vodă. Mai apoi în zilele acestui Ştefan vodă, fost-au foamete mare şi în Ţara Moldovei şi la unguri, că au venit lăcuste multe, de au mâncat toată roada, pentru acéia l-au poreclit de i-au zis Lăcustă vodă.

Mai apoi urându-l curtea toată, s-au vorovit o samă de boieri din curtea lui, anume: Găneştii şi Arbureştii şi la aşternutul lui, unde odihniia, l-au omorât în cetatea Sucévii. Începătoriu şi aţâţătoriu acestui lucru au fostu Mihul hatmanul şi Trotuşanul logofătul, de s-au vorovitu într-o sară, ca nişte lupi gata spre vânat, ca să înéce oaia cea nezlobivă, adecă pre Ştefan vodă şi dându învăţătură slugilor sale, ca toţi să să într-armeaze şi dându-le şi jurământu, ca să le fie cu direptate, s-au pornitu cu toţi. Şi într-un foişor, sus în cetate, unde odihniia la aşternutul lui, au răsipit uşa şi neştiind Ştefan vodă nimica de aceasta, s-au sculat, fiind numai cu cămeaşa, iară ei cu toţii, ca nişte lei sălbatici au năvălit asupră-i şi multe rane făcându-i, l-au omorâtu şi l-au scos afară. Aceasta plată au luat Ştefan vodă de la acei ce-i miluise. Mai apoi de la Dumnezeu curându, peste puţină vréme, le-au venit şi lor osânda asupră, de au luat şi ei plată pentru moartea lui Ştefan vodă. Acestu Ştefan vodă ce l-au poreclit Lăcustă vodă au domnit doi ani şi trei luni.

De domniia lui Alexandru vodă Cornea

Acei lei sălbatici şi lupi încruntaţi, anume Mihul hatmanul şi Trotuşanul logofătul, dimpreună şi cu alţii carii era, de le pristăniia lor, daca omorâră pre Ştefan vodă, cu toţii au rădicat domnu pre Alixandru vodă, ce-i ziciia Cornea, carile fusease atuncea portariu la cetatea Sucévii, iară mai denainte vréme fusése slugă la Mihul hatmanul. Şi daca l-au rădicatu domnu, i-au pus numele Alexandru vodă.

Într-acéia vréme, sultan Suleiman împăratul turcescu, gătindu-să să margă la Odriiu, au purces cu toată putérea sa şi daca au sosit la Odriiu, înţelegându împăratul de atâta amestecături ce să făcuse în Ţara Moldovei şi nu să putea aşeza ţara, ştiind pre Pătru vodă că ieste în socotinţă la împărăţie, atuncea socotind împăratul ce va face, ca să poată aşeza ţara, iată avu vréme şi Pătru vodă, de-şi cerşu la împăratul domnia la moşiia sa, la Moldova, care i-o făgăduisă împăratul mai denainte vréme, încă când venise Pătru vodă la Ţarigrad din Ţara Ungurească. Şi de aceasta pre voie i-au fostu, că îndată i-au dat steag şi domnia la Moldova şi au trimis pre credinciosul său, pre Imbrea aga cu ienicéri şi cu multă oaste turcească, ca să ducă pre Pătru vodă la scaun.

Şi luundu ajutoriu de la Dumnezeu, în zioa de bogoiavlenie, ghenuarie 6, au purces Pătru vodă spre Dristor şi de acolo s-au sculat şi au trecut Dunărea şi au sosit la Brăila. Acolo tocmindu-şi oastea ca să margă asupra lui Alexandru vodă Cornea, iată boierii Ţărâi Moldovei prinseră de véste cum domniia ieste dată lui Pătru vodă şi au venitu la Brăila. Înţelegându de aceasta, cu toţii au părăsitu pre Alixandru vodă şi l-au lăsat în Cetatea Noao dimpreună cu Mihul hatmanul şi cu Trotuşanul logofătul şi cu Pătraşco şi Crasneşu şi Cozma şi ei cu toţii s-au dus la Brăila, de s-au închinatu la domnu său, Pătru vodă şi s-au rugat să-i ierte de greşala lor. Văzându Pătru vodă atâta rugăminte de la ţară, i-au iertatu pre toţi şi cu dragoste i-au priimitu şi le-au grăit lor: ,,Fiţi în pace şi iertaţi de greşalile voastre, câte mii-aţi făcut oarecând”. Iară ei cu toţii strigară: ,,În mulţi ani să domneşti, cu pace”, şi iarăşi ziseră: „Bine ai venit la scaunul tău domnul nostru cel dintăi”.

Şi multă bucurie şi veselie era tuturora, că toţi îl iubiia ca pre un părinte al său şi era bucuroşi toţi de venirea lui, căci că li să supărase de amestecăturile ce să aţâţasă în ţară şi de răotatea acelor lei cumpliţi şi fără suflet.

De moartea lui Alexandru vodă Cornea

Pătru vodă, dacă ş-au tocmitu oastea bine la Brăila, au purces dimpreună cu toţi boierii săi. Şi daca au sosit la Galaţi, s-au tăbărât la ţărmurile apei. Iară Alixandru vodă prinzându de véste, s-au gătit degrabă

cu oastea, de câtă avea şi au ieşit înaintea lui Pătru vodă la Galaţi. Ci nimica nu au folosit, că părăsindu-l ai săi toţi, au căzut în mânule vrăjmaşului său, lui Pătru vodă şi de sârgu au învăţat Pătru vodă de i-au tăiat capul, dimpreună cu Pătraşco, carile să ţinea de dânsul, într-o miercuri, în luna lui fevruarie. Acest Alexandru vodă au domnit numai 2 luni şi 3 săptămâni.

Când s-au aşezat Pătru vodă de a doao domnie la scaunul său, 7049 <1541> fevruarie 19 zile

Pătru vodă, daca au tăiatu capul lui Alixandru vodă la Galaţi, cu toată putérea sa s-au pornit spre scaunul său, spre Suceava. Ce cându au sosit la Bârlad, acolo mare ospăţu şi cinste i-au făcut credinciosul şi cinstit boierinul său, Huru vornicul. De acolo purcezându, au venit la târgul Romanului şi de acolo cu multă bucurie năzuindu, au intrat în Suceava, fevruarie noaosprăzéce zile, luni după sfeti Theodor, în a doao săptămână în postul cel mare, dimpreună cu Imbrea aga şi au şăzut în scaun.

Cându au pierit Mihul hatmanul şi Trotuşanul logofătul şi Crasneş şi Cozma

Pătru vodă, daca au sosit la Suceava şi s-au aşezat la scaunul său, acolo au aflatu în viclenie şi pe Mihul hatmanul şi pre Trotuşanul logofătul şi pre Crasneş şi pre Cozma, de carii multă pedeapsă şi nevoie avusese Pătru vodă în domniia dintăi, pre carii, cându au pribegitu Pătru Vodă din ţară, i-au fostu închis în cetatea Romanului, avându prepus de viclenie, cum s-au şi arătatu mai apoi adevărat că au fost vicleni. Şi décii îndată au învăţat de i-au prinsu şi cu gréle munci i-au muncitu, mai apoi le-au tăiat şi capetile.

Învăţătură şi certare

Iani socotéşte cum plătéşte Dumnezeu celora ce fac rău, aceştia fiindu lei sălbateci şi lupi încruntaţi multe supărări au făcut lui Pătru vodă în domniia dintăi. Mai apoi stâmpărându-şi mâniia inimilor sale asupra lui Ştefan vodă, neavându nici o vină, cu rea moarte l-au omorât, cum s-au poménit mai sus la domniia lui Ştefan vodă. Iată dară după fapta lor cea rea, curândă vréme le trimisă Dumnezeu osândă asupră, de luară şi ei plată cu sabiia, ca şi Ştefan vodă.

Şi într-acéiaşi zi, Pătru vodă au pus pe Petre, ficiorul lui Vartic, hatman şi pârcălabu de Suceava.

Când au venit Elena doamna lui Pătru vodă şi cu fiii săi din

Ţara Ungurească

Întru acestaş anu, daca s-au aşezat al doilea rând Pătru vodă la domnie, trimis-au de ş-au adus pre doamnă-sa, pre Elena, şi pre fii săi pre Iliiaşu şi pre Ştefan şi pre fiică-sa, Roxanda, de la Ciceu. Şi sosindu la Suceava, mai 25 de zile, le-au ieşit Pătru vodă înainte trei mile. Acolo multă bucurie şi veselie era la adunarea lor, că pre câtă jale era când să despărţisă de la Ciceu, de să dusése Pătru vodă la Ţarigrad, mai multă bucurie şi veselie era acum la împreunarea lor.

Décii, daca să aşăzară cu toţii la scaun, nu uită Pătru vodă datoriia sa, cu care mai nainte pre toţi îi îngrădiia, ci ca un păstor bun grijiia de oile sale céle pierite, ca să le afle. Trimisă solii săi la craiul leşescu, de-şi ceriia robii, ceia ce-i luase Tarnovschii hatmanul cu oaste cându venise la Hotin. Ci nimica nu au folositu, că nici cu o ispravă nu s-au întorsu solii săi înapoi.

Iar deacă s-au aşedzat Pătru vodă la domnie, nemica de alta nu-i era grijă, numai cu toată casa sa a petrece în ospeţe şi în dezmierdăciuni.

Aceste poveşti ce spun de Pătru vodă Rareş că au lăsat scaunul şi au pribegit preste munţi, la Ţara Ungurească şi de multe nevoi ce au petrecut acolo şi cum s-au dus acolo la Ţarigrad, mai apoi iarăşi cum au dobândit domniia la moşiia sa, la Moldova, cronicariul leşescu de acéste poveşti foarte pre scurt scrie, că poate fi că nu au ştiut di toate. Iară létopiseţul cestu moldovenescu de ajunsu şi deşchis, toate pre rându le însemnează, carile toate, daca le-am luat sama, le-am socotit a fi adevărate şi le-am tocmit careleş la locurile sale.

Cându s-au bătut Pătru vodă cu Maelat voievodul Ardealului, în Ţara Ungurească, cu ungurii, 7049 <1541>

Călcând ungurii priieteşugul ce avea cu Pătru vodă, daca s-au aşezat al doilea rând, venit-au hochim împărătescu de la sultan Suleiman la Pătru vodă, ca să margă asupra ungurilor şi să prinză pre Maelat voevodul Ardealului şi i-au trimis într-ajutor pre Cuciuc Bali bei, cu oaste turcească, aşijderea şi pre Radul vodă cu munténii. Vrându Pătru vodă ca să umple voia stăpânu-său împăratului, în anii 7049 <1541> iunie 8, s-au pornitu cu toată putérea sa, de au trecut pre Oituzu, la Ardeal, dimpreună şi Radul vodă cu munténii şi Chiuciuc bei cu turcii şi mergându cu toţi asupra lui Maelat voievodul Ardealului. Încă n-au ajunsu la Făgăraşi, acolo i-au timpinat şi Maelat, domnul Ardealului, cu oaste ungurească şi dându războiu vitejaşte dispre amândoao părţile, iulie 20, pierdu Maelat războiul şi pre însul încă l-au prinsu viu Pătru vodă şi l-au ferecat în obezi şi décii l-au trimis Pătru vodă la Suleiman împăratul turcescu. Iar Pătru vodă, prădându

ţara şi arzându şi multă pradă făcându, s-au întorsu înapoi, fără de nici o sminteală.

Cându au prădat Pătru vodă a cincea oară Ţara Ungurească, 7050 <1541> septevrie în 12 dni

Dupe ce au prinsu Pătru vodă pre Maelat voievodul Ardealului şi l-au ferecat în obezi de l-au trimis la împăratul, în al doilea an de iznoavă au venit carte de la împăratul sultan Suleiman, la Pătru vodă, ca să margă să prade de iznoavă Ţara Ungurească pentru multe neîngăduinţe şi amestecături ce să aţâţa. Şi umplându Pătru vodă zisa împăratului, ca să fie deplin, alta pentru că şi el avea scârbă mare spre unguri, pentru multe nevoi ce-i făcuse, încă cându era la Ciceu, de nu-şi era volnic cu nimica, mai apoi şi priieteşugul ce avea împreună îl călcase, rădicatu-s-au cu toată putérea sa şi au trecut la Ţara Ungurească de au prădatu şi au arsu pănă la Cetatea de Baltă. Acolo au şăzut 6 zile şi multă pagubă făcându, s-au întorsu pre la Bistriţă, fără de nici o zminteală şi trecându muntele au ieşit la Câmpul Lungu şi s-au pogorât la Bae şi décii cu mare laudă s-au dus la scaunul său, la Suceava.

Cronicariul cel leşescu de această pradă ce au făcut Pătru vodă al cincilea rându la Ţara Ungurească, nimica nu scrie, că poate fi că de au mersu Pătru vodă, nici un războiu cu niminea nu au făcut, că nu au fostu niminea ca să-i stea cineva împotrivă, ci au prădatu ţara şi s-au întorsu, pentru acéia n-au însémnatu cronicariul cel leşescu. Iară létopiseţul cestu moldovenescu arată cu adevărat cum au mersu şi al cincilea rându Pătru vodă la unguri, de au prădat şi au arsu, iară războiu cu niminea nu au făcut. Pentru acéia noi n-am lăsat aicea ca să nu pomenim.

Iară daca să întoarse Pătru vodă de la Ţara Ungurească, într-acéia laudă au sfârşit mănăstirea Pobrata, carea era zidită de dânsul şi o au sfinţit. Aşijderea şi mănăstirea Râşca au început. Din Dobrovăţul încă au săvârşitu, de la Căpriiana mănăstirea au lucrat, încă şi alte lucruri bune multe să află făcute de dânsul, cumu-i la mitropoliia de Roman şi la mitropoliia de Suceava şi la mănăstirea de Bistriţă şi bisérici de piiatră în Hârlău şi în Bae şi încă şi alte lucruri bune multe să află în ţară de dânsul făcute. Cu adevărat era ficior lui Ştefan vodă celui Bun, că întru tot simăna tătâne-său, că la războaie îi mergea cu noroc; că tot izbândiia, lucruri bune făcea, ţara şi moşiia sa ca un păstor bun o socotiia, judecată pre direptate făcea.

Almintrilea de stat era om cuvios şi la toate lucrurile îndrăzneţu şi la cuvântu gata, de-l cunoştea toţi că este harnic să domnească ţara.

În luna lui mai, în 15 zile, au purces Iliiaşu vodă, ficiorul lui Pătru

vodă, la Ţarigrad.

Cându au murit Pătru vodă v leat 7054 <1546>

Pătru vodă fiindu bătrân de zile şi căzându în boală grea, au plătitu datoriia sa, ce au fostu dator lumii şi s-au săvârşit septemvrie 2, vineri, la miiazănoapte şi cu cinste l-au îngropat în mănăstire în Pobrată ce ieste făcută de dânsul, cu multă jale şi plângere, ca după un părinte al său, carile n-au fostu mai jos decât alţii, ci au lăţit hotarul ţării, că pre săcui de multe ori i-au arsu şi i-au prădat şi luundu-le cetăţile şi oraşile supt putérea sa i-au supus. Şi atâta groază le didease că la vrémea norocului celui prostu, ce era şi pribeag la dânşii şi să scăpasă de domnie şi după ce să dusése la turci, lăsându-ş doamna sa cu coconii şi avuţiia în Ciceu, necum să să bage să-i jefuiască, ce încă i-au păzit şi i-au socotit până la venirea sa al doilea rându. Aşijdirea şi cu léşii de multe ori s-au bătut şi Pocutiia încă le-au fostu luatu.

Mai apoi, după atâta trudă a sa, creştinéşte în ţara sa s-au săvârşit, după ce s-au umplut domniei lui cei dintăi şi acei de apoi 17 de ani.

De domniia lui Iliiaş vodă, ficiorul lui Pătru vodă Rareş, carele mai apoi s-au turcit, 7055 <1546> septevrie

Pre urma lui Pătru vodă Rareş cu dragoste rădicară boierii cu toată ţara pre Iliaşu, fiiu-său cel mai mare, la domnie, sâmbătă septevrie 3, că şi firea şi faţa îl lăuda să fie blându, milostivu şi aşăzătoriu, gândindu-să că va sămăna tătâne-său. Ci nădéjdea pre toţi i-au amăgitu, că dinafară să vedea pom înflorit, iară dinlăuntru lac împuţit. Că avându lângă sine sfétnici tineri turci, cu carii zioa petrecea şi să dezmierda, iar noaptea cu turcoaie curvind, din obicéele creştinéşti s-au depărtat. În védere să arăta creştinu, iară noaptea în slobozenie mahmetenească să dideasă. Şi atâta să călcasă légea creştinească, cât de-l vrea cruţa Dumnezeu mult, pre toţi îi vrea duce din lumină la întunéric. Ci Dumnezeu în zilele lui atâta certare lăsase, că şi copacii şi pomii şi viile secase de geruri mari. Şi în domniia lui, sâmbătă după Paşti, au tăiat capul lui Vartic hatmanul în târgu în Huşi şi l-au dus de l-au îngropatu în mănăstire, în Pobrata, în anii 7056 <1548> aprilie 7.

Mai apoi între multe făr’delegi ce făciia Iliaşu vodă, umplându-l satana de învăţătura lui, au lăsatu domniia la mâna frăţine-său, lui Ştefan vodă şi a mâni-sa, în anii 7059 <1551> mai 1 şi el s-au dus la împăratul Suleiman, de au priimitu légea lui Moamethu, lepădându-să de Hristos, gândindu-să că va dobândi cinste mare de la împăratul. Ci mai apoi rău s-au înşelatu, că după ce s-au turcitu, apucându-l şi îndulcindu-l cu bine, l-au pus paşă la Dârstor, nume puindu-i Mahmet. Nici într-acea boierie ce-i dedeasă

împăratul, n-au trăit multă vréme şi îndelungată, ce după doi ani, îmbucându-l mulţi din nepriietenii lui cu multe cuvinte réle cătră împăratul, au căzut la închisoare, că au trimis împăratul de l-au legat şi i-au luat toată avuţiia. Şi décii l-au trimis peste mare la Brusa, de l-au închis. Mai apoi de inimă rea, peste scurtă vréme au murit şi rău ş-au dat sufletul său în mâinile diiavolului, în légea turcească. Acest Iliaş vodă au domnit la Moldova 4 ani şi 8 luni şi décii s-au turcit, cum am scris mai sus.

De domniia lui Ştefan vodă, ficiorul lui Pătru vodă, fratele lui Iliiaşu vodă, 7059 <1551> iunie 15 zile

După ce au părăsit Iliaşu vodă şi ţara şi légea, iară boierii şi lăcuitorii ţării să sfătuiră şi puseră domnu pre Ştefan vodă, ficiorul lui Pătru vodă, în anii 7059 <1551> iunie 15, gândindu-să că de n-au simănatu lui Pătru vodă cel dintăi, doară va face datoriia şi obicéiul părinţilor acesta. De care lucru şi el s-au apucatu cu osârdie şi spre toţi blându şi milostivu şi nevoitor spre lucruri bune, biséricilor s-au arătat cu dumnezeire mare, ca să poată stinge numele cel rău al frăţine-său. Şi ca să nu să vază ceva că este răsărit de la pravoslavie, toţi eriticii din ţara sa vrea, au să-l întoarcă, să fie la o lége, au să iasă din ţară. Pre arméni, pre unii din bună voie, cu făgăduinţe umplându-i, pre alţii cu sila i-au botezatu şi i-au întorsu spre pravoslavie, mulţi din ţară au ieşitu la turci şi la léşi şi printr-alte ţări, vrându să-şi ţie légea sa. Cu aceasta vrându Ştefan vodă să astupe faptele frăţine-său, de lucruri ce făciia, cu nevoinţă siliia. Iară ce cerea pravoslaviia şi légea creştinească nu ţinea, că mai apoi nu numai lăcomiia şi asupreală făciia, ce şi curvie nespusă era într-însul, nu răbda de muieri cu bărbaţi, nu era fecioarile nebatjocurite, nu jupânésile boierilor săi neasuprite. Mai apoi, de-i vrea fi a domni multu, nu vrea putea fi să nu urmeaze frăţine-său.

De moartea lui Ştefan vodă, ficiorul lui Pătru vodă, fratele lui Iliaş vodă, care au pierit la Ţuţora, v leato 7060 <1552> septevrie

Petrecându acéste nevoi réle boierii şi lăcuitorii ţării dispre domnu său, Ştefan vodă, n-au mai putut suferi fărădelegile şi răotăţile lui, ce întăi s-au sfătuit cu taină ce vor face, ca să să poată curăţi de dânsul. Şi sfătuindu-să, aciiaşi aflară sfat ca să ajungă degrabu la boierii cei pribégi, carii era în Ţara Leşască ieşiţi de multe nevoi. Décii, daca au avut ştire şi răspunsu de la dânşii, cum ei vor veni fără zăbavă, noaptea cu toţii s-au rădicat la podul de la Ţuţora şi au tăiatu aţile cortului asupra lui Ştefan vodă şi cu multe rane pătrunzându-l, au muritu, după ce au domnit doi ani şi patru luni.

Certare şi învăţătură

Mulţi vor să zică cum au fostu boierii şi capetile ficléni, de au omorât pre cel mai mare, că pre cel mare Dumnezeu l-au lăsat şi judeţul său cel cerescu pre pământu i-au datu, cum iubéşte să vază judecătoriu blându în ceriu, aşa să să arate blându şi el pre pământu acelora ai săi şi cum nu sufere Dumnezeu strâmbătatea, aşa şi el să nu facă altuia. Carele poate să fie om ca acela, să-şi vază muierea sa silită şi batjocurită şi să sufere, carile nu va suspina văzându ficioara sa din sânul său, ce o au cruţat-o, să o ia şi să-şi râză de dânsa, carile mai apoi slujitoriu şi boierinu va priimi să-i ia fămeia spre pofta sa cea nestâmpărată şi nu-i va gândi rău? Ci vom putea da vină aceluia ce nu va putea suferi amarul inimii sale, că nu el, ce Dumnezeu îi semeţéşte pre unii ca aceia, umblători şi certători de păcate ca acéla, ci nu ei de la sine, ci Dumnezeu i-au trimis sfârşenie, ca să nu să mai adaogă păcatul. Că cei buni vedem că s-au săvârşitu bine şi lăudat, iară cei răi rău s-au săvârşitu. (După cuvântul prorocului la Psalom 33, zicându: „Moartea păcătoşilor este cumplită”.)

Domniia lui Joldea vodă, carile au domnit 3 zile, vă leatul 7060 <1551> septevrie

Daca uciseră boierii pre Ştefăniţă vodă la Ţuţora, cu toţii s-au sfătuitu şi au rădicatu domnu pre Joldea şi i-au datu pre Roxanda să-i fie doamnă fata lui Pătru vodă, sora lui Ştefăniţă vodă. Şi deciia au purces Joldea vodă pre Jijiia în sus, să meargă la Suceava, să facă nuntă şi au mersu până la Şipote, neştiindu nimica de venirea altui domnu.

Înţelegându acesta boierii carii fiindu pribégi în Ţara Leşască ce s-au lucrat la Moldova, degrabu s-au adunatu cu toţii de au sfătuit în pripă şi au aflat cum au vréme prin-demână să-şi margă la moşii. Şi îndată au căzut după Sinévschii voievodul rusescu şi hatmanul coruniei, ca să le dea ajutoriu, să vie în ţară. Ce voievodul înţelegându-ş cu craiul, nimica nu au zăbovit, ci au strânsu oastea degrabă şi au purces spre ţară. Ci sfătuindu-să boierii pribégi carii era acolo, ca să nu vie fără cap, au rădicat domnu pre Petrea stolnicul, în Terebulea şi i-au pus nume Alexandru vodă, pe carile l-au poreclit Lăpuşneanul şi l-au ales pribégii dintru sine. Şi au intratu în ţară cu oaste leşască, pre cuvântul boierilor celor de ţară, ce trimisése mai denainte vréme la pribégii în Ţara Leşască, că să vie fără zăbavă cu cap, că ei vor sili să să curăţească de Ştefan vodă, cum s-au şi tâmplatu. Că gătindu-să pribégii cu oaste leşască, să intre în ţară, boierii cei de ţară aflară vréme să să curăţască de Ştefan vodă şi tăindu-i aţele cortului la Ţuţora, l-au omorât, cum s-au pomenit mai sus.

Décii n-au aşteptat pre cuvântul ce trimisése la pribégi, ca să vie cu cap, ci îndată au rădicatu la domnie pre Joldea, cum s-au zis mai sus, şi au mersu pănă la Şipote pre Jijiia.

Într-acéia vréme intrându şi pribégii cu Alixandru vodă în ţară şi de sârgu oblicindu că ţara au rădicat cap pre Joldea la domnie, carile mergea spre Suceava să facă nuntă cu Roxanda, de sârgu au trimis Alexandru vodă pre Moţoc vornicul cu o samă de oaste înainte, ca să prinză pre Joldea vodă. Şi prinzându-i calea la Şipote, neavându el nici o ştire de nicăirea, l-au împresurat oastea cea leşască şi l-au prinsu viu. Pre carele mai apoi, daca au sosit Alexandru vodă, l-au însemnat la nas şi l-au dat la călugărie.

De domniia lui Alexandru vodă Lăpuşneanul, cându s-au aşezat în scaun la Suceava, vă leato 7060 <1552>

Deaca veni Alixandru vodă Lăpuşneanul în ţară şi însemnă pre Joldea la nas şi-l déde la călugărie, décii luo pre Roxanda, fata lui Pătru vodă, să-i fie doamnă lui, care era mai nainte să o ia Joldea. Şi cu dragoste îl priimiră boierii şi mergându pre la

Hârlău, au tras la Suceava şi au şăzut în scaun. Décii s-au cununat cu Roxanda şi au făcut nuntă.

Într-acelaş an fu omor mare şi iarnă grea. Décii daca să aşeză Alixandru vodă la domnie, nu grijiia de alta, numai de pace în toate părţile şi aşezarea ţării. Iară cu doamna sa, Roxanda, au avut doi ficiori, pe Bogdan şi pre Pătru.

De mănăstirea Slatina şi de Pângăraţi

Mai apoi, domnind Alixandru vodă ţara, întru lauda lui Dumnezeu au zidit mănăstirea Slatina, cu multă chieltuială şi osârdie şi o au sfinţit-o Grigorie mitropolitul şi la sfinţenie zic să fie fost preoţi cu diiaconi 116. Aceasta s-au lucrat în anul 7066 <1557> şi o au sfinţit-o octovrie 14. Mai apoi şi Pângăraţul au făcut, mai mult de frică, decât de bună voie, că de multe ori arătându-i-să în vis sfântul mucenic Dimitrie, de-l îngroziia ca să-i facă bisérică pre acel loc, s-au apucat cu toată osârdiia şi o au făcut.

Acéste poveşti ce suntu scrise mai sus, carile spun de Iliaşu vodă şi de Ştefăniţă vodă şi de Joldea vodă şi de Alixandru vodă, cronicariul cel leşescu tinde povéstea mai deşchis, iară nu aduce aminte de toate sémnile pre rându câte s-au făcut. Iar létopiseţul moldovenescu măcară că este scris pre scurt, însă arată toate sémnile pre rându, carile toate le-am tocmit prin povéste, careleş la locurile sale.

Cându s-au aşezat la scaun Ştefan craiul ungurescu, ficiorul lui

Ianoşu craiul

Iară în al patrulea an a domniei lui Alexandru vodă, trimis-au împăratul Suleimanu hochim la Alixandru vodă şi la Pătru vodă domnul muntenesc, ca să margă cu oaste în Ţara Ungurească, dupe pohta lor, să le puie craiu pre Ştefan, ficiorul lui Ianoş craiului, la scaunul cel de moşie al tătâne-său.

Umplând voia domnii şi zisa mai marelui său, dusu-l-au şi l-au aşezat la domnie, sau cumu-i zic ei, la crăie. Şi décii să plecară ungurii a da bir turcului. Iară domnii să întoarseră cu toată oastea lor, cineşi la locul său, aducându mult jaf şi dobândă de la unguri.

Alexandru Lăpuşneanu, domnul Moldovei

Pre acéia vréme fost-au iarnă grea, mare şi friguroasă, de au înghieţat dobitoace şi heri pin păduri.

Vă leato 7066 <1558> ghenarie 1, pristăvitu-s-au Macarie episcopul de Roman, ziditoriul şi începătoriul mănăstirii Râşcăi, carile au fost la scaunul Romanului 27 de ani şi cu cinste l-au îngropat la mănăstirea sa, la Râşca. Pre locul lui fu sfinţit Anastasie, om destoinic a umplea slujba

păstoriei sale, carile 14 ani au fostu episcop, mai apoi şi la mitropolie au ajunsu.

De domniia lui Dispot vodă ereticul vă leatul 7069 <1561> noiemvrie 18

După al noaolea an a domnii lui Alixandru vodă Lăpuşneanul, s-au ivit Dispot pre poreclă, iar numele i-au fost Heraclu Vasilicu, ce au fost de naşterea sa din ostrovul Samos, carile fiind italian au fostu ştiind multe limbi, frâncéşte, latinéşte, grecéşte şi nemţéşte. Acesta fiind nemerit la Ţara Leşască şi între slujitori la războiu umblându, avându-şi viiaţă între soţii, s-au încleştat cu o samă de evangheliţi (că el încă n-au fostu pravoslavnic) şi s-au făcut ficioru de domnu. Şi nu putea aievea să să apuce să vie în ţară, căci Alixandru vodă vieţuia bine cu léşii şi léşii avea legătura tare cu turcii pentru amistecături ca acéstea. Iară Dispot pre ascunsu cu protivnicii săi să gătiia şi intre cazaci ş-au făcut priieteni. Acéstea înţelegându starostei de la margine, au datu ştire la craiul, craiul au trimis cărţile sale pretitinderea, de cap îngrozindu, carile să va băga să treacă piste învăţătura lui şi pre Dispot să-l oprească la Pomoranu. Ci măcar că deodată au alinat lucrul, iară mai apoi Dispot de iznoavă mai bine s-au gătit, luund într-ajutoriu pre Albrihtu Laschii şi au intrat în ţară cu némţii, cu şvezii şi cu şpanioli şi cu léşi şi cu cazaci.

Războiul lui Alixandru vodă Lăpuşneanul, cându s-au bătut cu Dispot vodă la Verbie, noiemvrie 18, 7069 <1561>

Alexandru vodă, daca au înţeles un lucru aşa degrab’, cum Dispot vodă fără véste au intrat în ţară, de-l împresură cu oaste streină, neavându de ce să apuca, ca dintr-un somnu deşteptându-să, degrabu şi cu puţini negata i-au ieşit înainte la Jijiia. Că ţara pizmuind lui Alixandru vodă, n-au vrut să saie la oaste. Şi întâmpinându-să cu Dispot vodă la Verbie, i-au datu războiu, noiemvrie 18 zile, în anii 7069 <1561>. Ci cei puţini di cei mulţi şi cei negata de cei gata n-au putut suferi, ce au dat dosul. Şi Alixandru vodă au fugit în jos.

Talerul lui Despot Vodă

Ducat de aur de la Despot Vodă

Dinar de la Despot Vodă

Învăţătură şi certare

Zic unii că şi acolea să fie fostu războiul cu viclenie, că cele ce

piierde, fieşte cându nu va să afle vina sa, ci mută la altul, iară acéstea de la Dumnezeu suntu tocmite ca nimica să nu fie stătătoare pre lume, ci toate de răsipă şi trecătoare: pre cei de jos îi suie şi pre cei suiţi îl pogoară, ca să fie de pildă şi de învăţătură noao, să cunoaştem că nu avem nimica pre lume, fără numai lucruri bune.

Cându s-au dus Alexandru vodă Lăpuşneanul la Ţarigrad vă leatu 7069 <1561> noiemvrie

Alixandru vodă, daca să bătu cu Dispot şi pierdu războiul, fugi în jos spre Iaşi şi de acolo îşi luo doamna şi fugi la Huşi. Acolo să grijia să strângă ţara şi să ia ajutoriu de la turci, să să întoarcă asupra lui Dispot vodă, ci nimica nu au folosit. Că Dispot vodă daca s-au bătut cu Alixandru vodă la Verbie şi l-au răzbit pre Alixandru vodă, nu s-au pornitu după dânsul, ci s-au întorsu spre Suceava şi au apucat scaunul şi cetatea Sucévii cu toată avérea lui Alixandru vodă. Décii pre slujitori îi umplu cu bani, pe boieri cu cuvinte dulci îi îmblânziia şi să făgăduia să le facă bine mai mult decât vor pofti ei. Aşa umplându pre toţi de nădéjde, i s-au închinat Ţara de Sus toată şi s-au gătit de iznoavă asupra lui Alixandru vodă. Şi au pogorât la Iaşi, apoi la Huşi, ca să poată apuca pre Alixandru vodă acolo. Ci Alixandru vodă auzindu şi văzând că este golit de tot ajutoriul său, s-au pogorât la Chiliia şi de acolo s-au dus la împărăţie, ca de acolo să să ajutorească.

Când au trimis Dispot vodă la împărăţie pentru steag

Dispot vodă după goană ce au gonit pre Alixandru vodă până la Huşi, s-au întorsu înapoi şi au venit până la Iaşi, unde au poftit vlădicii, pre Grigorie mitropolitul şi Anastasie episcopul de Romanul şi episcopul Evthimie de Rădăuţi şi toţi boierii ţărâi, de i-au cetit molitva de domnie şi i-au pus nume Ion vodă Dispot. Décii Dispot vodă au trimis boieri de ţară la Ţarigrad, la împărăţie pentru steag. Şi cu bani umplându gurile vrăjmaşilor şi ş-au aşezat domniia şi i-au trimis şi steag. Iară daca i-au sosit steagul la Iaşi, décii s-au dus la Suceava, cu mare bucurie. Iară Alixandru vodă, daca s-au dus la împărăţie, fu trimis la Iconiia.

Cându s-au aşezat Dispot vodă la scaun la Ţara Moldovei

Dispot vodă, daca au dobândit domniia şi i-au venit steagul de la împărăţie şi s-au aşezat la scaun, blând să arăta şi tuturor cuvios şi aievea pravoslavnic, iară la taină eretic şi avea sfétnici de ai săi, de o lége cu dânsul. Mai apoi ş-au ivit şi necredinţa lui.

Trimis-au după acéia soli la craiul leşesc şi la împăratul nemţescu,

dându-le ştire că s-au aşezat la domnie şi pre soli bine i-au priimit şi au fost bucuroşi unuia ca aceluia ce slujâse şi la curtea împăratului nemţescu şi la corona leşască. Mai apoi puse pre ţară greotăţi mari, biséricile dezbrăca, arginturile le lua, de făcea bani şi altile câte nu au zis ţara că va vedea. Făcându acéstea Dispot vodă, iară Laschii carile venise cu dânsul, cunoscându că va veni asupra lor rău, s-au dus înapoi.

(SIMION DASCĂLUL)

Pentru acest Dispot vodă, de unde s-au ijdărât şi în ce chip s-au scos nume de domnie

Pentru domniia acestui Dispot vodă létopiseţul acest moldovenescu foarte pre scurt scrie, că numai ce arată cum au venit Dispot din Ţara Leşască cu oaste leşască streină şi s-au lovit cu Alixandru vodă la Verbie şi au biruit pre Alixandru vodă şi l-au gonit până la Huşi şi décii s-au întorsu la Iaşi, unde i-au citit vlădicii molitva de domnie şi i-au pus nume Ion vodă. Şi arată câţi ani au domnit, iară de lucrurile şi războaiele ce s-au făcut în zilele lui, nimica nu însemnează, nici arată de ce rudă ieste.

Iară răposatul Uréche vornicul, vrându să arate această povéste a lui Dispot mai deşchis şi mai adevărat, împreunându izvoadile, au cetit la cronicul leşescu, carile ieste izvodit de cronicariul Bielschii şi de acolo aflându mai ales de Dispot, au scos această povéste ce mai sus scrie, că este Dispot de la ostrovul Samos de naşterea sa şi cum s-au împrietenit cu Laschii şi au venit cu oaste spre Moldova şi au gonit pre Alexandru vodă şi au apucat scaunul şi décii, toate pre rându, cum spune mai sus. Însă mai adevărat nu-l arată de unde s-au ijdărât şi cum ş-au scos nume de domnie.

Iară eu Simion Dascalul, vrându cu adevărat ca să pociu dovedi acest lucru mai ales şi mai deşchis pentru Dispot vodă, cetindu izvoadile, am cercat şi cu la cronicul leşescu şi am aflatu izvodul carile este chizmitu mai denainte vréme de Alixandru Gvagnin pre limba latinească şi décii dipre acela izvod l-au izvodit Marţin Paşcovschii, din limbă latinească pre limba leşască, de acolo şi eu am silit cu nevoinţă de am izvodit dipre acela izvod, pre limba românească această povéste lui Dispot, de unde s-au ijdărât şi în ce chip ş-au scos nume de domnie.

Marţin Paşcovschii

Pentru acesta Dispot vodă, scrie Marţin Paşcovschii, cronicariul leşescu, că oarecându au fost un Dispot oarecarile, lăcuind la Moldova, om de cinste şi de folos foarte, carile întru nimica n-au fostu mai de jos decât

cei de frunte, avându şi un nepot anume Vasilicu. Acesta Dispot şi cu nepotu-său, viind Alixandru vodă la domnie, de frica lui, cu toată avérea lui au pribegit din ţară şi au tras spre Râm, unde nu multă vréme trecându, au pierit nepotul lui Dispot la un războiu. Şi de acolo mutându-să Dispot la alt ostrov, ş-au cumpărat ocine şi s-au aşezat. Unde nu după multă vréme au murit şi Dispot, rămâindu-i toată avuţiia lui pre mâna slugilor sale. Şi fiind unul dintre slugi de rudă grecu, anume Heraclu, carile era de folos şi mai de cinste decât toţi şi mai credincios la Dispot decât toate slugile, fiindu şi om isteţu la fire şi ascuţit la minte, au chiematu pre toţi tovaroşii săi, pre slugile lui Dispot şi le zise: „Fraţilor, iată stăpânul nostru muri şi avérea lui toată pre mâinile noastre rămasă. Şi iată cumu-i obicéiul la acesta loc, că daca moare omul şi nu are ficiori sau altă rudă, iau judecătorii rămăşiţa toată a mortului. Şi acmu de vor oblici de moartea lui Dispot, vor veni de vor lua toată avuţiia stăpânu-nostru şi noi vom rămânea cu nimica. Iară de veţi vrea ca să mă ascultaţi pre mine şi să faceţi precum voiu zice eu, noi fără grijă vom fi dintr-acolo şi avuţiia stăpânului nostru noi o vom pojivăi, numai să priimiţi un cuvântu, să mă mărturisiţi pre mine că suntu nepot lui Dispot şi Dispot au murit şi avuţiia lui pre mâna mea au rămas. Şi să mă mărturisiţi la judecători, cum nu voiu să vă plătescu simbriile, că ei nu ştiu că Vasilicu, nepotul lui Dispot, au murit la războiu. Ci văzându ei că mă mărturisiţi că suntu nepot lui Dispot şi mă pârâţi pentru simbrii, vor créde cu adevărat că sunt nepot lui Dispot şi nu vor lua avuţiia stăpânu-nostru, ci-m vor zice să plătescu simbriile. Décii vom împărţi toată avuţiia stăpânului nostru dimpreună şi eu voiu lăsa să luaţi voi tot ce va fi, numai să-mi daţi mie catastişile şi zapisile, câte suntu, toate, şi ceva bani de cheltuială, cât vă veţi îndura, că voao nu vă suntu de nimica acéle hârtii, nici vă suntu nici de o treabă. Şi décii ne vom răşchira, carile încătro îl va îndrepta Dumnezeu.”

Deci ei cu toţii priimiră acéste cuvinte şi i să jurară cum, nu numai înaintea judecătorilor sau cătră alţi oameni, ce şi pintr-alte ţări îl vor mărturisi cum este Vasilicu, nepotul lui Dispot. Aşa meşterşuguindu-i într-acestaşi chip Heraclu cu tovaroşii săi, au împărţitu avuţiia lui Dispot şi el au apucat catastişile şi zapisile întru carile au fostu şi dirésile cele de domnie a lui Vasilic, nepotului său, al lui Dispot, carile pierise la războiu. Şi au luat şi din bani oarece, ca să-i fie de cheltuială. Şi împreunându-i tovarăşii numele său, i-au zis Heraclu Vasilic, nepotul lui Dispot, luundu numele celuia ce pierisă la războiu.

Şi décii răşchirându-să toţi în toate părţile, Dispot au apucat nume de domnie şi au trecut la Ţara Nemţască. Căruia daca i-au luat sama chesariul nemţescu, cu dragoste l-au priimitu, daca ş-au arătat dirésile céle de domnie, l-au crezut cu adevărat că este nepot lui Dispot şi era la cinste

mare. Însă lui nu-i era de cinste, ci socotiia cum ar putiia face cumva să dobândească domniia la moşiia sa, la Moldova. Carile umblându pentru domnie, au lăsat némţii şi au trecut la léşi şi slujindu coruniei leşeşti şi umblându între voinici la războaie, s-au împrietenit cu Albrihtu Laschii voievodul Siraschii, carile daca i-au luat sama, cu toată nevoinţa au silitu ca să-l ducă la domnie, adeverindu-să Dispot că oricât va cheltui pentru dânsul, li va întoarce mai cu asupră chieltuiala. Acéstea cuvinte înţelegându-le Laschii, s-au înfârtăţit cu dânsul.

Când au otrăvit Alexandru vodă pre Dispot

Înţelegând Laschii şi cu Dispot de multe asupreale ce făciia Alixandru vodă boierilor săi, gândiră că pe lesne să vor împrieteni cu o samă de boieri de ţară. Şi sfătuindu-să amândoi, au lăsat Dispot ca să strângă Laschii oaste, iară el făcându-să om prostu, fiind necunoscut, s-au dus în ţara, la Moldova. Că fiindu om cu minte mare, umblându cu taină pre la boieri, pre toţi i-au făcut priieteni. Mai apoi umblându cu înţelepciune mare, s-au apropiiatu de au grăit şi cu Roxanda, doamna lui Alixandru vodă, care i-au fost soră bună. Roxanda au spus lui Alixandru vodă de dânsul şi s-au rugatu să aibă socotinţă, nici Alixandru vodă i-au frântu voia, ci l-au priimitu. Mai apoi, după multă vréme, prepuindu-ş Alixandru vodă pre Dispot, l-au otrăvit pre ascunsu. Carile daca s-au priceput într-acesta chip otrăvit s-au dat la doftori, de s-au păzit şi nimica nu i-au fost. Iar Laschii în Ţara Leşască, zălojindu-şi multe sate şi ocine şi luundu bani dupre la alţii şi strângiia oaste. Iar Dispot daca au ieşit de la doftor, îndată au fugit în Ţara Leşască şi s-au dus la priietinul său, la Laschii şi i-au povestitu de toate câte petrecuse la Moldova.

Când au purces Dispot şi cu Laschii întăi spre Ţara Moldovei cu oaste

Laschii voievoda Siraschii, daca au strânsu vreo 4.000 de oameni pre leafă luundu pre Dispot cu sine, au tras spre hraniţa Moldovei unde sosindu la Nistru şi gătindu-să sa intre în ţară, au prinsu véste Alixandru vodă, cum Dispot vine cu oaste leşască asupra lui şi au sosit la margine. Aşa Alixandru vodă degrabu se găteaşte cu vreo patru zeci de mii şi le-au ieşitu înainte la Nistru, aşteptându pre Laschii şi pre Dispotu.

Cându au venit véste la Alexandru vodă, cum că au murit Dispot

Înţelegându Albrihtu Laschii şi cu Dispot cum Alexandru vodă le-au ieşit înainte la margine cu atâta putére, n-au cutezat să intre în ţară, ci s-

au întorsu înapoi, cruţându-să pre altă dată şi au răşchirat oastea toată pre la sate, lăsându-le cuvântu, cându le va da ştire, să fie cu toţi gata. Iară pre Dispot l-au închis Laschii într-o taină a sa, unde niminea nu intra acolo, fără numai Laschii şi au scos cuvântu la gloate cum Dispot s-au războlit.

Şi aşa din zi în zi, arătându-să Laschii cu voie rea cătră toţi pentru boala lui Dispot şi umblându tristu, nu după multă vreme într-una de zile au ieşit Laschii afară la gloate, arătându-să posomorât la fată şi cu haine négre, arătându-să jalnicu şi cu voie rea, mărturisindu cătră toţi cum Dispot au murit. Şi au învăţat să grijască ce trebuie la pogrebanie şi au poruncitu de au făcut un sicreiu şi l-au băgat în taină, unde era Dispot şi au pus în sicriiu o piiatră mare şi au smolit sicriiul bine, cum ar fi om mortu întrânsul, zicându că au smolit pre Dispot într-însul. Şi décii aducându preoţi mulţi cu toate gloatile sale şi cu multă jale au făcut îngroparea şi au astrucat acel sicriiu.

Decii vrându Laschii ca să crează cu toţii că au murit Dispot, au trimis cuvântu şi scrisori în toate părţile, dându ştire de moartea lui Dispot. Iară pre ascunsu cum putea vitejaşte să gătiia. Şi fiindu acolo şi iscoadile lui Alixandru vodă şi văzându ei cu ochii lor, cum Dispot au murit şi l-au îngropat, de sârgu au alergat la Alixandru vodă, ducându-i véste bună, cum Dispot au murit şi au văzut cu ochii săi unde l-au îngropat şi cum este Laschii jalnic pentru moartea lui Dispot. Crezându Alixandru vodă aceste cuvinte cu adevărat, cum au murit Dispot, cu mare dar au dăruit pre vestitorul acela şi bucurându-să că s-au mântuit de vrăjmaşul său, au slobozit oştile pre acasă.

Cându au mersu al doilea rându Laschii cu Dispot cu oaste spre Ţara Moldovei, asupra lui Alixandru vodă şi s-au dat războiu la Verbiia, 7069 <1561> noiemvrie 18

Albrihtu Laschii voievoda Siraschii, scoţându cuvântu în toate laturile cum Dispot au murit şi înţelegându cum Alixandru vodă oştile sale le-au răschirat, află vréme prin demână ca să lovască fără véste de iznoavă asupra lui Alixandru vodă. Şi de sârgu au trimis la poruşnici, cum mai curându ca să să strângă oastea toată launloc. Unde dac-au adunat oastea, s-au aflat de toată 12.000 de oameni. Şi décii au zis Laschii lui Dispot să să scoale din morţi, adecă să iasă de la taină unde era închis. Şi de sârgu mergându spre hraniţa Moldovei, făr’ véste au trecut Nistrul. Unde înţelegându aşa degrabu socotitorii lui Alixandru vodă ce era la margine, de sârgu au alergatu la domnu său, la Alixandru vodă, de i-au dat ştire cum Dispot îl împresoară fără véste şi au intrat în ţară. De care lucru cu adevăratu ştiind Alixandru vodă că Dispot au murit, n-au crezut, ci au

învăţat să taie capul aceluia ce au adus această véste, dându-i vină că face spaimă ţării, că el ştie bine cum Dispot au murit. Însă nesăvârşindu-să olăcarii viind unul după altul şi tot o véste spun, cum Dispot soséşte, înţelegându aceasta Alixandru vodă, deşteptându-să ca dintr-un somnu, un lucru aşa degrabu neavându di ce să apuca, fiind oastea răşchirată cineşi pre acasă, au apucat puşcile cu vreo 1.500 de oameni, ce au putut strânge degrabu şi au ieşit înaintea lui Dispot, la Jijiia, la sat la Verbie. Şi au tocmit puşcile împotriva podului, ca să poată sprijini pre Dispot. Unde făcându năvală mare pedestraşii lui Laschii, au apucat puşcile şi le-au întorsu spre oastea lui Alixandru vodă. Unde împresurându pre moldovéni cu focul puşcilor şi din sineaţe cu gloanţile ce pica ca ploaia, de multe rane n-au mai putut suferi moldovénii, părăsindu pre domnu-său, pre Alixandru vodă, au dat dosul a fugi şi au rămas izbânda la léşi.

Iară Alixandru vodă, văzându-se golit şi părăsit de tot ajutoriul, au fugit în jos spre Huşi şi de acolo s-au dus la turci. Iar Laschii au tras la Suceava şi au aşizatu pre Dispot la scaun. Iară el nu după multă vréme s-au dus înapoi, lăsându lui Dispot oaste, joimiri şi némţi şi unguri, ca să-i fie de apărare, dincătro va avea nevoie, iară lui să-i întoarcă toată chieltuiala ce au făcut până l-au aşezat la domnie.

Pentru izvodul amânduror cronicarilor leşăşti şi de tocmeala lor

Pentru acestu Dispot vodă létopiseţul cest moldovenescu foarte pre scurtu scrie, iară cronicarii cei leşăşti spun mai deşchis şi de ajunsu, măcar din ceputul lui Dispot nu spun amândoi într-un chip. Iar mai apoi tot să tocmescu, că cu această dată tot au fostu izbânda la Dispot vodă, că au bătut pre Alixandru vodă şi au apucatu scaunul. Unde daca s-au aşezat la domnie, multe răotăţi făciia priste voia ţării, pre carile mai apoi nu l-au putut suferi boierii şi ţara, văzându de la dânsul atâta pedeapsă şi strâmbătate asupra lor, carile de-l vrea cruţa Dumnezeu îndelungu la domnie, nu vrea putea fi într-altu chip, ca să nu primenească légea şi să nu răsipască ţara.

Pentru aceia şi eu, văzând că de aicea înainte să tocmesc scrisorile la povéste amânduror cronicarilor, am silit de am împreunat scrisorile lor launloc; cronicarii aleg carele au scris.

Cându s-au sfătuit Laschii ca să scoaţă pre Dispot vodă din domnie

De această povéste scrie cronicariul Marţin Paşcovschii, cum Albrihtu Laschii voievoda Siraschii, daca au aşezat pre Dispot vodă la domnie cu multă a sa chieltuială, s-au dus înapoi la Ţara Leşască lăsându

cuvântu lui Dispot vodă ca să-i trimiţă tot ce au chieltuit pentru dânsul, să-şi răscumpere satile şi ocinile carile zălojise pentru Dispot. Ci Dispot daca s-au văzut aşezat la domnie, nimica de aceasta nu grijiia, ci numai de a prădarea şi a face răotăţi în ţară, cele-şi făciia. Aşa intrându scârba între dânşii, înţelegându Laschii de atâtea asupréle şi strâmbătăţi ce face Ţării şi lui nu-i plătéşte chieltuiala gândi ca să-l scoaţă din domnie. De care lucru daca s-au adunat la seim, la Petricov cu Dumitraşco Vişnoveţschii, carile şi acela era om cu putére mare şi sfătuindu-să amândoi, au tocmit Laschii ca să-l ducă la domnie şi să scoaţă pre Dispot. De care lucru încredinţându-să amândoi, nu după multă vréme s-au rădicat Vişnoveţschii cu oaste căzăcească şi au venit la Nistru, aşteptându acolo şi pre Laschii, ca să margă asupra lui Dispot.

Când s-au sfătuit boierii Ţării Moldovei să scoaţă pre Dispot vodă din domnie

Într-acéia vréme sfătuindu-să boierii ţării dimpreună cu episcopii, ce vor face cu acel risipitor de lége, că nu numa că calcă obicéele ţării şi face şi jafuri, ce şi légea cu totul rămăsése de batjocură. De care lucru cu toţii, mai cu denadinsul sfătuindu-să cu Tomşa hatmanul, ca să scoată pre Dispot din domnie şi aşa jurară pre Tomşa carile era cu inimă mare, ca să fie el începătoriu acestui lucru.

(SIMION DASCĂLUL)

Într-acéia vréme înţelegându boierii cum Dumitraşco Vişnoveţschii au venit la Nistru cu oaste căzăcească şi aşteaptă pre Laschii, vrându să vie asupra lui Dispot vodă şi s-au sfătuit cu toţii şi au ales ca să trimiţă la dânsul, să-l pohtească să vie la domnie şi să nu zăbovească, nici să vie cu oaste multe, că pot ei cu ţara să-i dea domniia fără oaste, nici să aşteapte pre Laschii, zicând că de va veni Laschii, va fi slava lui, iară nu a lui Vişnoveţschii. Văzându acéste cuvinte Vişnoveţschii şi adeverinţa boierilor de ţară, au întrebat sfat de Pisatcenschii poruşnicul său, cum va face, aştepta-va şi pre Laschii au ba, că boierii cei de ţară îl poftescu. Deci Pisatceschii negândindu-să de vicleşug, văzându atâta adeverinţă de la boierii ţării, i-au zis să nu aştépte pre Laschii, ci să margă la domnie, deaca îl poftescu boierii, să nu fie lauda lui Laschii, ci a lor. Ascultându acesta sfat Vişnoveţschii s-au gătit cu vreo 500 de oameni, ca să vie spre ţară.

Cându au prinsu de véste Dispot vodă că vine Vişnoveţschii asupra lui

Scrie Bielschii cronicariul leşesc aceasta povéste:

Tomşa hatmanul vrându să amăgească pre Dispot vodă, să-i răşchire oastea, ca să nu aibă cu ce să sprijini dispre vrăjmaşii săi, arătându-să priietin, au spus lui Dispot vodă, cum Vişnoveţschii să găteaşte şi vine asupra lui şi au sosit la Nistru şi au chiematu întru ajutoriu şi pre tătari şi încă adăogea de zicea că tătarii stau gata la margine şi vor să intre în ţară.

(SIMION DASCĂLUL)

Cându au trimis Dispot vodă la Vişnoveţschii pentru pace

Scrie cronicariul leşescu Marţin Paşcovschii că deaca au înţeles Dispot vodă de venirea lui Vişnoveţschii, ştiindu că dispre Laschii, de unde-i era toată nădéjdea, are scârbă mare, pentru ce nu-i întorsése chieltuiala, socoti că de acolo nu să va putea ajutori, înţelegându că şi Laschii va să fie cu Vişnoveţschii asupra lui, neştiind nimica de vicleşugul boierilor săi, au trimis sol la Dumitraşco Vişnoveţschii pentru pace, giuruindu-i 1.000 de cai şi câteva mii de boi, numai să facă pace şi să să întoarcă înapoi. De care lucru intrebându Vişnoveţschii sfat de Pisacenschii poruşnicul său, de la carile pentru sfatul lui mai apoi i-au venit toată răotatea asupra capului lui, că vrând Vişnoveţschii să facă pace pre cuvântul lui Dispot şi să să întoarcă înapoi, iară Pisacenschii tot l-au îndemnat ca să margă, zicându că deaca îl pohtesc boierii şi ţara, mai bine să fie el stăpân decât altul. Şi aşa Vişnoveţschii ascultându sfatul lui Pisatcenschii, nu făcu pace cu solii lui Dispot, ci s-au pornitu spre ţară, unde mai apoi şi capul ş-au pus.

Cându au trimis Dispot vodă să facă pace cu Laschii

Văzându Dispot vodă că dispre Vişnoveţschii nimica nu foloséşte, au trimis iarăşi la priietinul său, la Laschi, cu multă rugăminte, ca să-şi întoarcă scârba dinspre dânsul şi să nu-l lase la nevoia lui, ci să-i vie întru ajutor, să-l sprijinească dispre vrăjmaşii săi şi ce va fi pohta şi chieltuiala lui, şi de întăi şi de apoi, toată să i-o întoarcă şi încă şi alte daruri multe i-au adeverit. Unde văzându Laschii rugămintea lui Dispot, fiindu şi Laschii atuncea sosit la Nistru, la marginea ţării, au chiematu pre toţi poruşnicii săi şi au cetit cartea lui Dispot înaintea lor a tuturora. De care lucru întrebând sfat de dânşii: scoate-va pre Dispot din domnie, au sprijini-l-va dispre vrăjmaşii săi? Înţelegându poruşnicii acéstea cuvinte, văzând că şi Vişnoveţschii nu i-au aşteptatu, precum le era tocmeala, ci au intrat în ţară, au sfătuit pre Laschii să nu lase pre Dispot la nevoie, de vréme că mai nainte cu ajutoriul lui l-au aşezat pre Dispot la domnie, zicându că de va ieşi

Dispot din domnie şi chieltuiala lui Laschii va fi pierită. Iară de va fi Dispot la domnie, tot este cu nădéjde că-i să va întoarce cheltuiala. De care lucru luundu Laschii acesta sfat, au purces ca să apere pre Dispot vodă. Unde au venit Laschii la ţermurile Sirétiului cu patrusprăzéce mii de oameni.

Cându au viclenit Tomşa hatmanul pre domnu-său, Dispot vodă şi oastea i-au răsipit

De această povéste scrie Bielschii cronicariul leşescu.[12]

Într-acéia vréme înţelegându Tomşa hatmanul cum Vişnoveţschii au intrat în ţară, află vréme ca să viclenească pre domnu-său, Dispot vodă, şi mérse de-i spuse de venirea lui Vişnoveţschii, zicându că au chiemat şi pre tătari într-ajutoriu şi au intratu în ţară. Aşa spăimântându-l cu acéstea cuvinte, au poftit să-i dea lefecii lui ce avea, că era némţi, unguri, léşi şi oameni streini, ca să iasă cu dânşii împotriva tătarilor, zicându că de va putea opri tătarii, să va întoarce de sârgu înapoi şi pre Vişnoveţschii pre lesne va sprijini, că până la acéia vréme să va strânge şi ţara şi pre lesne să vor curăţi de vrăjmaşii săi. Crezându Dispot acéstea cuvinte, datu-i-au slujitorii săi némţii, fără pedestrime, carii i-au oprit lângă sine, pre carii era nedéjdea.

(SIMION DASCĂLUL)

Cându au pierit némţii lui Dispot

Aicea nu să potrivesc la povéste cronicarii leşeşti. Cronicariul leşescu Marţin Paşcovschii scrie că s-au rădicat Ianoşu craiul ungurescu într-acéia vréme cu câtăva oaste şi apropiindu-să la hraniţa Ardealului suptu munţi, înţelegându de aceasta boierii moldoveneşti, fiindu vicléni domnu-său, avură prileju ca să împuţineze oastea lui Dispot vodă, ca să trimiţă oastea dispre hraniţa ungurească, să fie de strajă. Şi aşa au trimis Dispot némţii săi, carii era slujitori la dânsul şi pre o samă de moldovéni. Şi cu dânşii au trimis pre Tomşa hatmanul şi pre Moţoc vornicul şi alţii cu dânşii, carii avându viclenie ascunsă la inima sa asupra domnului său, au învăţatu cu taină pre moldoveni, carii noaptea, daca au adormit némţii, i-au împresuratu moldovénii şi pre toţi i-au tăiatu, ne avându ei nici o grijă dispre soţiile sale.

Într-acéia vréme fiindu Dispot vodă închis în cetatea Sucévii de frica lui Vişnoveţschii, că nici Vişnoveţschii nu era departe, de sârgu s-au vârtejit Tomşa cu Moţoc şi cu moldovénii şi au încunjurat cetatea, că

ungurii lui Dispot încă-i plecase Tomşa spre sine. Iară Dispot vodă numai ce rămăsése cu pedestraşi. Şi puindu Tomşa strajă pregiur cetate, au ieşit înaintea lui Vişnoveţschii la Sirétiu, cum să va pomeni mai jos.

Bielschii cronicariul leşescu această povéste ce scrie mai sus pentru moartea acestor némţi nu o scrie aşa precum o scrie Marţin Paşcovschii, ce scrie într-alt chip, de să tocmişte cu létopiseţul cestu moldovenescu, cum vei vedea, cetindu înainte[13]

Tomşa hatmanul, daca ş-au tocmitu lucrurile sale céle de viclenie dispre domnu-său, Dispot vodă, înţelegându că Vişnoveţschii va să intre în ţară, datu-i-au ştire de Vişnoveţschii cum vine, zicându că au chiemat într-ajutoriu şi pre tătari, carii au intratu în ţară şi au poftitu să-i dea lefecii lui, némţii, ca să iasă cu dânşii împotriva tătarălor şi apoi să va întoarce împotriva lui Vişnoveţschii. De care lucru ascultându-l Dispot vodă, datu-i-au lefecii săi, némţii, pe carii daca i-au apucat Tomşa la mâna sa, au purces cu oaste în jos şi au trecut Prutul pre la Frăţiléni şi tabăra ş-au pus la sat la Săpoténi. Şi daca s-au aşezat acolo, la vréme de mas, Tomşa şi cu alţi împotrivitori ai săi au sfătuit în ce chip vor putea pleca némţii, ca să fie întru una cu dânşii asupra lui

Dispot. Ce ştiind că némţii unde slujăscu, cu direptate slujăsc domnu-său şi nu pre lesne îi vor pleca, ci aflară să trimiţă iscoade pre ascunsu, să nu ştie némţii, să să facă a să duce împotriva tătarilor, mai apoi întorcându-să, să aducă véste bună, cum tătarii s-au întorsu înapoi. Şi cându fu a doao zi, făcură véste că s-au întorsu tătarii şi pentru bucurie ziseră boierii să să veselească toţi şi cinstiră pre némţi, pănă îi îmbătară şi priste noapte îi uciseră pre toţi.

De domniia lui Ştefan vodă Tomşea, 7071 <1563> avgust

Iară a doao zi dimineaţa, după sfatul ce sfătuisă boierii şi uciseră pre acei némţi ai lui Dispot vodă, cu toţii rădicară domnu pre Tomşa hatmanul şi-i puseră nume Ştefan vodă. Décii degrabu purcésiră spre Suceava, ca să încunjure cetatea, pănă nu prinde de véste Dispot vodă. Şi daca sosiră la cetate, avându ştire cum soseşte şi Vişnoveţschii, puse strajă pre lângă cetate şi încă de acéstea Dispot vodă nimica nu ştiia. Tomşa au ieşitu înaintea lui Vişnoveţschii, la podu la Vercicani, pre Sirétiu.

(SIMION DASCĂLUL)

Cronicariul Marţin Paşcovschii

Acolea tocmindu-şi Tomşa oastea sa în doao polcuri, vrându să înşale pre cazaci, au pus un polcu de o parte de pod, altu polcu de altă parte de pod, dându-le învăţătură într-acesta chip: daca să vor înşira cazacii la pod, atuncea să-i lovască fără véste de doao părţi, cum s-au şi tâmplatu. Însă mai nainte cu o zi au trimis Tomşa olăcari înaintea lui Vişnoveţschii, dându-i véste cu înşelăciune cum mâine dimineaţă vor ieşi boierii toţi înainte-i, de i să vor închina şi vor mérge cu toţii asupra lui Dispot. De care lucru înţelegându Vişnoveţschii această véste, cu mare bucurie au purces a doao zi, aşteptându să-i iasă boierii înainte, să i să închine. Unde mai apoi, cu mare înşălăciune s-au înşelat.

Bielschi şi Marţin Paşcovschii amândoi cronicarii leşăşti scriu[14]

Aşteptând Tomşa pre Vişnoveţschii cu oaste tocmită la pod, la Vercicani, iată au sosit şi Vişnoveţschii cu cazacii săi. Ci Vişnoveţschii nu veniia ca la un războiu, ci ca la o domniie deşartă de stăpâni, cu puţini şi încă el fiind bolnav de sănătate. Şi acoperindu-i negura deodată, Tomşa cu oastea sa cea tocmită făr’ véste i-au lovit, de i-au spart şi i-au răsipit. Şi pe mulţi i-au prinsu vii, unora le-au tăiat urechile şi i-au slobozit, pre alţii dimpreună cu domnu său, Dumitraşco Vişnoveţschii, i-au trimis la împărăţie. Că Vişnoveţschii neavând nădéjde de o poticală ca acéia şi fiind negata, lovindu-i Tomşa fără véste, pierdu Vişnoveţschii războiul şi au dat dosul a fugi. Şi văzându că nu va scăpa, că era slabu de boală, au intrat într-o căpiţă de fân, la un sat la Botăşani. Viindu un popă la fân, să-l încarce, l-au aflat ascunsu şi l-au dus la Tomşa, de l-au închinatu. Mai apoi, precum s-au pomenitu mai sus, l-au trimis la împărăţie dimpreună cu cumnatu-său, Pisatcenschii, de i-au închinat.

De moartea lui Dumitraşco Vişnoveţschii

Aducându oamenii Tomşii pe Dumitraşco Vişnoveţschii şi pre cumnatu-său Pisatcenschii la împărăţie, au dat peste oamenii lui Alixandru vodă, carii veniia să ia ţara cu cărţile împăratului. Că împăratul auzindu de atâtea amestecături ce să fac în ţară şi să scoală unul preste altul, nu suferi, ci déde domniia iarăşi lui Alixandru vodă Lăpuşneanul, şi scaunul cel dintăi. Aşa daca timpinară ducându pre Dumitraşco şi pe Pisacenschii la Ţarigrad, îi luară din mâinile oamenilor Tomşii şi-i trimiseră de i-au închinat de la Alexandru vodă, zicându că ţara pohtéşte pre dânsul şi în nădéjdea lui au făcut slujba împăratului. Iară împăratul pre Vişnoveţschii şi pré Pisacenschii i-au pus în cârlige dispre Galata şi acolo au trăit vii, până a treia zi, cu multe sudălmi şi ocări spre Mehmet. Mai apoi turcii, ca într-o

proşcă săgita într-înşii, de-i umplea de săgeţi şi aşa s-au sfârşit viiaţa lor.

Cându au mersu Ştefan vodă Tomşa asupra domnului său, Dispot vodă

Ştefan vodă Tomşa, după izbândă cu noroc ce au bătut pre Vişnoveţschii, de iznoavă s-au întorsu spre Suceava. Şi strângându ţara, au încunjurat cetatea unde era închis Dispot vodă şi au apropiiat puşcile, de o bătiia. Într-acéia multă gâlceavă şi hreamăt să auziia dinlontru, că Dispot prepuind de viclenie pe căpitanul pedestraşilor, anume Dervici Pătru, că s-au ajunsu cu Tomşa şi va să-i dea cetatea, au scos sabiia şi l-au omorât. Într-acéia slujitorii văzându năpastea şi moartea căpitanului lor, mare zarvă făcură şi întăi să ispitiia să omoară pre Dispot vodă, apoi să sfătuiră că vor zice că nu pentru căpitanul l-au omorât, ce au viclenit pre domnu-său şi s-au lăcomit de au luat bani de la Tomşa vodă. Şi aşa rupseră sfat ca să trimiţă să le jure Tomşa să fie ei slobozi, iară ei să-i deşchiză cetatea şi să hălăduiască ei şi de nume de viclenie să să curăţască. Aşa luundu adeverinţă de la Tomşa, au deşchis cetatea.

De moartea lui Dispot vodă eriticul

Dispot vodă, dacă văzu că l-au viclenitu toţi boierii şi l-au părăsit toţi slujitorii şi ţara s-au rădicat asupra lui şi ajutoriu de unde avea nădéjde, de la priietinul său, de la Laschii, nu-i vine, aşa văzându pierirea lui sosită la capul său, îmbrăcatu domnéşte au ieşit afară din cetate, mai sus de Suceava, la Aréni, unde era ţara adunată şi să închină Tomşii. Iară Tomşa cu multe cuvinte l-au mustrat, aducându-i aminte de multe lucruri fărădelége ce făciia, că nu numai ţara pustiieşte şi bisericile dizbrăca, ce şi de lége îşi râdea. Cu acéstea cuvinte mustrându-l Tomşa, l-au lovit cu buzduganul şi décii toată oastea s-au lăsat la dânsul, unde acopierindu-l mulţimea, cu multe rane i-au pătrunsu trupul. Şi aşa au fost sfârşitul lui Dispot vodă, după ce au domnitu trei ani, noiemvrie. Décii s-au lăsat în pedestrime, de i-au tăiat şi i-au snopit, unora le-au tăiat urechile şi nasurile.

(SIMION DASCĂLUL)

Cându au trimis Ştefan vodă Tomşa la Laschii voievoda Siraschii să să întoarcă înapoi. Marţin Paşcovschie cronicariul scrie:

Într-acéia vréme cându au pierit Dispot vodă la Suceava, iată sosise

şi Albrihtu Laschi voievoda Siraschi la ţermurile Sirétiului, carile veniia întru ajutoriu lui Dispot vodă cu 14.000 de oameni, ci nimica nu i-au folosit, că cumu-ş suntu léşii de să gătează princet, pănă a veni Laschi să apere pre Dispot vodă, iară Tomşa au înşelat pre Dispot vodă, de i-au împărţit oastea şi i-au omorât némţii şi décii au bătut pre Vişnoveţschi, mai apoi i-au omorât şi pre Dispot. Décii înţelegându Tomşa de venirea lui Laschi, au prinsu pre căpitanul némţilor celor pedestri, de i-au tăiat nasul şi urechile şi l-au dezbrăcat de haine şi l-au trimis la Laschi, să-i spuie că au pierit Dispot vodă, iar el de va mai veni, cum au păţit Vişnoveţschi, aşa va păţi şi el şi cum au păţit oamenii lui Dispot, aşa vor păţi oamenii lui, că ţara nu este fără cap, cumu-i pare lui. Iar de-i este voia să-i fie oamenii fără nas şi fără urechi, cumu-i acel neamţu el să vie. Acéstea toate daca le-au spus neamţul lui Laschi, au întrebat sfat de poruşnicii săi, cum va face. Ci poruşnicii i-au zis lui că, daca au pierit Dispot vodă, pentru carile mergea ei să-l apere, şi chieltuiala lui Laschi au pierit: „N-avem noi ce căuta, să umblăm pe la Suceava, ci să ne întoarcem înapoi”. Însă nu-şi putură afla cale curată să să întoarcă, pre urmă pre unde venise să temea de vicleşug, să nu le iasă înainte oamenii Tomşii, să paţă mai rău decâtu Vişnoveţschii. Pre la Codrul Cozminului să temea să treacă de ţărani, înţelegându de dânşii, să nu săciuiască pădurea asupra lor, să paţă mai rău decât Albert craiu. Mai apoi ş-au aflatu cale, să să întoarcă pre urmă, pre unde au venit. Socotiră de vor şi ieşi vrăjmaşii lor înainte, să vor apăra din sinéţe şi să vor sprijini din arme şi vor hălădui. Carii daca s-au întorsu înapoi, pre multe lucruri le făcea ţăranii năvală cu îmblăcie şi cu coase. Ci nimica nu le-au stricat, întregi au hălăduit în ţara sa, numai unul dintr-înşii au pierit. Această dobândă au făcut Laschi de la Dispot vodă, pentru mult bine ce-i făcuse şi-l aşezase la domnie.

Războiul lui Ştefan vodă Tomşa, cându s-au bătut cu Mircea vodă, domnul muntenescu, la Milcov, vă leatul 7072 <1564>

Într-acéia vréme Mircea vodă, domnul muntenescu, înţelegându de atâta amestecături ce să făcea între domnii Moldovei, gândi ca să să ispitească să apuce ţara, să fie suptu ascultarea sa, socotindu că pre lesne o va dobândi, pentru împărechiierea ce era între călăraşi şi între pedestraşi, alta şi pentru supărarea ţării ce făcuse Dispot vodă. Gândi că fiindu slăbită de răotăţi, nu va avea cine să-i stea împotrivă, alta că şi domniia Tomşiei este neaşezată, că steag de la împărăţie încă nu-i venise. Aşa Mircea vodă cu toată oastea sa s-au pornit asupra Tomşii. Ci Tomşa prinzându de véste, de sârgu s-au gătit şi i-au ieşit înainte la Milcov şi dându războiu, au bătut

pre Mircea vodă şi décii s-au întorsu la Ieşi.

De această povéste ce au bătut Tomşa pre Mircea vodă, cronicariul cel leşesc nu scrie, ce-n létopiseţul acestu moldovenescu să află această povéste.

A doa domnie a lui Alixandru vodă Lăpuşneanul, carile apoi au tăiat 47 de boieri, 7072 <1564>

Într-acéia vréme înţelegându sultan Suleiman împăratul turcescu de atâta amestecături ce să fac în Ţara Moldovei şi să scoală unii spre alţii, nu suferi, ci déde domniia iarăşi lui Alixandru vodă Lăpuşneanul. Iară Ştefan vodă, daca omorî pre Dispot vodă la Suceava şi bătu pre Mircea vodă la Milcov, să întoarse la Iaşi şi gătind ca să trimiţă boieri şi oameni de ţară la împăratul, să-i ceaie steag, veniră-i olăcarii de-i déde de domniie véste, cum este dată lui Alixandru vodă şi el au venit la Brăilă şi să gătéşte ca să intre în ţară. Înţelegându dé aceasta, Ştefan Tomşa vodă să sfătui cu boierii săi

ce vor face şi aflară ca să trimiţă să margă la Alixandru vodă oameni juraţi de la ţară, să-i spuie că ţara nu-l va, nici-l iubescu şi de acolo să treacă la împărăţie şi pănă nu le va veni răspunsul, să nu-l lase pe Alixandru vodă ca să intre în ţară.

Deaca au mersu solii Tomşii şi i-au spus, zic să le fie zis Alixandru vodă: ,,De nu mă vor, eu îi voiu pre ei şi de nu mă iubescu, eu îi iubescu pre dânşii şi tot voiu mérge, ori cu voie, ori fără voie”. Décii pre soli i-au oprit şi au trimis hochimurile împăratului la tătari, de au acopierit ţara ca un roiu, pră- dându şi arzându. De altă parte el au intrat cu turcii şi cu oastea ce au avut lângă sine. Văzându Tomşa vodă că împotriva acei puteri nu va putea sta, cu sfétnicii săi, cu Moţoc vornicul şi Véveriţă postélnicul şi cu Spanciog spătar, au trecut în Ţara Leşască şi s-au aşezat la Liov, după ce au domnitu 5 săptămâni.

(AXINTE URICARIUL)

Iară la un létopiseţu sârbescu scrie pân’ la patru luni că au fostu domniia lui.

După ce s-au aşezat Alixandru vodă al doilea rându la scaun şi de moartea lui Ştefan vodă Tomşa

Alixandru vodă Lăpuşneanul, daca au dobândit scaunul său la Iaşi şi s-au aşezat al doilea rând la domnie, scos-au ceauşu împărătescu pre un turc mare, de au trimis cu pâră la craiul leşescu, pohtindu pre viclénii săi,

pre Tomşa şi pre soţiile lui. Craiul pentru pacea ce avea cu turcul, a doao şi pentru multă pâră ce-l părâia léşii pentru moartea lui Vişnoveţschi şi pentru sluţiia a mulţi ce făcuse, au trimis pre sluga sa, pre Crasiţschii la Liov, de i-au tăiatu capul Tomşii şi lui Moţoc, vornicul şi lui Spanciog spătariul şi lui Véveriţă postélnicul, pre carii i-au îngropat afară din târgu, la mănăstirea lui sfeti Onofrie. Şi aşa au fost sfârşitul Tomşei.

Ruxanda, doamna lui Alexandru Lăpuşneanu

Cându au omorât Alixandru vodă 47 de boieri

Alexandru vodă daca s-au curăţit de toată grijă denafară şi au adus pre doamna să Roxanda şi pre fii săi din Ţara Muntenească, au vrut să să curăţască şi de vrăjmaşii săi cei din casă, pre carii prepusése el că pentru

vicleşugul lor au fost scos din domnie ş-au învăţatu cu taină într-o zi lefecii săi, pe carii au avut streini, de i-au supus în curte cea domnească, în Iaşi. Şi i-au chiematu pre obicéiul boierilor la curte, carii făr nici o grijă şi de primejdie ca acéia negândindu-să, daca au intrat în curte, slujitorii, după învăţătură ce au avut, închis-au poarta şi ca nişte lupi într-o turmă făr' de nici un păstor, au intrat într-înşii, de-i snopiia şi-i junghiia, nu numai boierii, ce şi slujitorii. Nici alegea pre cei vinovaţi, ci unul ca altul îi puneau suptu sabie, cădea mulţime, dipre zăbrele săriia afară, de-şi frângiia picioarile. Şi au pierit atuncea 47 de boieri, fără altă curte, ce nu s-au băgat în samă. Şi aşa după atâta nedumnezeire, îi păriia că ş-au răscumpărat inima.

Nacazanie, adecă învăţătură şi certare celor mari şi puternici

Pre Moldova ieste acest obicéiu de pier făr' de număr, făr' de judecată, făr' de leac de vină, însăş păraşte, însăşi umple légea şi de acesta noroc Moldova nu scapă, că mai mulţi suntu de le ieste drag a vărsa sânge nevinovat. Apoi zicu şi dau vina lăcuitorilor că suntu vicléni. Dară cui nu ieste urât a muri, cine n-ar pofti să vieţuiască? Place-le lor viaţa, alţii încă nu o ar lepăda; crezu, mai bine pentru dragostea decât de frică să-i slujască. Iani, de s-ar învăţa cei mari de pre nişte muşte fără minte, cumu-ş ţin domniia, cum este albina, că toate-şi apără căşcioara şi hrana lor cu acile şi cu veninul său. Iară domnul lor, ce să chiiamă matca, pre niminea nu vatămă, ci toate de învăţătura ei ascultă. Mai bine ar fi pentru blândéţe să-l asculte şi să-l iubască şi cu dragoste să-l slujască, decât de frică şi de groază să i se pléce. Că cela ce-i este voia să să teamă atâta norod di un om, trebuieşte şi el să să teamă de toţi, că tot vărsătoriul de sânge de frică face să-i ia spaima şi să să teamă toţi de dânsul, ci ar putea face cu blândéţe. Ci de acéstea destulu-i.

Când au răsipit Alexandru vodă cetăţile din Ţara Moldovei

Alixandru vodă vrându să intre în voia turcilor, precum să făgăduisă înaintea împăratului că va răsipi toate cetăţile din Ţara Moldovei, numai să-i dea domniia, văzându împăratul atâta amestecături ce să făcea în ţară, gândi ca să slăbească ţara din temelie, să nu să afle apărături şi lăsă cuvântu că cine va răsipi cetăţile din Ţara Moldovei, aceluia va da domniia. Deci Alixandru vodă făcându pre cuvântul împăratului, umplându toate cetăţile de lémne, le-au aprinsu de au arsu şi s-au răsipit, numai Hotinul l-au lăsat, ca să-i fie apărătură dispre leaşi.

Învăţătură şi certare

De acesta lucru cunoaştem că nici un bine nu au făcut ţărâi, că vasul cel fără de fund, măcară câtă apă ai turna într-însul, nu-l mai poţi umpléa, aşa şi turcul, de ce dai mai mult, de acéia îţi face mai multă nevoie, că el darul îl scrie obicină, mai apoi de n-ai vrea să-i dai, numai ce-ţi caută ca să-i dai.

Vă leato 7073 <1564> septevrie 23, Theofan ucenicul lui Macarie, ce era din tinereţe episcop, l-au pus Alixandru vodă mitropolit la Suceava.

7074 <1565> iunie, într-acest an s-au rădicat din Ţara Ungurească asupra lui Alixandru vodă un Ştefan pe poreclă Mâzgă cu mulţi haiduci de s-au fost făcând os de domnu, strângându şi păstori şi altă adunătură, au intrat în ţară smomindu pe oameni, ca să i se închine şi să-l ducă la domnie. Ci Alixandru vodă daca au înţeles, au trimis împotriva lui slujitorii săi, carii l-au timpinat mai din sus de Cetate Neamţului şi dându-i războiu, l-au bătut şi oamenii i-au răsipit, iară pe carii i-au prinsu vii, le-au tăiat nasul şi urechile, iară el au scăpat prin munţi, pedestru.

De moartea lui Suleiman împăratul turcescu, 7075 *<1566> septevrie 26*

Suleiman împăratul turcescu s-au rădicat cu mulţime de oaste şi s-au dus asupra némţilor în anii 7075, iar de la Hristos 1566 şi multă pradă au făcut. Mai apoi fiind acolo apucat de boală, au murit, după ce au împărăţit 44 de ani.

(AXINTE URICARIUL)

Iară la hronograful grecescu scrie că au împărăţit 47 de ani şi este mai de crezut.

Şi după moartea lui au stătut împărat fiiu său sultan Selim.

De moartea lui Alixandru vodă Lăpuşneanul, 7076 *<1568>*

Alixandru vodă căzu în boală grea şi-şi cunoscu moartea şi chiemă episcopii şi boierii şi toată curtea, de i-au învăţat înaintea morţii şi le-au arătat moşan pre fiiu-său Bogdan vodă, ca să-l puie pre urma lui la domnie. Iar el, daca au umplut treisprăzéce ani i pol a domniei sale, şi cei dintăi şi cei de apoi, au răposat.

Zic unii că şi moartea lui Alixandru vodă au fost cu înşălăciune, că el mai nainte de moartea lui, văzându-să în boală grea ce zăcuse şi neavându nădéjde de a mai firea viu, au lăsatu cuvântu episcopilor şi

boierilor, de-l vor vedea că este spre moarte, iară ei să-l călugărească. Décii văzându-l ei leşinându şi mai multu mort decât viu, după cuvântul lui, l-au călugărit şi i-au pus nume de călugărie Pahomie. Mai apoi, daca s-au trezit şi s-au văzut călugăr, zic să fie zis că de să va scula, vă popi şi el pre unii. Mai apoi episcopii şi boierii înţelegându acestu cuvântu şi mai cu denadinsul Roxanda, doamnă-sa, temându-să de un cuvântu ca acesta, carile era de a-l şi créderea, ştiind câtă groază şi moarte făcusă mai nainte în boierii săi, temându-să doamnă-sa să nu paţă mai rău decâtu alţii, l-au otrăvit şi au murit. Şi cu cinste l-au îngropat în mănăstirea sa, Slatina, ce este de dânsul zidită.

Acestu Alixandru vodă, zic cum că au fost scoţându ochii oamenilor şi pre mulţi au sluţit în domniia lui.

De domniia lui Bogdan vodă ficiorul lui Alixandru vodă Lăpuşnéanul, 7076 <1568> mart

După moartea lui Alixandru vodă, fiind cocon brudiu Bogdan vodă, de 15 ani, cu toţii l-au rădicat domn. Lucrurile ţării le otcârmuia mumă-sa, Roxanda, că era o fămée destoinică, înţeleaptă, cu dumnezeire, milostivă şi la toate bunătăţile plecată. Şi au domnit cu fiiu-său dinpreună, doi ani şi noao luni şi asuprind-o boala, au mersu şi ia pe urma moşilor săi, în anii 7078 <1570> noiemvrie 12, şi s-au îngropat în mănăstirea Slatinii, unde şi domnu-său Alixandru vodă.

Cându au clevetit pre Bogdan vodă vrăjmaşii săi la împărăţie, de l-au mazilit împăratul

Daca muri Roxanda doamna lui Alixandru vodă şi rămasă domniia pre fiiu-său Bogdan vodă sângur, el cumu-ş era blându şi cucérnic aşa tuturora arăta direptate, de să vedea că nimica nu s-au dipărtat de obicéiul tătâne-său. Nici de carte era prost, la călărie sprinten, cu suliţa la halca nu pre lesne vrea avea protivnic, a săgita din arc tare nu putea fi mai bine. Numai ce era mai di treabă domnii lipsiia, că nu cerca bătrânii la sfat, ci de la acei tineri din casă lua învăţătură, iubiia glumile şi măscăriile şi jocuri copilăreşti. Mai apoi lipi de sine léşi de-i era şi de sfat şi de a bate halcao cu suliţa, răsipind avérea domnească. Deprinzându den zi în zi aşa, năpusti trebile ţărâi, că pre cât îl iubiia întăi, pre atâta îl urâsă apoi. Mai pre urmă acéste lucruri cu hulă trăgându-să la urechile vrăjmaşilor la împărăţie, nu cum era, ci mai pre sus le adăogea. Intrându în urechile svétnicilor împărăteşti, aflându vréme şi ei să-şi umple pungile, dat-au ştire împăratului. De care lucru mai cu deadinsul daca au înţeles împăratul de

nişte cuvinte ca acéstea, au socotit să-l scoaţă şi au trimis la Rodos, de au adus pre Ion vodă, carile era de minte ascuţit, de cuvântu gata şi să vediia că-i harnic, nu numai de domnie, ce şi altor ţări să fie cap mai mare.

De domniia lui Ion vodă, ce-i zic Armeanul, carile mai apoi turcii l-au rupt cu doao cămile, 7078 <1570>

Acest Ion vodă unii zic că au fost ficior de armean, alţii zic că au fost ficior unui Ştefan vodă.

(AXINTE URICARIUL)

Aşa să află el scris la uricile lui.

(SIMION DASCĂLUL)

Iară Marţin Paşcovschii cronicariul leşescu scrie că au fost acest Ion vodă din Mazoviia, din Ţara Leşască.

Iar cu adevărat nu să ştie, nici-l arată al cui ficior ieste. Într-acéia vréme, Selim împăratul, ficiorul lui Suleiman împăratul turcescu, înţelegându de Bogdan vodă că s-au împrietenit cu léşii şi va să-şi mărite surorile dupre léşi şi el încă va să ia fată de leah, socoti să nu să cumva lépede dispre dânsul şi să să lipască spre acéia parte şi să închine ţara, mai apoi să nu aibă mai multă gâlceavă cu léşii. Ci mai cu deadinsul socoti să mazilească pre Bogdan vodă şi au trimis de au adus pre Ioan vodă de la Rodos şi i-au dat domniia la Moldova.

Carile daca au luat steag de la împărăţie, au purces spre ţară cu oaste turcească. Iar Bogdan vodă, daca au înţeles de venirea lui Ion vodă, îndată au trimis la boieri în Ţara Leşască, pre care şi-i făcusă priietini, ca să-i trimiţă oaste, să nu lase pre vrăjmaşul său să intre în ţară. Şi de nu vrea fi pripit şi Ioan vodă cu oastea turcească şi tătărască, nu pre lesne s-ar fi aşăzat la domnie, că pănă a veni ajutoriul leşescu, Ioan vodă au căzut cu oaste în ţară. Iar Bogdan vodă văzându că-l împresoară vrăjmaşul său, i-au dat cale şi s-au dus la Hotin.

Iară Ion vodă pre postul cel mare au venit în Iaşi şi au şăzut în scaun în luna lui martie, în anii 7080 <1572>. Şi arătându-să groaznic ca să-i ia spaima toţi, nu de alta să apuca, ci de cazne groaznice şi vărsări de sânge şi tăie pre Ionaşco Zbiera în zioa de Paşte şi multe cazne făciia.

Bogdan Lăpuşneanu, fiul lui Alexandru Lăpuşneanu (1568)

Războiul lui Ion vodă cu Bogdan vodă

Ion vodă ştiind pre Bogdan vodă la Hotin că nu doarme, ci strânge oaste împotriva lui, strâns-au şi el ţara şi oaste turcească încă avea. Iar Bogdan vodă au tras ajutoriu din Ţara Léşască, că mulţi priieteni avea, că şi cumnaţi îşi făcusă, că o soră o dideasă după Panevschii, alta o tocmisă după Zborovschii şi el încă tocmisă să ia fata lui Tarlo, de nu ar hi schimbatu-să norocul. Şi aşa daca au dobânditu la vreo 2.000 de léşi şi Mieliţschii hatmanul venise cu capul său, de era oaste pre mâna lui şi Sinavschii voievod rusescu şi alţii, ş-au trimis de au intrat în ţară şi s-au lăsat spre Prut. De acolo au trimis de au adus puşcile de la Hotin şi s-au pogorât la Ştefăneşti. Acolo au prinsu de véste că şi straja lui Ion vodă nu este departe

şi au trimis o samă de dânşii înainte să vază, carii au dat la Prut spre moldovéni. Ei după învăţătură ce au avut, războiu n-au dat, ci au trecut Prutul pre de céia parte şi s-au lăsat în jos, de mergea moldovénii de pe ceasta parte de Prut, léşii pe de céia parte. A doao zi şi de harţu s-au ispitit. Ce moldovénii tot s-au dat înapoi spre teméiu, unde era cu turcii launloc strânşi. Şi apropiindu-să spre Iaşi, s-au arătat oastea toată a lui Ion vodă şi era vréme atuncea joi după Rusalii. Văzându Mieliţschii hatmanul atâta mulţime de oaste nainte, să făciia într-o zi a cerca vadul la Prut, să treacă spre oastea lui Ion vodă. Şi daca au înserat, s-au întorsu înapoi. A doao zi, daca au dat moldovénii că léşii au dat dos a fugi, s-au lăsat după dânşii a-i goni. Şi daca i-au ajunsu, în multe locuri s-au bătut şi mulţi au pierit de îmbe părţile şi din moldovéni şi din léşi. Iară a-i răsipi nu i-a putut. Mai apoi cu toată nevoinţa au silit să-i spargă şi nu i-au putut, nici la trecătoare, nici la Nistru suptu cetate nimica nu le-au putut strica, că cetatea fiind pre mâna lor, pre dânşii îi răşchira, iară pre sine să apăra. Acolo le venise léşilor într-ajutor Iazloveţschii hatmanul cu 800 de oameni, ci i-au întâmpinat la trecătoare. Ci văzându că nu le-au slujit norocul, s-au lăsat atuncea ca să să găteaze mai bine pre altă dată. Ci Bogdan vodă, bolnăvind de ochi, de nu gândiia de domnie, ci de nevoia sa, s-au tras la Moscu, unde şi moarte i s-au prilejit acolo. Toată domniia lui Bogdan vodă au fost un an şi trei luni, fără cât au mai domnit şi cu mumă-sa, doamna Roxanda.

(SIMION DASCĂLUL)

Această poveste ce scrie mai sus, că au venit léşii cu oaste asupra lui Ion vodă, scrie mai deşchis şi de-ajunsu Marţin Paşcovschii cronicarul leşăscu, însă noi n-am vrut să însemnăm aicea, iară cui va tribui să ştie mai cu adevărat, acolo sa citească şi va afla.

Cându s-au aşezat Ion vodă la scaun

Ion vodă, după izbândă cu noroc ce goni pre vrăjmaşii săi din ţară, să aşeză la domnie, carele dintăi la toate era pre voia ţărâi, iară mai apoi pre toţi i-au covârşit cu vrăjmăşiia lui şi cu morţi groaznice ce făciia. Şi vrându să ia agonisita tuturora, nu cu alt meşteşug, ci cu vărsare de sânge şi din zi în zi izvodiia féliuri de munci noao. Băgat-au în foc de viu pre vlădica Gheorghie, de au arsu, dându-i vină de sodomie, auzind că are strânsură de avuţie. Mitropolitul Theofan n-ar fi ieşit intreg de dânsul, de nu ar fi fugit prin munţi de groaza lui. Temniţile pline de călugări. Şi îngropă de vii pre Véveriţă şi pre popa Cozma şi pre Molodeţu călugărul, iar din boieri şi din

cei de cinste sabiia lui nu mai ştiia şi cu toate féliurile de morţi îi omoriia. Şi asta socotiia că niminea n-au fostu mai destoinic decât dânsul. De lége îşi rădiia, că în postul cel mare s-au însurat şi alte călcături de lége multe făciia.

Cându au venit véste lui Ion vodă că l-au mazilit împăratul şi au dat domniia lui Pătru vodă Schiopul şi când s-au sfătuit Ion vodă cu ţara să să rădice asupra turcilor, 7081 <1573>

Într-acéle belituri şi morţi groaznice fără dumnezeire ce făciia Ion vodă în domniia sa şi nimica nu-şi aducea aminte, cum va veni la cea de apoi, iată i-au venit véste că l-au mazilit împăratul şi domniia este dată lui Pătru vodă Şchiiopul. Acestu Pătru vodă era din Ţara Muntenească, ficior Mircii vodă şi nepot de soră Mihnii vodă.

Ion vodă, daca să văzu înstreinat de mila stăpânu-său, împăratului turcescu, gândi ca să ţie ţara cu sabiia şi de sârgu trimisă la cazaci, de i-au poftitu să vie cu leafă într-ajutor.

Şi strângându ţara, cătră carei să ruga cu multe cuvinte blânde, ca să le poată întoarce inimile spre dânsul şi arăta nesaţiul turcescu şi lăcomiia lor (că a lui nu o vedea), zicându că turcii toate schimburile le fac pentru mâzda, de-i îngreuiază ca să-i sărăcească şi să-i slăbească. Şi le arăta cum poate de lesne să dipărteaze mâna turcului de pe dânşii, de vor vrea şi ei, că pre léşi îi are spre sine plecaţi, cazacii s-au făgăduit că cât le va da ştire, vor veni, la carii au trimis, cărora nu le pot sta înainte niciodată turcii, ci numai ţara îi lipséşte, că de să vor pleca şi ei să fie întru una, nici oaste nu vor trimite, ci vor face ţărâi pre voie. Iară dispre sine, să nu-l ştie ca pre un vrăjmaşu, ci ca pre un părinte să-l ţie, iară de au făcut cuiva şi înaljosul, tot pentru turci au făcut, să le intre în voie şi să-i umple şi nu i-au putut sătura. De care lucru, pre cât l-au cunoscut de rău, să-l cunoască mai mult spre folosul lor. Aşa Ion vodă umplându pre toţi cu nădéjde, cu glas mare strigară că lângă dânsul vor pieri, cum s-au şi tâmplat.

Cându s-au gătit Ion vodă cu oaste să iasă înaintea turcilor

Ion vodă, daca au luat credinţa ţării, să gătiia de războiu şi în toată ţara trimisă în grab, să iasă toţi la oaste. Trimisă şi la Henric craiul leşăscu, pohtindu-l să-i dea oaste într-ajutor, ci de acolo nu s-au folosit. Craiul s-au mântuit cum că cu turcul are legătură ţara lor, mai mult de 100 de ani şi stă neclătită. Iară cazacii, cumu-şi suntu ei gata de a să amestecarea la toate, neintrebându, s-au strânsu 1.200 de oameni şi au venit şi la Ion vodă. Pre carii văzându-i Ion vodă, nu într-alt chip, ci ca când ar fi văzut îngerul din

cer cu véste bună şi de izbândă pogorât şi cu multe daruri pe capitile, cine era, i-au dăruit.

Cându au bătut straja lui Ion vodă pre straja lui Pătru vodă şi a lui Alixandru vodă

Ion vodă daca ş-au strânsu oastea toată şi s-au bulucit la un loc toţi, iată i-au venit véste cum Pătru vodă şi cu Alixandru vodă au intrat în ţară cu mulţi oameni şi de la Ţara Ungurească şi munténii şi turcii. Aşa au ales Ion vodă cap dintre cazaci pre Sfirciovschii cu câţiva cazaci şi cu o samă de oaste de ţară cu Dumbravă vornicul şi i-au trimis înainte, de strajă, să vază cu ochii. Şi el cu altă oaste au purces după dânşii. Iar Sfirciovschi şi cu Dumbravă vornicul cu acea samă de oameni au nemerit 400 de oameni, straja lui Pătru vodă şi fără véste i-au încunjurat şi i-au prinsu pe toţi.

Ioan Vodă cel Viteaz

Războiul dintăi, cându au bătut Ion vodă pe Pătru vodă Şchiopul

Sfirciovschi şi cu Dumbravă vornicul, daca au biruit acea strajă şi au prinsu de véste cum Pătru vodă nimica nu ştie de oastea lui Ion vodă, îndată au răpezit oameni de ţară, să dea ştire lui Ion vodă, să sârguiască să-i lovască fără véste, că are vréme, de-i ieste voia să-i bată. Şi i-au dat ştire cum ieste oaste foarte multă. Inţelegându aceasta Ion vodă, cum au putut mai tare au sârguit. Şi daca s-au împreunat toţi, împărţindu-să în trei polcuri, i-au lovit cându ei dormiia fără grijă. Aşa nimini de nimica nu să putea apuca, fiind dezbrăcaţi şi fără cai, căci caii le era slobozi la păjune în nădéjdea strejii. Aşa împresurându-i fără véste şi multă moarte făcând într-înşii, birui Ion vodă. Iară domnii amândoi de-abiia au scăpat, lăsând tot în tabără şi au hălăduit numai cu trupurile la Brăila.

Cându au prădat Ion vodă Ţara Muntenească şi au pus acolo domnu pre Vintila vodă

Ion vodă, daca au bătut pre Pătru vodă Şchiopul şi pe Alixandru vodă, s-au lăsat în goană după dânşii şi au slobozit oastea în pradă, de au jăcuit Ţara Muntenească mai mult di jumătate. Şi puse domnu în Ţara Muntenească pre Vintilă vodă şi el s-au întorsu înapoi.

Când au arsu târgul Brăila Ion vodă

Daca s-au întorsu oastea lui Ion vodă din pradă de la Ţara Muntenească, apucatu-s-au de Brăila, de au ars târgul cu totul, numai cetatea au rămas. Şi gătindu-să ca să bată cetatea, să o ia, ci nu-i era greu a o lua, de nu-i vrea fi venit véste dindărăt, cum tătarii au intrat în ţară. Ci lăsându céle streine, s-au întorsu la ale sale, ca să le apére.

Petru Schiopul si fiul său Stefan

Al doilea războiu, cându au bătut Ion vodă pre oastea turcească şi tătărască

Înţelegându Ion vodă că turcii şi tătarii de iznoavă s-au rădicat asupra lui, îndată au răpezit, cum mai degrab să să bulucească oastea di pre unde au fost răşchirată, dându-le ştire că turcii de pre la cetăţi şi tătarii din Bugeac să strânsése. Pre carii daca i-au lovit Ion vodă cu oastea sa şi pre aceia pre lesne i-au spart.

Cându au arsu Ion vodă Tighina şi Cetatea Albă

Ion vodă, văzându atâta supărare dispre turci, umplându-să de mânie, cu foc au arsu Tighina şi Cetatea Albă şi multă pradă au făcut şi

mulţi robi şi plean au scos. Décii Ion vodă, curăţindu-să de vrăjmaşii săi, au dat ţărâi puţinea odihnă, să să răsufle. Iar cazacii nu să leniia, ci câmpii Bugeacului pururea cerca şi multă pradă făciia.

Al treilea războiu, cându au bătut oastea lui Ion vodă pre o samă de oaste turcească

Călcându cazacii câmpii Bugeacului şi multă pradă făcându, au dat spre o samă de oaste turcească, ce să strânsése şi mergea să lovască pre Ioan vodă fără véste. Şi de sârgu au trimis cazacii la Ion vodă, de au cerşut să le trimiţă ajutoriu, ca să dea războiu acelor turci. Şi daca le-au trimis, pre lesne i-au biruit şi i-au răsipit cu ajutoriul proaspăt. Că pănă a veni ajutoriul de la Ion vodă, aproape au fostu cazacii să piarză războiul de mulţimea turcilor. Ci apoi moldovénii proaspeţi şi odihniţi, dându războiu viteşeşte, pre lesne i-au spart.

Al patrulea râzboiu cându s-au bătut Ion vodă cu turcii la Cahul, unde i s-au prilejit moarte, şi groaznică, nu ca altor creştini, 7082 <1574>, iunie

Auzind împăratul turcescu, sultan Selim, de semeţiia lui Ion vodă şi câtă pagubă i-au făcut, au gândit ca să stropşască toată Ţara Moldovei şi pre hainul său, pre Ion vodă, să-l prinză. Şi degrabu trimisă în toate părţile, la toţi sangeagii, să să găteaze de oaste şi să treacă Dunărea asupra lui Ion vodă. Iară Ion vodă, daca au înţeles, cu oastea sa, cu toată, s-au pornit şi au supus oastea sa suptu Tighina şi au trimis o samă de oaste cu Ieremiia pârcălabul de Hotin, ca să apere trecătoarea turcilor, să nu treacă Dunărea. Ci nevoie este a opri cei puţini pre cei mulţi şi cei slabi pre acei tari, că trecându întăi puşcile cu inicérii şi cu pedestrimea, să apere vasile, aciiaşi şi oastea toată au sosit. Văzându Ieremiia pârcălabul că nu-i poate opri, s-au întorsu şi de sârgu au dat ştire lui Ion vodă. Ci Ion vodă altă zăbavă n-au făcut, ci îndată au purces spre oastea turcesca. Însă întăi au trimis spre Sfirciovschii cu o samă de cazaci şi cu 6.000 de oameni de ţară, să poată prinde limbă. Şi fără zăbavă au dat pre oastea turcească, unde nu era mai puţini decât oastea moldovenească şi dându-i războiu, au fugit turcii. Nici altă limbă n-au putut prinde, fără numai un turc rău rănit, de n-au putut nimica dintr-însul să înţeleagă. Décii sângur Ion vodă cu vro 600 de oameni s-au lipit la baltă, la Cahul, unde era oastea turcească şi s-au suit într-un piscu de deal, să poată cunoaşte câtă samă de oaste va fi de cea turcească, ci nimica n-au cunoscut, că oastea era pre văi, de nu să vedea, numai străjile în patru locuri au văzut. Şi décii s-au întorsu Ion vodă la tabără.

Şi acolo o samă de boieri cei mari, anume vornicul Murgul cel mare şi Bilăi vornicul cel mare şi Slăvilă hatmanul, văzându atâta putére de oastea turcească ce venise cu Pătru vodă, temându-să ca să nu cază în preajma vrăjmaşului său, au părăsit pre Ion vodă şi au fugit la turci, de s-au închinat lui Pătru vodă.

Cându s-au lovit ostile

Décii Ion vodă au împărţit oastea sa în 30 de polcuri şi la tot polcul au dat câte o puşcă, era şi 80 de puşci huşniţe. Iară toată oastea lui era 30.000, fără prostime şi adunătură ce era pre lângă Ion vodă. La începutul războiului zic că o samă de moldovéni să să fie închinat la turci şi turcii i-au pus în frunte, de s-au oprit focul într-înşii, de au pierit cu totul. Décii cazacii cu focul, moldovénii cu fuşturile arunca turcii, de nu să ştiia ce vor face. Văzându turcii pre moldovéni că vor să moară, decât să nu biruiască, cu multe meşterşuguri au nevoit să-i amăgească pre moldovéni, să-i ducă asupra puşcilor. Ci văzându moldovénii meşterşugurile lor, nu-i goniia mult, ce numai până da dos, că vediia că fuga lor este cu înşălăciune, că de mulţimea lor tot locul acopierisă. Décii lăsându turcii partea dispre cazaci, cu toată putérea s-au întorsu spre moldovéni şi puşcile toate le sloboziia într-înşii. Ci moldovénii aşa sta, cum s-ar fi gătit să moară au să izbândească. Şi multă moarte s-au făcut între amândoao părţile, că nu era loc a călca pre pământu, ci pre trupuri de om. Aşa mai apoi să bătiia de aproape, cât şi mâinile le obosisă şi armile scăpa. Acela praf să făcusă, cât nu sa cunoştiia care de care-i este, de săneaţe şi di trăsnetul puşcilor nu să auziia dispre amândoao părţile, nici puşcaşii nu mai ştiia în cine dau.

Décii Ion vodă au îndireptat pre ai săi dinapoia puşcilor, să să odihnească puţinel şi turcii aşijderea. Aşa stându şi privind unii la alţii, au dat o ploaie mare, de li s-au muiat praful. Ci nu au fost moldovénilor nici o îndemână, că puşcile li s-au muiat, de unde avea ajutor mare s-au scăpat. Ci de-a mână le-au căutat a să bate şi nu putea să sprijinească de mulţimea turcilor. Mai apoi oastea tătărască proaspătă i-au lovit de le-au căutat a da dos şi tătarii a-i goni şi a-i arunca. Numai pedéstrimea şi oastea cea di strânsură au rămas şi 300 de cazaci. Ce fiind şi turcii osteniţi, nu năvăliia.

Aşa scăpându-să de oastea cea călărăşască, Ion vodă ş-au dat glas cu cazacii, să să pédéstrească toţi, că pedestrimea moldovenească, ce era adunaţi în dobândă decât pre leafă, era aproape de 20.000 de oameni. Şi năvălind cu dânşii însuşi Ion vodă, au luat puşci uşoară de la turci şi legându tabăra, s-au dus înapoi şi s-au tras înapoi, la un sat, la Roşcani, de s-au îngropat, unde mare nevoie avea de apă. I-ar turcii, daca s-au strânsu cu toţii, cu cei de la goană, i-au încunjurat, mai nainte de apusul soarelui şi

toată noaptea i-au străjuit, să nu iasă dintr-acela loc. Daca s-au făcut zioă, cu toate puşcile au început a bate într-înşii, ci nimica nu le strica, că să îngropasă bine în şanţuri, unde trei zile s-au apărat.

Văzându Ion vodă că flămânzescu şi mor de séte şi praful încă îl împuţinasă, să fugă să scape, loc nu era, doară să zboare, că coprinsése turcii tot locul, gândi ca doară cu blândeţe şi cu jurământu făcându cu turcii, doară să va scoate de la moarte. Începu a trimite la dânşii că să va închina, de vor trimite un om ca acela ca să-i jure lui, de ce va pohti el, că-i va face pre voie. Turcii bucuroşi fură la una ca acéia, decât arme şi cu sânge, mai bine cu înşălăciune să-l dobândească. Aşa décii trimiseră la Ion vodă, de-i jurară pre pofta lui, ca să-l ducă viu la împăratul, pre cazaci să-i lase neatinşi, să să ducă de unde au venit, iară de acéialaltă adunătură să-i slăboază volnici, să să ducă la casile lor, că nu va fi paguba lui, ce a împăratului, căci suntu robi împărăteşti.

De moartea lui Ion vodă

Văzându Ion vodă tocmala şi făgăduinţa mare şi jurământul tare de la turci că-i vor face pre voie de toate câte scrie mai sus, cum au pohtit el, s-au gătitu să meargă la paşa, în tabăra turcească şi au împărţit tot al său ce au avut între cazaci şi di cătră toţi s-au luat iertăciune şi însuş al treilea la tabăra turcească au mersu. Acolo, daca l-au dobânditu, cu multă mânie l-au mustrat şi l-au dat de viu, de l-au legat de coadile a doao cămile şi l-au slobozit prin tabără di l-au fărămat (atuncea zic să fie zis Ion vodă: „Caută că eu multe féliuri de morţi groaznice am făcut, iară aceasta moarte n-am ştiut să o fiu făcut”). Mai apoi s-au lăsat la céialaltă spuză, de i-au snopit şi i-au sfărămat. Văzându cazacii spre ce stă lucrul şi viiaţa lor, au silit să intre iară în şanţuri, ci n-au putut, căci coprinsése turcii. Ci văzându aşa, au intrat în tabără şi în grămada turcească, tăindu şi oborându, de au pierit până într-unul. Aşa au fostu sfârşitul lui Ion vodă. Acest Ion vodă au domnit trei ani.

De prada tătarilor

Iară daca au pierit Ion vodă, tătarii s-au lăsat în pradă piste toată ţara, de au robit, de n-au fost niciodată mai mare pustietate în ţară decât atuncea, că pre toţi i-au coprinsu făr’ grijă pre la casile lor, unde până astăzi între Prut şi între Nistru au rămas pustiitate, de nu s-au mai discălicat oameni.

De domniia lui Pătru vodă Schiopul, ficiorul Mircii vodă, 7082 <1574> iunie 25 dni

Turcii deaca ş-au dostoit inimile sale şi omorâră pre Ion vodă, déderă domniia lui Pătru vodă, pre carile l-au poreclit Şchiopul şi ei s-au întorsu înapoi. Iară Pătru vodă îndată au trimis pre Bilăi vornicul de prinse scaunul Sucévii şi déde véste de pace şi de domnu tânăr şi scoasă băjăniile pre acasă. Iară Pătru vodă în luna lui iunie 25 de zile au şăzut în scaun şi pre toţi i-a tras cătră sine.

Vă leato 7083 <1575> dichemvrie 18, Selim împăratul turcescu au murit, carile au împărăţit 8 ani şi 6 luni şi au fostu băutor de vin, iară straşnic la războaie. Şi pre urma lui stătu împărat sultan Amurat.

(AXINTE URICARIUL)

Iară în anii 7084 <1576> sultan Amurat trimis-au multe întunérice de oşti turceşti, de au trecut marea şi s-au oştit asupra Vavilonului, care este la răsărit şi vârtoase războaie au făcut cu haldei, ce să numescu acum cazâlbaşi şi multă vréme s-au luptat cu dânşii şi nimica nu au isprăvit şi mulţi turci fără samă au pierit.

Vă leato 7085<1577> aprilie 15 răposat-au Alixandru vodă domnul muntenescu, fratile lui Pătru vodă Şchiopul şi l-au astrucat în mănăstirea Ostrovul aproape de Bucureşti, ce este zidită de dânsul, carile au domnit 9 ani şi o lună şi au rămas domniia Mihnii vodă, fiiu-său.

Într-acesta an s-au arătat în văzduh stea cu coadă sau cumu-i zic unii cometha, noiembrie.

De Ivan Potcoavă, ce l-au poreclit şi Creţul, care ş-au pusu nume de domnie Ion vodă, vă leato 7085 <1577>

Pre acéia vréme, fiind în al patrulea an a domnii lui Pătru vodă, oarecare un Ivan Potcoavă pe poreclă, pentru că au fostu rumpând potcoavele, iară unii i-au zis Creţul, ce s-au fostu făcând frate lui Ion vodă, răspunzându-să de moşie şi de naşterea sa de la Mazoviia, de unde şi Ion vodă era[15], acestu Potcoavă ş-au scos nume de domnie. Şi între cazaci avându cunoştinţă, pre mulţi au măglit lângă sine. Şi vrându să vie spre ţară, au vrut cu meşterşug să aibă slobozenie şi de la cei mai mari şi făcându scrisori cu multe peceţi de la boieri şi curténii din Ţara Moldovei, au doară să fie fostu şi cu voia unora, cum zic unii, că s-au dus Creţul Potcoavă cu cărţile la voievoda Chievschii, ce era pre acéle vremi cneazul Costantin şi la starostea de Bar, de le-au arătat cumu-l pohtescu boierii şi ţara să-şi margă la moşiia sa, la Moldova. Şi făgădui mult să le dea, numai să-i fie întru ajutoriu. Ce starostile de Bar oaste au zis că nu i să cade să-i dea fără ştirea

craiului şi mai cu deadinsul şi pentru aşăzarea păcilor. Iar craiului s-au făgăduit că-i va da ştire, ca să ia învăţătură.

Cându au purces întăi Creţul Potcoavă cu oaste căzăcească spre Ţara Moldovei

Într-acéia vréme sfătuindu-să Potcoavă Creţul cu starostea de Bar, iată şi un Copiţchii oarecarile, fiind atuncea nemerit la Bar, carile venise de curând de la câmp, înţelegându de Potcoavă, s-au adunat şi vorovind cu dânsul, cu multă giuruinţă l-au umplut Creţul, de-l va duce la domnie, la scaunul Moldovei. Décii Copiţchi avându mare cunoştinţă între cazaci, s-au dus la dânşii, pre unii cu făgăduinţe umplându-i, pre alţii cu bani ungându-le ochii, din ce au avut şi el, din agonisita sa, i-au plecat şi au mai lipit lângă sine pre un moldovan ce-l chema Ceapă[16], ce să însurasă între cazaci. Şi cu nevoinţa lor s-au strâns 330 de cazaci şi au pus hatman pre dânşii pre Şah şi au intrat în ţară. Aşa oblicind Pătru vodă, au strânsu ţara şi s-au gătit de dânşii şi luund puşcile, au ieşit să meargă împotriva lor. Auzind cazacii de aceasta, au apucat ce au putut de la margine şi s-au întorsu înapoi, cruţindu-să pe altă dată, să să gătéască mai bine.

Cându au mersu ponoslu de la Pătru vodă la craiul leşescu pentru zarva ce face Potcoavă Creţul cu cazacii şi cându au mersu Creţul al doilea rându lă Ţara Moldovei cu oaste căzăcească şi au apucat scaunul

Avându Pătru vodă greu de Creţul şi de cazacii ce era cu dânsul, ca să nu intre iarăşi de iznoavă în ţară, să prade, trimis-au cărţi la caştalanul de Halici, carile era să margă sol la împărăţie, să lége pace, deci au dat ştire cum cazacii s-au rădicat şi vor să puie pre Creţul la domnie, de care lucru, de nu-l vor prinde şi de nu vor face pace cu dânsul şi de nu să vor certa ceia ce sunt cu dânsul, pacea cu împărăţiia nu va putea să stea. Acéstea toate au scris caştalanul la craiul.

Înţelegându craiul leşăscu de Potcoavă Creţul, cum s-au rădicat cu cazacii şi face zarve şi va să scoaţă pre Pătru vodă din domnie, îndată au scris la hatmanul şi la o samă de boieri, la margine, sa puie nevoinţă ca să-l dobândească şi pre dânsul şi pre cazaci. Hatmanul, daca i-au venit cărţile crăieşti, au trimis trei roate de...[17] Boboleţschii, ca să-l afle la Nemirov, că acolea se ţinea mai nainte. Acolo daca au venit, l-au aflat, ci Creţul au prinsu de véste, au ieşit din târgu cu 50 de cazaci pedestri cu sinéţe şi au venit la un vad, unde au intrat în apă până în pântecile calului şi au pus cazacii denainte. Iar Boboleţschi, daca au sosit la vad după el, văzându pre

Creţul că este gata a să baterea şi la loc strâmtu, nu s-au apucat de război, ci s-au întorsu înapoi şi aciiaş Creţul după dânsul în târgu. Boboleţschi la curte, iar Creţul în târgu la gazdă. Décii Boboleţschi au chiemat pre mai marile târgului şi i-au zis să prinză pre Creţul şi să i-l dea. Iar mai marile târgului s-au lepădat de dânsul şi au zis că: ,,Eu nu-l voiu prinde, nici ţi-l apăr, ci de-ţi trebuieşte, tu ţi-l prinde”. Văzându omul hatmanului că nu foloséşte nimica, dusu-s-au şi au spus hatmanului. Înţelegându acéstea toate, hatmanul le-au trimis la urechile craiului, cum n-au vrut să-l dea oamenii voievodului de Braslav. Ci craiul au trimis cu ponoslu la voievodul, ca să i-l prinză şi să i-l trimiţă. Ci până a mérge comornicul crăiescu cu cărţile, Creţul cu mai mulţi oameni, mai bine s-au gătit şi au intrat în ţară pre la Soroca. Acolo cumu-şi-i rândul oamenilor, daca l-au vestit de domnu tânăr, mulţi i s-au închinat.

Războiul lui Pătru vodă, cându s-au bătut cu Potcoavă Creţul, carile venise cu cazacii

Auzindu Pătru vodă cum Ivan Potcoavă ce-i zic Creţul au intrat în ţară pre la Soroca cu oaste căzăcească, de sârgu s-au gătit şi au ieşit cu oaste împotriva lui. Luat-au şi puşcile cu sine şi s-au gătit de război şi au pus beşlii după puşci, dându-le învăţătură, că după ce vor slobozi puşcile, să să răpază în cazaci. Ci cazacii cumu-ş sunt învăţaţi la războiu, cându au slobozit beşlii puşcile, ei au căzut cu toţii la pământu, de i-au covârşit focul. Turcii gândindu-să cum că sunt ucişi toţi de puşci, s-au lăsat de dânşii, aşa căzacii au slobozit într-înşii focul şi multă pagubă au făcut în oastea lui Pătru vodă. Şi aciiaşi oastea lui Pătru vodă au dat dosul şi izbânda au rămas la cazaci. Décii cazacii s-au dus cu domnul său, Creţul, la Iaşi, şi au apucat scaunul, noiemvrie 23 de zile, iar Pătru vodă s-au dus în Ţara Muntenească.

Războiul al doilea, cându s-au bătut Pătru vodă cu Creţul la Docolina

Pătru vodă daca l-au bătut Creţul cu cazacii, s-au dus în Ţara Muntenească şi au dat ştire la împărăţie, cum s-au rădicat cazacii asupra lui şi l-au scos din scaun. Înţelegându de aceasta împăratul, de sârgu au trimis hochimurile sale la dobrogéni şi la bugegéni şi la munténi, să margă cu Patru vodă asupra Creţului. Décii Pătru vodă de sârgu grijindu-să de oaste, venitu-i-au într-ajutoriu şi moldovénii gioséni. Aşa décii Pătru vodă cu ajutoriul împăratului şi cu a sa oaste ce au avut, s-au pornit spre Iaşi asupra Creţului.

Auzind Potcoavă Creţul de venirea lui Pătru vodă, s-au gătit de

războiu şi au ieşit înainte-i cu oastea căzăcească la Docolina. Fost-au şi oaste de ţară cu cazacii, că mulţi să închinase. Şi tocmindu-să de războiu, au pus cazacii întăi pre moldovéni în frunte, mai apoi hatmanul Şah cel căzăcescu nu i-au lăsat, temându-să să nu-i viclenească moldovénii, au pus pre cazacii săi în frunte şi n-au vrut pe niminea să lasă la harţu. Şi apropiindu-să oastea lui Pătru vodă, văzându cazacii pre turci că aduc nainte cirezi de vaci, ca să stâmpere armele în dobitoace, n-au vrut cazacii să săgeate de departe, ce odată au slobozitu focul şi în oameni şi în dobitoace. Ci dobitoacile mai multă zăhăială făciia turcilor decât cazacilor, că de trăsnite fugiia înapoi. Şi dându războiu vitejaşte, după multă nevoinţă a cazacilor, iată al doilea rându pierdu războiul Pătru vodă şi iarăşi rămasă izbânda la cazaci.

Când s-au întorsu Criţul în Ţara Leşască şi au părăsit scaunul şi de moartea lui

Potcoavă Creţul, carile îşi pusése nume de domnie Ion vodă, după războiu cu noroc şi de izbândă ce au făcut la Docolina, de au bătut pre oastea lui Pătru vodă, s-au întorsu la Iaşi. Deciia văzându că nu să va putea aşeza la domnie, că şi din Ţara Ungurească să pogorâse lui Pătru vodă oaste întru ajutoriu, au părăsit scaunul şi ţara şi cu ai săi, cu toţii s-au întorsu înapoi pre la Soroca spre Ţara Leşască.

De acolo nu-şi putea afla cale pre voia sa, că pre câmpu era omeţi mari, pre la Nemirov să temea de hatmanul şi de voievoda Braslavschii, că-l cerca să-l prinză. Mai apoi dacă au intrat în Ţara Leşască, au chiemat voievodul pre Şah şi i-au zis: ,,Voi aţi făcut un lucru mare împotriva lui crai şi a ţărâi, să stricaţi pacea cu turcul. Pentru acéia să aduceţi pre Creţul şi să mérgep cu dânsul la hatmanul. El îl va trimite la craiul şi voi vă veţi curăţi de acea vină. Şi Creţul încă va hălădui, văzându-l craiul aşa de folos.” Acéste cuvinte daca au spus cazacii Creţului, el fu bucuros, gândindu-să că de va mérge la craiul, îl va ajutori spre domnie. Décii s-au dus cu dânşii la hatmanul, hatmanul l-au trimis la craiul, craiul l-au dat la închisoare şi peste puţină vréme i-au tăiat capul.

Cându s-au aşezat al doilea rându Pătru vodă Şchiopul la scaun, 7086 <1578> ghenarie 1 dni

Înţelegându Pătru vodă că Creţul au părăsit scaunul şi ţara şi au trecut în Ţara Leşască, au venit la Iaşi şi să aşeză la scaun al doilea rându.

Pre acéia vréme Pătru vodă déde mitropoliia lui Theofan mitropolitul, carile la Ion vodă o lăsase şi fugise prin munţi, de frica lui.

De un Alixandru vodă, fratile Creţului, carele au apucat scaunul la Iaşi şi au domnit o lună

Pătru vodă dacă s-au aşezat la domnie al doilea rând, nu după multă vréme, ci întru acelaşi an, fevruarie 9 zile, 7086 <1578>, iarăşi au venit Alixandru, fratile Creţului, cu oaste căzăcească asupra lui Pătru vodă. Ci Pătru vodă ştiind poticala ce păţisă mai nainte cu cazacii, nu s-au apucat de războiu, ci i-au dat cale dintăi. Iară Alixandru au intrat în Iaşi şi au şăzut în scaun, fevruarie 9, iar Pătru vodă de sârgu au strânsu oastea turcească şi muntenească şi ungurească, au încunjurat pre Alixandru în curte din Iaşi şi au bătut prejur curte, din câşlegi până la miiaze părésemi. Iară noaptea martie 12 zile, Alixandru şi cu cazacii au ieşit din curte, că n-au mai putut suferi, că şi iarba şi bucatile li să împuţinase, şi gândindu că vor scăpa, au fugit spre codru. Ce prinzându de véste oastea lui Pătru vodă, s-au pornit după dânşii şi la iezerul Ciurbeştilor i-au ajunsu şi pre toţi i-au surpat acolo. Şi pre Alixandru încă l-au prinsu, viu dimpreună cu boierii lui. Acestu Alixandru vodă au ţinut scaunul numai o lună.

De nişte domnişori ce venisă iar cu cazaci

De noroc era Pătru vodă cu cazacii, cum să tâmplă pururea omului de n-are odihnă, că bine de unii nu să mântuia, alţii veniia asupra lui. Că într-acelaş an, după ce s-au aşezat al doilea rându şi al treilea rându la domnie, tot la anii 7086 <1578> iulie 27, nişte cazaci cu un domnişor au venit la Nistru şi ş-au pus toţi capetile.

Aşijdirea, curându după aceşti cazaci, la anii 7087 <1578> octovrie 12 zile, un Costantin iar cu cazaci veniia în ţară şi s-au topit toţi în Nistru.

Într-aceşti ani au zidit Pătru vodă mănăstirea Galata în vale şi nu după multă vréme s-au răsipit, care loc şi până astăzi să cunoaşte.

Întru acestaşi anu, 7087 <1578>, în luna lui octovrie 2, când Costantin cu cazacii trecea Nistrul, iară Zborovschi cu oaste căzăcească au lovit Daşovul, de l-au arsu şi l-au prădat şi, multe turcoaie au robit şi mult plean au luat. Mai apoi s-au întorsu înapoi, fără de nici o zminteală.

Cându au mazilit împăratul pre Pătru vodă Schiopul, vă leatul 7088 <1579> dechevrie 2

Acest Pătru vodă ce-i zic Şchiopul, după ce au domnit 5 ani, l-au mazilit împăratul Amurat şi au trimis pre un turc mare, de l-au luat din scaun şi l-au trimis la Halep, la pază. Iar domniia o au dat-o Iancului vodă.

De domniia lui Iancul vodă, ce-i zic Şasul, 7088 <1580>,

fevruar 17, vineri

Daca au mazilit împăratul pre Pătru vodă Şchiopul, dat-au domniia Iancului vodă, carile au fost de naşterea sa sas, de lége luteran. Pravoslaviia nu iubiia. Décii deaca au venit în ţară şi au şezut în scaun, fevruarie 17 zile, după acéia toată nedumnezeirea şi ereticiia sa ş-au arătat, că lăcomie de avuţie nespusă avea, pentru care pre mulţi au omorât. Mai apoi de lăcomie mare ce avea, trimisă să ia a zécea din boi în toată ţara.

De un domnişor ce-i zic Ion vodă Lungul, 7089 <1581>

Iancul vodă, fiind plin de lăcomie, izvodi obicină care n-au mai fostu niciodată, de au trimis în toată ţara să ia a zécea din boi, care obiceai nu l-au putut suferi ţara, ci s-au rădicat lăpuşnénii, de s-au sfătuit ca să să dezbată de suptu mâna Iancului vodă. Şi bulucindu-să, au rădicat dintre dânşii domnu pre Lungul şi i-au pus nume Ion vodă şi décii au purces spre Prut în sus.

Iară Iancul vodă, prinzându véste că lăpuşnénii s-au rădicat asupra lui, degrabu au trimis pre Bucium vornicul cel mare şi pre Brut postélnicul cu oaste împotriva lor. Şi timpinându-să oştile la Bolota, s-au lovit de faţă şi dându război vitejaşte dispre amândoao părţile, pierdură lăpuşnénii războiul şi domnişorul încă să înnică în Prut.

Această povéste ce scrie mai sus, că s-au rădicat lăpuşnénii asupra Iancului vodă, cronicariul cel lesescu nimica nu scrie, iar létopiseţul nostru cel moldovenesc can pre scurt o semnează şi aceasta.

Cându au pribegit boierii Moldovei prin ţări streine de nevoia Iancului vodă

Multe lucruri spurcate şi nedumnezeieşti făcea Iancul vodă în domniia sa, că de răotăţile lui toată ţara şi boierii să oţărâia, că légea creştinească nu o iubiia, la avuţie lacom şi prădătoriu, ţara cu dările o îngreuia şi era om curvariu preste samă, că nu numai afară, ce nice de curtea sa nu să feriia, că jupânésile boierilor de la masa doamnii sale le scotea, di le făciia silă. Acéstea toate neputându suferi boierii, mai vârtos Movileştii, vlădica Gheorghie, Erimiia vornicul, carile mai apoi au fostu şi domnu şi frati-său Simion păharnicul, Balica hatmanul, s-au sfătuit pre taină ca să pribegească. Carii întăi ş-au făcut prileju cu voia lui, ca să margă să sfinţească mănăstirea Suceviţii şi apoi cu toţii au trecut la Ţara Leşască, alţii la turci, alţii la munténi, alţi printr-alte părţi.

Mergându décii jalbă la împărăţie de răsipa ţării, i-au luat domniia şi au dat-o lui Pătru vodă Şchiopul.

Când au pribegit Iancul vodă şi de moartea lui, 7091 <1583>

Înţelegându Iancu vodă că l-au mazilit împăratul şi domniia o au dat-o iarăşi lui Pătru vodă Şchiopul, cunoscându la ce va veni mai apoi lucrul, gândi că de va mérge la turci, va avea pâră multă şi mai apoi să nu care cumva să şi piară, ci s-au sfătuit să treacă în Ţara Ungurească prin Ţara Leşască că peste munţi, pin ţară, nu era putinţă ca să treacă, că să temea de ţărani. Şi aşa au ieşit din ţară şi trecându pre la Pocutia, i-au ţinut calea Iazloveţschii şi l-au dus la Liov cu toată avuţiia lui. Şi îndată au trimis la craiul, de i-au dat ştire. Craiul au scris la Sinavschii hatmanul şi la Herbortu starostea de Liov, să-i ia tot crăiescu şi lui să-i taie capul. Şi îndată au trimis craiul pe podscarbul lui, să-i ia toată avérea Iancului vodă, numai ficiorilor şi doamnii sale să le lase o parte, să le fie de hrană. Şi după învăţătura craiului aşa au făcut şi i-au tăiat capul Iancului vodă.

Scrie létopiseţul cest moldovenescu că moartea Iancului vodă au fostu cu învăţătura împăratului turcescu, de i-au tăiat capul. Şi au domnit Iancul vodă trei ani şi şapte luni. Acestu Iancul vodă zic cum că au fostu umblându vara cu sanie de os. Aşa au petrecut Iancul vodă ţénchiul său, viiaţa sa.

A doao domnie a lui Pătru vodă Şchiopul, 7092 <1583> octovrie 17

După ce au mazilit împăratul pre Iancul vodă, dat-au domniia iarăşi lui Pătru vodă Şchiopul, pre carile aşteptându-l toţi, iată au venit al doilea rându în ţară şi au şezut în scaun, octovrie 17. Auzindu déciia pribégii carii era fugiţi pintr-alte ţări de nevoia Iancului vodă, cu dragoste s-au întorsu la domnu său, Pătru vodă. Pre carii i-au miluit iară cu boieriile lor.

De nişte cazaci ce veniia să apuce scaunul Moldovei, vă leat 7092 <1583> octovrie 27

De noroc era Pătru vodă cu cazacii, că în domniia dintăi nu mai avea odihnă de dânşii, acum la a doao domnie, bine nu să aşezase la scaun, iată cazacii veniia să apuce scaunul, într-această lună octovrie 27 de zile. Ci Pătru vodă prinzându de véste, le-au ieşit înainte la Prut, la sat la Munteni, cu câţi oameni au putut avea într-acea dată şi acolo i-au încunjurat, fiindu cazacii la strâmtoare mare, căutatu-le-au a să închina. Din carei au ales Pătru vodă o samă, carii i-au părut oameni de treabă, de i-au oprit să-i slujască, iar pre alţii cu jurământu i-au slobozit.

Ieremia Movilă (1595-1606)

De nişte cazaci ce au prădat nişte sate din sus de Tighina

Nu multă vréme după acéia au mai lovit cazacii din sus de Tighina, pre decindea de Nistru, nişte sate ce să discălicase pre hotarul leşescu, turci ciutaci, moldovéni foarte mulţi, carii ieşisă din ţară de răul nevoilor Iancului vodă şi mare moarte au făcut într-înşii şi pradă şi robii şi cu dobândă s-au întorsu pre la casile lor.

Când au zidit Pătru vodă Galata din deal

Într-acestaş an, daca s-au aşezat Pătru vodă la domnie, nu vru să lase în deşert pomana sa, carea o zidisă întăi, mănăstirea Galata din vale, care apoi să răsipisă, ci cu toată nevoinţa au silit şi cu toată osârdiia au zidit Galata în deal, carea trăieşte şi până astăzi.

Când cu prădat cazacii Tighina şi o au arsu, 7092 <1584> avgust 7 zile

Întru acestaş an, avgust 7 zile, strânsu-s-au cazacii şi fără véste au lovit la Tighina, de o au arsu şi o au prădat-o şi au robit pre cei tineri, féte, copii, iar pre alţii, până la unul i-au tăiatu şi multă dobândă au luat cu sine, neavându cine să-i oprească sau să-i gonească, ci cu pace s-au întorsu înapoi.

De o sécită mare ce au fostu în zilile acestui Pătru vodă, de au pierit toată roada, vă leato 7093 <1585>

Domnindu Pătru vodă Ţara Moldovei, mare sécită s-au tâmplatu în ţară, de au secat toate izvoarăle, văile, bălţile şi unde mai nainte prindea péşte, acolo ara şi piatră prin multe locuri au căzut, copacii au secat de sécită, dobitoacile n-au fostu avându ce paşte vara, ci le-au fostu dărămând frunză. Şi atâta prafu au fostu, cându să scorniia vântu, cât s-au fostu strângându troieni la garduri şi la gropi de pulbere ca de omet. Iar dispre toamnă deaca s-au pornitu ploi, au apucat de au crescut mohoară şi cu acélea ş-au fostu oprind sărăcimea foametea, că-i coprinsése pretitinderea foametea.

Când s-au împreunat Pătru vodă cu Mihnea vodă, domnul muntenescu, leat 7094 <1586> avgust 15

Împreunatu-s-au Pătru vodă cu nepotu-său, Mihnea vodă, domnul muntenescu, ficiorul lui Alixandru vodă, la satu la Bogdăneşti pre Prut, avgust 15 zile, amândoi cu curte multă şi cu gloate mari şi s-au ospătat împreună cu mare cinste.

Războiul Pârvului pârcălabului de Soroca, când s-au bătut cu cazacii la Perieslav, în zilile lui Pătru vodă, 7095 <1587>, ghenar 8

Rădicatu-s-au o samă de cazaci ca nişte lupi ce suntu învăţaţi de-a pururea la pradă, de au intrat în ţară şi au prădat şi multe bucate au luat de la ţinutul Sorocii. Iară Pârvul pârcălabul Sorocii s-au îndemnat cu hânsarii şi cu alţii, carii au vrut de bună voie şi i-au ajunsu la Perieslavu. Acolo cazacii vrând să nu dea dobânda, moldovénii să scoaţă al său, tare războiu s-au făcut într-înşii şi în doao zile bătându-să, de-abiia au spartu pre cazaci. Mai apoi daca i-au biruit, pre toţi i-au omorât, fără numai unul zic să fie scăpat; o samă vii i-au prins şi i-au trimis la Pătru vodă, pre carii i-au trimis la

împărăţie.

Când au făcut nuntă Pătru vodă, de au însurat pre nepotu-său, Vladul vodă, 7095<1587> iunie 10

Într-acestaş an, în luna lui iunie, Pătru vodă făcu nuntă nepotului său, Vladul vodă, ficiorul lui Miloş vodă, de au luat fata Mircii vodă şi au chiematu la nuntă pre Mihnea vodă, domnul muntenescu. Nuntă domnească au făcut cu multă chieltuială şi jocuri şi mulţi din vecini au venitu, de le-au înfrumuseţat masa. Această veselie au fostu în Tecuciu.

De nişte cazaci ce au prădat Daşovul, iunii

Pre acéia vréme tot în anul 7095 <1587>, fără véste au lovit cazacii Daşovul, de l-au arsu şi pre mulţi au tăiatu şi prădându dobitoace şi avére multă luundu şi robindu ce le-au plăcut, s-au întorsu întregi înapoi, fără nici o zminteală.

Războiul lui Pătru vodă, când s-au bătut la Ţuţora cu nişte căzaci ce venise cu un domnişor, ce-i zicea Ivan, 7096 <1587> noiemvrie 23

Nu după multă vréme, ci fără zăbavă într-acestaşi an, toamna, au venit cazacii în ţară cu un domnişor, ce i-au fostu zicându Ivan vodă, cărora le-au ieşit înainte Pătru vodă cu oaste din sus de Ţuţora, noiemvrie 23. Şi dându războiu vitejaşte dispre amândoao părţile, mulţi au picat şi în 26 de zile birui Pătru vodă pre cazaci şi-i sili de i-au dat pre cine au avut mai mare, carile au luat plată după vina sa. Iară ceialalţi să ascundea prin păduri şi carii pre unde putiia şi moldovénii îi goniia. Mai apoi cazacii fugându prin păduri, carii unde au putut scăpa, apărându-să pănă la apa Cerimuşului, de s-au tras în ţara lor, puţini întregi, ci mai toţi răniţi şi pedestriţi.

Cându au lăsat domniia şi scaunul de bună voie Pătru vodă Schiopul şi s-au dus în Ţara Nemţască

Domnind Pătru vodă Ţara Moldovii ca un domn vrédnic, cum să cade, cu di toate podoabile câte tribuiesc unui domnu de cinste, că boierilor le era părinte, pre carii la cinste mare-i ţinea şi din sfatul lor nu ieşiia. Ţărâi era apărătoriu, spre săraci milostivu, pre călugări şi pre mănăstiri întăriia şi-i miluia, cu vecinii de prinprejur vieţuia bine, de avea de la toţi nume bun şi dragoste, de nu era a zice cum nu ieste harnic de domnie. Judecata cu blândéţe şi fără făţăriie o făciia.

Mai apoi văzându nevoia ţărâi, că turcii pre obicéiul lor cel spurcat şi neastâmpăratu de lăcomie, trimiseră de cerea bani, să le dea mai mult decât era adetul ţărâi, făcu sfat cu boierii, ce vor face, cum vor putea rădica şi alte dări, carile n-au mai fostu. Că nu-i de aceasta, că doară nu va putea plăti această dată ţara, ci ieste că să face obicéi, carile nu va mai ieşi şi aceasta vor lua şi altile vor izvodi, cum s-au şi tâmplat. Şi ş-au ales sfat aceştii nevoi, ca să să înceapă de la altul, iară nu de la dânsul. Şi décii să găti să să ducă din ţară, măcară că boierii cu toţii apăra să nu să ducă din ţară, ci să dea acea nevoie, că alţii vor da şi ţara tot nu va hălădui. Ci Pătru vodă nici într-un chip nu vru să să apuce de acea dare şi să ia blestemul ţării asupra sa. Ci îşi tocmi lucrul înainte şi la scaun lăsă boieri să păzească scaunul, până le va veni alt domnu de la împărăţie.

Iară el umplându domniei sale 7 ani şi jumătate, s-au rădicatu cu fruntea boierilor, că boierii să temură a rămânea, să nu paţă ca mai nainte cu Iancul vodă, intre carii au fostu Stroiciu logofătul cel mare, Ieremiia Movila vornicul şi frati-său Simion păharnicul, carii mai apoi amândoi au căzut la domnie şi fratile lor Toader spătariul şi Andrei hatmanul şi alţii mulţi, carii nu să îndura de dânsul. Şi au trecut pin Ţara Leşască, în Ţara Nemţască şi acolo s-au aşezat. Unde spun că când au fost dându bani de chieltuiala bucatilor, au fostu plângându şi au fost zâcându: „Acestea suntu lacrămile săracilor”. De acolo boierii s-au întorsu în Ţara Leşască cu toţii şi s-au aşăzat acolo, la târgu la Podhaeţ şi pre aiurea.

Şi aşa Pătru vodă putem să-i zicem cel Milostivu, că binile său au lipădat pentru ţară, care ca acesta nu s-au mai aflat. Era domnu blându, ca o matcă fără ac, la judecată dreptu, nebeţiv, necurvar, nelacom, nerăsipitoriu, putém să-i zicem că toate pre izvod le-au ţinut, ca să nu să zmintească. Acestu Pătru vodă au domnit întru amândoao domniile doisprăzéce ani şi jumătate.

De domnia lui Aron vodă cel Cumplit, care multă greotate au adus ţărâi, 7099 <1591>

După ce părăsi Pătru vodă domniia şi ţara, înţelegându turcii că ţara ieste deşartă de domnu, cercară pre cine vor trimite în locul lui Pătru vodă. Ci norocul cel bun al ţărâi să schimbă, că după noroc bun, iată veni şl rău, ca cum ar fi de la Dumnezeu însemnat, după vréme bună şi senin, să vie vréme rea şi turburată, după domnie lină şi blândă, să vie cumplită şi amară. Aflară turcii pre Aron vodă, căruia i-au dat ţara cu multă datorie, că fiind om fără suflet şi umblându şi alţii pentru domnie, pre toţi i-au umplut cu bani, luundu bani cu camătă de la turci. Aşa după multă datorie şi

chieltuială ce împresurasă ţara, ş-au scos domniia la Moldova şi au venit în ţară, de au şăzut la scaun în anii 7099 <1591>.

Aşa, după ce s-au aşezat la domnie Aron vodă, nu-i era grijă de altă, numai afară de a prădarea şi dinlăuntru, nu să sătura de curvie, de jocuri, de cimpoiaşi, carii îi ţinea de măscării. Aşijderea dabilile cu carile îngreuiasă ţara, nu umbla numai dăbilarii singuri, ce şi turci trimitea de umbla cu dăbilarii, de nu-şi era ţăranii volnici cu nimic, muierile nu era ale lor, fétile le ruşina, ce vrea să facă făcea. Dăbilariul pentru un potronic de-l vrea pârî la dânsul, nu-l judeca, ci acolo trimitea de-l pierdea. Pe boieri pentru avuţie îi omora, jupânésile le siliia şi domnind, nu alta, ci ciudése şi minuni făcea.

Acéstea şi altile mai multe făciia şi să văzu că ieste tuturora nevăzut şi urât, ci gândi ca să nu să încrează ţării şi lefeciilor de ţară, ci trase pre leafă unguri călăreţi şi pedestraşi şi făcu pedestraşilor odăi în curte, ca să fie pururea lângă dânsul. Mai apoi văzându că de datornici nu să va putea mântui, izvodi ca să ia de tot omul câte un bou. Şi aşa trimisă în toată ţara cu turci, de strângea şi la carile nu să afla bou, lua ai cui era în satu, de la alţii îi lua toţi, câţi avea, pentru cei ce nu avea boi, că mulţi de răotăţi şi de dabile multe, boi nici de hrană n-avea.

Războiul lui Aron vodă, cându s-au bătut la Răut cu un domnişor, Bogdan vodă îi zicea, la anii 7100 <1592> şi când au pierit Bucium vornicul şi Bârlădeanul logofătul şi Paos vornicul

Într-acéste răotăţi şi belituri ce făciia Aron vodă, de nevoie mare nemaiputându suferi ţara, s-au rădicat orheienii şi sorocénii cu un domnişor ce-i zic Ionaşco, pre carile îl alesése dintru dânşii cap şi-i puseră nume Bogdan vodă. Ce Aron vodă deaca au înţeles de aceasta, au dat ştire alţii ţări să să strângă şi el fără zăbavă au ieşit cu curtea şi cu lefecii săi. Însă mai nainte, pănă a nu ieşi din curte, au tăiat pre Bucium vornicul cel mare şi pre Bârlădeanul logofătul şi pre Paos vornicul, dându-le vină cum că ar fi cu ştirea lor.

Décii au purces împotriva vrăjmaşilor săi. Şi mergându, pus-au pe Uréche logofăt mare. Şi décii s-au tâmpinat oştile la Răut şi dându războiu vitejaşte dispre amândoao părţile, izbândi Aron vodă şi bătu pre toţi şi pre domnişoru încă l-au prinsu, ci i-au tăiat nasul şi l-au călugărit. Décii, deaca au spart Aron vodă pre viclénii săi, nici un loc nu au lăsat să nu fie plin de vrăjmăşiia lui, că nu pierdea numai pre carii au fostu întru războiul acela, ce şi seminţiile lor, şi vinovaţi şi nevinovaţi.

De maziliia lui Aron vodă

Gătindu-să Aron vodă să facă mai mari vrăjmăşii decât aceasta, iată i-au venit de la Ţarigradu călăraşi cu cărţi, de i-au datu ştire cum l-au mazilit împărăţiia, că împăratul turcescu şi sfatul, auzindu de atâta răotate ce făcea, cu morţi şi cu jafuri făr' de măsură, l-au mazilit. Déciia să mira Aron vodă, cum va face să nu prinză oastea de véste şi ţara de mazilie, ca să nu-l omoară, că mulţi era carii vrea fi bucuroşi să auză una ca acéia, că le pierise părinţii, altora fraţii, altora ficiorii, alţii sărăcisă de multele răotăţi. Ci pre taină au învăţat pre călăraşi să nu scoaţă cuvântu pre afară şi au trimis la Iaşi la doamnă-sa, să să încarce şi să purceazăîn jos. Iară pre boieri i-au învăţat de au chiemat gloatile şi le-au mulţămit de slujbă ce au făcut şi le-au zis să margă cineşi pre acasă, gândindu că doară să vor duce şi el să ia drumul spre Ţarigrad.

A doao zi, părându-i cum să vor fi dus curténii, au încălicatu şi au purces spre Iaşi, şi ce-i păruse că să vor fi dus, ca să silească şi el mai tare, să nu oblicească cineva, iată gloatile mergea pre de toate părţile. Atuncea au chiemat boierii, de le-au zis: ,,Crezu, eu am slobozit oastea, să să ducă cineşi pre la casile lor. Dară cine-i opreaşte?" Datu-i-au a înţelége cum o samă s-au dus, iară cărora le ieste calea spre Iaşi şi spre munte, aceasta li-i calea. Aşa împreună au mersu până în sară, până ce au înserat. Décii noaptea, toată noaptea, au silit şi nimica zăbavă n-au făcut la Iaşi, ci au silit spre Ţarigrad. Unde mergând, l-au timpinat capigii împărăteşti, viind ca să-l ia din scaun şi să-l ducă la împărăţie.

Daca înţeleaseră toţi de maziliia lui Aron vodă, nu într-alt chip, ci cum după multă furtună şi vréme rea, daca văd oamenii senin şi linişte, să bucură toţi, aşa toată ţara să bucurasă.

A doa domnie a lui Aron vodă cel Cumplit

După ce au mazilit împăratul pre Aron vodă, Dumnezeu încă nu-şi umplusă certarea sa deplin, că Aron vodă încă nu au fostu ajunsu la Ţarigrad, domniia iară i-o au dat-o şi scaunul ţării, că datornicii lui, turcii, cu toţii au mersu la veziriul, de au strigat pentru dânsul şi de nevoia datornicilor, iară i-au întorsu domniia.

Cându au trimis Aron vodă înainte la scaun pre Oprea armaşul să prinză pre o samă de boieri

Aron vodă, după obiceaiul său cel rău şi daca înţeleasă că i-au dat domniia de iznoavă, cumu-şi era vrăjmaşu şi cumplitu, nu să apucă de alta, ci iarăşi gândi ca ce n-au putut umplea cu rău în domniia dintăi, să săvârşască cu a doao domnie. Dupre cale au răpezit pre credinciosul său,

pre Oprea armaşul cel mare cu cărţi, ca să coprinză scaunul, şi cu catastif, ca pre toţi, pre câţi au vrut el să-i piiarză, ca să-i prinză şi să-i ţie la închisoare, până va veni şi el la scaun.

Oprea armaşul, după învăţătura lui Aron vodă, de olac au venit şi seara au intrat în Iaşi, nici aiurea au mersu în gazdă, ci la odăile dorobanţilor celor ungureşti în curte au mersu. Şi noaptea au venit la gazda lui Uréche logofătul, pre carile îl lăsase Aron vodă să păzască scaunul şi i-au arătat porunca domnu-său. Iar el degrabu, auzind de numile lui Aron vodă, cum au dobândit iarăşi domniia, vrându să hălăduiască de dânsul, au dat răspunsul Oprei, zicând : ,,Acesta lucru cu bucurie priimescu şi suntu gata să slujăscu. Ci numai să fie cu taină, ca să nu ştie niminea. Bine că ai venit: până vom oblici pre toţi, pre câţi scrie catastiful, să-i prindem, carii unde vor fi, să nu cumva smintim, să oblicească, să fugă.” Şi aşa Oprea s-au amăgit cu acesta sfat şi s-au aşezat iară la dărăbani, într-acea zi şi într-acea noapte.

Când au pribegit Uréchie logofătul cel mare

Înţelegând Uréche logofătul de venirea lui Aron vodă şi de porunca ce-i trimisése pre Oprea armaşul, nu cuteză să-l aştépte în ţară, ştiind câtă groază şi câte răutăţi făcuse mai nainte în domniia dentăi şi acum a dooa oară mai de mari cazne va să să apuce.

Ci deaca s-au aşăzatu Oprea la odăile dorobanilor, aflându Uréche logofătul vréme şi cale deşchisă de a să dăpărtarea şi de a ieşirea den ţară, învăţat-au pre gazda sa, cine va intreba a dooa zi de dânsul, să spuie că s-au dus acasă la Cârligătură. Şi aşa, noaptea, toată noaptea şi zioa, toată zioa, fugându, au ieşit pre la Soroca în Ţara Leşască. A dooa zi seara, Oprea armaşul, deaca s-au dusu la gazda lui Uréche să să sfătuiscă şi nu l-au aflatu, cunoscând că l-au amăgit într-acesta chip, îndată au chiemat pre alţii cari s-au tâmplat acolea şi au repezitu cu cărţi în toate părţile, să cuprinză marginea. Iar deaca au aflatu că logofătul au trecut Nistrul şi s-au dăpărtatu, n-au mai avutu ce face, ci s-au aşăzat, de au ţinut scaunul păn’ la venirea lui Aron vodă. Iar Uréche deaca au trecut Nistrul, s-au dusu îndată unde era şi alalţi boieri pribegi strânşi, de aştepta sfârşitul lucrului.

(SIMION DASCĂLUL)

De domnia lui Pătru vodă Cazacul● vleato 7101<1592>

Scrie létopiseţul cestu moldovenescu că încă până n-au fost sosit Aron vodă la scaun, iar Pătru Cazacul s-au rădicat den Ţara Leşască, cu

puţinei pribégi, înţelegând că scaunul este deşărtu şi sârguind să apuce scaunul, au intratu în ţară şi au apucat scaunul la Iaşi şi au domnit 2 luni. Déciia au sosit şi Aron vodă şi au prinsu pre Pătru Cazacul şi l-au trimisu la împărăţie. Iară cronicariul cel leşăscu de această povéste ce spune că au venitu Pătru vodă Cazacul, de au apucat scaunul, nimica nu scrie.

Când s-au aşezat Aronu Vodă al doilea rând la scaun, v leato 7101 <1592> meseţa...

Aron vodă deaca s-au aşăzatu la scaun al doilea rându

(AXINTE URICARIUL)

au pusu pe Oprea armaşul logofăt mare şi pre Varticu vornic mare de Ţara de Giosu şi pe Ghiorghie vornic mare de Ţara de Sus, pe Zota postélnic mare şi pe Alexe stolnicu mare şi pre Iane Călugărul vistérnic mare şi pre Coci comis mare

şi cumu-ş era vrăjmaşu, nu de altele să apucă, ci iar de asupreale a face ţărâi şi de dabile mari. Şi întâi, cu voia lui, turcii strângea dabilele cu dăbilarii. Mai apoi nu-i putea opri şi silă mare pretiutindirile făcea: lua slujitorii de ţară cu sila, de le râniia la cai, bucatele fără preţu şi făr' de bani le lua.

Déciia, cunoscând Aron vodă că nu va fi până în sfârşit bine, că ţara scârşca, pribégii sta întinaţi, gândi după toată răutatea ce făcuse, să să curăţească şi să arate ţărâi că nu ieste den voia lui ce s-au lucratu, ci ieste din sila turcilor şi socoti să să agiungă cu Mihai vodă, carele domniia pre acéia vréme Ţara Muntenească, ca să să dezbată de supt mâna turciloru.

Însă întăi socoti că, după atâtea răutăţi ce făcuse, să să apuce să facă şi vreun lucru bun, ca să nu-i vie cu osândă. Şi s-au apucatu în anii 7102 <1593-1594>, de au făcutu mănăstire în ţarina Iaşiloru, carea să chiamă Aron vodă, pre numele domnului, unde este hramul svetii Nicolae.

Cându au venitu Lobodă cu oaste căzăcească şi au gonitu pre Aronu vodă denu scaunu şi au arsu târgulu Iaşii v leato 7103 <1594>...[18]

1 Socotim că acest pasaj a fost redat de Simion Dascălul în vorbire indirectă după textul azi pierdut al lui Ureche. Întrucât el reprezintă totuşi cuvintele autorului, nu l-am socotit o interpolaţie, ci un pasaj din cronica lui Ureche.

2 Pasajele culese cu literă mică reprezintă, potrivit tehnicii ediţiei pe care o reproducem, interpolările stabilite de îngrijitorul textului pe baza criticii interne şi a comparării manuscriselor, conţinând, indicate deasupra, între paranteze, sau în note de subsol, şi numele interpolatorilor (n. red.).
3 Nu numai caracterul ei injurios, dar şi forma ei legendară, neserioasă (legătura regelui Ungariei cu împăratul romanilor), ar fi trebuit să facă pe dascălul Simion mai prudent, dacă ar fi fost un cronicar cu o cultură cât de elementară în domeniul istoriei. Se ştie că această ,,basnă" a lui Simion a provocat indignarea cronicarilor şi istoricilor moldoveni, Miron şi Nicolae Costin şi Dimitrie Cantemir (n. red.).
4 Pasaj adăugat de Simion Dascălul.
5 Pasaj adăugat de Simion Dascălul.
6 Anii trecuţi între paranteze unghiulare reprezintă cronologia erei noastre (n. red.).
7 Adausul lui Misail Călugărul.
8 Loc alb în manuscris.
9 Aci Ureche a înţeles greşit izvorul: Bielski spune că Ilie vodă a luat Braţlavul de la Svidrigaillo.
10 Lacună în toate manuscrisele cronicii.
11 Aci Ureche n-a înţeles izvorul său: Bielski spune că boierii au fost tăiaţi de Kameniecki (hatman), nu la Cameniţa.
12 Adausul lui Simion Dascălul.
13 Numai titlul adaus de Simion Dascălul.
14 Numai acest titlu este adaus de Simion Dascălul, nu şi textul care urmează. Acest text nu cuprinde nimic din cronica lui Paszkowski folosită de Simion, care să nu fie şi în Bielski. Simion Dascălul, care nu cunoştea pe Bielski, ci ştia numai că Ureche îl foloseşte, a crezut că pasajul care urmează este din acest din urmă cronicar şi a constatat că Paszkowski se potriveşte cu el, deci nu a mai adăugat nimic. În realitate textul care urmează nu cuprinde numai informaţii din cronica lui Bielski, ci acestea sunt îmbinate cu ştiri din Letopiseţul moldovenesc, ceea ce Simion Dascălul nu a ştiut. În consecinţă este evident că acest text aparţine lui Ureche.
15 de unde şi Ion vodă era, adausul lui Simion Dascălul.
16 Loc alb în manuscris.
17 Loc alb în manuscris.
18 Data exactă a năvălirii cazacilor este decembrie 1593 (la 1 ianuarie 1594, Aron vodă protestează împotriva acestei năvăliri - N. Iorga, Acte şi fragmente, 1, p. 134), deci cronica lui Ureche se termină cu anul 1593, cu excepţia unei singure informaţii privitoare la alianţa lui Aron vodă cu Mihai Viteazul, care se raportă la anul 1594. Restul lipseşte în toate manuscrisele.

GLOSAR

A

ciiaş - de asemenea
adet - obicei
adunată (limbă ~) - compusă
agemoglani, iamoglani - copii de casă creştini la Poarta otomană, instruiţi pentru a intra în rândurile armatei turceşti
ai - ani
ajoturi, a — a ajuta
alege, a ~(sfat) - a hotărî
alegând - exceptând
ales - mai ales
alesătoriu - hotarnic
amestecătură - intrigă, tulburare
amistui, a să — a se ascunde
amână - în mână
apăra, a — a se opune
apărătură - apărare
arc tare - arbaletă
articéle - jalbe
ascuţi, a să — a pândi
astruca, a — a îngropa
astupa, a — a şterge amintirea
asupră, mai cu — cu dobândă (fig.)

B

băjănii - fugari
bate, a — a ataca (o cetate)
begler-bei - paşă cu trei tuiuri
beleag - tabără de adunare şi de regrupare a oastei
belitură - jaf
beşlii - ostaşi turci
bogdani - moldoveni (turceşte)
bogoiavlenie - bobotează
brudiu - tânăr, necopt
buluci, a să — a se aduna în ordine de oaste
busurmani - mahomedani

C

căli - plural de la cale

can - cam,
cap, de ~ (îngrozind) - ameninţând cu moartea
cap de price - motiv de ceartă
capete - căpetenii
capete (de lege)- articole
capigiu - demnitar turc însărcinat cu mazilirea domnului sau cu inaugurarea noii domnii
capişte - templu caripiţi - oşteni
turci *cărtulari* - cărturar
casă - familie
căsaşi - oameni de casă ai domnului; rude
căuta, a — a fi nevoit
cauzilieri - soldaţi turci din garda sultanului
cerşi, a — a cere
certa, a — a pedepsi
certare - pedeapsă
cetvertoc - joi (slav)
cevlui, a — a tonsura; ritual catolic: a tăia părul din creştetul capului unui seminarist pentru a se arăta intrarea sa în tagma bisericească sau călugărească
chelar - cămăraş
chivernisală (a ţării) - cârmuire
chizmi, a — a alcătui, a redacta
cineş - fiecare
ciudésă - lucru minunat, de necrezut
ciudotvoreţ - făcător de minuni (slav)
cândai - poate
cârma - cârmuire; (de *toată cârma* - cârmuire puternică)
comornic - cămăraş
concenie - sfârşit (slav)
corona, corună - ţara coroanei (polone)
covârşi, a — a trece deasupra
credinţă, a lua — jurământ
crijeci, crizeci - cavaleri teutoni, cruciaţi
cuhne - bucătărie
cumplit - răutăcios
curăţi, a să — a scăpa

D

dabilă - dare
dajde - tribut (turcilor)

dărăbani - v. dorobani
derege, a — a sluji
descăleca, a — a întemeia, a se aşeza
dezbate, a să — a se elibera
dezmierda, a să — a petrece
dezmierdăciune - petrecere
dirése - privilegii scrise
dispărţit (de fire) - deosebit
dni - zile (slav)
dobândă - izbândă, biruinţă, pradă
de război *dobândi, a* — a prinde, a cuceri
domnişor - pretendent la tron
dorobani - mercenari pedeştri la oastea Moldovei
dostoi, a — a îndestula, a sătura
drege, a — a sluji
dvorba - slujbă
dvorbitoriu - cel ce slujeşte
dulceaţă - blândeţe
duşegubină - amendă pentru crimă

E

epitrop legii - capul bisericii
ereu, iereu - preot

F

ferinţa - apărarea
ficlean - trădător
flamânziciune - foamete
folos, de — vrednic
fuşturi - lănci

G

gardinal - cardinal
gâlceavă - bătălie
gloate (de oşteni) - oaste de ţară, pedestrime recrutată din ţărănime
globnic - cel care încasa plăţile de gloabă (amendă)
gol, la — loc deschis
golit - părăsit
gospodstvo - domnie (slav)
griji, a să — a se îngriji
grozav - urât
groznic - ameninţător

H

hain - trădător,
hălădui, a — a scăpa, a se mântui
halca - joc cu lancea
harţ - duel, luptă individuală
hier - stemă, herb
hânsari - oşteni liberi,
hochim - poruncă a sultanului
horde - ţinuturi deosebite
hotară - moşii
hotnog - sutaş, căpitan
hraniţă - graniţă
humienic, gumelnic - clucer de arie
huşniţă - bombardă,
hvală - trufie

I

ierbărie - depozit de praf de puşcă
ijdări, a — a-şi trage originea
imbir - condiment, plantă originară din India, cu rădăcină aromatică
iznoavă, de — din nou
izvod - copie, origine
izvodi, a — a traduce,
izvodi, a — a face început (a izvodit a da dajde)

Î

îmblăciu - unealtă pentru treierat
îmbuca, a — a pârî
împărechiiere - vrajbă
împărţit (subst.) - despărţire
împinge, a — a alunga
împle, a — a împlini
împotrivitor - cel deopotrivă
împresura, a — a ataca
împreuna, a să — a se întâlni
înaljosul - umilire, pagubă
încălăra, a să — a încăleca
închide, a — a cuprinde
încleşta, a să — a însoţi
încruntat - însângerat, rănit
îndărăpta, a — a da îndărăt
îndelunga, a — a amâna, a prelungi
îndirepta a — a da înapoi

îndreptare - poruncă, privilegiu, aşezământ domnesc
îneca, a — a omorî
înfârtăţi, a să — a se înfrăţi
îngloti, a să — a se înmulţi, a forma gloată
îngrozi, a — a ameninţa
înspăimat - înspăimântat
întorsu - înapoiere
întreba, a-şi — a se judeca
întunérice (de oşti) - mulţime
înţina, a ~ (copaci) - a cresta copacii de la rădăcină, lăsându-i în picioare gata să se prăbuşească
învălui, a să ~ - a rătăci
învăţătură - poruncă

J

joimiri - lefegii, soldaţi poloni în leafă
judeţe - căpetenii, dregători

L

lăsa, a să ~ de dânşii - a se repezi la ei
leagăn (cu cai) - caretă
legătură, a cădea la ~ — a fi prins în război
limbă - popor, neam
limbă, a prinde — a lua prinşi pentru
informaţie *litie* - litanie, rugăciune
lotori - luterani
lucruri - lucrări, activitate

M

mainte - mai înainte
marmaziu - vin
mas - popas
măscări, măscării - petreceri, chefuri
mazili, a ~ - a scoate din domnie
mergătoriu - cel ce merge
miseţa - lună (slav)
meşterşug - şiretenie, artă militară
meşterşuguri, a ~ - a înşela
mirodenie - miros
măglă - grămadă, movilă
mâzdă - mită
moşan - moştenitor
moşie, de — de moştenire

moşneni - moştenitori
mucenie - mucenicie
mulţămită - răsplată
muncă - chin
muşcatin - vin
mutaferachi - călăreţi turci

N

nădejde (neavând ~) - neaşteptân-du-se la
naméstnic - locţiitor
năpusti, a ~ (trebile ţării) - a neglija
năsâlnic - puternic, sălbatic
Nascutul - Crăciunul
năvală - asalt
năvrapi - oşteni turci
neclătit - neclintit
neîngăduinţă - tulburare, luptă
nemernic - vagabond
nemeş - nobil ungur
nemeşi, a — a înnobila
nesămnat - nescris
nevăzut - urât
nevoie, iaste — anevoie
nevoinţă - zel
nevoitor - care se sârguieşte
nezlobiv - nevinovat
notceagoşu - nobil în Ungaria

O

obicină - obicei
obârşi, a — a termina
oblici, a ~ - a afla
obroc - tain în natură
oborî, a ~ - a dobori
ocină - moşie ereditară
ocol, ocoale (de care)- tabără
odăi - cazărmi
olac, de ~ - repede
olăcariu - curier
opcop - şanţuri
olat - provincie
olofani - oşteni turci dintre ieniceri

oscârbi, a să—a se supăra, a se sătura
oşti, a să ~ - a porni război
otac - sălaş de pescari
otcârmui, a — a cârmui
oţărâtură - conflict, ceartă

P

paici - soldaţi din garda sultanului sau a domnului
părăsi, a să — a renunţa
păscoase (bălţi) - cu peşte
pedeapsă - răutate, pacoste
pedestri, a să — a descăleca
pită - hrană
plean - pradă, prinşi
plecat - supus, vasal
poclon - dar
podan - supus, şerb polon
podcomori - cămăraşi (polon)
podobii - calităţi
podscarb ~ - vistiernic polon
pofti, a ~ - a cere
poftori, a — a repeta
pogrebanie - înmormântare
pohodnic - cal de paradă
pohvală - laudă, slavă
pojivăi, a — a lua în folosinţă
pol - jumătate (slav)
polata — palatul
polcu - ceata militară
pomana - pomenire
pomăzuit - uns (la domnie)
ponoslu - pâră
poprişte - milă, măsură de lungime
poruşnic - căpetenie militară polonă, locotenent
poteci - trecători în munţi
poticală - păţanie, înfrângere
potronic - monedă mică de argint
povară (de bani) - sumă de bani de aur
povodnic - v. pohodnic
pravoslaviia - ortodoxia
predoslovie - introducere

prepune, a-şi — a fi bănuitor
prepus - bănuială, îndoială
pretitinderile - pretutindeni
price - ceartă, conflict
pricindu-să - luptându-se
prileji, a să ~ - a se întâmpla
primeni, a ~ (legea) - a schimba
prin demână - la îndemână
pristăni, a — a ceda, a fi de o părere
pristănire - cedare
pristăvi, a să — a muri
procuratori (în Polonia) - magistraţi
proşcă - ţintă
protivnic - duşman
puhlibuitor - pârâş, clevetitor
pune, a ~ (capul) - a muri
purtătorul - cârmuitorul, conducătorul
puşcă - tun

R

răsări, a ~ de la - a pierde, a fi despărţit, lepădat
răsipitor (de lege) - călcător
răsplăti, a-şi ~ - a se răzbuna
răsufla, a să ~ - a trece
ravent - condiment, plantă originară din Tibet
războli, a să ~ - a se îmbolnăvi
roată - unitate militară
rocoşi, a să ~ - a se răscula
rost - gură
rupe, a ~ (sfat) - a lua hotărâre

S

săciui, a ~ (pădurea) - a tăia
săim (şi seim) - dieta poloneză
samodârjeţ - autocrat, singur stăpânitor
sangeac - steag otoman
săvârşi, a ~ - a sfârşi
săvârşi, a să ~ - a muri
scală - port
scălile - vămile
scăpa, a să ~ de - a pierde
scaun de judecată - instanţă, sediu

schimoşi, a să ~ (numele) - a altera
scârbă - supărare
scârşca - scrâşnea
scurma, a ~ - a scăpa,
semna, a ~ - a însemna
semnat - însemnat, scris
sfadă - luptă, război
sfeti - sfânt (slav)
sili, a ~ - a se grăbi
silihtari - oşteni turci
simbriie - răsplată în bani
sineaţe - puşti
sârgu, de ~ - repede
sârgui, a ~ - a se grăbi
slăbit (de ajutor) - lipsit
slujitor - oştean
sminiti, a — a greşi, a fi în pagubă, v. şi a zminti
smoli, a — a unge cu smoală,
smomi, a ~ - a momi
socoti, a ~ (ţara) - a cârmui
socotinţă - îngrijire, întreţinere
socotitoriu - comandant, guvernator
solaţi - oşteni turci, arcaşi
soţie -aliat, tovarăş
spahii - feudali turci, cavalerişti
spahiioglani - ostaşi turci din garda sultanului
spată - spadă
sprijini, a — a apăra, a susţine, a se împotrivi
stătător - statornic
steag (de oaste) - unitate militară
steţie - provizie de oaste
strejar - care stă de strajă
strica, a ~ (ţara) - a prăda,
strânsură - agonisită, avere
supune, a ~ - a ascunde
sveti - v. sfeti
svezi - suedezi

ş

şafar - rang boieresc polonez; cel care avea grijă de veşmintele regelui
şăici - bărci

şerb - rob
şigubină - duşegubină, amendă pentru omor
şleahtă - nobilime polonă
şlehtici - nobil polon

T

taină - loc ascuns
temeiu - tabără principală a oştii
tâmpina, a — a întâmpina
tinde, a ~ - a întinde
tinsu (loc) - întins, şes
tâmpla, a să — a se întâmpla
tocmală - înţelegere, tratat
tocmeala, tocmeli - aşezăminte
tocmi, a ~ (oastea)- a pune în ordine
tocmi, a se — a fi de acord, a se potrivi
tocmitoriu - comandant, guvernator
togarma - numele evreiesc al turcilor
trăi, a ~ (biserica) - a fi în fiinţă

Ţ

ţarină (a Iaşilor) - moşie, teritoriu
ţenchiu - sfârşit, margine
ţiitoriu - stăpânitor, guvernator
ţâncă - căţea

U

umple, a — a împlini
unde - de aci, de unde, prin urmare
uric - act de privilegiu
urzi, a — a începe o lucrare

V

vă leat - în anul
vecinească (adj.) - din vecini
vezir azem - marele vizir
vicleni, a ~ - a trăda
viteaz - cavaler feudal
vâlhvă - curaj, faimă
virteji, a să — a se întoarce
voinic - oştean, soldat
volnic - liber
volniciia - libertate, independenţă
vorovi, a — a vorbi

vtorago - al doilea (slav)

Z

zăhăială - tulburare

zarvă - război

zavistie - tulburare, conflict, invidie

zminteală - greşeală, accident, v. şi sminteală

zminti, a ~ - a greşi

zvori, a.— a sluji

Laud osârdiia răposatului Ureche-vornicul, carile au făcut de dragostea ţărâi letopiseţul său, însă acela de la Dragoş Vodă, de discălicatul cel de al doilea al ţărâi aceştia din Maramoroşu scrie. Iar de discălicatul cel dintăi cu români, adecă cu râmleni, nimica nu pomeneşte, numai ameliţă la un loc, cum că au mai fostu ţara o dată discălicată şi s-au pustiit de tătari. Ori că n-au avut cărţi, ori că i-au fostu destul a scrie de mai scurte vacuri, destul de dânsul şi atâta, câtu poate să zică fieştecine că numai lui de această ţară i-au fostu milă, să nu rămâie întru întunericul neştiinţei, că celelalte ce mai suntu scrise adăosături de un Simeon Dascălu şi al doilea, un Misail Călugărul, nu letopiseţe, ce ocări suntu.

Miron COSTIN. *De neamul moldovenilor, 1685-1691.* Reprodus din *Opere.* Vol. II, Bucureşti, Editura pentru literatură, 1965, p. 11.

Însă a să şti şi aceasta trebuie, mi să pare, că nu numai unii den neştiuţii greci zic, cum că rumânii nu pogoară den ostaşii şi bunii romani, den carii s-au zis de multe ori că au lăsat Traian aici, ci din răi şi hoţi, carii iar romanii i-au trimis într-acéste părţi de loc, ce şi alţii aceasta o bănuiesc. Că iată citesc létopiseţul moldovenesc, carele fiind eu încă în Moldova, l-am găsit la Ioniţă Racoviţă, carele era comis mare, om de cinste şi de socotinţă, care létopiseţ, zic, că iaste făcut de un Uréche vornicul, om învăţat să véde că au fost şi om tocmit de câte să par că au scris el.

Acel dară létopiseţ luundu-l (carele am pus de l-au şi prepus şi l-am adus aici ca să se afle şi în ţară) şi citindu-l găsesc - însă nu ştiu de cine scris, de Uréche, carea nu crez, cum şi unul ce l-au prepus - acel létopiseţ mărturiséşte, că nu iaste zisă aceasta de Uréche vornicul, au de cine, că zice că dintr-o hronică ungurească au aflat de ijderenia moldovenilor. [...]

Acéste basne şi ca acéstea într-acel moldovenesc létopiseţ am văzut şi am cetit de pogorârea şi ijderenia, adecăte cum ar fi fost dintr-acei tâlhari şi furi ce au fost adus Laslău-craiu, acela ce zice, iproci. Ci nu ştiu cu ce îndrăzneală şi cu ce neruşinare, acela ce va fi scris întâi o va fi făcut! Că de o va fi luat din *Hronica ungurească,* care eu încă nu am văzut, nici de la altul am auzit una ca acéia, iară poate-fi pentru ca pururea şi nevindecaţi şi ungurii au stătut vrăjmaşi şi pizmaşi rumânilor, şi atâta cât de ar fi putut, ar fi supus pe toţi supt jugul lor, cum şi pe mai multa parte den câţi să află acum în Ardeal i-au supus şi i-au făcut [i]obagi cum le zic ei. Săvai că în Ardeal sunt şi alţi némişi rumâni mulţi şi Maramurăşul tot. Iară afară dintr-acéia, mare parte şi din boierimea lor încă sunt şi să trag den rumâni, ce

numai stăpânirea acei ţărî şi astăzi fiind calivină şi ei slujind la curte s-au calivinit, şi aşa tot unguri să chiamă: schimbându-şi credinţa ş-au schimbat şi numele de rumâni.

Ci dară acela ungur, au ce va fi fost, nu ştiu, de au băsnuit şi au visat ca acélea a zice, să véde că de puţină ştiinţă şi socoteală au fost. Pentru că de au fost şi vrăjmaş, acelui neam de a-l face tot de tâlhari şi de furi, nesimţitoriu au fost, nimic [din] ceia ce-i putea sosi şi veni pe urmă chibzuind, adecăte că vor râde toţi şi vor ocărî răutatea şi neştiinţa lui, băbeşti basne şi nesărate vorbe la cei dupe urmă oameni lăsând în povéste, căruia multe sunt a i să zice împotrivă şi a-i dovedi minciunile. Ci ca să nu fiu prea lung în vorba acestor bălmăjitori, cu atâta fieştecare gânditoriu şi cu minte poate cunoaşte şi să poate domiri, cum acéia ce au zis n-au fost, nici au putut fi, mi să pare.

Întâi că acel împărat al Râmului, la care zice că au mers Laslău-craiu de au cerşut oaste ca să scoaţă pe tătari şi i-au dat acel fel de oameni, când să fie fost, nu-l dovedéşte, nice împărat ca acela, carele nici un tâlhariu, nici un fur, nici un om rău în toată împărăţia lui să nu să omoară şi să nu să pedepsească, nu să citeşte nicăiri, nici s-au auzit, nici să aude, nice poate fi, pentru că într-alt chip nimeni într-acea ţară n-ar fi trăit şi nici o lége, sau vreun obiceaiu n-ar fi fost, care lucru iaste împotriva firii şi a tuturor limbilor.

A dooa dar, câtă sumă de ai au împărăţit acel împărat, ce au fost aşa blestemat, nu bun, căce bunii şi direpţii au legi puse şi nemişcate le ţin, ca să poată sta politica şi soţiirea omenească, ca nici cei tari şi mari să nu asuprească şi să calce pe cei mai slabi şi mai mici, nici cei mici să nu năpăstuiască şi să ocărască pe cei mai mari, nici unul de la altul să răpească şi să ia fără de tocmeală şi fără de lége. Acum dară zic, câtă sumă de ai au stătut acel împărat, aşa ca să se strângă atâta tâlhărime de multă, cât să se facă oaste ca acéia mai fără număr, de să scoaţă şi să gonească mulţime nespusă de tătari, dupe acéste locuri ce le cuprinsése atuncea.

A treia dară, pot tâlharii şi furii şi carii asémenea lor sunt să ţie şi să aşaze domnii şi stăpâniri, carii cu sutele de ai să stea şi să se păzească? Şi mai vârtos toţi, neales nici unul, tot tâlhari şi oameni răi fiind, a cărora minţile şi gândul tot la răpiri şi la câştiguri le sunt, ce stăpânire pot tocmi? Semnu dară iaste, dupe zisa aceluia, că din răotate şi din netocmeală să ţine şi stă lumea, nu dintr-acélea să strică şi să piiarde. Cum şi scripturile, şi toată fiinţa, şi singure simţirile aceasta adeverează şi cunoaşte, cum că din neorânduială, den nedreptate şi din răotate să strică şi să mută împărăţiile şi toate. Unde dară şi alte mai multe sunt a-i dovedi, cum zişi şi a-i arăta neştiinţa acelui carele măcară va fi fost şi zis acéia.

Şi den tătarii ce el zise, numai că din Ardeal şi din Moldova pănă la Crâm i-au gonit, unde să află şi acum, să poate adeveri, că fără de lucru au grăit; cum şi mai nainte vom vedea de acei tătari de unde sunt şi cum au venit şi la Crâm, unde şi pănă astăzi şăd, ci dară să-l lăsăm la gând, cum paremia de arapi iaste. Iară cine va vrea altul, crează, căce a créde adevărul sau minciuna în volniciia omenească iaste.

Însă şi moldovénii de poftesc acéia ale aceluia povestite, să ţie şi să crează, cum dintr-aceia ei pogoară, volnici vor fi. Şi neamul şi ijdereniia lor de la acei tâlhari şi furi de vor vrea să-l mărturisească, încă în voie le va fi, doară zicând că au şi cevaşi cale de a mai créde. Şi aşa, de vréme ce începăturii pogorârii lor can de-acolo încep a-i da cap, zicând adecăte că nişte păstori den Maramureş umblând cu dobitoacele lor pen munţi, au dat peste o fiară, ce-i zic ei buor, pre carea gonind-o o au trecut munţii şi aşa ieşind în Moldova, au văzut ţară frumoasă şi de hrană, iproci. Apoi s-au întors la ai lor şi spuindu-le de acel loc, s-au adunat mai mulţi păstori şi de alţii, şi au venit de au descălecat acolo. Şi ca acéstea multe povestesc, carele puteţi vedea în létopiseţele lor, mai ales ce zic ei de dânşii, măcară că-mi par că multe nu-s adevărate. Căci iată şi aici împotrivăşi grăieşte cel ce au scris acel létopiseţ (însă nu zic de Uréche), că mai sus zicea că Laslău-craiu au scos pe tătari dintr-însa şi apoi o au lăcuit ei, iproci, acum zice că o au găsit pustie păstorii Maramurăşului şi aşa den ei întâi s-au descălecat, iproci.

Însă ce iaste acélea nu mai cerc, ci numai daca din păstori îşi fac moldovénii începătura, poate le zice neştine măcară şi glumind (iar nu cu adevăr), că can dintr-acéia sunt. Dirept că păstorii necuvântătoarelor dobitoace, de nu toţi sunt furi, iară gazde de furi tot sunt, iproci.

Iară noi într-alt chip de ai noştri şi de toţi câţi sunt români, ţinem şi crédem, adeverindu-ne den mai aleşii şi mai adeveriţii bătrâni istorici şi de alţii mai încoace, că valahii, cum le zic ei, iară noi, românii, suntem adevăraţi romani şi aleşi romani în credinţă şi în bărbăţie, den carii Ulpie Traian i-au aşezat aici în urma lui Decheval, dupre ce detot l-au supus şi l-au pierdut; şi apoi şi alalt tot şireagul împăraţilor aşa i-au ţinut şi i-au lăsat aşezaţi aici şi dintr-acelora rămăşiţă să trag pănă astăzi rumânii aceştea.

Însă rumânii înţeleg nu numai ceştea da aici, ce şi den Ardeal, carii încă şi mai neaoşi sunt, şi moldovénii, şi toţi câţi şi într-altă parte să află şi au această limbă, măcară fie şi cevaşi mai osebită în nişte cuvinte din amestecarea altor limbi, cum s-au zis mai sus, iară tot unii sunt. Ce dară pe aceştea, cum zic, tot romani îi ţinem, că toţi aceştia dintr-o fântână au izvorât şi cură.

Constantin CANTACUZINO, *Istoria Ţarii Rumâneşti, cca 1678-1716.* Reprodus din *Cronicari munteni*, vol. 1, Bucureşti, Minerva, 1984, p. 45-50.

Nu să află letopiseţe scrisă de pământeni vechi. Ce de la o vreme, de la descălecatul lui Dragoş Vodă, târziu s-au apucat Urechi vornicul de au scris istoriile a doi istorici leşeşti. Şi l-au scris până la domnia lui Aron Vodă.

Apoi au mai făcut după Ureche vornicul şi un Simion Dascăl, şi un Misail Călugărul, şi un Evstratie Logofătul, şi iar l-au scris, cât au scris Ureche vornicul, până la Aron Vodă. Numai aceştie, poate-fi, au fost oameni neînvăţaţi, de n-au citit bine la istorii, că au defăimat pre moldoveni, scriind că sunt din tâlhari. Pentru aceasta dară nimene din scrisorile lor, nici cele ce ar fi fost adevărate, audzite sau vădzute a lor, nu le pot oamenii crede.

Ion NECULCE, *Predoslovie* // *O samă de cuvinte*, cca 1733-1745, Reprodus din *Letopiseţul Ţării Moldovei* şi *O samă de cuvinte.* - Bucureşti, Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, 1955, p. 103.

Cel mai vechi cronicar cunoscut al Moldovei este vornicul Grigori Urechi; zicem cunoscut, pentru că însuşi el mărturiseşte că înaintea sa au fost alţi cronicari carii s-au ocupat cu istoria ţării, lăsând deosăbite izvoade de cronice. Unele din aceste, şi cele mai antice, era scrise latineşte şi slavoneşte; vedem pre Urechi ades pomenind de *Letopisetul cel latinesc* sau *slavonesc.* Altele era scrise şi în limba românească, care, şi înainte de a se declara de Vasilie vv. limbă a statului prin izgonirea acei slavone, tot se întrebuinţa în scrierile literare şi private.

Unul din aceste letopisiţe, şi cel mai cunoscut, este acel pomenit de Urechi în *Predoslovia* sa şi care se sfârşea cu domnia lui Petru Rareş.

Numele acestor vechi cronicari şi chiar scrierile lor n-au ajuns până la noi; cel puţin nu ne sunt încă cunoscute. De chiar Grigori Urechi ştim foarte puţin; atâta ne-au venit că era fiu a marelui logofăt Nistor Urechi, care cu soţia sa Mitrofana au zidit, în anul 1604, mănăstirea Secul, unde ei şi sunt îngropaţi. Anul nici a naşterii, nici a morţii sale nu-l cunoaştem, şi în tot cursul letopiseţului său nu-l vedem pomenindu-se, dovadă ori că singur s-au ferit de o personală menţionare, ori că, dedat cu totul studiilor şi scrierii cronicei sale, el s-a ţinut departe de întâmplările şi trebile politice. Statornica sa petrecere era la satul Prigorenii, aproape de Târgul Frumos, unde este şi o parte de moşie, care şi în documente şi până astăzi se cheamă Rediul lui Urechi, Prigorenii prin încuscrire au trecut apoi către familia

Neculcească; şi aşa această moşie au fost menită să slujească de rezidenţie la doi din cei mai mari cronicari ai Moldovei.

Urechi au luat izvoarele letopiseţului său în cronicile anterioare a ţării, în predaniile bătrânilor, în hrisoavele domnilor şi îndeosăbi în cronicarii leşeşti, a căror limbă, precum şi acea latinească, le cunoştea. De aceasta nu trebuie să ne mirăm. Înaintea venirei domnilor ţarigrădeni, limbile latină, slavonă şi polonă era tot aşa de familiare boierilor, şi tot ce era însemnat în societatea română, precum mai pre urmă se făcură acea elină, în timpul fanarioţilor, şi astăzi acea franţeză. [...] Cronica lui Urechi au slujit de urzeală tuturor cronicarilor următori. Mai întâi ea au slujit la compilaţiile lui Evstratie Logofătul, Simeon Dascălul şi Misail Călugărul. Lucrarea acestor s-au mărginit în copierea letopiseţului lui Urechi cu oareşcare adaosuri şi notiţii geografice a ţărilor megieşite cu Moldova.

Mihail KOGĂLNICEANU, *Notiţie biografică a cronicarilor Moldaviei* // *Letopiseţul Ţării Moldovei.* Tom I, Iaşi, 1852. Reprodus din *Opere*, Vol. II, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1976, p. 454-456.

Nu datorăm influenţei apusene numai primele tălmăciri şi tipărituri româneşti şi, deci, însăşi formaţia limbii noastre, literare, ci-i datorăm chiar şi creaţiunea istoriografiei naţionale şi a adevăratei literaturi române. Contactul cultural al Moldovei cu Polonia, petrecerea fiilor de boieri în Polonia sau a boierilor înşişi, mânaţi de bejenie, au avut o înrâurire incalculabilă asupra limbii, culturii şi chiar conştiinţei naţionale. Apariţia lui Grigore Ureche şi a compilatorului său Simion

Dascălul, a lui Miron şi Niculae Costin, a lui Ion Neculce şi, mai apoi, a lui Dimitrie Cantemir, unii purtaţi pe la şcolile Poloniei, mai toţi cunoscători ai limbii latine, conştienţi şi mândri de originea lor romană, unii erudiţi, iar alţii de un însemnat talent literar, a făcut din Moldova veacului al XVII-lea şi începutul veacului al XVIII-lea, sub influenţa culturii apusene, filtrată prin catolica Polonie, adevăratul punct de plecare nu numai al unei culturi superioare, ci şi al difuziunii limbii româneşti în bezna ortodoxismului slavon şi grecesc. Căci influenţa polonă nu s-a mărginit să contribuie la crearea unei istoriografii naţionale, ci a fost şi un principiu de răspândire a limbii române în organismul vieţii de stat.

E. LOVINESCU, *Istoria civilizaţiei române moderne*, 1924.

Boierii noştri trăiau o parte din timpul lor dincolo de hotarele ţării. Încă din secolul al XV-lea întâlnim, în Galiţia, în afară de studenţi din

oraşele străine, şi oameni de ţară, al căror nume îl cunoaştem; ei învăţau, de pildă, la Stavropighia din Liov, mănăstire de cărturari legată direct de Patriarhia constantinopolitană. De câte ori fraţii de la Stavropighie aveau vreo nevoie, banii ieşeau şi din vistieria Moldovei. Mai târziu, când pribegi din Moldova au trecut nu numai în Ardeal, ci şi în Polonia, acolo şi-au făcut învăţătura. Toată şcoala lor a fost şcoală polonă; ei au fost, deci, studenţi în limba latină, cari ştiau şi slavoneşte, căci nu se puteau face boieri fără să ştie această limbă. Şi unul dintre boierii aceştia pribegi umblaţi prin şcoli polone, Grigore Ureche, s-a apucat să scrie istoria ţării lui. A făcut-o de la dânsul: a simţit Grigore Ureche, pentru că învăţase în şcoli din Apus, nevoia de a înfăţişa în româneşte, întrebuinţând şi izvoare polone, redactate în limba latină, trecutul ţării Moldovei? Sau Vasile Lupu, care în toate domeniile a îndemnat, este acela care i-a cerut învăţătului boier să dea istoria Moldovei?

În tot cazul, istoria Moldovei a lui Grigore Ureche este fără îndoială o creaţiune a lui, în sensul că pentru prima dată se introduce critica istorică, pentru prima dată judecata omenească este întrebuinţată pentru a se afla unde este adevărul din acele izvoare multiple care se întrebuinţează deodată. Mai târziu s-au adaus şi umpluturi care au făcut pe C. Giurescu să creadă că nu mai avem a face cu textul lui Ureche, ci numai cu o refacere târzie a unui Simion Dascălul. Părere care-mi pare şi acuma absolut greşită, căci Simion Dascălul era un „profesor”, un „om de catedră”, care nu cunoştea viaţa politică, iar cronica lui Ureche este nu numai o lucrare plină de erudiţie, de spirit critic, ci, în acelaşi timp, şi o carte de om politic, cartea cuiva care ştia cum se cârmuieşte ţara, în spirit boieresc. Într-un studiu recent al d-lui Panaitescu, s-a arătat cât de puternic se afirmă acest spirit. De pildă atuncea când vorbeşte de încoronarea lui Ştefan cel Mare, el arată cum se adună ţara toată; ţara îl proclamă pe Ştefan; puterea lui este, prin urmare, obţinută nu de la singură biruinţa lui, ci, înainte de toate, de la voinţa ţării, adecă a boierilor cu mitropolitul în frunte. Aceasta este o declaraţie oligarhică boierească în sens polon, adecă în sensul intereselor clasei căreia-i aparţinea Ureche.

Dar, în afară de valoarea politică a cronicei lui Grigore Ureche, ea mai are o valoare în ce priveşte stilul. Ureche este un om de stil latin, un om de strict stil latin. Nu are decât să deschidă cineva orice pagină din cronica lui pentru ca să simtă imediat modelul care i-a stat în faţă. El nu se încurcă în amănunte; expunerea lui este totdeauna sigură şi dreaptă: se vede disciplina admirabilă în care Ureche-şi făcuse învăţătura. Astfel, în descrierea luptei de la Baia - pentru a lua un exemplu - pe lângă că se simte mândria naţională a boierului care nu sufere pretenţiile craiului Mateiaş, pe

lângă că se recunoaşte hotărârea ostaşului, dar în fraza aceea lungă, după ce cade răspunsul lui Ştefan cel Mare: „nu au primit” şi apoi se ridică steagurile şi lucesc în soare armele de luptă împotriva străinului, se distinge stilul eroic, fraza latină lungă, cu bucăţile intercalate, frământarea aceea de stil care vine dintr-o lungă experienţă seculară a scrisului într-una din marile literaturi ale lumii. Aici nu mai este însăilarea lui Gheorghe Ştefan, cu schimbările sintactice de fiecare moment, ci este ceva care leagă logic toate elementele frazei, găsind în gramatică tot ce trebuie pentru a pune împreună şi a confunda multiplele elemente dintr-un singur bloc de structură latină. Se va vedea pe urmă ce înseamnă, pentru a doua jumătate a secolului al XVII-lea, o altă disciplină de stil, italiană de o parte, polonă de alta, când se vor studia Cantacuzino Stolnicul şi Miron Costin, personalităţi care îşi permit toate capriciile, pe când aici, potrivit cu spiritul Renaşterii, originalitatea lui Ureche se supune unei discipline neînvinse, unor norme inflexibile de guvernare a stilului, şi potrivit cu normele acestea întrebuinţează cu o îngrijită cumpănire toate mijloacele retoricei latine.

Şi de aceea la el şi bucuria descoperirii originilor latine, mândria cu care se proclamă înalta noastră descendenţă.

N. IORGA, *Istoria literaturii româneşti. Introducere sintetică*, Bucureşti, Editura Literaturiei Pavel Suru, 1929.

În secolul al XVII-lea, cronicarii moldoveni au cunoscut umanismul în şcolile iezuite din Polonia. Dar la ei nu se poate vorbi de o conştientă concepţie umanistă. [...] Concepţia despre om şi raporturile lui cu universul n-are nimic din umanism, la cronicari. Încă legaţi de spiritul teologic al vremii, formaţi la morala creştină a ortodoxismului naţional, cronicarii moldoveni nu exprimă duhul Renaşterii. Grigore Ureche şi Miron Costin, educaţi în şcolile de cultură latină din Polonia, n-au putut lua contact direct cu adevăratul umanism. Prin intermediul iezuiţilor, ei au cunoscut literatura latină, virtuţile militare şi civice ale romanilor şi au învăţat arta scrisului de la marii lor istorici. Când, în toate istoriile noastre literare, se pomeneşte de influenţa umanismului polon asupra cronicarilor moldoveni, nu trebuie să dăm acestui fapt o însemnătate completă. Cronicarii sunt prea legaţi de ortodoxismul etic şi politic al timpului, spre a accepta noţiunea integrală a umanismului. Formaţia lor spirituală nu depăşeşte linia tradiţională a atitudinii morale ortodoxe, oricâte elemente de umanism şi-ar fi însuşit în şcolile iezuite. Ideea latinităţii noastre, agitată atât de mândru, în scrierile lor, este un simplu orgoliu etnic, nu o valoare spirituală. Ei au învăţat de la istoricii latini să utilizeze o relativă erudiţie, o argumentare logică şi arta notaţiunii sobre şi a portretului. Mă gândesc mai

ales la Grigore Ureche, ce mi se pare mai adânc influenţat de istoricii romani. Modul lui de a pune pe primul plan elementul eroic al istoriei îl apropie de Titu-Liviu, povestirea lui sobră, cu atitudine detaşată, aminteşte naraţiunea istoricilor latini, iar incontestabila artă de portretist vădeşte rodul frecventării istoriografilor romani. [...] Există o apreciabilă varietate, o artă concentrată şi un relief de caracterizare atât de viguros, în unele din portretele de domnitori, din cronica lui, încât putem afirma cu siguranţă că Ureche a cunoscut subtilităţile retoricei latine şi le-a folosit cu inteligenţă artistică. Este de-ajuns să ne referim la celebrul portret al lui Ştefan cel Mare, dat ca exemplu de concizie şi preciziune de nuanţe, în toate istoriile literare. Modelul clasic al acestui portret este, cu siguranţă, vestitul portret al lui Hannibal, făcut de Titu-Liviu. În câteva linii simple, Ureche a prins efigia lui Ştefan, după cum istoricul roman a gravat figura marelui pun.

Identificările pot fi continuate. [...]

Ceea ce voim să scoatem acum în evidenţă este ceva mai general - şi anume că umanismul practicat de cronicarii moldoveni nu este o concepţie etică asupra omului şi a vieţii, ci o asimilare de procedee estetice, de canoane retorice. În cazul lui Ureche, demonstraţia noastră este, credem, valabilă, rămânând a fi adâncită şi completată printr-un amplu studiu comparativ. Cei care s-au ocupat mai mult de cronicari au fost mai ales istoricii; pe ei i-a interesat, cum era şi firesc, adevărul şi critica izvoarelor folosite de istoriografii moldoveni; lămuriţi pe acest plan, cronicarii au căzut pradă filologilor, care le-au explicat lexicul şi sintaxa, urmărind fizionomia limbii române la cei dintâi scriitori naţionali. Studiul cronicarilor nu trebuie limitat aci. Dacă fără o bună orientare istorică şi filologică nu pot fi just apreciaţi, fără un comentariu estetic (oricât de modest îl pot ei sugera) cronicarii nu-şi vor justifica valoarea scriitoricească. Istoria noastră literară, făcută aproape numai de istorici şi filologi, nu va ajunge o disciplină serioasă şi completă decât într-o fază de evoluţie modernizată, când erudiţia se va alia cu simţul literar şi intuiţia critică a valorilor.

Pompiliu CONSTANTINESCU, *Umanism erudit şi estetic* // *„Vremea”, VII*, 1934, nr. 352, 353, 354.

Adevărata istoriografie moldoveană începe cu Grigore Ureche, fiu al unui Nestor Ureche, boier refugiat o vreme în Polonia (prilej pentru Grigore de a învăţa în şcolile leşeşti). Spătar sub Alexandru Iliaş, mare spătar şi apoi vornic al Ţării de Jos sub Vasile Lupu, nu mai era în viaţă la 3 mai 1647, când i se împărţea averea.

Cum Ureche n-a scris cronica vremurilor sale (letopiseţul lui merge

abia până la 1594, la a doua domnie a lui Aron-vodă), nu putem căuta la el percepţia lumii în care se mişca. Slujindu-se de izvoade sărace, el e un cronicar în înţelesul larg al cuvântului, în felul boierului ce-şi înseamnă pe scoarţa unui ceaslov ivirea unei comete şi a călugărului compilator, cu toate că în Polonia a trebuit neapărat să cunoască mişcarea umanistă şi că, intelectual vorbind, el e un om cu învăţătură de izvor occidental şi în marginile clasei lui un spirit cu vederi înaintate. Fundamental rămâne totuşi boier bun cu dragoste de ţară. Tot ce se poate aştepta de la un astfel de scriitor este mireasma automatismului harul cuvântului, care la Ureche sunt tari ca aloia. Dar găseşti la el înţelepciune şi acea desfacere de lucruri în duhul Bibliei, după care este răsplată şi pedeapsă. Are sensul obiectivităţii şi nu foloseşte ştirile care nu „se tocmesc”, precum bănuieşte conceptul de tradiţie, de vreme ce socoteşte că o naţie fără istorie s-ar asemăna „fierălor şi dobitoacelor celor mute şi fără minte”. Este evoluţionist în istorie, în sensul biologic, admiţând că orice naţie (azi am zice civilizaţie) are o „începătură”, un „adaos” şi o „scădere”. Bineînţeles, e providenţialist. Îi descoperim chiar idei politice. „Tocmala” şi „obiceiele ţării” nu i se par bine aşezate. Domnul judecă fără legi şi după capul lui şi „unde nu-s pravile, din voia domnilor, multe strâmbătăţi se fac”. Puterile în stat sunt amestecate: „În Moldova ieste acest obiceiu de pier făr’ de număr, făr’ de judecată, făr’ de leac de vină, însăş pâraşte, însăşi umple legea”. Violenţa în cârmuire o socoteşte o greşală: „Crezu, mai bine pentru dragostea decât de frică să-i slujească”. Natura e mai înţeleaptă, după el, decât omul, căci nişte gângănii fără minte ne învaţă cum se ţine domnia: „cum ieste albina, că toate-şi apără căscioara şi hrana lor cu acile şi cu veninul său. Iară domnul lor, ce să chiiamă matca, pre niminea nu vatămă”. Iată nişte idei foarte cuminţi: ţară creştină, cu întocmire de legi, ferită de bunul-plac al voievodului, care trebuie să-şi tempereze trufia prin învăţătura providenţialei istorii.

În ultimă analiză toată mierea cronicii lui Ureche se reduce la cuvânt, la acel dar fonetic de a sugera faptele prin foşnitura şi aroma graiului. La drept vorbind, nici nu trebuie să vorbim de Ureche, ci de limba literară de dialect moldav care apare dintr-o dată. În locul retoricei comparaţii, mişună metafora bine pitită. Cronicarii se cade să fie „fierbinţi” pentru trecut, ca să scape (imagini de alterare) „lucruri vechi şi de demult de s-au răsuflat atâta vréme de ani”. Graiul nostru „din multe limbi” este făcut (fascicol fabulos de organe animale). Obiceiele ţării (văzute ca un strat geologic în răcire) „nu-s legate”. Turcii „ca o negură, toată lumea acoperea”. „Ce să va fi lucratu” în zilele unor domni nu se ştie (aşadar domnia este zidărie, lucrare). Între cele două biserici a stat (apariţie

himerică) „uriciune”. Iuga „au descălecat oraşe pren ţară”, „au ales sate şi le-au făcut ocoale” (scene de călărire cu opriri, de împărţeală şi de târlă). Vlădicilor „le-au pus scaunele de şed dendreapta domnului, înaintea tuturor svétnicilor” (icoană bizantină). Clucerul mare este ispravnic „pre unt şi pre miere şi pre colacii, adecă pocloanele ce vin de la oraşă”, medelnicerul taie „fripturile ce să aduc în masă” (tablouri olandeze de ospăţuri). Ţara e „mişcătoare şi neaşezată”. Ştefan a luat Radului (viziune de tabără) „toată avuţia lui şi toate veşmintile lui cele scumpe şi visteriile şi toate steagurile lui...” şi „pre fiica sa Voichiţa”. Moldovenii au „picat” „cât au nălbit poiana” (tablou floral). „Şi fu [gest acut de dezgust] scârbă mare a toată ţeara.” A fost odată „iarnă grea şi geroasă” şi vară cu „ploi gréle şi povoaie de ape şi multă înecare de apă s-au făcut” (cuvintele au apăsăre de plumb şi lichidităţi). La anul 1588 „fost-au iarnă grea, mare şi friguroasă, de au înghieţat dobitoace şi heri pin păduri”. În vremea lui Petru Şchiopul a fost secetă „şi unde mai nainte prindea péşte, acolo ara”. „Copacii au secat de sécită, dobitoacele n-au fostu avându ce paşte vara, ci le-au fostu dărămând frunză. Şi atâta prafu au fostu cându să stârnea vântu, câtu s-au fostu strângându troieni la garduri şi la gropi de pulbere ca de omăt. Iar dispre toamnă deaca s-au pornitu ploi, au apucat de au crescut mohoară şi cu acelea ş-au fostu oprind sărăcimea foamea”. Sub Aron Tiranul „ţeara scârşca”. „După al noaolea an al domnii lui Alixandru-vodă Lăpuşneanu s-au ivit Dispot” (ca o cometă, ca un semn ceresc) „carile fiind italian au fostu ştiind multe limbi” (minune). Pe Despot, Tomşa îl lovi cu buzduganul „şi décii toată oastea s-au lăsat la dânsul... acoperindu-l mulţimea” (imagini de gloată). Acestea nu sunt propriu-zis figuri, ci noţiuni în clipa aceea când se desfac din concrete, când ideile nu şi-au pierdut pieile. Adauge-se harul de a gîndi prin simţuri, de a limita prin sunete foşnitoare, horăitoare, clinchetitoare lovirea, învălmăşirea, vechimea chiar a faptelor. Frazele cad ca nişte brocarturi grele sau în felii ca mierea. Vorbirea cronicarului e dulce şi cruntă, cuminte şi plină de ascuţişuri ironice. Invenţie epică Ureche nu are şi să povestească propriu-zis nu ştie. Dar limba ridică pe spaţii mici scene epice, repezi ca nişte nouri ce se desfac. Iată tabloul în negru şi roşu, ca scenele de război ale lui Paolo Uccello, al luptei de la Podul-Inalt: „...i-au coprinsu pre turci negura, de nu să vedea unul cu altul. Şi Ştefan-vodă tocmisă puţini oameni preste lunca Bârladului, ca să-i amăgească cu buciune şi cu trâmbiţe, dându semnu de războiu. Atuncea oastea turcească întorcându-se la glasul buciunelor şi împiedicându-i şi apa şi lunca şi negura acoperindu-lu-i, tăindu lunca şi sfărâmându”. Iată o simplă gravură: Bogdan-vodă „au lovit cu suliţa în poarta Liovului”. Lupta oamenilor Iui Ioan Armeanul e o învălmăşeală gâfâită, asudată: „Nu era loc a călca pre

pământu, ci pre trupuri de om. Aşa mai apoi să bătiia de aproape, cât şi mâinile le obosisă şi armile-i scăpa. Acela praf să făcusă, cât nu să cunoştiia care de care este, de săneaţe şi de trăsnetul puşcilor nu să auziia dispre amândoao părţile”.

Adevăratul dar al lui Ureche este însă portretul moral. Aci el creează, sintetizează, fiindcă izvoadele nu-i dădeau nici un model. Omul e privit sub o însuşire capitală sau un viţiu sub care se aşează faptele lui memorabile, într-o cadenţă tipică. Ştefan e un sanguinar leonin :

„Fost-au acestu Ştefan vodă om nu mare de statu, mânios şl de grabu vărsătoriu de sânge nevinovat; de multe ori la ospéţe omorâea fără judeţu. Amintrilea era om întreg la fire, neleneşu, şi lucrul său îl ştiia a-l acoperi şi unde nu gândiiai, acolo îl aflai. La lucruri de războaie meşter, unde era nevoie însuşi se vârâia, ca văzându-l ai săi să nu să îndărăpteaze şi pentru acéia, raru războiu de nu biruia. Şi unde-l biruia alţii, nu pierdea nădéjdea, că ştiindu-să căzut jos, să rădica deasupra biruitorilor.”

Bogdan-vodă e o arătare din gravurile lui Callot: „că au fostu grozav la faţă şi orbu de un ochiu”. Ştefăniţă e o copie juvenilă a moşului. Rareş e omul politic cumpătat şi iscusit: „Ţara şi moşia sa ca un păstor bun o socotiia, judecată pre direptate făcea. Almintrilea de sfat era om cuvios şi la toate lucrurile îndrăzneţu, şi la cuvântu gata, de-l cunoştea toţi că este harnic să domnească ţara.” Iliaş-vodă „dinafară să vedea pom înflorit, iară dinlăuntru lac împuţit”, având sfetnici tineri turci „cu carii zioa petrecea şi să dezmierda, iar noaptea cu turcoaice curvind”. Bogdan Lăpuşneanu e un copil fără minte: „Numai ce era mai di treabă domnii lipsiia, că nu cerca bătrânii la sfat, ci de la acei tineri din casă lua învăţătură, iubiia glumile şi măscăriile şi jocuri copilăreşti”. Iancul Sasul e un eretic bizar (umbla vara cu sanie de os) şi neruşinat: „era om curvariu preste samă, că nu numai afară, ce nice de curtea sa nu să feriia, că giupânesile boierilor de la masa doamnii sale le scotea, di le făciia silă”. Petru Şchiopul era un om de treabă: „cum să cade, cu di toate podoabile câte trebuiesc unui domnu de cinste, că boierilor le era părinte; pre carii la cinste mare-i ţinea şi din sfatul lor nu ieşiia. Ţărâi era apărătoriu, spre săraci milostivu, pre călugări şi pre mănăstiri întăriia şi-i miluia, cu vecinii de prinprejur vieţuia bine”. Aron-vodă este un dement primejdios: „nu se sătura de curvie, de jocuri, de cimpoiaşi, carii îi ţinea de măscării... Pe boieri pentru avuţie îi omora; jupânesile lor le siliia şi domnind, nu alta, ci ciudése şi minuni făcea.”

Ureche n-a avut răgaz decât să prefacă izvoadele. Dacă ar fi dus cronica până la vremea lui Vasile Lupu, prin domniile Movileştilor, a lui Graziani şi a celorlalţi pe cari îi va descrie Miron Costin, cu toată experienţa vieţii şi cu acea vecinică scrutare morală, abia atunci cronica ar fi fost

extraordinară.

G. CĂLINESCU, *Cronicarii moldoveni* // *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, Bucureşti, Fundaţia Regală pentru Literatra şi Artă, 1941, p. 20-22. Text reprodus după ediţia a doua, revăzută, Bucureşti, Minerva, 1982, p. 14-16.

Cronica lui Grigore Ureche deschide pentru literatura noastră veche, alcătuită din texte religioase, din legende apocrife, din romane populare şi din cronografe, o eră nouă; dar acest început al unui nou gen literar, singurul în care s-a afirmat originalitatea neamului nostru în veacurile trecute, constituie încă astăzi o problemă complicată.

Cronica lui Ureche în forma ei primitivă, aşa cum a încercat Kogălniceanu să ne-o dea în colecţia sa de *Letopiseţe*, nu există. Nu numai că s-a pierdut originalul cronicii, dar nu avem nici măcar o copie directă după ea. Toate manuscrisele care au ajuns până la noi înfăţişează textul lui Ureche întreţesut cu interpolările adăugate ulterior de Eustratie Logofătul, de Simion Dascălul şi de Misail Călugărul. După părerea răposatului Giurescu, aceste adause ale lui Simion Dascălul sunt aşa de numeroase şi aşa fel îmbinate în urzeala lui Ureche, încât ar fi peste putinţă să se delimiteze precis ceea ce constituie fondul primitiv al cronicarului boier de ceea ce este transpus de Simion Dascălul şi de ceilalţi. [...]

Împletind ştirile aflate în izvoarele interne cu informaţiile pe care le găsea în Bielski şi în cosmografia nedescoperită încă, Ureche şi-a scris cronica până la a doua domnie a lui Aron-vodă (1595). Ultimul capitol din cronica rămasă neterminată expune împrejurările pribegiei lui Nestor Ureche, înainte de sosirea la Iaşi a lui Aron-vodă, cu atâtea amănunte dramatice şi în acelaşi timp precise, încât nu încape îndoială că scriitorul lor le cunoaşte din amintirile bătrânului boier.

Cronica lui Grigore Ureche, scrisă se pare între 1642, data când el ajunge vornic mare, cum semnează predoslovia, şi 1647, data morţii, a intrat însă de timpuriu în mâna lui Simion Dascălul. În ce împrejurări nu ştim. Câmpul este aci deschis ipotezelor.

Am spus mai sus că Ureche a murit fără să vadă sfârşitul domniei lui Vasile Lupu. Se poate ca puţin timp înaintea morţii, să fi împrumutat cronica neterminată încă lui Eustratie Logofătul, care era al treilea logofăt în divanul lui Vasile Lupu şi cu care cronicarul era în strânse legături de prietenie - „frate şi prieten”, cum îl numeşte, împreună cu alţi boieri din divan, într-un document[19] din 1641. Eustratie Logofătul a adăogat şi el câteva ştiri şi apoi cronica a fost încredinţată lui Simion Dascălul, ca s-o transcrie; Simion Dascălul a copiat-o, a amplificato şi apoi, nu se ştie cum,

originalul lui Ureche a dispărut[20]. A dispărut de timpuriu, fără să lase nici o urmă, fiindcă nici Miron Costin, care scrie la câteva decenii după Ureche, nu are la îndemână decât tot compilaţia interpolatorului. În 1670, când stolnicul Constantin Cantacuzino însoţeşte la Iaşi pe soţia şi fiica lui Brâncoveanu la căsătoria acesteia cu Gheorghe Duca, domnul Moldovei, el dobândeşte o copie de pe cronica lui Ureche de la marele comis Ion Racoviţă, dar acest izvod este tot compilaţia lui Simion Dascălul.

Simion Dascălul a utilizat, în interpolările sale, izvoare diferite de acelea pe care le-a folosit Grigore Ureche. El a avut la îndemână o versiune a letopiseţelor moldoveneşti deosebită de aceea pe care a întrebuinţat-o Ureche. Izvoadele lui Simion Dascălul cuprindeau, întrele altele, şi cronica lui Eftimie şi mergeau până la domnia lui Vasile Lupu, după cum mărturiseşte el însuşi. Din aceste letopiseţe interne, Dascălul a luat unele ştiri, pe care le-a adăugat în textul lui Ureche stângaci, neîndemânatic, dând naştere la contraziceri.

Dintre izvoarele polone, Simion Dascălul nu a cunoscut pe Ioachim Bielski. Deşi îl citează într-un loc în expunerea lui Ureche, totuşi, din faptele pe care pretinde că le ia din istoriograful polon, se vede bine că nu l-a cunoscut, căci aceste fapte nu se găsesc la el. Simion Dascălul a avut la îndemână pentru compilaţia sa numai opera lui Alexandru Guagnini, *Sarmatiae Europae Descriptio*, în traducerea polonă a lui Pazskowski. Din această operă a luat toate acele amănunte pline de colorit privitoare la domnia lui Despot: falsificarea genealogiei, împrietenirea lui Despot cu Laski, încercarea lui Lăpuşneanu de a-l otrăvi, fuga lui Despot în Polonia, prefacerea că e mort, simulacrul de înmormântare, răsturnarea lui Lăpuşneanu tocmai când credea că a scăpat de Despot, domnia acestuia, răscoala lui Tomşa.

Simion Dascălul a mai introdus în cronica lui Grigore Ureche un capitol despre originea românilor din tâlharii de la Râm, asupra căruia vom reveni îndată.

Crescută astfel cu interpolările lui Simion Dascălul, cronica lui Ureche s-a răspândit în o mulţime de copii manuscrise.

În cronică, aşa cum ne-o oferă ediţia regretatului Giurescu - cea mai bună, întrucât este singura care respectă tradiţia unui text şi ne dă în acelaşi timp variantele din celelalte manuscrise, necesare pentru a urmări istoricul textului - se observă destul de clar două firi, două mentalităţi, două personalităţi cu totul deosebite.

O primă personalitate se caracterizează printr-o caldă dragoste de ţară, printr-un deosebit simţ de demnitate, printr-un spirit de măsură şi claritate şi printr-un fin discernământ critic. A doua personalitate se

caracterizează printr-o râvnă de a se face cunoscută cu orice preţ, printr-o tendinţă constantă de „a tinde poveştile mai larg”, cu riscul de a cădea în prolixitate şi incoerenţă chiar, printr-o totală lipsă de măsură şi de simţ critic.

Coexistenţa acestor două personalităţi atât de diferite în cuprinsul aceleiaşi cronici se relevă de la primele pagini.

Grigore Ureche este, în ceea ce priveşte persoana lui, de o discreţie plină de demnitate; nicăieri în cuprinsul cronicii nu vorbeşte despre sine, nici chiar atunci când ar fi îndreptăţit, când te-ai aştepta, când ai dori-o chiar. Pretutindeni el se identifică cu faptele povestite şi nicăieri nu iese la iveală, nici chiar atunci când făptaşii sunt persoane care i-au stat aproape de suflet, cum se întâmplă cu tatăl său Nestor, de care nu vorbeşte decât o singură dată. Încolo nicăieri nu vorbeşte despre sine şi ai săi.

Simion Dascălul apare continuu în cuprinsul povestirii, mai ales când este vorba să-şi asigure paternitatea adauselor sale:

„Acestea cercând cu nevoinţă vornicul Ureche scrie de zice... După aceia şi eu... Simion Dascăl, apucatu-m-am şi eu pre urma a tuturora a scrie aceste poveşti...”

„Ce această poveste a lui Laslău craiu, ce spune că au gonit pre aceşti tătari, nu o au scos Ureche vornicul din letopiseţul cel latinesc, ci eu, Simion Dascălul, o am izvodit din letopiseţul cel unguresc...”

„Ce această poveste nu se află însemnată de Ureche vornicul, iar eu n-am vrut să las nici aceasta să nu pomenesc.”

Ureche este un spirit critic. El are despre istorie o concepţie pragmatică; ea trebuie să dea norme de învăţătură „feciorilor şi nepoţilor, despre cele rele să se ferească... iară de pe cele bune să urmeze şi să înveţe şi să se îndereptezе”. Dar cine are despre istorie o asemenea concepţie îşi dă bine seama că primele condiţii pe care trebuie să le îndeplinească sunt: deplina obiectivitate în restabilirea adevărului. Grigore Ureche îşi dă seama de aceasta şi de aceea el confruntă continuu izvoarele pământene cu cele străine, pentru ca, din noianul ştirilor contradictorii, să poată culege grăuntele de adevăr pe care-l cuprind. Ureche o spune destul de limpede: „nu numai letopiseţul nostru, ce şi cărţi străine am cercat, ca să putem afla adevărul, ca să nu mă aflu scriitoriu de cuvinte deşarte, ce de dereptate”.

Simion Dascălul este, dimpotrivă, o fire imaginativă. El e stăpânit mereu de preocuparea de a „tinde poveştile” cât mai pe larg, împletind, fără discernământ critic, fapte istorice consemnate în cronici cu materialul legendar care circula în masele populare din vremea sa[21] şi care intrase în bună parte în izvoadele pământene.

Între istorie şi folclor el nu face nici o demarcaţie. Ba ceva mai

mult: modifică datele pe care le găseşte în izvoarele sale, interverteşte, cu o totală lipsă de simţ critic, ordinea evenimentelor, schimbă unele pasaje şi adaugă de la sine lucruri care nu se găsesc în izvodul său. Aşa face, de pildă, la domnia lui Despot, unde adaugă la textul lui Paszkowski că Despot „s-a mutat la alt ostrov de la Roma”. Mai departe, Guagnini aminteşte de un nepot al lui Despot, cel al cărui nume l-a uzurpat o slugă, viitorul domn al Moldovei. Simion Dascălul se opreşte asupra detaliului morţii nepotului în război şi face din această împrejurare punctul de plecare pentru falsificarea genealogiei lui Despot-vodă.

Ureche este apoi stăpânit de un suflu de patriotism, care, cu toată discreţia, vibrează totuşi în paginile cronicii sale. El scrie împins de curiozitatea de a „afla cap şi începătură moşilor, de unde au izvorât în această ţară şi s-au înmulţit”. El, care văzuse înflorirea istorică a Poloniei, ţinea „să nu se înece anii cei trecuţi şi să ne asemănăm fiarelor şi dobitoacelor mute”. Vorbeşte, în aceste simple cuvinte ale bătrânului cronicar, ceva din sufletul neamului întreg, care în acele vremuri turburi, ajunsese să-şi lămurească fiinţa sa etnică deosebită. Deşi „cerca cu nevoinţă” şi „cărţi străine”, ca să poată afla adevărul, totuşi el înlătură din cronica sa ştirile din izvorul polon care i se păreau exagerate şi care, în acelaşi timp, jigneau mândria lui de moldovean. De pildă, scena în care Ioachim Bielski ne povesteşte cum Ştefan cel Mare, încolţit de turci şi nevoit să ceară ajutorul regelui polon, primeşte să-i recunoască suzeranitatea, să depună în cortul regal steagul Moldovei la picioarele regelui polon şi să îngenunche înaintea lui, prestându-i omagiul de credinţă, în timp ce cortul se desfăcea pentru ca oştirea adunată în Câmpia Colomeei să vadă umilirea marelui erou moldovean, este înlăturată de Ureche şi redusă la atâta: Ştefan-vodă a venit la Colomeea şi „toate ce au avut mai de treabă au vorbit şi apoi l-au ospătat pe Ştefan Vodă”.

Mai înainte, la 1471, cronicarul polon spunea că Ştefan a trimis 28 de steaguri regelui polon. Ureche explică răspicat: „au trimis şi lui craiu din dobânda sa, nu pentru că doar au fost datoriu să-i trimiţă, cum zic unii, că au fost supus leşilor, ci pentru ca să-l aibă prieten la nevoie şi la treabă ca aceea, de-i va veni asupră”.

Suflul sentimentului patriotic se vede la Ureche şi în lumina de caldă duioşie pe care o proiectează peste figura domnilor apărători de ţară şi dătători de legi şi datini. Sunt adevărate portrete mici, lucrate cu artă în medalion, ca bunăoară:

„Bogdan Vodă cel Grozav, feciorul lui Ştefan Vodă cel Bun (Mare), s-au pristăvit în ceasul dintâiu al nopţil, în târg în Huşi, nu cu puţină laudă pentru lucruri vitejeşti ce făcea, că nu în beţii, nici în ospeţe petrecea, ci ca

un strejar în toate părţile priveghia, ca să nu se ştirbească ţara, ce-i rămăsese de la tată-său”.

Sau portretul lui Petru-vodă Rareş; „Ca un păstor bun ce străjuieşte turma sa, aşa în toate părţile *străjuia* şi priveghia şi nevoia să lăţească ce au apucat, că nimica după ce s-au aşezat la domnie n-au zăbovit, ci de războae s-au apucat, şi la toate-i mergea cu noroc”.

Sau, în sfârşit, portretul doamnei Ruxanda: „Femeie destoinică, înţeleaptă, ca dumnezeire, milostivă şi la toate bunătăţile plecată”; şi mai ales al lui Ştefan cel Mare, de care ne vom ocupa pe larg mai jos.

În contrast cu aceşti mari înaintaşi, el ştie să încondeieze şi pe domnii răi, stricători de lege şi de datini, dărâmători de ţară. Iată, de pildă, pe Iliaş-vodă, fiul lui Petru Rareş, pe care „firea şi faţa îl lăuda să fie blând, milostiv şi aşezătoriu, gândindu-se că va semăna tatâne-său, ci nădejdea pre toţi i-au amăgit, că dinafară se vedea pom înflorit, iar dinlăuntru lac împuţit, că având lângă sine sfetnici tineri turci, cu cari ziua petrecea şi se desmierda, iar noaptea cu turcoaice curvind, din obiceele creştinesti s-au depărtat; în vedere se arăta creştin, iar noaptea în slobozie mahmetească se dedese”.

Sau chiar portretul lui Bogdan Lăpuşneanu, fiul doamnei Ruxanda, pe care ni-l înfăţişează cu contrastele lui: „Cumu-şi era blind şi cucernic, aşa tuturora arăta direptate, de se vedea că nimica nu s-au depărtat de obiceiul tatâne-său. Nici de carte era prost. La călărie sprinten, cu suliţa la halca nu pre lesne avea protivnic, a săgeta din arc tare nu putea fi mai bine. *Numai ce* era mai de treabă domniei *lipsia*, că nu cerca bătrânii la sfat, ci de la cei tineri din casă lua sfat şi învăţătură. Iubia să auză glume şi măscării şi jocuri copilăreşti. Mai apoi lipi de sine leşi, de-i era şi de sfat şi de a batere halca cu suliţa, răsipind avuţia cea domnească.”

Zbucneşte în aceste ultime portrete durerea unui mare patriot din divanul Moldovei, care vedea cum se risipeşte ţara lăsată de Ştefan cel Mare şi Sfânt: „scăderea care se vede că au *venit* în zilele noastre”.

În adausele lui Simion Dascălul, demnitatea sentimentului naţional este amorţită. Râvna de a „tinde poveştile mai pe larg” este la el aşa de puternică, încât îl orbeşte şi îl face să admită şi să încorporeze până şi o legendă ungurească, falsă, tendenţioasă, despre descendenţa noastră din tâlharii scoşi din temniţele Romei.

Aceste două temperamente atât de diferite pe care le întrezărim în corpul compilaţiei se răsfrâng - cum de altfel este şi firesc - şi în structura stilistică a cronicii.

Stilul lui Simion Dascălul este de multe ori întortocheat, plin de repetiţii, neclar. Iată, de exemplu, o probă din *Predoslovie* chiar:

„*După aceia* şi eu care sunt între cei păcătoşi Simion Dascăl, apucatu-m-am şi eu *pre urma a tuturora* a scrie aceste poveşti, ce într-înse spune cursul anilor şi viaţa domnilor, *văzând şi cunoscând* că scriitorii cei mai de demult, care au fost însemnând aceste lucruri ce au trecut, s-au săvârşit, şi pre urma lor alţii nu vor să se apuce, *văzând* noi aceasta, că se părăseşte această însemnare, socotit-am ca să nu lăsăm acest lucru nesăvârşit <să> nu se însemneze înainte, carele mai nainte de alţii au fost început pre rând însemnat până la domnia lui Vasilie Vodă, ca să nu ne zică cronicarii altor limbi c-am murit şi noi cu scriitorii cei din ceput, sau că doară suntem neînvăţat...”

În acest exemplu - aş putea cita întreaga predoslovie - se vede bine fraza lungă, greoaie, întunecată, încărcată de incidentale, plină de repetiţii, ca o urzeală în care firele neorânduite bine încep să se încâlcească.

Stilul lui Grigore Ureche se caracterizează, dimpotrivă, printr-o concizie şi precizie într-adevăr clasice; este un stil lapidar; pare că e săpat în piatră, ca o pisanie de biserică. Citez ca exemplu - fiindcă predoslovia este prea cunoscută din liceu - portretul lui Ştefan cel Mare:

„Fost-au acest Ştefan Vodă om nu mare de stat, mânios şi de grab a vărsa sânge nevinovat; de multe ori la ospeţe omora fără giudeţ. Amintrelea era om întreg la fire, neleneş, şi lucru său îl ştia a-l acoperi, şi unde nu gândeai, acolo îl aflai. La lucruri de războaie meşter, unde era nevoie însuşi se vâra, ca văzându-l ai săi să nu îndărăpteze, şi pentru aceia rar răsboiu de nu biruia, şi unde-l biruia alţii, nu pierdea nădejdea, că ştiindu-se căzut jos, se rădica deasupra biruitorilor...

Iară pre Ştefan Vodă l-au îngropat ţara cu multă jale şi plângere în mânăstire în Putna, care era de dânsul zidită. Atâta jale era, de plîngea toţi ca după un părinte al său, că cunoştea toţi că s-au scăpat de mult bine şi de multă apărătură. Ce după moartea lui până astăzi îi zic Sfântul Ştefan Vodă, nu pentru suflet, ce este în mâna lui Dumnezeu, că el încă au fost om cu păcate, ci pentru lucrurile lui cele vitejeşti, carele nime din domni, nici mai nainte, nici după aceia, l-au ajuns.”

Este cel mal clasic portret din literatura noastră veche. Nu lipseşte nimic din ceea ce trebuie pentru a ne evoca dinaintea ochilor portretul, mai ales sufletesc, al marelui voievod; şi totuşi nici un cuvânt de prisos.

Nimic nu se poate adăuga şi nimic nu se poate suprima fără a-i distruge farmecul literar. De remarcat în acelaşi timp cu câtă obiectivitate Grigore Ureche, care avea un adevărat cult pentru Ştefan cel Mare, recunoaşte, alături de marile calităţi ale domnului, şi defectele; alături de părţile de lumină, şi cele de umbră („mânios, degrab a vărsa sânge nevinovat... la ospeţe omora fără giudeţ”). Dar aci stă marele lui meşteşug

de artist în ale scrisului că, după o scurtă trăsătură fizică, înşiră repede defectele, pentru a aşeza apoi calităţile într-o gradaţie ascendentă care culminează în apoteoză („...Sfântul Ştefan Vodă, nu pentru suflet, ce este în mâna lui Dumnezeu... ci pentru lucrurile lui cele vitejeşti, carele nime din domni, nici mai nainte, nici după aceia, l-au ajuns”).

Deşi stilul lui Ureche este de o precizie lapidară, totuşi limba cronicii nu este lipsită de un pitoresc al ei particular. Aci însă nu se mai pot face distincţii nete între Ureche şi Simion Dascălul, fiindcă în unele părţi amândoi au transcris aproape verbal izvoare interne, care nu ne mai stau astăzi la îndemână, iar, de altă parte, limba lor e creaţia colectivităţii moldoveneşti de la jumătatea veacului al XVII-lea, abia modelată de cărturari. Lăsăm la o parte aspectul ei fonetic şi morfologic - nu pentru că, fiind de esenţă filologic, îl socotim neinteresant din punctul de vedere al formării limbii literare (dimpotrivă, ne-ar interesa să ştim şi în ce măsură limba textelor coresiene a mlădiat scrisul marilor cronicari moldoveni) - dar pentru că nu numai originalul lui Ureche s-a pierdut, ci şi din prelucrarea lui Simion Dascălul nu avem decât cópii târzii, care nu ne dau în această privinţă, cu precizia de care avem nevoie, textul autentic.

Lăsând deci la o parte această latură a ei, limba primei cronici moldoveneşti - creată de un popor de boieri şi de ţărani a căror viaţă se împletea intim cu a naturii - nu se ridicase încă până la concepte abstracte. Dar este o limbă plină de vigoare, care păstrează frăgezimea naivă a imaginilor sugestive formate în plin contact cu viaţa satului, ca de pildă: „Ţara Ardealului înconjurată cu munţi şi cu păduri cum ar fi *îngradită”;* „În vremea lui Petru Vodă Schiopul au fost seceta mare şi unde prindea mai *înainte peşte, acolo ara plugul”;* „au *descălecat oraşe* în ţară”; „le-au *împărţit hotare* în ţara sa”; sau din priveliştea frământărilor naturii: „cum se ridică o *negură întunecată şi se răsipeşte* aşa şi Petru Rareş se curăţeşte de scârba ce-i zăcea la inimă”; „păgânii, care în toate părţile *fulgerau şi trăsneau* cu armele lor”; „oştile s-au vârtejit”; ori luate din viaţa păstorească: *„ca nişte lupi gata spre vânat ca sa înece oaia neslobivă”;* sau Petru Rareş „ca un păstoriu bun *grijia de oile sale”;* sau, în sfârşit, imagini din viaţa stupilor de albine: „Turcii ca un roiu de albine înconjoară mânăstirea”, „Petru Şchiopu blând ca o matcă fără ac”; „de s-ar învăţa cei mari... cumu-i albina, că toate-şi apără căşcioara *şi hrana lor cu acele şi cu veninul* său, iară domnul lor, ce să cheamă matca, pre nimenea nu vatămă, ci toate de învăţătura ei ascultă”; sau amintind interioare duioase de familie: „ales un om ca acela - hatmanul Arbore - *ce au crescut Şftefan Vodă pre palmele lui”*.

Asemenea imagini şi multe altele, evocând aspecte de viaţă

plugărească, de păstorit, de albinărit, de interioare de viaţă patriarhală, de luptă între puterile naturii, stilizate în structura limbii, o înflorează cu un colorit dulce, ca altiţele discrete de pe ţesăturile ţărăneşti.

Dintre adausurile făcute în cronica lui Ureche, unul a provocat o adevărată furtună de indignare în Moldova secolului al XVIII-lea. Este capitolul privitor la „ijderenia moldovenilor, de unde sunt ei de au venit pre aceste locuri”. Capitolul ar fi fost tradus, după cum pretinde autorul însuşi, dintr-un letopiseţ unguresc, până acum nedescoperit. Se începe cu: „scrie letopiseţul cel unguresc” şi sfârşeşte cu: „Ce această poveste a lui Laslău craiu, ce spune că au gonit pre aceşti tătari, nu o au scos Ureche vornicul din letopiseţul cel latinesc, ci eu, Simion Dascălul, o am izvodit din letopiseţul cel unguresc, care poveste o am socotit pre semne ce arată că poate fi adevărată”. [...]

Interpolarea are cîteva trăsături caracteristice care o apropie de legenda păstrată într-o versiune a vechilor anale moldoveneşti, copiată în Rusia şi cuprinsă în colecţia de cronici ruseşti cunoscută sub numele de *Voskresenskaja létopisi* (vezi p. 56: invazia tătarilor, ajutorul cerut de regele ungur Vladislav de la Râm; trimiterea unui ajutor alcătuit din râmlenii ortodocşi; înfrângerea tătarilor şi colonizarea râmlenilor ortodocşi în părţile Crişanei şi ale Maramureşului). În acea legendă însă lipseşte nota infamantă a tâlharilor din temniţele Romei. Prin această notă infamantă şi prin alte amănunte, interpolarea lui Simion Dascălul se apropie de legenda pe care a cules-o, chiar pe vremea lui Vasile Lupu, din mediul ciangăilor din Moldova, franciscanul Marcus Bandinus, trimis de scaunul apostolic să cerceteze parohiile catolice din Moldova.[22]

Personalitatea acestui ciudat adnotator nu ne este cunoscută. În afară de o notiţă scurtă, asupra căreia vom reveni îndată, păstrată de un copist aproape contimporan, nici unul din scriitorii noştri vechi nu ne dă lămuriri despre el, şi nici în documentele vremii, câte au ajuns până la noi, nu e pomenit.

Din adnotările sale se poate deduce că venea de peste munţi, din regiunile în care era cunoscută limba ungară. În legenda asupra căreia ne-am oprit adineaori, el mărturiseşte că „eu, Simion Dascălul, o am izvodit din *letopiseţul cel unguresc”*. Deşi un letopiseţ unguresc cu astfel de elemente nu s-a descoperit până acum, totuşi faptul că legenda e scoasă dintr-o cronică ungurească pare ai confirma nu numai caracterul ei tendenţios (românii se trag din tâlhari), ci şi etimologiile cu caracter unguresc. Povestind, de exemplu, „ijderenia moldovenilor», după ce arată că Laslău a alungat cu ajutor primit de la Râm (Roma) pe tătari, până i-a trecut apa Siretului, continuă textual:

„Acolo Laslău craiu, stând în ţărmurile apei, au strigat ungureşte: *seretem, seretem,* ce se zice româneşte: place-mi, place-mi. Mai apoi dacă s-au descălecat ţara, după cuvântul craiului, ce au zis *seretem,* au pus numele apei Siretul”.

În acelaşi timp, interpolatorul se vădeşte a fi şi un bun cunoscător al obiceiurilor ungureşti. Povestind, mai departe, cum Laslău craiul, întorcându-se biruitor din războiul cu tătarii, în ziua de lăsatul secului, a cerut voie de la vlădicii săi să-l lase trei zile să se veselească cu doamnă-sa şi cu boierii, adaugă: „şi aşa l-au blagoslovit de au lăsat sec marţi cu toată curtea sa, *care obiceiu se ţine la legea lor şi până astăzi, de lasă sec marţi în săptămâna postului celui mare dintâiu*”.

Dacă, în sfârşit, mai ţinem seamă şi de faptul că interpolatorul era familiarizat şi cu obiceiurile ungureşti din Maramureş foarte vechi, atestate în decretele Sf. Ştefan (... „care semn trăieşte şi până astăzi la Maramureş, de se cehluiesc pregiur cap...”), atunci poate că nu suntem departe de adevăr când presupunem că acest român ardelean era din părţile Maramureşului. Maramureşul, care ne-a dat, în secolul al XVI-lea, începuturile literaturii, ne-a trimis şi mai târziu cărturari. Chiar în vremea lui Vasile Lupu şi a lui Grigore Ureche, trăia la curtea boierului Pătraşcu Ciogolea din Calafendeşti (sudul Bucovinei), ca dascăl de copii, un asemenea cărturar maramureşean, care ne-a lasat un frumos centom hrisostomic, cu prilejul înmormântării jupânesei Sofronia, soţia nefericitului boier.

Printre cărturarii care treceau în Moldova se va fi aflat probabil şi acest dascăl Simion. Dintr-o notiţă pe care ne-a păstrat-o un copist aproape contemporan, se pare însă că el nu se bucura de prea multă stimă între boierii moldoveni, căci iată ce ne spune notiţa:

„Acest Simeon Dascăl, ce el se numeşte aici, mai mult se vede că au amestecat şi au turburat istoria decât au lucrat cevaşi pentru Ureche vornicul, carele au scris acestea, a vestit că e domn învăţat şi înţelept, iar acesta şi neştiut şi slab în minte, precum şi Todoraşcu Cantacuzin vel vist, în Moldova şi alţii, bine cunoscând pe acela, mi-au mărturisit că de multă neştiinţă şi de minte puţină era acel om, precum iar el esă şi aici că <ce> au fost se arată şi pe lângă altele face şi aceasta, că ale altora le face ale lui, adecă ce au scris Ureche el zice că au scris”.

Interpolarea lui Simion Dascălul privitoare la obârşia românilor din tâlharii Romei a stârnit o profundă indignare între cărturarii moldoveni din a doua jumătate a secolului al XVII-lea.

Nicolae CARTOJAN, *Grigore Ureche,* în *Istoria literaturii române vechi,* Vol. II, Bucureşti, Fundaţia Regală pentru Literatură şi Artă,

1942, p. 144-153.

Ca operă literară, cronica scrisă aproximativ o jumătate de secol mai târziu după trecerea ultimelor evenimente consemnate, începe printr-o expunere săracă, dar se însufleţeşte pe măsură ce înaintează în timp, ajungând în ultima parte dramatică. Deşi Ureche nu e un retor, şi nu pare a avea invenţie epică, nici imaginaţie plastică, el ştie să scoată maximum de efect din raportarea nudă a ştirilor, aproape fără comentar.

Letopiseţul debutează cu legenda întemeierii Moldovei, extrasă din vechile anale pământene, scrise la curtea lui Ştefan cel Mare. Povestirea, simplă, izbuteşte să realizeze în câteva linii un panou sugestiv. [...]

Întâiul domnitor, Dragoş, a stat în scaun numai doi ani şi a murit, semn de „neaşezare”, deduce cronicarul, pentru urmaşi. Demonstraţia e făcută prin simpla înşirare a acestora, ca într-un pomelnic, sau cum sunt enumerate în Biblie seminţiile. [...]

Mai mult de 46 de ani (după socoteala cronicarului) din istoria Moldovei, izvoarele fiind cu totul insuficiente, sunt expediaţi în acest mod. Chiar domnia lui Alexandru cel Bătrân este expusă, din aceleaşi motive, sumar, dându-ni-se doar câteva amănunte asupra aducerii moaştelor lui Ioan cel Nou la Suceava şi asupra sinodului de la Florenţa (1432), la care Moldova ar fi fost reprezentată prin Grigore Ţamblac. Lupta moldovenilor cu cavalerii teutoni la Marienburg (1422) este zugrăvită cu mai multă mişcare. [...]

Domnia lui Ştefan se bucură de cel mai mare spaţiu în cronică şi sunt vizibile sforţările lui Grigore Ureche de-a o înfăţişa cu alte mijloace decât cele obişnuite.

Monarhia absolută, cu concentrarea autorităţii în mâinile domnitorului, nu mai convenea în secolul cronicarului, dar lupta pentru neatârnarea ţării era încă necesară şi se cuvenea subliniată în vremea lui Ştefan cel Mare. Ştim că Ureche acorda istoriei un sens educativ. Tocmai figuri de eroi ca aceea a lui Ştefan puteau fi date ca exemple demne de urmat, şi această grijă pare să fi stăpânit pe cronicar. Decât insistând asupra eroismului lui Ştefan, el atribuie domnitorului intenţii pe care nu le-a avut. Intervenind şi atitudinea sa boierească, ostilă autorităţii centrale, Ureche consideră că Ştefan „nu cerca să aşaze ţara”, ci era „om războinic” de dragul de a face războaie, chiar lacom de a cuprinde „ce nu era al lui”. Ştefan avea inima aprinsă „de lucrurile vitejeşti” şi când nu purta lupte i se părea că „are multă scădere”. Aşadar, în concepţia cronicarului, Ştefan umbla după glorie „ca un leu ce nu-l poate îmblânzi nimenea”, fiind prototipul viteazului, ca Ahile, şi nu ceea ce a fost în realitate: un apărător al

independenţei Moldovei. Această viziune „eroică”, influenţată de Renaştere, reprezintă un mod individualist de a privi istoria, prin personalităţi sau „oameni mari”, lăsând în umbră masele.

Se amestecă totdeodată explicaţii de ordin teologic, superstiţios, caracteristice istoriei de tip feudal. Astfel, în războiul de la Râmnic cu Ţăpăluşi, a umblat deasupra, călare şi întrarmat, sfântul mucenic Procopie, „fiindu într-ajutoriu lui Ştefan vodă şi dându vâlhvă oştii lui”. De asemenea, în lupta cu polonii din Codrii Cozminului, s-a arătat „călare şi întrarmatu ca un viteazu” sfântul mucenic Dimitrie.

Victoria de la Podul Înalt a fost o fericită coincidenţă între voia lui Dumnezeu şi aceea a oamenilor. Turcii au fost cuprinşi de o negură „de nu să vedea unul cu altul”. Ştefan i-a atras cu „buciune şi trâmbiţi” în lunca Bârladului, unde „pre toţi i-au tăiatu”, de au adunat apoi grămezi de leşuri, „mâgle de cei morţi”.

Lupta din Codrii Cozminului s-a dat tot cu concurs divin şi cu ingeniozitatea domnitorului, care a avut grijă în prealabil să cresteze arborii la rădăcină, lăsându-i în picioare pentru a-i prăbuşi la timp asupra duşmanului. [...]

Privite în total, paginile despre Ştefan cel Mare, deşi conţin unele scene epice, sunt nesatisfăcătoare faţă de ce ştim astăzi, lui Ureche îi revine totuşi meritul de a fi fost primul biograf al marelui domnitor. Către sfârşit, curiozitatea noastră e recompensată printr-un portret moral clasic, un scurt panegiric şi câteva imagini meteorologice, figurate apocaliptic, ca pentru a potenţa pierderea ireparabilă suferită de creştinătate prin moartea apărătorului ei. [...]

De la Ştefan cel Mare înainte, izvoarele înmulţindu-se, povestirea este mai animată şi cronicarul mai îndrăzneţ în caracterizări, mai amănunţit în descrieri şi mai larg în naraţie, oferind reflecţii, portrete, tablouri, schiţe de nuvele. Despre fiul lui Ştefan, Bogdan, ne spune că era „grozav la faţă şi orbu de un ochi”, ambiţios incoercibil. Refuzându-i-se mâna principesei Elisafta, sora lui Alexandru Iagellon, a lovit singur cu suliţa în poarta Liovului şi a luat clopotul mitropoliei din Rohatin. Bogdan în ospeţe nu petrecea, „ci ca un strejar în toate părţile priveghiia, ca să nu ştirbească ţara ce-i rămăsese de la tată-său”. Ştefan cel Tânăr (Ştefăniţă) moştenise impulsivitatea tatălui său, „era om mânios şi pre lesne vărsa sânge”. A tăiat pe Arbure hatmanul „pe carile zic să-l fie aflat în viclenie, iară lucrul adevărat nu să ştie”. Din contra, Petru Rareş, „ca un păstoriu bun ce străjuieşte turma sa, aşa în toate părţile străjuia şi priveghiia şi nevoia ca să lăţască ce au apucat”.

Pentru domnia lui Petru Rareş, cronica lui Ureche e mai bogată

decât cea oficială, a lui Macarie, şi cum ştirile nu se află nici în Bielski, se presupune că provin din letopiseţul moldovenesc al lui Eustratie Dragoş, care el însuşi va fi avut la îndemână o relaţiune internă contemporană mai întinsă, nedescoperită până acum. Aici se povesteau în special peripeţiile pribegiei lui Petru în Ardeal, cum a trecut munţii travestit cu comănac pe cap, cum a fost ospătat de nişte pescari, cum a dormit la casa unui nobil, cum jupâneasa acestuia i-a pregătit un leagăn cu cai şi o gardă de 12 voinici înarmaţi, cum alt boiarin ungur i-a dat un leagăn cu şase cai, cum domniţa Elena, soţia lui Petru, a scris apoi din Ciceu carte sultanului, slobozită pe zăbrea şi dusă la Ţarigrad, cum, în fine, sultanul a trimis şase soli la Ianoş crai ca să dea drumul lui Petru.

Delavrancea, în *Apus de soare*, *Viforul* şi *Luceafărul*, a zugrăvit pe Ştefan cel Mare, Ştefăniţă-vodă şi Petru Rareş luând ca punct de plecare cronica lui Grigore Ureche. [...]

Evenimentele şi figurile de domnitori care se succed au atras pe scriitorii de mai târziu şi meritul lui Ureche este de a fi oferit în cronică schiţele mai tuturor operelor literare ce se puteau imagina. Nuvela *Alexandru Lăpuşneanul* de Constantin Negruzzi este în linii mari schiţată de letopiseţ. Întâmpinat de solii lui Tomşa, Lăpuşneanul rosteşte cuvintele memorabile: „De nu mă vor, eu îi voi pre ei şi de nu mă iubescu, eu îi iubescu pre dânşii şi tot voi mearge, ori cu voie, ori fără voie”.

Scena măcelului celor 47 de boieri este ea însăşi o pagină de nuvelă:

„Alixandru-vodă daca s-au curăţit de toată grija denafară şi au adus pre doamna sa Ruxanda şi pre fii săi din Ţara Muntenească, au vrut să să curăţească şi de vrăjmaşii săi cei din casă, pre carii prepusease el că pentru vicleşugul lor au fost scos din domnie ş-au învăţatu cu taină într-o zi lefecii săi, pe carii au avut streini, de i-au supus în curtea cea domnească, în Iaşi. Şi i-au chiematu pre obiceaiul boierilor la curte, carii fără nici o grijă şi de primejdie ca aceaia negândindu-să, daca au intrat în curte, slujitorii, după învăţătură ce au avut, închis-au poarta şi ca nişte lupi într-o turmă făr’ de nici un păstor au intrat într-înşii, de-i snopiia şi-i junghiia, nu numai boierii, ce şi slujitorii. Nici alegea pre cei vinovaţi, ci unul cu altul îi punea suptu sabie, cădea mulţime, dipre zăbreale săriia afară, de-şi frângiia picioarele. Şi au pierit atuncea 47 de boieri, fără altă curte, ce nu s-au băgat în samă.”

De reţinut amănuntul că un pretendent, Ştefan Mâzgă, venise să ia domnia însoţit de haiduci, „păstori şi altă adunătură”.

Excelentă pagină de nuvelă este şi epilogul cu moartea lui Lăpuşneanu:

„Zic unii că şi moartea lui Alixandru-vodă au fost cu înşălăciune, că

el mai nainte de moartea lui, văzându-să în boală grea ce zăcuse şi neavându nădejde de a mai firea viu, au lăsat cuvântu episcopilor şi boierilor, de-l vor vedea că este pre moarte, iară ei să-l călugărească. Deacii văzându-l ei leşinându şi mai mult mort decât viu, după cuvântul lui, l-au călugărit şă i-au pus nume de călugărie Pahomie. Mai apoi, daca s-au trezit şi s-au văzut călugăr, zic să fie zis că de să va scula, va popi şi el pre unii. Mai apoi episcopii şi boierii înţelegându acestu cuvântu şi mai cu denadinsul Ruxanda, doamnă-sa, temându-să de un cuvântu ca acesta, carile era de a-l şi creaderea, ştiind câtă groază şi moarte făcusă mai nainte în boierii săi, temându-să doamnă-sa să nu paţă mai rău decâtu alţii, l-au otrăvit şi au murit”.

Figura lui Despot-vodă, intrată în drama istorică a lui V. Alecsandri, apare individualizată întâi în cronica lui Ureche. Domnia aventuroasă a lui „Heraclu Vasilicu” a fost prevestită de un semn:

„Pre aceaia vreme (în 1558) fost-au iarnă grea, mare şi friguroasă, de au înghieţat dobitoace şi heri prin păduri”.

Despot „s-au încleştat cu o samă de evangheliţi (că el încă n-au fost pravoslavnic) şi s-au făcut ficioru de domnu”. Ajuns domnitor, linguşea pe boieri, momindu-i „cu cuvinte dulci... să le facă bine mai mult decât vor pofti ei”. A umplut cu bani gurile vrăjmaşilor, până s-a consolidat, iar după aceea, „puse pre ţară greotăţi mari, bisearicile dezbrăca, arginturile le lua, de făcea bani şi altile câte nu au zis ţara că va vedea”.

Simion Dascălul adaugă cum că oastea lui Laski, venită în sprijinul domnitorului, a fost gonită după uciderea lui de ţărani cu „îmblăcie şi cu coase”.

De altfel, Ureche însuşi notează că Mircea Ciobanul voia să cuprindă Moldova tocmai profitând de „împărechierea ce era între călăraşi şi între pedestraşi”, adică de conflictul dintre boieri şi ţărani. Conflictul s-a accentuat în timpul domniei lui Ion-vodă Armeanul. Ureche e mai obiectiv cu acesta decât Azarie, recunoaşte că era „de minte ascuţit, de cuvântu gata şi... harnic, nu numai de domnie ce şi altor ţări să fie cap mai mare”, totuşi nu-i iartă exacţiunile, „beliturile”, „fără dumnezeire” ce a făcut, morţile groaznice date îndeosebi călugărilor şi boierilor. De aceea, Ureche, conform concepţiei sale, crede că dezmembrarea trupului lui Ion-vodă cu două cămile, în bătălia de la Cahul, a fost o pedeapsă venită de sus.

Lupta între moldoveni şi turci este viu zugrăvită, cu mare admiraţie pentru vitejia moldovenilor:

„Ci moldoveanii aşa sta, cum s-ar fi gătit să moară au să izbândească. Şi multă moarte s-au făcut între amândoao părţile, că nu era loc a călca pre pământu, ci pre trupuri de om. Aşa mai apoi să bătiia de

aproape, cât şi mâinile le obosisă şi armele scăpa. Acela praf să făcusă, cât nu să cunoştiia care de care-i ieste, de săneaţe şi de trăsnetul puşcilor nu să auziia dispre amândoao părţile, nici puşcaşii nu mai ştia în cine dau.”

Domnitorul, văzând că nu are pe unde fugi, decât dacă ar zbura, s-a predat, iar cazacii s-au luptat mai departe, „de au pierit până într-unul”.

Figura lui Ion-vodă Armeanul a fost reconsiderată în spirit democratic întâia oară de B. P. Hasdeu, în cunoscuta sa monografie *Ion-vodă cel Cumplit* (1865).

Ajutorul cazacilor a fost de folos şi lui Ivan Potcoavă, poreclit aşa „pentru că au fost rumpând potcoavele”, deşi alţii îi ziceau Creţul, originar din Mazovia, prezumat frate al lui Ion-vodă, care era fiul lui Ştefan (Ştefăniţă). Lupta lui Ivan Potcoavă cu Petru Şchiopul la Docolina a intrat în *Şoimii* şi *Nicoară Potcoavă* de Mihail Sadoveanu. Ureche o descrie ca pe lupta lui Por cu Alexandru cel Mare:

„Şi apropiindu-să oastea lui Pătru-vodă, văzându cazacii pre turci că aduc nainte cirezi de vaci, ca să stâmpere armele în dobitoace, n-au vrut cazacii să săgeate de departe, ce odată au slobozitu focul şi în oameni şi în dobitoace. Ci dobitoacele mai multă zăhăială făciia turcilor decât cazacilor, că de trăsnite fugiia înapoi. Şi dându războiu vitejeşte, după multă nevoinţă a cazacilor, iată al doilea rându pierdu războiul Pătru-vodă şi iarăşi rămasă izbânda la cazaci”. [...]

Grigore Ureche n-a avut răgazul să ducă letopiseţul până la zi. Cu scrutarea morală de care era capabil, ar fi lăsat fără îndoială memorii de o valoare literară cu mult deasupra celei a cronicii rămase de la el.

Cele mai bune manuscrise ale lui Ureche sunt de la începutul secolului al XVIII-lea şi se datoresc unor copişti munteni. În aceste condiţii studiul limbii şi stilului cronicarului este dificil, pentru că trebuie reconstituit, operaţie totdeauna arbitrară. Stilul individual se poate cel mult presupune, calităţile lui principale fiind proprietatea şi conciziunea, calităţi ce caracterizează opera istoricului latin Tacit.

Al. PIRU, *Grigore Ureche // Literatura română veche*, Bucureşti, Editura pentru literatură, 1961, p. 114-134.

Înainte de a putea afirma ceva despre sistemul asociaţiilor - vorbim de cele intenţionate -, este necesar să înţelegem cărui tip imaginativ aparţine scriitorul, prospectând, pe cât se poate, zonele atinse de închipuirea lui, în special acelea, fără de ştire atinse, pe când se străduia să reproducă onest evenimente.

Imaginaţia sa, constrânsă să se înfrâneze mereu, resimţindu-se de pe urma izbirii numeroaselor praguri şi a multiplelor îngrădiri specifice

domeniului exact al istoriografiei, ni se dezvăluie puţin şi poate fi preţuită aproximativ.

Adunate, imaginile presărate ici-colo, la mari distanţe în text, sub chipul modest al comparaţiei (figură intenţionată), ţâşnind, în schimb, la tot pasul, dintre formaţiunile bizare ale limbii timpului, alcătuiesc, cu sprijinul firesc şi compensatoriu al imaginaţiei noastre de cititori, o lume săracă de icoane primitive. Imaginile par, toate, inspirate de contactul cu un mediu auster, fără pretenţii, toate poartă amprenta unei ambianţe româneşti rudimentare.

Absenţa tradiţiei literare şi, în general, a celei spirituale, condiţia de deschizător de drum fac imposibilă identificarea vreunei înclinaţii spre abstract. Imaginaţia cronicarului nu poate scăpa de sub impresia persistentă a lucrurilor din jur, de ambianţa concretă a gospodăriei, a faptelor zilnice, nu-şi poate slobozi aripile din strânsoarea limitativă a universului ortodox. Nimic nu probează, sub acest aspect, faima de cărturar a autorului, şi cu atât mai puţin a unui cărturar - cum s-a zis adesea cu exaltare - umanist, căci mult mai convingător ar fi fost, din acest punct de vedere, un univers asociativ subtil şi livresc, decât sărăcăcioasele şi dezolant de puerilele observaţii relative la originile poporului şi ale limbii române, ori cele copiate, foarte probabil, dintr-un atlas geografic, referitoare la Ardeal, la Polonia şi la Turcia. Este poate umanist cronicarul numai cât îl atinge aripa gândirii ortodoxe. În fond, el rămâne un barbar înzestrat cu spirit justiţiar.

Câteva direcţii rămân prioritare şi asociativitatea cronicarului se exersează parcă mereu pe anumite făgaşe. Le ilustrăm mai jos cu câteva exemple, rămânând să verificăm, cu o altă ocazie, într-un studiu care să angajeze cea mai interesantă problemă a cronicii - starea metaforică a cuvintelor - dacă şi cu cât se diversifică universul imagistic al autorului, în cazul în care exploatăm virtuţile, pentru noi poetice, ale limbajului său obişnuit. Mai înainte, însă, să observăm că felul cum sunt descrise şi povestite unele fapte istorice, relatarea lor adică, trădează un anumit contact uman, prin însăşi alegerea cuvintelor, prin recurenţa unora din ele, printr-un anumit unghi particular de abordare a evenimentelor.

Cavalerii lui Matei Corvin, loviţi prin surprindere, „în toate părţile rătăciia”, ca nişte vietăţi golaşe, căzute din cuib, „de-i vâna ţăranii în zăvoaie...”. Dacă oamenii săi erau, cum se bagă de seamă, vânaţi (nu „prinşi”), însuşi craiul „rănit de săgeată foarte rău”, hălăduind pe poteci spre Ardeal, e asimilat de autor, în involuntară viziune, cu fiara atinsă, târându-se, beteagă, printre gonaşi.

Urmărirea unui corp de oaste în retragere trezeşte, de la sine, imaginea unei goane vânătoreşti. Ureche se află sub dominaţia acestei

viziuni - un veritabil etimon imagistic -, care îl preface pe Ştefan, pe câmpul obişnuit al relatării, când un cititor priceput al jocului înşelător de urme lăsate de vânat („simţindu déciia Ştefan vodă că craiul n-au luat urma pre unde venise, ci spre codru, îndată au trimis...”), când într-un soi de fiară, primejdioasă sub apatia ei părelnică („Mai apoi socotiră să nu cumva zădărască pre Ştefan vodă, să le fie a strica pacea...”).

În acelaşi fel, un domn abil (Despot Vodă) pare - în expresia comună, deloc intenţionată a cronicarului - un îmblânzitor de bestii neliniştite: „pre boiari cu cuvinte dulci îi înblânzia...”.

Vânătoarea cu şoimi este sugerată de expedierea în pradă a unor pâlcuri de cavalerie turcă: „aşa au slobozit năvrapii săi de au prădat toată Ţara”.

Vultur de stâncă, pribegitul Petru Rareş îşi veghează de sus urmăritorii, „lăsându-să ca să poată ceva odihni deasupra mănăstirii, în munte...”.

Turcul îşi epuizează victima în felul ursului („că vrăjmaşul lor şi a toată creştinătatea, turcul le stă în spate...”), şi are gesturi de pescar („şi asupra volniciei tuturor întinde mrejile sale ca să-i cuprinză”). Alteori, hultan, el atacă în picaj: „Mai apoi s-au lăsatu la ceilaltă spuză de i-au snopit şi i-au sfărâmatu”. De aceea, vigilenţi ca vietăţile duşmănite ale pădurii, „domnii Moldovei pururea să aibă urechi deschise despre turcu...”.

Toate aceste exemplificări, la care, în mare parte, am apelat şi în alte capitole, sunt adunate aici cu intenţia ca, prin numărul lor mare, să facă să se deconspire impulsurile dominante, reperele stabile ale imaginaţiei cronicarului.

Exprimarea, în aceste fragmente, este nefigurată, din punctul de vedere al epocii, şi figurată fără intenţie, din punctul nostru de vedere.

Imagini vânătoreşti apar, însă, şi cu intenţie, prin cele câteva comparaţii ale autorului, confirmând precăderea înclinaţiei lui plastice. Plutind în aerul ei aparent convenţional, comparaţia „ca un leu gata spre vânat” poate fi luată totuşi în seamă. Fiind pricinuită de temperatura sufletească a lui Ştefan, este plauzibilă şi pertinentă. Pe lângă aceasta, observată în adâncime, comparaţia evocă încordarea de felină în atac, forţa ei plastică aparţinând nu imaginii statice a leului, ci atitudinii de arcuire, febrilă de dinaintea saltului. Ar merita ca imaginea să fie adusă aproape de altele referitoare la Ştefan (de exemplu cele care fac din el o fiară ce nu trebuie zădărâtă), într-un efort de precizare şi revizuire a portretului marelui domnitor, prin consemnarea impresiei lăsate de el urmaşilor.

O a doua comparaţie animalieră („Închis-au poarta şi ca nişte lupi într-o turmă fără nici un păstoriu, au întratu într-înşii, de-i snopiia şi-i

giunghia...”), este astăzi integral convenţională. Nu tot aşa era pe vremea lui Ureche, când imaginile nu se iveau ca auxiliare expresive ori purtând intenţia unor efecte pur estetice, ci sub imperiul emoţiei, exact ca în folclor; episodul măcelăririi boierilor este narat cu groază alunecată în oroare şi nedumerire.

Comparaţia trădează o zonă imaginativă adiacentă - câmpul vizual domestic. Comparaţia vânătorească înfăţişează, în cronică, faza de exces imagistic, pentru că, de regulă, aici efortul expresiv şi imaginaţia asociativă nu sunt cu nimic diferite de ale povestitorului popular, adică poartă mereu, într-un chip sau altul, amprenta rusticităţii.

Se află la Ureche destule modeste comparaţii - ne vine greu să le socotim ca atare - care divulgă structura psihică şi universul accesibil cronicarului. Iată comparaţia apărută prin simplificarea carnaţiei unei parabole: „Iani socoteşte că supt un copaci bun, câţi să mistuescu, sau câtă laudă îşi adaoge nu numai purtătoriul, ce şi ţara, când năvăliia la dânsul şi la ţară şi domnii cei striini, ca să-i ducă la domnie...”.

Câteva evocă implicit obiceiuri, ocupaţii domestice, punctele de sprijin ale imaginaţiei cronicarului în sfera cotidianului: „multă oaste leşască au perit, unii de oşteni, alţii de ţărani, ce le cuprinsese ca cu o mreajă calea...”.

„Derept aceia îi zic Ţara peste munte, căci iaste încungiurată de toate părţile cu munţi şi cu păduri, cum ar fi îngrădită”.

Altele decurg din cutele sufletului colectiv, din spiritualitatea rurală închisă în cicluri, supusă, milenar, riturilor, dominată de ideea patriarhală a familiei: „Ce moldovenii aşa sta cum s-ar fi gătit să moară”, „că boiarilor le era părinte, pre carii la cinste mare îi ţinea”. [...]

Este, oare, funciarmente populară sintaxa narativă a lui Ureche ori se află ea sub pecetea retoricii umanismului târziu, contactat, în tinereţe, în Polonia? Chestiunea, pusă în termeni disjunctivi, ni se pare irezolvabilă, mai ales în faza actuală de cunoaştere a limbii literare, a ceea ce limitează popularul de cult în epocă. În locul soluţiilor tranşante, să facem operaţia înţeleaptă şi incomparabil utilă de a inventaria tipurile de fraze narative.

Trebuie spus de la început că numeroase, foarte numeroase fragmente din cronică recomandă o sintaxă evoluată; maturitatea ei se distinge în flexibilitate, în putinţa adaptării la cadenţele materiei şi în libertatea soluţiilor topice. Şi în primul rând în adaptabilitate, căci este reconfortant să simţi şi apoi să stabileşti diferenţe între fraza ideologică şi cea narativă după cum evoluezi în text de la comentariu la obişnuita expunere de evenimente. Prea puţin din simplitatea frustă, utilitaristă a parataxei populare, foarte departe de somptuoasa desfăşurare a frazei

costiniene.

Reiterarea copulativului şi a epicii populare, iar, în variantă scrisă, obositoarea reluare a aceluiaşi în proza neculciană nu există în prima cronică a ţării, unde dominantă e eficienţa şi caracteristică e uluitoarea limpezime a expunerii. Şi nu este, aici, ticul verbal al povestirii, reminiscenţă a stereotipiei persuasive a basmelor. Pentru că nu este diseminat în tot locul, apariţia lui repetată într-un pasaj posedă un potenţial psihologic, obligă să-l luăm sub observaţie stilistică.

În general, şi, în coordonare, aflat la început la nivelul complex al frazei, coborând, apoi, progresiv şi din ce în ce mai rapid, la verigi sintactice inferioare, suportă o interpretare intensiv-cumulativă. Pierderile catastrofale îi suscită cu regularitate stranie o astfel de construcţie cronicarului. Trebuie să revenim la trei exemple remarcabile, fructificate de noi pe alte laturi:

„Iar Ştefan vodă, miercuri 24 de zile a aceştii luni, au dobândit cetatea Dâmboviţa şi au intrat într-însa şi au luat pe doamna Radului vodă şi pe fiică-sa Voichiţa au luat-o şie doamnă şi toată avuţia lui şi visteriile şi veşmintele lui cele scumpe şi toate steagurile lui”;

„Au luat Ştefan vodă cetatea Teleajănului şi au tăiat capetele pârcălabilor şi muerile lor le-au robit şi mulţi ţigani au luat şi cetatea o au arsu”;

„Şi mulţi den boiarii cei mari au picat, şi vitejii cei buni au perit, şi fu scârbă mare a toată ţara şi tuturor domnilor şi crailor de penpregiur, deaca auziră că au căzut moldovenii supt mâna păgânilor”.

Intensitatea rezultată se află la acelaşi nivel, însă există nuanţe: în primele două exemple, enumerarea se face cu spaimă crescândă, în al doilea, cu strângere de inimă până la înăbuşire.

Dacă nu poate intra în discuţie asimilarea simplicităţii şi stereotipiei sintactice populare cu tiparul sintactic al cronicii, ne rămâne să constatăm ce grad de rafinament atinge în frazare autorul. Un amănunt neînsemnat de redactare, şi anume o turnură particulară în formularea unui pasaj, ne-a fost suficient pentru a abandona imaginea unui practicant al expunerii oarbe iresponsabile. A nu-ţi uita, neonoraţi, într-un cotlon al frazei, determinanţii, a constrânge fraza să finalizeze, recurgând, pentru aceasta, la *un repetitio* discursiv ca şi cum relatarea rarefiată prin dictare ar fi cerut-o, sunt mărturii suficiente pentru atestarea unui anumit grad de vigilenţă compoziţională şi sintactică a cronicarului:

„Ci *pân-a să strânge* oastea lui Ştefan vodă şi pân-a-i veni agiutoriu, că şi Laslău, craiul ungurescu, fratele lui Albertu, încă i-au trimis 12 000 de oameni de oaste şi cu dânşii pre Birtoc, voievodul Ardealului, ce

era cuscru lui Ştefan vodă, şi de la Radul vodă încă i-au venit agiutoriu oaste muntenească. Ci *până a să strânge* oastea toată la un loc, Albertu crai au purcesu cu oastea de la Coţmani şi au lovit la Şipinţi”.

Probând, întâi, existenţa unui anumit scrupul sintactic, suntem slobozi să extindem, din aproape în aproape, investigaţia. Odată demonstrată varietatea în registrul frazelor narative, ea s-ar constitui ca argument al conceperii lucide a şirului sintactic. Astfel, exemple de concentrare narativă sprijinită pe puterea de contragere a gerunziilor, pe scuturarea determinărilor superflue se află în multe locuri. [...]

Sintaxa cronicarului poate fi explicată, mai curând, prin fenomenele obişnuite de autostereotipare în procesul redactării, de adeziune la tipare comode, în fine, admitem chiar că prin anume infiltraţii de subconştient ale stilului istoriografic latin, decât prin cunoştinţele sale retorice asimilate şi aplicate consecvent. Dacă există, totuşi, un anume control al sintaxei, turnurile retorice ale frazelor sunt înşelătoare, ele sunt egale cu hazardul sau pot fi motivate, când intervine repetiţia, pur şi simplu, printr-o penurie sinonimică: „Şi cu vrerea lui Dumnezeu pierdură leşii războiul şi fu izbânda lui Ştefan vodă şi *multă* oaste leşască au perit şi pre *mulţi* i-au prinsu în robie. Şi *multă* cazną făcea moldovenii...”.

Mult mai profitabilă, în sensul determinării unei tipologii sintactice, ar fi interpretarea psihologică a topicii şi a caracteristicilor frazării. O asemenea interpretare ţine seama de conjunctura momentului, de psihologia redactării. De exemplu, credem că se poate stabili un fel de *regulă a primului impuls.* Cercetată cu ochi profesionist, topica micilor segmente sintactice (care, la scară, reproduce pe cea a marilor unităţi) pare a fi determinată de forma particulară de exprimare a majorităţii povestitorilor şi, în general, a tuturor celor care, formulând iute şi direct, renunţând a-şi mai supune textul unui control riguros, nu operează, constant, retuşuri, nu verifică totdeauna adresele determinării, pe scurt, *nu elaborează.*

Se revelă, în diverse locuri ale redactării rămase, la primul jet, consecinţele topice ale unei puternice tendinţe de grupare din fugă a cuvintelor în propoziţii, după importanţa noţiunilor conţinute, într-o străduinţă lăuntrică (neconştientizată) de a transmite rapid şi eficient esenţialul.

Cuvintele purtătoare ale informaţiei cheie (nu neapărat importante şi sub raport gramatical) şi, pentru că aparţin unei opere istorice, purtătoare a ştirii, sunt împinse de un resort imanent in prima poziţie. Strămutări de cuvinte se produc constant în virtutea acestui „principiu” ordonator intern: „Aşijderea şi *muntenilor* nu numai *nevoie* şi *groază* le făcea, ce şi *domnii* le schimba şi, *pre cine vrea ei*, primiia. *Pre ardeleni* nu-i lăsa să să odihnească,

ci *pururea* le făcea nevoie, şi *cetăţi* câteva, le luase”.

Topica aceasta întoarsă, aşezând la vedere avuţia semantică, este cu adevărat topica obişnuită; cea indicată ca obiectivă, astăzi, în gramatici, intervenind prin excepţie la el, constituie, în chip paradoxal, o abatere expresivă.

Obişnuită să alunece în acest tipar specific, fraza poate să ajungă la obscurităţi de felul: „În Ţara Leşască de multe ori au intrat şi multă pradă şi izbândă au făcut (n. n., moldovenii), *den câmpi tătarâi i-au scos”;* ceea ce în transpoziţie modernă înseamnă „i-au scos pe tătari din câmpii”. Alteori, în acelaşi fel, se nimeresc ambiguităţi sugestive: „de au slăbit *caii* turcilor *cei gingaşi”*, „Iar giudecata *celor* cu strâmbătăţi *de la margine*, să să facă de îmbe părţile”.

Odată pornite, construcţii care se cereau continuate, în accepţia noastră, într-un singur fel, îşi abandonează traiectul obişnuit pentru a continua pe calea laterală, deschisă de cuvântul esenţial, primul venit în minte în clipa de dinaintea formulării: „Deciia Ştefan vodă gătindu-se de mai mari lucruri să facă, nu cerca să aşaze ţara.”

Parantezele îl fură uneori pe Ureche, dar ele nu au caracterul organizat, metodic, de edificiu supraetajat al profesionistului întru digresiune Costin, ci sunt precizări spontane, contrastând cu lapidaritatea restului, ivite din dorinţa de a spune pe nerăsuflate cât mai mult şi încadrate, de aceea, stângaci:

„Aşa pierzând puşcele, lăsând steagurile, *carile toate le-au adunat Ştefan vodă*, şi ei, cine cum au putut, în toate părţile s-au răşchirat”;

„Ştefan vodă, lăsând inema cea neprietenească şi întorcându-se către datoriia cea creştinească, s-au înpăcat cu craiul leşăscu şi mare legătură au făcut, *nu că doară s-au temut de puterea lor, care să ispitise şi războiu făcuse şi cu turcii, de atâtea ori i-au şi biruit, şi cu alţi megiiaşi de penpregiur având sfadă, niciodată nu s-au plecat*, ci pentru să cunoască toată creştinătatea că n-au fost despre dânsul începătura, că n-au rădicat el armele asupra lui craiu, ce craiul fără cale şi fără ştire au venit asupra lui, *unde şi acolo s-au întorsu cu ruşine*, mai apoi ca să arate că mai mult poate să strice el lui craiu, decât craiul lui Ştefan vodă, au întrat de i-au arsu târgurile şi i-au robit podarii”.

Atras uneori în cursă de câte un cuvânt care, odată scris, aduce cu şi de la sine lanţul său de determinări, cronicarul, zorit ca totdeauna când narează să-şi isprăvească mesajul, îşi urmează, fără ezitări, noul stăpân, fără să încerce să convertească structura acceptată la cea părăsită sau invers, operând doar mici ajustări. Rezultă, în consecinţă, în cazul rar, fraze acceptabile (1), iar în cazul tipic, construcţii şubrede, cu echilibru precar,

anacolutice, în privinţa cărora, spre a le da de cap, trebuie să ai în vedere sensul global al informaţiei (2):

(1) „Mai apoi văzând Mateiaş crai *volniciia* lui Ştefan vodă că nu o poate supune, strângând multă oaste a sa...”;

(2) „Déciia trecând craiul spre ţara sa, pre multe locuri i-au lovit ai noştri, ales pre craiu, că mazurii, întorcându-să să dea războiu şi să apere pre craiu şi pre cei scăpaţi dentr-acel pojar, au dat asupra lui Boldur, vornecul cel mare, pre carele îl trimisese Ştefan vodă împrotiva acei oşti leşăşti ce veniia într-agiutoriu craiului, şi mare moarte au făcut într-înşii”. Exceptând formulistica introducerilor din unele pasaje, recurenţa unor construcţii narative tipice şi conservarea normelor minime ale limbii române, putem vorbi de o topică imprevizibilă, neasemuit de modernă. Spiritul cititorului nu se poate odihni pe itinerarii atât de accidentate; de unde şi senzaţia de obstacol pe care o ai în faţa cuvintelor din cronică, personalitatea intrinsecă a acestora.

Topica spontană a frazei narative a autorului implică o mare libertate, de la care se poate învăţa. Componenţii, în strânse raporturi de determinare, ai unei fraze se văd adesea izolaţi de mari alunecări sintactice - propoziţii sau părţi de propoziţie: „...de multe ori să *lăuda Mateiaş crai* că câte războaie face Ştefan vodă cu puterea lui le face şi de subt ascultarea lui *face izbândă* şi *vrând* de ce se făliia *ca să arate* că-i adevărat, au trimis...”.

Dislocările nu sunt accidentale în cronică:

„şi socotea toate *semnele* câte să făcuse *rele că au fost* lor de arătare...”;

„că va fi sfârşitul lor *rău şi amaru”;*

„Şi au învăţat cu taină într-o zi *lefeciii* cari i-au avutu *striini* de i-au supusu în curtea...”.

Inversiunile, de asemenea. Iată una suavă: „Văzând Pătru vodă pre *credincioasă* sluga sa, *mult* s-au bucurat”.

Repetată pe parcursul frazei, inversiunea o înviorează ritmic, căci cuvintele, aduse - peste altele - în faţă, îşi atrag şi accentul de atenţie:

„acolo au mersu Ştefan vodă şi *plini* s-au întorsu pre la casele sale”.

În capitolele de istorie propriu-zisă, în care dominantă este transmisia eficientă a ştirilor, redactarea, care este în jet, se face în funcţie de un soi de analizator instantaneu al importanţei fiecărui cuvânt în finalizarea mesajului; acesta din urmă se poate modifica, în jocul psihic al asociaţiilor, chiar pe parcurs, cu redistribuirea de rigoare a cărămizilor construcţiei, de unde rezultă o topică pentru noi imprevizibilă, care este, de fapt, o topică spontană. Ea este uşor de confundat cu topica latină liberă.

Topica spontană reprezintă şi ea o sursă de suspens epic.

Eugen NEGRICI, *Naraţiunea în cronicile lui Grigorie Ureche şi Miron Costin*, Bucureşti, Minerva, 1972, p. 109-113, 139-141, 143-147.

Dat fiind că Simion Dascălul îşi declină numele la anumite interpolări mai mari, M. Kogălniceanu, atunci când a publicat cronica lui Ureche, în 1852, a separat toate adăugirile pe care el le socotea ca fiind ale lui Simion Dascălul, într-un apendice al letopiseţelor. Textul propriu-zis al cronicii a fost atribuit de editor lui Grigore Ureche. M. Kogălniceanu reia, în fond, teza mai veche a cronicarilor români din generaţiile imediat următoare aceleia a lui Ureche.

Mai târziu însă, pe măsură ce s-au descopierit noi manuscrise şi pe măsură ce ele au început să fie studiate, cronica a fost atribuită întâi lui Nestor Ureche, tatăl cronicarului (de către B. P Hasdeu, Aron

Densusianu), apoi din nou lui Gr. Ureche (de către Ştefan Orăşanu, I. Bogdan, N. Iorga, P. P. Panaitescu etc.).

Spre deosebire de predecesorii săi, Constantin Giurescu consideră ca autor principal pe Simion Dascălul. Un amendament aduce acestei teze Constantin C. Giurescu, după apariţia lucrării lui P. P. Panaitescu, *Influenţa polonă în opera şi personalitatea cronicarilor Grigore Ureche şi Miron Costin* (Buc., 1925). Constantin C. Giurescu consideră că letopiseţul în chestiune are doi autori: Grigore Ureche şi Simion Dascălul, sub numele cărora istoriograful modern chiar publică textul în cele trei ediţii îngrijite de dânsul.

În ciuda argumentelor lui Constantin C. Giurescu, teza mai veche, după care autor ar fi numai Gr. Ureche, continuă să fie susţinută de un număr mare de specialişti (P P Panaitesccu, I. C. Chiţimia etc.). Discuţiile cu privire la problema paternităţii cronicii au fost redeschise în timpul din urmă (1960), cu prilejul apariţiei ediţiei a doua a cronicii lui Ureche (1958) sub îngrijirea lui P. P. Panaitescu. Constantin C. Giurescu îşi reafirmă punctul de vedere mai vechi. Recent însă, întemeindu-se pe studiul aprofundat al izvoarelor externe ale cronicii lui Ureche, I. C. Chiţimia a adus dovezi de netăgăduit în favoarea paternităţii lui Gr. Ureche asupra cronicii. [...]

Dacă analizăm însă conţinutul declaraţiilor personale ale lui Simion Dascălul, caracterul interpolărilor sigure datorate lui şi natura izvoarelor indiscutabile folosite de el, vom constata că problema determinării unor cazuri de limită, adică a unor pasaje care pot fi atribuite, în egală măsură, lui Simion Dascălul şi lui Grigore Ureche, nu e cazul să se mai pună.

În toate declaraţiile pe care le face la persoana întâi singular, Simion Dascălul se dovedeşte arogant, lăudăros, superficial, un om care vrea să pară mai mult decât este. Aproape de fiecare dată se scoate în evidenţă în opoziţie cu Grigore Ureche. De exemplu, referindu-se la documentarea cronicii, afirmă că Grigore Ureche scrie „mai mult din cărţile streinilor, decât din „izvoadele noastre”, pe când el, Simion Dascălul, se bazează pe un număr mai mare de izvoare şi va relata „toate pre rând”. Grigore Ureche afirmase că „letopiseţul moldovenesc”, pe care-l foloseşte ca izvor, merge până la domnia lui Petru Şchiopul, pe când el, Simion Dascălul, a aflat un „izvod de-nceput” până la domnia lui Vasile Lupu ş.a.m.d.

Interpolările sigure ale lui Simion Dascălul, mai ales cele marcate de el ca atare, sau dublează unele capitole ale textului iniţial, sau conţin relatări cu totul nesemnificative. Astfel, după ce Grigore Ureche arată că „de la Râm ne tragem» şi vorbeşte, „de răsipirea ţărâi dintâiu», Simion Dascălul adaugă două capitole succesive: „De ijdereniia moldovenilor... „ şi „De descălecarea Maramureşului”. Aici, întemeindu-se pe un izvor străin („unguresc”, zice autorul interpolării), neidentificat până acum, şi confundând epoci istorice destul de distanţate, Simion Dascălul susţine că românii sunt descendenţii tâlharilor trimişi de împăratul Romei (care anume, nu se precizează) lui Laslău, craiul maghiar, în campania acestuia împotriva tătarilor, tâlhari care s-au stabilit apoi în Maramureş. Într-un alt capitol, plasat tot în preambulul letopiseţului („O poveste den predoslovia letopiseţului cestui moldovenescu, ce într-însa spune că iaste făcută ţara den doao limbi, de rumâni şi de rusi...”), Simion Dascălul expune o povestire despre Iaţco prisăcarul, interesantă ca document de literatură artistică, dar fantezistă sub raportul informaţiei istorice. Capitolul privitor la domnia lui Despot vodă conţine de asemenea o declaraţie a lui Simion Dascălul despre intervenţia sa în cursul acestui capitol. Intervenţia s-ar întemeia, după spusele lui Simion Dascălul, pe versiunea poloneză a cronicii lui Al. Guagnini datorită lui M. Paszkowski. Analizând textul cronicii în lumina izvoarelor poloneze, I. C. Chiţimia arată că, şi de data aceasta, avem a face cu un truc al lui Simion Dascălul: „considerăm că Ureche l-a cunoscut pe Guagnini şi foarte probabil Simion Dascălul nu l-a cunoscut, însuşindu-şi comentariile lui Gr. Ureche”. Intervenţia lui Simion Dascălul s-ar putea reduce aici la încurcarea expunerii şi la introducerea unor afirmaţii necontrolate.

Dacă analizăm caracterul acestor interpolaţii mai ample, datorite în mod sigur lui Simion Dascălul, observăm că acesta este lipsit de spirit critic, e de rea-credinţă şi mistifică adevărul istoric. Este foarte probabil ca

povestea „de ijderenia moldovenilor” să plece de la unele evenimente din istoria Ungariei, care însă, prin tradiţia orală şi prin amplificări ulterioare, să fi ajuns la răstălmăciri grosolane ca aceea din interpolarea lui Simion Dascălul. Pe de altă parte, este cu totul improbabil ca Simion Dascălul să fi cunoscut un letopiseţ intern mai dezvoltat decât „letopiseţul moldovenesc” folosit de Grigore Ureche, în sensul că mergea până la domnia lui Vasile Lupu. Este aproape imposibil că acest letopiseţ, dacă a existat, să nu fi fost cunoscut şi să nu fi fost citat de Ureche. Relevăm aci şi faptul că pentru perioada 1587-1594, în relatarea căreia Grigore Ureche foloseşte tradiţia orală, nu se întâlneşte nici o interpolare sigură a lui Simion Dascălul.

Un ultim argument ni-l furnizează Miron Costin, care, menţionând că pentru perioada până la domnia lui Aron vodă există letopiseţul lui

Grigore Ureche, declară în mod categoric: „iară de la Aron vodă scris nu să află, nice de altul, nici de Ureche vornicul” motivând această lipsă, imediat în continuare, astfel: „ori că l-au împiedicat datoriia omenească, moartea, carea multe lucruri tae şi să să obârşască nu lasă, ori că izvoadele lui s-au răsăpitu, ce va hi mai scris şi de la Aron vodă încoace”. Reţinem, din aceste declaraţii, că la data când s-a apucat Miron Costin să-şi scrie cronica, în Moldova, versiunea cunoscută public a cronicii lui Grigore Ureche ajungea până la a doua domnie a lui Aron vodă. Miron Costin pune însă şi ipoteza întreruperii expunerii lui Ureche prin moartea autorului, dar şi posibilitatea existenţei unei continuări a cronicii, continuare care, prin risipirea manuscrisului, s-a pierdut.

Dacă acest letopiseţ „până la domniia lui Vasilie vodă” nu este o născocire a lui Simion Dascălul, pornită din orgoliu, atunci trebuie să admitem ipoteză mai nouă a lui I. C. Chiţimia şi mult mai verosimilă că „însuşi originalul lui Ureche mergea până la domnia lui Vasile Lupu”, dar „mâna copistului a înlemnit înainte de a termina copierea”. Copistul - e vorba de Simion Dascălul - a ajuns cu copia la titlul capitolului consacrat lui Lobodă, în felul acesta, afirmaţia din prefaţa lui Simion Dascălul că Ureche mergea cu expunerea până la Petru Şchiopul, iar continuarea până la domnia lui Vasile Lupu îi aparţine lui, lui Simion Dascălul, constituie o altă inducere în eroare a uzurpatorului paternităţii lui Ureche asupra cronicii.

Documentarea pe care o foloseşte Simion Dascălul este, deci, discutabilă. Pe de o parte, pentru domnia lui Despot vodă, nu e sigur că Simion Dascălul consultă cronica lui Guagnini, dar e foarte probabil ca lui să i se datoreze anumite intervenţii care contrazic sau încurcă versiunea lui Grigore Ureche. Pe de altă parte, Simion Dascălul face referiri la izvoare imaginare, născocite de el (letopiseţul unguresc), ca să pozeze în cărturar doct, bine documentat. Toate celelalte adăugiri care au fost atribuite sau pot

fi atribuite lui Simion Dascălul sunt de proporţii foarte reduse, sunt absolut nesemnificative, lipsite de importanţă şi nu presupun o documentare specială. E posibil deci ca autorul acestor intervenţii să nici nu fie Simion Dascălul. Dacă ne limităm însă numai la interpolările sigure, sărăcia documentării în contradicţie cu declaraţiile emfatice ale interpolatorului şi lipsa de spirit critic a lui Simion Dascălul sunt evidente. [...]

Coroborând declaraţiile personale ale lui Simion Dascălul, care însoţesc interpolările sale principale, cu analiza critică a interpolărilor respective, rezultă că, în fond, intervenţiile lui Simion Dascălul se reduc numai la texte confuze, care „amestecă” şi „turbură” istoria, după expresia adnotatorului anonim, şi că de alte intervenţii el nu a fost capabil.

Nu este exclus însă ca între aroganţa şi caracterul de uzurpator al lui Simion Dascălul, pe de o parte, şi faptul că la scurt timp după moartea lui Grigore Ureche a dispărut orice urmă a versiunii originale a cronicii acestuia, să existe o strânsă legătură. E posibil ca Simion Dascălul să fi intrat în posesia manuscrisului cronicii imediat după moartea lui Ureche, în orice caz înainte ca manuscrisul să fi putut fi copiat şi difuzat în afara familiei cronicarului. Punându-şi în aplicare planul său ascuns, Simion Dascălul s-a înarmat cu câteva informaţii suplimentare şi a început să transcrie textul, completându-l acolo unde considera el că e necesar sau unde dispunea de material în plus. Presupunem că, odată terminată operaţia, Simion Dascălul a avut grijă să distrugă originalul. În orice caz, el a pus în circulaţie numai versiunea interpolată. Simion Dascălul, aşa lipsit de inteligenţă cum era, şi-a dat seama că, dacă un contemporan al său ar fi confruntat versiunea originală a cronicii cu cea interpolată, el, Simion Dascălul, s-ar fi compromis definitiv.

După toate probabilităţile, Simion Dascălul a realizat această versiune a sa între 1654-1660.

Se crede că Simion Dascălul, interpolatorul cronicii lui Ureche, este unul şi acelaşi cu Simion „dascălul” (sau secretarul) boierului Gavril Costache, care era mare spătar şi cumnat al lui Miron Costin. Acest Simion „dascălul” apare într-un act de cumpărare scris la Iaşi, în 1669, alături de Constantin Cantemir, viitorul domn, şi Velicico Costin. Dacă identificarea corespunde realităţii, trebuie să admitem că Simion Dascălul era cunoscut în familia Costineştilor şi în aceea a Cantemireştilor. În această ipoteză, noi suntem înclinaţi să presupunem că evaluarea intervenţiilor lui Simion Dascălul de către Costineşti ar putea avea la bază şi elemente greu de precizat în prezent, fără documente scrise.

Autograful versiunii lui Simion Dascălul şi primele rânduri de copii după versiunea lui nu se mai păstrează astăzi.

Liviu ONU, *Tradiţia manuscrisă şi problemele editării cronicii lui Grigore Ureche // Critica textuală şi editarea literaturii române vechi*, Bucureşti, Editura Minerva, 1973, p. 151-152, 154-158, 160-161.

Orice istorie viitoare a literaturii noastre (dacă lăsăm la o parte pe acelea de uz instructiv didactic) va trebui să ţină seama de reforma unghiului de vedere realizată de G. Călinescu. Rămâne istoricului literar de mâine să găsească şi metoda (a lui G. Călinescu este tot aceea tradiţională) de a trata literatura dinspre prezent spre trecut, răsturnând şi efectiv cronologia. A începe o istorie cu Grigore Ureche şi a o sfârşi cu prozatorii actuali implică o inocentă ipocrizie: căci noi citim pe Grigore Ureche după ce am citit pe prozatorii actuali. Memoria noastră culturală încărcată de patru secole de literatură nu mai poate vedea în Grigore Ureche pe cronicarul naiv pur şi simplu şi, în cronica lui, banalele interpolări ale unui Simion Dascălul. „Interpolările" sunt de fapt cu mult mai multe şi de altă natură: citit astăzi, Grigore Ureche se încarcă de toată semnificaţia culturii ce desparte veacul al XVII-lea de al nostru, peste letopiseţul lui aşternându-se straturi succesive de proze, romane şi istorii. Chiar de-am voi, nu-l mai putem citi cu un ochi nealterat.

Nicolae MANOLESCU, *Locul lui Călinescu // Teme, 2*, Bucureşti, Cartea românească, 1975, p. 107-108.

Originalitatea cronicii lui Ureche, noutatea ei faţă de izvoarele care-i stau la bază e dată în primul rând de limba în care este scrisă, limba naţională vorbită în acel moment de poporul a cărui istorie se cerea fixată în memoria colectivităţii etnice. Într-o ordine mai clară şi mai concretă a lucrurilor, această originalitate constă în coroborarea şi *interpretarea* informaţiilor de care se putea dispune atunci, cu tendinţa permanentă de a strecura observaţia morală. Moralizarea - în înţelesul major al cuvântului - se face din unghiul de privire al umanistului cu respect pentru adevăr: „ca să nu mă aflu scriitoriu de cuvinte deşarte, ce de dereptate". Dar şi din acela al iubitorului de ţară şi de neam: „Laud osârdia răposatului Ureche vornicul, carele au făcut de dragostea ţării letopisăţul... cât poate să zică fiecine că numai lui de această ţară i-au fost milă, să nu rămâie întru întunerecul neştiinţii..."[23] Abstracţie făcând, un moment, de arta în sine a primului prozator român, frumuseţea cronicii mai stă şi în ţinuta ei etică înaltă, de aristocratică demnitate spirituală, în măsura cu care patriotismul se exprimă strict între marginile adevărului. Literatura română din secolele următoare, prevestită în caracteristicile ei fundamentale de cronica lui Ureche, nu va

abunda totuşi în opere care să întreacă cu mult probitatea etică a primilor noştri istoriografi. Abia în două locuri din cronică se găseşte nimerit a se tăcea: când nu se menţionează, după Bielski, jurământul omagial al lui Ştefan cel Mare faţă de regele Cazimir al IV-lea Jagello, în 1468, la Colomeea (pentru că, pe drept cuvânt, cronicarul socoteşte că la mijloc era un tratat de alianţă de la egal la egal, impus de împrejurări, numai formal un act de vasalitate din partea domnului moldovean) şi faptul că în campania din vara şi toamna anului 1497 împotriva invaziei polone condusă de Ioan Albert, Ştefan ar fi avut în ajutor două mici corpuri de oaste străine, cum informa acelaşi izvor leşesc.

Acestea fiind zise, moralizarea conferă cronicii un anume stil, o ţinută, caracteristice, cum am avut deja prilejul să observăm în câteva rânduri. Nici una din faptele relatate nu rămâne fără comentariul participativ al scriitorului, altfel spus, judecata de valoare. Acest lucru nu vine în sensul ştirbirii valorii estetice a operei, ca la moderni, întâi pentru că scriitorul nu poate fi suspectat de rea-credinţă, şi în al doilea rând, din pricină că depărtarea în timp a estompat complet omul individual, în favoarea unui prototip în care ne recunoaştem. Astfel, noi înşine suntem tentaţi a face o observaţie ca aceasta, aflând că întemeietorul Moldovei a domnit numai doi ani:

„Pre acesta semnu dintăiaşi dată ce să arată domniia, fără trai, să putea cunoaşte că nu va fi aşezarea bună între domniia Moldovei, ce cum fu pre scurtu viaţa domnului dintăi, aşa şi domnii ce vor fi înainte adesea să vor schimba şi între domnia Moldovei multă neaşezare va fi”.

Pasajul mai este apoi grăitor şi din punctul de vedere al scriitorului reacţionând în felul său specific faţă de desele schimbări de domnie la care asista în vremea lui. Voind a moraliza cu orice preţ, deoarece cartea nu avea alt scop decât a fi un „izvod” care „să rămâie feciorilor şi nepoţilor, să le fie de învăţătură”, cronicarul face gestul bătrânesc al opririi în loc, pentru ceea ce el numeşte „nacazanie”, „învăţătură” sau „certare”. Evident, acum, după trecerea timpului atât de îndelungat, aceste „certări” şi-au pierdut orice utilitate practică imediată. Ele s-au încărcat însă de farmecul vechimii, introduse fiind prin câte un: „Iani socoteşte...”. ‚Aicea să socotim...”, „Nacazanie silnim, adecă certarea celor puternici...” etc., sugerând clătinarea din cap care însoţeşte dojana mai blândă ori mai aspră, totdeauna susţinută de fapte. Acum fraza curge în volute impecabile, ca de la amvon, mai atrăgătoare chiar decât în *Cazania* contemporanului mitropolit Varlaam, constrângerile omileticei nefiind în acest caz obligatorii. [...]

Invocarea voinţei divine, care hotărăşte de mai înainte mersul lucrurilor, nu este neapărat făcută în spirit pedant creştin, ca la scriitorii

religioşi, ori ca în *Învăţăturile lui Neagoe,* ci în termenii mai obişnuiţi în limba obştii, unde providenţa se confundă cu fatalitatea ciobanului din *Mioriţa* şi din atâtea alte împrejurări ale vieţii de toate zilele. Aşa se comentează lupta dintre Despot vodă şi Alexandru Lăpuşneanu, care avusese loc la Verbia, în 18 noiembrie 1561. Stilul cazaniilor vine numai să şlefuiască fraza unde este vorba de soarta cea schimbătoare: „Zic unii că şi acolea să fie fostu războiul cu viclenie, că cela ce pierde, fieşte cându nu vai să afle vina sa, ci mută la altul, iară acestea de la Dumnezeu sunt tocmite ca nimica să nu fie stătătoare pre lume, ci toate de răsipă şi trecătoare: pre cei de jos îi suie şi pre cei suiţi îi pogoară, ca să fie de pildă şi de învăţătură noao, să cunoaştem că nu avem nimica pre lume, fără numai lucruri bune”.

Cum se vede, mai ales din citatul produs imediat mai sus, conciziunea şi tendinţa moralizatoare duc la formulările apodictice, la maxime, o altă trăsătură a stilului lui Grigore Ureche şi a stilului cronicăresc în genere. Iată o serie de asemenea maxime, împrumutate sau făcute ad-hoc; „Că mai bine iaste a să apăra de turci de după păretile altuia decât de după al său”, ziceau leşii, plănuind înscăunarea lui Alexăndrel (1449, martie-octombrie; 1452-1454), vasalul lor, în locul lui Bogdan al II-lea, tatăl lui Ştefan cel Mare. „Celui fricos şi înspăimat, ştiindu-şi moartea de-a pururea înaintea ochilor, nici un loc de odihnă nu-i, nici inima de războiu”, se spune despre boierii care au încercat un complot împotriva lui Ştefăniţă (1517-1527), nepotul lui Ştefan cel Mare. „Ci sfatul, măcară câtu-i de bun, un lucru ce iaste din voia lui Dumnezeu nu să poate schimba”, este gândul fatalist în legătură cu inutilitatea consiliilor pe care Petru Rareş le auzea din gura boierilor de divan, în 1538, când este nevoit să părăsească tronul şi să fugă peste munţi. „Că turcul bucurosu-i pe fieşte carele să-l priimească, numai să i să plece şi să-i dea bani”, e reflecţia prilejuită de împrejurarea că acelaşi Rareş a trebuit să mituiască pe mai marii turcilor. [...]

În sfârşit, verva retorică a moralistului atinge punctul ei de vârf în *Nacazanie, adecă învăţătură şi certare celor mari şi puternici*, care urmează imediat paragrafului unde se povesteşte omorârea celor 47 de boieri de către Alexandru vodă Lăpuşneanul. Începând prin a denunţa obiceiul local de a omorî fără judecată şi a vărsa sânge nevinovat, pentru că cei ce pârăsc sunt tot cei care „împlu legea”, şi continuând cu întrebările retorice de rigoare: „Dară cui nu-i iaste urât a muri? Cine n-ar pofti să veţuiască? Place-le lor viaţă? Alţii încă nu o ar lepăda. Crezu mai bine pentru dragoste decât de frică să-i slujească”. Cronicarul revine des la ticul său preferat, de bătrân amator de parabole şi apologuri: „Iani, de s-ar învăţa cei mari de pre nişte muşte fără minte, cumu-ş ţân domniia cum iaste albina,

că toate-ş apără căşcioara şi hrana lor cu acile şi cu veninul său. Iară domnul lor, ce să chiamă matca, pre niminea nu vatămă, ci toate de învăţătura ei ascultă.”

În pasajul de mai sus e conţinut chiar nucleul concepţiilor politice şi sociale ale marelui boier Ureche, care ar fi voit ca domnul să conducă ţara după sfatul boierilor. Ele vor fi însuşite aproape întru totul de Costin şi de Neculce. Deocamdată, observăm meşteşugul scriitorului de a se face înţeles în chipul cel mai plastic cu putinţă, prin compararea statului cu stupul de albine, anticipare spontană a teoriei fiziocraţilor din secolul imediat următor, s-ar zice, în frunte cu medicul şi economistul francez François, Quesnay, teorie împărtăşită, cum prea bine se ştie, de Eminescu.

Urmează apoi, în chipul cel mai firesc, o serie de consideraţiuni ieşite parcă din pana lui Machiavelli, care atrăgea atenţia principilor de modul cum trebuie ţinut seama de psihologia supuşilor. Tonul discursului tinde spre maxima peremptorie, cu neputinţă de contrazis, într-un fel de crescendo verbal. [...]

Se înţelege, într-o asemenea carte şi la timpul când ea a fost scrisă nu poate fi vorba de nişte reguli de compoziţie aplicate ca atare, chiar dacă autorul nu este complet străin de aşa ceva. Simplu de tot, el îşi propune respectarea strictă a cronologiei domniilor ţării Moldovei, *tăind* lucrarea sa exact la mijloc, după domnia lui Ştefan cel Mare, spre a face loc descrierilor neamurilor şi ţărilor de prin prejur, fiindcă aşa „se cade”. Însă de ar fi fost numai atât, Ureche n-ar fi depăşit cu nimic stadiul hronografelor de tipul celor slavoneşti, ori ca acela al lui Mihail Moxa. Scriind o cronică independentă, în sensul că nu i-a fost comandată, impusă, de vreun patron, cum se întâmplase cu letopiseţele lui Macarie, Eftimie şi Azarie, cum e cazul, în bună măsură, cu cronicile munteneşti, cea a Cantacuzinilor şi cea a Bălenilor, el înţelege să interpreteze *liber* faptele, astfel încât limba în care scrie *cristalizează* în chipul cel mai firesc, conferind operei o structură, o coerenţă organică, asemeni unui fenomen al naturii.

De ar fi să apreciem lucrul din punct de vedere strict cantitativ, statistic-numeric numai, vom observa proporţia justă a acordării numărului de pagini cuvenit importanţei fiecărei domnii în parte, excepţie făcând paragrafele interpolate, îndeosebi cele referitoare la domnia lui Iacob Eraclid Despotul, datorate lui Simion Dascălul. Astfel, lui Ştefan cel Mare i se acordă, cum e şi firesc, numărul cel mai mare de pagini, 30 după ediţia cu care lucrăm, lui Bogdan Orbul, 8, lui Ştefăniţă, 4, lui

Petru Rareş, 12, fiilor acestuia, Iliaş şi Ştefan, numai câte una, lui Lăpuşneanu, 6, lui Ion vodă Armeanul, 10 etc. Totul este rezultatul unui bun-simţ care-l îmbie pe scriitor la aceste aprecieri convenabile.

De tot interesul este să băgăm de seamă cum, din când în când, şi anume atunci când i se pare că s-a extins prea mult într-un domeniu ce s-ar fi cuvenit atins numai în treacăt, îşi ia seama prin câte un „Ci de acestea destulu-i, ci la ale noastre să ne întoarcem”, frază cu care se încheie consideraţiile în legătură cu conciliul de la Florenţa. Sau:

„Ci de acestea a tătarilor destul am pomenitu, ci iarăşi de altile să arătăm, că multe am avea a scrie de dânşii, că de multe ori am păţi şi nevoie de cătră dânşii şi nu numai noi, ce toate ţările, câte-s prin prejurul lor, mai apoi să nu ne arătăm istoriei de lucrurile altor ţări”.

Aşadar, bunul-simţ, mai exact spus, simţul proporţiilor şi al coerenţei, al necesităţii păstrării în subiect îl fac pe scriitor să nu se întindă disproporţionat asupra unor chestiuni străine. Mărturisirea ca atare a „temerii” devierii de la subiect ţine însă de tendinţa spre oralitate a stilului. Nu altfel trebuie interpretate asemenea *gesturi*, de fapt semne de segmentare compoziţională, la Creangă. Liber şi independent, în chipul cel mai natural, Ureche povesteşte istoria ţării sale, după cum liber de orice constrângeri, în chipul cel mai firesc, Creangă povesteşte istoria copilăriei lui. Deosebirea dintre cele două opere e numai de subiect, esenţa, semnificaţia lor, literar-estetică, măcar în mare, rămâne aceeaşi. Iată-l pe Creangă luându-şi seamă că s-ar putea depărta de subiect, într-un moment când i se întimplă să se lăţească totuşi prea mult vorbind de importanţa împrejurimilor Humuleştilor, cu mănăstirile şi locurile de pelerinaj ale vlădicilor, ale feţelor boiereşti de mare vază, chiar ale domnitorilor. [...]

Cum s-a observat, „nacazaniile”, „învăţăturile” sau „certările” care urmează cu regularitate capitolelor mai importante sunt ele înseşi un element de *reglare* a compoziţiei, moralizări bătrâneşti şi popasuri retorice ivite sub condei din necesitatea organică a creării unui ritm cât mai variat şi armonios al expunerii, nemonoton, oglindă a mişcării spiritului autorului. Le vom întâlni la aproape toţi cronicarii, deseori în forme mult mai puţin sobre, prin comparaţie cu Ureche, făcute din mustrări vehemente şi din invocări profetice, adevărate ieremiade, unele puse în scenă cu meşteşug, cum ar fi cazul la Neculce, de o pildă.

Dar fiindcă veni vorba de oglindirea mişcării sufletului scriitorului în volutele operei, văzută în desfăşurarea ei compoziţională, mai bine zis, de mişcarea sufletului colectiv în prima carte în care limba română se realizează în scris, datori suntem a observa un alt element de coerenţă, cu atât mai interesant, cu cât el se manifestă absolut spontan, izvorât fiind din mentalitatea epocii. E vorba de menţionarea de către cronicar, la intervale anume, a *semnelor premonitorii*, care anunţă sau însoţesc evenimente istorice importante, cum ar fi cutremurele de pământ, ivirea unei comete ori

vreun alt fenomen astronomic, apariţia fantomei câte unui sfânt, în vis sau aievea, mai ales menţionarea fenomenelor meteorologice ieşite din comun, cum ar fi iernile grele şi geroase, ploile potopitoare, verile secetoase, când mor vitele şi pier fiarele din codri. Am arătat mai înainte cum, între altele, menţionarea unor semne, „iarnă grea şi geroasă”, ori „ploi grele şi povoaie de ape”, ţine de ceea ce prin convenţie ne-am permis să numim *rama* portretului lui Ştefan cel Mare, cronicarul înţelegând să sublinieze importanţa evenimentului morţii voievodului prin arătarea participării providenţei. Căci, el, Ureche, asemeni tuturor contemporanilor săi, este un providenţialist în gândire şi în simţire. Noi modernii găsim într-o asemenea pagină numai prilej de contemplare a ceea ce s-ar numi *corespondenţe* ale condiţiei umane în cosmos. În opera lui Shakespeare - dar nu la vremea compunerii ei, ci în epoca romantismului şi a neoromantismului care se numeşte simbolism - s-a făcut descoperirea „atmosferizării” prin semnele rău sau bine prevestitoare care acompaniază viaţa şi faptele omului, aşa cum în epopeile clasice planul supranatural al desfăşurării acţiunii comentează, mergând paralel, planul real al întâmplărilor omeneşti, ori ca în tablourile lui El Greco, unde de fiecare dată registrul de jos, terestru, are o replică deasupra, supranaturală. Nu altfel se explică, în fond, prezenţa naturii, la romantici şi la simbolişti, ca fundal şi acompaniament al vieţii omului, exemplul cel mai concludent fiind atât de neştiut şi nebănuit de mulţi *modernul* Sadoveanu, scriitor de esenţă populară-tradiţională, rapsod, ivit însă în plină epocă simbolistă.

Astfel, între primul şi cel de al doilea război al lui Ştefan cel Mare cu Radu cel Frumos, se face însemnarea foarte laconică a unui cutremur:

„Într-acelaş an [6979 = 1471, n. n.], avgust 29 vu cutremur mare de pământu peste toată ţara, în vremea ce au şezut domnul la masă, la prânzu”.

(De notat faptul că Ureche se abate într-o măsură de la izvorul slavon, *localizând* evenimentul, legându-l de realităţile istoriei Moldovei.

Căci în *Letopiseţul anonim* se vorbeşte de un cutremur care s-a întâmplat în toată lumea, făcut să coincidă cu şederea la masă a... ţarului[24].

Propoziţia imedit următoare din cronică informează, parcă fără nici o legătură cu cea de mai înainte, cum că, „Vă leato 6980, au adus Ştefan vodă pre Maria de Mangop, de au luat luiş doamnă„. Iată însă că sub anul 6985 (= 1477), cinci ani mai încoace, după relatarea bătăliei de la Valea Albă, vine paragraful intitulat „Răspunsul altor semne”, cu rapel foarte clar la cel de mai înainte: „într-acelaş an, dichemvrie 19, pristăvitu-s-au doamna Maria ce era de la Mangop”.

Deosebit de caracteristice pentru modul de gândire al epocii, dar şi pentru modul de constituire în general a miturilor, în conştiinţa colectivă, ca

şi în artă, ne apar notaţiile referitoare la apariţiile unor sfinţi războinici ajutând pe Ştefan cel Mare în bătălii. Astfel, în războiul de la Râmnic, contra lui Basarab cel Tânăr zis şi Ţepeluş, în 1481, 8 iulie, când domnul muntean era secondat de un puternic detaşament turcesc condus de paşii Ali-beg şi Skender-beg, un sfânt Procopie, călare şi înarmat, fu zărit plutind ca o fantomă deasupra oştirii moldovene, „dându vâlhvă” luptătorilor lui Ştefan. [...]

Apelul la tradiţie, prin acel „zic să să fie arătat” ipotetic, precum şi nu mai puţin ipoteticul „ci iaste de a-l şi credere acestu cuvântu”, indică din nou tendinţa de laicizare a povestirii, o dată cu impresia de diversificare compoziţională, de vreme ce izvorul slavon informează numai pe un ton apodictic şi sec, de carte de rugăciuni. [...]

Cu menţionarea apariţiei unui sfânt, de astă dată Dimitrie, se încheie şi povestirea campaniei de la Codrii Cosminului, la 1497. Tradiţia orală e invocată din nou, însă într-o frază foarte apropiată de cea referitoare la sfântul Procopie, ca un laitmotiv. [...]

Acelaşi Sfânt Dimitrie se mai arată, în vis, şi sângerosului Lăpuşneanu, înspăimântându-l şi cerându-i să-i ridice biserică la Pângăraţi, forma aceasta de a nota remuşcările tiranului pentru fărădelegile săvârşite şi mod specific de a explica într-un fel faptul că totuşi a zidit şi el biserici, nu din evlavie, ci de frică. [...]

Dacă moldovenilor, la Codrii Cosminului, le venea în ajutor un sfânt, în tabăra polonă se arătau numai semne rele. „Cuprinşi de atâta nevoie”, leşii încep a cârti împotriva craiului Ioan Albert, la început pe ascuns, apoi pe faţă, învinuindu-l că pornise războiul „fără cale”, dovadă semnele de rău augur, ce se iveau la tot pasul, prevestind pieirea şi „concenia” lor. [...]

Moartea episcopului Macarie de Roman, cronicarul slavon, ori venirea la tronul Moldovei a aventurierului Iacob Eraclid Despotul sunt prevestite de alte fenomene meteorologice ieşite din comun.

„Pre aceia vreme fost-au iarnă grea, mare şi friguroasă, de au îngheţat dobitoacele şi hieri prin păduri”.

O asemenea însemnare mai e făcută, cum spuneam, şi din punctul de vedere al agricultorului autohton, cum era şi descrierea secetei din vremea lui Petru Schiopul. Nu mai puţin însă ele *vârstează* fundalul pe care evoluează expunerea generală, o contrapunctează asemeni unui comentariu-acompaniament, *ritmează* fluxul povestirii, în fine, tulburările din timpul domniei aceluiaşi Petru Schiopul, pricinuite de venirea cu oşti în Moldova a lui Ivan Potcoavă Creţul, fratele lui Ion vodă Armeanul, par a fi anunţate de ivirea unei comete:

„Într-acesta an s-au arătat în văzduh stea cu coadă sau cumu-i zic unii cometha, noiembrie”.

Această tendinţă de a pune istoria şi faptele oamenilor în corespondenţă cu divinitatea şi mişcările cosmosului e cauzată de concepţia providenţialistă, dar, totodată, şi populară a cronicarului. Ea nu se produce sistematic, deliberat, ci are un caracter cu totul spontan, de ar fi să privim lucrurile sub aspectul stilistic. Supranaturalul nu e gândit a avea o funcţie estetică precisă, ca în epopeile clasice. Cu toate acestea, efectul pentru cititorul modern rămâne oarecum acelaşi, de vreme ce, cum s-a văzut, imitatorii procedeelor shakespeariene la noi, în primul loc Delavrancea, au utilizat semnele premonitorii menţionate în cronică şi au construit atmosferizări de epocă dintre cele mai sugestive.[25]

Ajunşi la capătul tuturor acestor consideraţiuni, vom conchide că lucrarea lui Grigore Ureche, ca operă de artă a cuvântului, este mai puţin rodul unor eforturi dirijate anume de către scriitor spre un asemenea scop şi incomparabil mai mult rezultatul cristalizărilor spontane ale formelor limbii naţionale, prilejuite de împrejurări istorice, sociale şi culturale specifice, ca şi de faptul că autorul, având a se referi la timpuri revolute faţă de epoca sa, nu pomeneşte nimic despre sine. Tocmai de aceea, prin caracterul ei profund popular şi naţional, această primă carte în limba patriei ne apare a fi dat tonul întregii literaturi române viitoare, mai ales a prozei. Vechimea şi calitatea de unicat, originalitatea, altcum spus - accentuată mereu cu trecerea anilor, în anume chip subiectiv, cum am încercat să demonstrăm - atrag interesul cititorului cultivat filologiceşte, cu deosebire, interesul rafinatului iubitor de autentic, dar şi al oricărui intelectual cât de cât fin şi în curs de perpetuă instruire, dornic a-şi contempla propriu-i suflet în ea ca într-o oglindă. Aceasta pentru că letopiseţul lui Grigore Ureche este primul document, oficial şi solemn, al existenţei şi afirmării spiritului românesc în istorie.

Ion ROTARU, *întâia realizare a limbii române în faza cultă. Cronica lui Grigore Ureche // Valori expresive în literatura româna veche*, Bucureşti, Editura Minerva, 1976, p. 128-132, 138-146.

Din constatarea diferenţelor între cronica lui Grigore Ureche şi cea a lui Macarie (pasaje referitoare la aceleaşi evenimente) s-a tras concluzia că Grigore Ureche n-a cunoscut cronica lui Macarie (P. P. Panaitescu). Mai plauzibil este că a cunoscut-o, dar nu l-a influenţat, pentru că el avea o cu totul altă înţelegere a rostului cronicarului. El nu vrea să se afle doar „scriitoriu de cuvinte deşarte, ce de dreptate”. În comparaţie cu Macarie este un puritan (al genului, se înţelege) care vrea să facă istoriografie

pilduitoare şi nimic altceva. Ficţiunea („basne şi poveşti”) este exclusă programatic, împreună cu vorba poleită inutil. Replica faţă de tradiţia moldoveană este tranşantă şi de aici vine nemulţumirea exprimată la începutul *Letopiseţului;* „scriitorii dentăiu n-au aflat scrisori, ca de nişte oameni neaşăzaţi şi nemernici, mai mult proşti decât să ştie carte. Ce şi ei ce au scris, mai mult den basne şi den poveşti ce au auzit unul de la altul”. Se vede clar dezideratul unei pozitivări a genului, ceea ce impunea şi folosirea codului lingvistic cel mai uşor de mânuit.

Exista, aşadar, o *tradiţie* istoriografică în Moldova (Ureche citează foarte des „letopiseţul moldovenesc”), într-una din limbile considerate sacre în Evul Mediu şi faţă de care cronicarul simte nevoia să ia atitudine. Nu completările informative (masive) sunt principalul aspect al acestei replici, ci schimbarea instrumentului lingvistic. Este cert că scrierea unei istorii a ţării în limba „vulgară” contravenea normelor cărturăreşti din epocă şi autorul se simte dator să dedice un capitol acestei limbi, căreia îi subliniază ilustra înrudire cu latina.

Publicul virtual se restrânge prin renunţarea la o limbă folosită încă, în acea vreme, în tot răsăritul european. Cronicile în slavonă puteau fi citite de la Ţarigrad până la Moscova. Restrângerea ariei de răspândire este compensată de creşterea numărului real de cititori şi de *influenţa* exercitată. Publicului virtual îi ia locul un public real. Fenomenul este întâlnit şi în culturile celorlalte popoare răsăritene. „Desuniversalizarea” culturii din Răsăritul Europei a avut drept efect principal vitalizarea tradiţiei existente, prin individualizare naţională. În planul istoriografiei, schimbările au fost vizibile: renunţarea la deschiderea letopiseţului „de la facerea lumii”; renunţarea la clişeele retorice bizantino-slave (s-au creat astfel premisele pentru apariţia altora); creşterea numărului de cititori şi a ecoului stârnit de fiecare scriere; tendinţa naţională, individualizatoare, devine dominantă, în locul tendinţei creştine universalizatoare.

Este posibil ca o compilaţie (nu sinteză) a cronicilor slavone ale Moldovei să se fi făcut înainte de Ureche; argumente s-au adus în sprijinul ipotezei, care nu poate fi însă acreditată în lipsa probelor documentare. Bazându-ne pe textele de a căror existenţă nu ne îndoim, putem afirma că Grigore Ureche *încununează tradiţia scrierilor nefictive* (Macarie şi urmaşii lui cultivau hiperbola, nu ficţiunea). Consemnarea din primele letopiseţe (lipsită de detalii informative) o întâlnim încă la Ureche, la care enumerarea tradiţională, de război, revine adeseori, cuantele informative (şi nu comentariul, ca la Miron Costin) fiind dominante. Dar tradiţiei analistice i se adaugă paranteza, glosa, digresiunea (toate ţinând fie de tentaţia monografică, fie de finalitatea etică a scrierii), anticiparea, tentaţia

anecdotică. Îşi fac loc - timid în comparaţie cu Miron Costin sau Ion Neculce - interpretarea faptelor, portretul, caracterizarea. [...]

Inaugurarea tradiţiei istoriografice româneşti de către Ureche este doar aparentă. În realitate, el *revitalizează o tradiţie seculară*, fiind, în cadrul ei, cel mai important inovator. El se raportează în permanenţă la tradiţia existentă, luând atitudine faţă de ea. Este vizibil, de altfel, că în cronica lui *informaţia externă s-a grefat pe un izvor intern*, căruia i se acordă, de regulă, ultimul cuvânt. [...]

Materialul strâns este organizat şi dozat. Grigore Ureche este primul la noi care ştie să renunţe la unele informaţii pe care le posedă şi să se oprească la timp: „Ci de acestea destulu-i". Această dozare a materiei este foarte importantă, pentru că ea duce la conservarea genului tradiţional al istoriografiei. Caracteristic literaturii medievale culte este că fiecare autor vrea să scrie nu o carte, ci Cartea. De aici, caracterul aglutinant, enciclopedic „avant la lettre" al scrierilor *(Roman de la Rose, învăţăturile lui Neagoe Basarab)*, care nu se mai încadrează în limitele unui singur gen. Grigore Ureche se păstrează strict în limitele istoriografiei medievale (este ultimul la noi care o face cu talent), tentaţia monografică apărută deja la el, fiind în general reprimată şi lăsată să se manifeste doar în pasaje puţine şi oarecum parazitare.

În ciuda pecetei medievale, semne ale epocii culturale noi sunt vizibile la Grigore Ureche. El pune problema *autorităţii cărturăreşti*. Nu mai găsim atitudinea religioasă faţă de cuvântul scris, şi tocmai în pasajele de critică apodictică („iar de au şi însemnat, n-au ştiut ce au scris") trebuie văzut cel mai important simptom de laicitate. El face o critică lucidă a izvoarelor pentru că nu mai crede într-o singură carte (prin asta s-a detaşat de mentalitatea cărturarului medieval, adoptând atitudinea de sorginte renascentistă). Este vizibilă, de altfel, mândria cu care corectează sau amplifică informaţia oferită de izvoarele consacrate. [...]

Ceea ce frapează la Grigore Ureche este acurateţea genului. În general, el separă pildele de epic, iar detaşarea de hagiografie este evidentă în viziunea asupra lui Ştefan cel Mare. Prin această acurateţe, *Letopiseţul* său îmi pare exemplar pentru tradiţia cronicărească din Moldova. La Miron Costin, tentaţia monografică va fi mult mai des manifestată, iar la Neculce va triumfa subiectivismul autorului. Grigore Ureche este adevăratul clasic al istoriografiei moldovene, care nu începe cu dânsul. La Miron Costin apare conştiinţa separării genurilor, iar la Neculce istoria narată este mult mai procustian filtrată de povestitor; în ambele cazuri, profitul pentru literatură e cert. Ureche însă rămâne clasicul primului gen laic din cultura noastră. Meritele-i în această privinţă sunt cu atât mai mari cu cât ele n-au fost

evidenţiate de evoluţia urmaşilor, el sintetizând în chip deliberat o tradiţie şi realizând apoi saltul calitativ. [...]

În legătură cu stilul lui Grigore Ureche s-a vorbit insistent despre concizie, precizie, economie de mijloace. Lapidaritatea, spontaneitatea ş. c. l. nu sunt calităţi absolute, ci relative. Stilul lui Grigore Ureche este lapidar în comparaţie cu al lui Miron Costin sau Neculce, dar prolix în comparaţie cu al *Letopiseţului anonim al Moldovei* sau cu al pisaniei bisericii din Războieni. Mai mult chiar, stilul părţii a doua a *Letopiseţului* său este prolix în comparaţie cu acela din prima parte; modificarea cantităţii informaţiei a produs modificări în stil. De aceea, corolarul firesc în analizarea stilului îmi pare un text contemporan *Letopiseţului*, text în care idealul preciziei este implicat: *Pravila lui Vasile Lupu (Carte românească de învăţătură*, 1646).

Cât despre spontaneitatea lui Grigore Ureche, ea este creaţia noastră. Cronicarul ne apare drept spontan deoarece avem impresia că noi nu mai suntem. El folosea cu naturaleţe ceea ce noi supunem rezervei culturale. Numai în acest sens este spontan (cum îl tratează, abuziv, Călinescu). Dar spontaneitatea lui este mult mai îngrădită decât a noastră (o dovadă în acest sens sunt numeroasele repetiţii, şabloane, asociaţii, stereotipe etc.) de prejudecăţile vremii şi, în plus, de instrumentul lingvistic nemlădiat îndeajuns. Grigore Ureche metaforiza mult mai mult decât noi, desigur. Dar cine conceptualiza în Moldova înainte de Cantemir?

Categoriile amintite fiind rezultatul unei relaţii, în fiecare abordare a unui scriitor trebuie să precizăm termenul de comparaţie. În cazul lui Ureche putem lua, succesiv, mai mulţi referenţi: predecesorii, contemporanii, urmaşii imediaţi (până aici comparăm aproape exclusiv modul de folosire a limbii; mai departe, apărând intenţionalitatea artistică, referentul influenţează serios interpretarea cronicii), proza romantică de inspiraţie istorică, proza modernă. Necesara pozitivare a demonstraţiei este asigurată în acest caz şi confuziile mari evitate. Există însă pericolul ca exegeza să devină o simplă (şi cam facilă) raportare a textului la altceva. Concluziile pot fi obiective, dar numai în cadrul relaţiei amintite.

Un criteriu ceva mai general-obiectiv, produs de Roland Barthes, ar fi prezenţa sau absenţa figuralităţii. Foarte rară la Grigore Ureche, ea devine din ce în ce mai prezentă, mergând spre estetica preţioşilor la Miron Costin şi mai ales la Nicolae Costin şi Dimitrie Cantemir. Gradul zero al scriiturii, teoretizat de criticul francez, este discursul alb, absenţa figuralităţii. Altfel spus, este „scriitura neutră”, lipsită de ecouri temperamentale şi de judecăţi (evaluări); o scriitură servind exclusiv ca instrument. Teoria lui Barthes am preluat-o doar vag şi cu precizarea că la Grigore Ureche folosirea stilului „alb” se face în virtutea intenţiei informative, şi nu ca artificiu stilistic

(precum în *Ciuma* lui Camus).

La începuturile culturii române culte, Grigore Ureche ocupă un loc paradoxal între limbă şi literatură. Nu este, în cronica sa, numai „harul cuvântului”, cum credea Călinescu, dar nici intenţionalitatea literară încă n-a apărut. Se poate vorbi la acest autor de un „clasicism” în modul de folosire a instrumentului lingvistic. Nu depistăm în cronica lui intenţia folosirii cu eleganţă a instrumentului lingvistic, nici prezenţa ornamentului îndelung căutat. Găsim, în schimb, o uluitoare restrângere a funcţiilor limbajului, reduse, practic, la aceea comunicativă. Limbajul are la el o simplă valoare funcţională, spre deosebire de Macarie (care scrie cu „vorbe în aur împletite”) şi Miron Costin sau Dosoftei, căutători de ornamente eufonice.

Impresia de lapidaritate vine tocmai din lipsa detaliilor şi a nuanţelor, cărora Ureche nu le acordă niciodată o exagerată importanţă.

Semnalând neconcordanţa între două izvoare informative, Ureche retează scurt discuţia: „Ci oricum au fostu, tot să tocmescu că izbânda tot au fost la Ştefan vodă, iară lui Pătru vodă tot să află că i-au tăiat capul”. Laconismul este alteori rezultatul implicării cauzalităţii în propoziţia (nu fraza) informativă: „Ci curundu vreme murindu, Jicmontu craiul pre urmă n-au umplut făgăduinţa”. Deseori, timp relativ lung este comprimat într-o singură frază: „Şi decii ş-au luat doamnă din ţară şi au făcut pre Ştefan vodă cel Tînăru”.

Se pune întrebarea: în ce măsură lapidaritatea este deliberată sau rezultată involuntar? La Ureche, sobrietatea stilistică este rezultatul austerităţii temperamentale şi, implicit, comunicative. Dar tocmai din lipsa „artei” vine o crâncenă expresivitate. [...] Acestei austerităţi stilistice i se potrivesc, normal (pentru că ea este urmarea unui trai auster), greutăţile neobişnuite, calamităţile naturale în primul rând. Paragraful dedicat secetei din 1585 este antologic. [...] Va fi avut Ureche intenţia literaturizării? Greu de crezut. Impresia de literatură vine din suprapunerea perfectă a unui stil pe materia de relatat, adaptarea ideală a instrumentului lingvistic la faptele narate. [...]

Din acordarea unei valori funcţionale exclusiv comunicative limbajului decurg caracteristicile stilului lui Grigore Ureche. Departe de a fi rodul unui efort deliberat, sobrietatea stilului (lapidaritatea), este, la el, austeritate lingvistică. [...]

Faptul că îşi reprimă relativ repede comentariul faptelor narate nu indică nicidecum neparticiparea afectivă a autorului. G. Călinescu scria: „Cum Ureche n-a scris cronica vremurilor sale nu putem căuta la el percepţia lumii în care se mişca”. Acel *cum* introduce o cauzalitate numai

aparent corectă. Căci vocea auctorială este uşor depistabilă în multe pagini (cele care nu sunt transcrieri sau traduceri ale cronicilor mai vechi), perspectiva fiind dinspre prezent spre trecut.

Estomparea vocii auctoriale se face de către autorul însuşi în virtutea normelor nescrise ale tradiţiei cronicăreşti. Dar această voce - care, urmărită cu fineţe, ar conduce la depistarea interpolărilor - îşi face loc, cu timiditate, e drept. Să urmărim câteva dintre manifestările ei. Cea mai evidentă este obiectivarea oscilaţiilor temperamentale: invectiva, exclamaţia şi mai ales ieşirile pamfletare. Iată rânduri în care putem vedea posibila origine a pamfletului laic românesc: „Albertu craiul uitându prieteşugul tătâne-său ce avea cu Ştefan vodă şi nu făcea oaste împotriva păgânilor, carii în toate părţile fulgera şi tuna cu trăsnetul armelor sale, vărsând sângile creştinilor şi stropşindu volniciia tuturora, înmulţindu legea lui Moamet cea spurcată, ci gândi ca să-şi arate vitejiia asupra Moldovei, socotindu că pre lesne o va supune, ştiindu că de multe ori să ajutoriia Moldova de la craii leşăşti, ca de la nişte vecini de aproape, spre toţi vrăjmaşii». [...]

Vocea auctorială se manifestă cel mai pregnant în critica izvoarelor (omisiunile fiind uneori polemice: dintre ştirile pe care le-a găsit în mod cert în cronicile poloneze, dar *n-a vrut să le citeze*, amintim descendenţa românilor din tâlharii Romei şi îngenuncherea lui Ştefan la Colomeea); este de asemenea implicată în evocarea pilduitoare, tendenţioasă deci. O mai depistăm uşor în idealul legislativ (Ureche dovedindu-se un polonofil lucid), ca şi în ideologia proboierească sau în manifestările sentimentului naţional (paginile ilustrative sunt cele dedicate românilor transilvăneni).

O excepţie de la propria-i normă narativă face autorul în lunga enclavă informativă aşezată după prezentarea domniei marelui Ştefan. Sunt date informaţii cu privire la originea şi obiceiurile popoarelor din jurul Moldovei. Dacă originea etnică este expusă compilându-se izvoare livreşti, prezentarea obiceiurilor popoarelor este rodul *observaţiilor directe* ale autorului. Nu mai poate fi vorba în acest caz de lipsă a „percepţiei lumii în care se mişca”. Trebuie să acceptăm numai că această percepţie n-o găsim exclusiv în genul memorialistic. [...]

„Percepţia lumii în care se mişca”, evidentă în prezentarea obiceiurilor popoarelor de primprejur, este mai clară încă în pasajele de insolită memorialistică din cronică. Despre invaziile tătarilor în Polonia scrie un om care le-a văzut; starostia Rohatinului, pomenită în cronică, fusese arendată de Nestor Ureche, tatăl cronicarului. Aluzii la prezent găsim pestetot, autorul apelând frecvent la cunoştinţele cititorilor săi. [...] O manifestare importantă a vocii auctoriale este opţiunea cronicarului (evidentă în ciuda neexprimării): „Au obiceaiu leşii, nu ca grecii, după

sfadă şi după price, daca-i vor împăca (judecătorii, n. n.), nu va ţiniia pizmă, ci la nevoia lui ca direptu un frate să va pune”.

Reliefarea vocii auctoriale ajută la sublinierea contribuţiei personale a lui Grigore Ureche, atrăgătoare cu atât mai mult cu cât istoria narată făcea oricum textul interesant. Dramatismul unor relatări precum uciderea de către Lăpuşneanu a celor 47 de boieri nu are nevoie de artificii scriitoriceşti, dar o cronică n-ar putea trăi din juxtapunerea unor atari relatări, din simplul motiv că nu se întâlnesc la tot pasul.

Mircea SCARLAT, *Postfaţă // Grigore Ureche. Letopiseţul Ţării Moldovei*, Bucureşti, Editura Minerva, 1978, p. 200-204, 208, 211, 213-216, Seria „Arcade”.

Letopiseţul se deschide cu justificarea moralistului, pentru care menirea scrierii „rândului şi poveştii ţărâlor» este să rămână „feciorilor şi nepoţilor să le fie de învăţătură” şi continuă sub semnul nemulţumirii provocate de „neaşezarea” - cauză, între altele, a perpetuării unei tiranii fără stavilă în această ţară unde „nici legile, nici tocmeala pre obicee bune nu-s legate, ci toată direptatea au lăsat pre acel mai mare”. Sublinierea că voia domnilor trebuie să placă tuturor, ori cu folos, ori cu paguba ţării, „care obicei până astăzi trăieşte”, trădează, mai mult decât iritarea marelui vornic, faptul că trecutul îndepărtat e scrutat în aceste pagini din perspectiva prezentului. Interesează, astfel, nu atât caracterul inevitabil fragmentar al reconstituirii - îngăduitor reproşat cronicarului - cât mai cu seamă istoria văzută sub specia exemplarităţii faptelor sale. Asupra răstimpului 1359-1594 se îndreaptă privirea unui om al veacului al XVII-lea interesat să descifreze semnele devenirii ulterioare a neamului moldovenesc. Departe de a face simplă compilaţie, Ureche pune ordine în izvoarele utilizate, ca să nu rămână ceva neconsemnat ori „smintit”, deoarece prea des scriitorii care au însemnat viaţa domnilor şi lucrurile lor „nu au ştiut ce au scris”; adnotează ştirile şi impune un punct de vedere, pentru ca să nu se poată spune că „au fost adormit şi neînvăţat şi nestrăbătut cu istoria”. Glosând pe marginea domniei scurte a lui Dragoş, reţine semnul ce-o arată „fără trai” şi generalizează profetic că „între domnia Moldovei multă neaşezare va fi”. Provizoratul vieţii evocate în letopiseţ are multiple cauze: ţara este aşezată în calea răutăţilor, pământul ei trebuie apărat de „stiţi şi gothi şi di cătră alţi vecini şi limbi ce era prinprejur”, tătarii o pradă, turcii o „stropşesc”, bântuie foametea mare şi lăcustele multe, în „văzduhul neastâmpărat” se ivesc semne strălucitoare cu chip de om sau stele cu coadă, iernile sunt „goale şi gheţoase” cu „omeţi mari şi ger”; este „multă neîngăduinţă” şi „mare zarvă”, cazne groaznice şi vărsări de sânge nevinovat, s-au strâns „o

grămadă de răotăţi şi răsipă asupra Moldovei”. Într-o „ţară mişcătoare şi neaşezată” atitudinea firească a oamenilor este lupta iar virtutea esenţială vitejia. Modelul eroic absolut, impus de cronicar este Ştefan cel Mare; „înhierbântat de războiu”, acesta nu încearcă să „aşaze” ţara, dar, fapt important, „toate cu noroc i-au venit”, încât pentru „lucrurile lui cele vitejeşti” rămâne unic în istoria Moldovei. Episoadele narate au totdeauna un caracter reprezentativ şi monumental: ele sunt acţiuni răsunătoare, gesturi sau vorbe menite să rămână în amintirea oamenilor. Ştefan cel Mare din cronica lui Ureche întruchipează aspiraţia de libertate a ţării, tot aşa cum ansamblul picturii exterioare a epocii - şi *Cavalcada sfinţilor militari* de la Pătrăuţi (1487) şi *Asediul Constantinopolului* de la Humor (1535) sau *Judecata de apoi* de la Voroneţ (1547) - reprezintă o simbolică invocare a divinităţii pentru salvarea Moldovei de cotropirea străină. Pandantul literar al acestor teme cu pronunţat substrat aluziv din iconografia vremii este reprezentat de portretul celebru al lui Ştefan cel Mare, adevărată lecţie oferită de autor contemporanilor săi. Ştefan este „purtătorul de biruinţă” căruia urmaşii încearcă să-i semene in strădania de priveghere a ţării. Bogdan, Petru Vodă, Alexandru Lăpuşneanu domnesc în conformitate cu testamentul politic al lui Ştefan cel Mare, străjuiesc şi se nevoiesc „ca să lăţească ce au apucat”, luptă pentru „pace în toate părţile şi aşezarea ţării”. După moartea marelui voievod, Ureche intercalează în textul cronicii câteva paragrafe dedicate ţărilor vecine. Intenţia acestui lung excurs istoric, geografic şi politic se vădeşte nu peste mult, în 1538, când asupra lui Petru Vodă au venit şi Suleiman împăratul turcesc şi muntenii şi sultanul cu tătarii împreună şi hatmanul Tarnovschi cu oastea leşească şi, peste toate, şi dinlăuntru moldovenii sunt slabi şi plini de vicleşug. Momentul oferă un sugestiv rezumat al situaţiei Moldovei de după Ştefan cel Mare, când nimic din viaţa ţării nu se mai ridică la altitudinea morală a episodului bătăliei de la Valea Albă. Un alt Ştefan domneşte după 1540, dar „cu gheaţă la inima lui”; Iliaş înşeală nădejdea tuturor „că dinafară să vedea pom înflorit, iară dinlăuntru lac împuţit”, în zilele lui, Dumnezeu lasă atâta „certare” încât copacii, viile, pomii „secase de geruri mari”; Ion Vodă îi covârşeşte pe toţi cu „vrăjmăşia şi morţi groaznice ce făciia”; domnia se obţine greu, „pre unii cu făgăduinţa umplându-i, pre alţii cu bani ungându-le ochii”, dar se pierde lesne, încheindu-se intempestiv cu mazilirea şi pribegia prin ţări străine. Cronica lui Ureche face parte din familia formelor narative nefictive, dezvoltate adică din documente punând la contribuţie amănuntele găsite acolo şi accentuând, stilistic vorbind, detaliul caracteristic. Farmecul scrierii este dat, în primul rând, de mulţimea acestor amănunte - opţiuni de lectură prin care scriitorul izbuteşte sa învingă complexul netrăirii efective a

vremurilor evocate. Din ingenioasa lectură a izvoarelor şi amalgamarea detaliilor găsite acolo, într-un context ce poartă amprenta personalităţii inconfundabile a cronicarului, capătă contur şi atribute de realitate vie, intens colorată, aproape un sfert de mileniu din istoria Moldovei. Luptele vitejeşti ale lui Ştefan cel Mare - „lovit cu o puşcă în glezină la cetatea Chiliei” - desele amestecături şi neîngăduinţe ale unor oameni ce se „osârbesc” şi, noaptea, „taie aţile cortului asupra duşmanilor”; „lucrarea” din zilele domniei de altădată dintre care unii „blânzi şi cucernici, nici la carte proşti, iubind glumele şi măscările”, iar alţii „groaznici şi mari vărsători de sânge”, unii extravaganţi şi „de ciudesă”, „au fost umblând vara cu sanie de os”, alţii „băutori de vin iară straşnici de războaie”; viaţa ţării, pustiită de secetă în timpul lui Petru Vodă, covârşită de vrăjmăşia şi morţile cumplite făcute de Ion Vodă, împresurată de multă cheltuială şi datorie sub Aron Vodă, înseninată la mazilirea acestuia. [...] Constrângerea lucrului pe spaţii mici nu atrage după sine pericolul scufundării în mărunta materialitate a detaliilor. Monotonia, rezultând din simpla înşiruire prin acumulare succesivă, este evitată de cronicar prin introducerea perspectivei. Ureche nu compilează pur şi simplu; în lectura lui, istoria devine prilej de meditaţie: despre orânduiala lumii în care lucrurile sunt astfel tocmite „ca nimica să nu fie stătătoriu, ci toate de răsipă şi trecătoare” dar deopotrivă, despre obligaţia omului de a opune implacabilei treceri „lucrurile bune”, adică paza moşiei, voinţa de „adăogare” a ţării, jertfa de la Valea Albă, râvna cronicarilor şi, totodată, despre datoria lui de a se împotrivi asupririi şi nedreptăţii, sperând. Aici, în paginile letopiseţului, nădăjduind „să se dezbată de supt mâna turcului”.

Doina CURTICĂPEANU, *Grigorie Ureche // Scriitori români*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1978, p. 456-458, seria „Mic dicţionar”.

De o modestie, în ceea ce priveşte propria-i persoană, care îi caracterizează întreaga viaţă şi activitate, Grigore Ureche nu caută câtuşi de puţin să-şi afirme, prin citaţii repetate, numeroasele surse de informaţie pe care le utiliza, încât identificarea completă şi precisă a tuturor acestora întâmpină serioase dificultăţi, mai ales că intervenţiile ulterioare ale adnotatorilor cât şi ale copiştilor au amplificat, voit sau din simplă neştiinţă, lipsa de precizie cu care aceste izvoare fuseseră indicate în manuscrisul original al lui Grigore Ureche.

Munca înverşunată, în foarte multe cazuri deosebit de competentă, a rândurilor succesive de cercetători care şi-au pus priceperea şi cunoştinţele în slujba limpezirii numeroaselor puncte obscure pe care le

prezintă *Letopiseţul*, a condus, în cele din urmă, la clarificarea, în cea mai mare parte, a problemei izvoarelor folosite de Grigore Ureche.

Astăzi, în urma tuturor acestor cercetări, sursele de informaţie ale cronicarului se pot sistematiza în următorul tablou general: izvoare interne - în limba slavonă (sau română), aşa-numitul „letopiseţ moldovenesc”; izvoare polone - în limba polonă; - în limba latină; izvoare generale - în limba latină; scrierile bisericeşti - în limba slavonă; tradiţia internă nescrisă - din surse de familie; - din diverse alte surse („dzic”). [...]

În ceea ce ne priveşte, opinăm: a) *pentru inexistenţa unui letopiseţ moldovenesc în limba română înainte de Grigore Ureche şi b) pentru folosirea de către cronicar a letopiseţelor în limba slavonă*, puncte de vedere pe care le-am expus şi susţinut încă din 1968 şi 1969[26], cu unele argumente noi, personale, şi pe care le-am reluat în 1976.[27]

Cu privire la problema existenţei - de fapt, a inexistenţei! - „letopiseţului moldovenesc” al lui Eustratie Logofătul, fără să mai revenim pentru a sublinia slăbiciunea argumentului „Miron Costin”, infirmat chiar de către cronicar, ţinem să adăugăm, la tot ce s-a spus, încă două linii. Mai întâi, însuşi P. P. Panaitescu, susţinătorul tezei existenţei acestui letopiseţ, a arătat că Miron Costin obişnuia să citeze, drept izvoare pentru lucrările sale, cărţi pe care nu le văzuse, nu le citise şi le ştia numai din auzite (ex. cronica lui A. Bonfini, despre care ştia numai din discuţiile cu Panaiotaki Nikussios), după cum cea mai mare parte din trimiterile sau citaţiile sale, din diferiţi autori, în De *neamul moldovenilor*, se sprijină pe ceea ce găsise în lucrarea lui Laurenţiu Toppeltin, *Origines et occasus Transsylvanorum*, Lyon, 1667, fără să fi mers direct la lucrările autorilor respectivi. În al doilea rând, pentru a pune într-o lumină cât mai clară lipsa de garanţie a afirmaţiilor lui Miron Costin, în privinţa lui Eustratie şi a letopiseţului lui, ni se pare suficient să amintim că în faimoasa sa diatribă el alătură celor doi (Eustratie şi Simion), sub aceeaşi gravă învinuire, şi pe... „Misail Călugărul”, despre care, indiferent care îi va fi fost adevărata identitate, se poate afirma cu certitudine că nu a avut nici un fel de amestec în această complicată şi confuză chestiune a originilor neamului.

În aceeaşi ordine de idei, socotim, însă, util să reactualizăm părerea noastră cu privire la inconsistenţa unei argumentări „pro Eustratie Logofătul” pe seama afirmaţiilor lui Ion Neculce din *predoslovia* cronicii sale şi din unele menţiuni cuprinse în *O samă de cuvinte*, temeiuri invocate, mai ales, de către I. Şiadbei şi Const. C. Giurescu. Mai întâi un lucru evident: dacă un astfel de letopiseţ, în româneşte, nu fusese cunoscut de Miron Costin, trăitor în Moldova începând din 1652 (la 7 ani, numai, după moartea lui Grigore Ureche), cum l-ar fi putut cunoaşte Neculce, care se

putea interesa despre o asemenea lucrare cu circa 60 de ani mai târziu? [...]

Principalul izvor polon folosit de către Grigore Ureche a fost *Kronika Polska* (Cronica Poloniei), a lui Joachim Bielski, publicată, în limba polonă, la Cracovia, în 1597, sub numele tatălui său Martin Bielski. Acesta din urmă scrisese o cronică mai largă, *Kronica wszystkiego swiata* (Cronica lumii întregi), apărută, prima dată, în 1550, la Cracovia. Joachim a cules din lucrarea tatălui său toate datele privitoare la Polonia, le-a prelucrat şi îmbogăţit substanţial, mai ales după cronica în limba latină a lui Martin Kromer *(Polonia sive de origine et rebus gestis Polonorum*, Basel, 1558), ducând istoria Poloniei până la anul 1586; în memoria tatălui, a publicat noua operă sub numele acestuia. Bielski - fără să i se precizeze prenumele - este indicat nominal în cronică de 6 ori, dar utilizarea *Cronicii Poloniei* este mult mai largă, putând fi localizată, în cronica lui Ureche, până la anul 1582.

Primul care a identificat pe Bielski, citat de Ureche, ca fiind Joachim iar lucrarea utilizată - *Kronica Polska*, a fost, încă din 1884, monografistul cronicarului, bucovineanul I. G. Sbiera[28].

Studiul comparativ detaliat, care a scos în evidenţă măsura largă în care Ureche l-a folosit pe Joachim Bielski şi modul în care a preluat de la acesta ştirile privind Moldova, l-a realizat, în 1925, P P Panaitescu, care a tradus părţile corespunzătoare din cronica polonă, punând în paralel textele celor doi cronicari.”[29]

Câştigurile certe de informaţie pe care le aduce studiul lui P. P Panaitescu sunt numeroase şi importante. Se dovedeşte, fără putinţă de tăgadă, că Ureche l-a folosit pe Joachim Bielski şi că nu a luat nimic din opera lui Martin Bielski; că lucrarea a fost cunoscută şi utilizată de Ureche direct în limba polonă, dovadă fiind reminiscenţe certe ale formelor de nume proprii şi ale unor termeni din polonă, precum şi unele greşeli de traducere ce se explică numai prin utilizarea directă a textului polon. Astfel, se găsesc la Ureche nume ca Piotru (nu Petru) Jicmont (nu Sigismund), Miahil (nu Mihail), Micolai (nu Nicolae), Zofia (nu Sofia) etc.; termeni ca podcomori (=cămăraş), comornic (=vameş), podscarbul (=vistiernic), caştelanul (=castelan) etc., preluaţi direct din textul polon al lui Bielski; cuvintele, în polonă, „Grotowie dwa” (= Grot, doi fraţi), din Bielski, Ureche le traduce prin „doi fraţi *Grotovi”*, scăpând din vedere că *owie*, la el *ovi*, reprezintă terminaţia de plural în polonă şi nu mai trebuia adăugată numelui propriu Grot, şi altele[30]. Comparaţia strânsă, pe care o îngăduie punerea în paralel a celor două texte, arată că datele din Bielski au constituit izvorul principal extern cu care cronicarul a completat ceea ce lipsea din izvoarele interne; Bielski este, fără îndoială, unul din acei „striini” „carii au fost

fierbinţi şi râvnitori, nu numai a sale să scrie ce şi cele striine să însemneze”. Deşi a tradus, fără modificări, foarte mult, se constată că Ureche nu se foloseşte servil de izvorul său, operând deseori reduceri dacă pasajul se lungeşte prin date care nu interesează Moldova, dar - ceea ce este deosebit de important - el modifică uneori textul cronicarului polon sau lasă nefolosite date ale acestuia atunci când textul în cauză nu corespunde vederilor sale, afectând prestigiul Moldovei şi demnitatea domnilor ei.

De asemenea, P. P. Panaitescu a demonstrat că textul lui Joachim Bielski a fost folosit în exclusivitate de Grigore Ureche, fiind necunoscut lui Simion Dascălul, care îl citează, totuşi, de două ori!

Lămurirea modului în care cronicarul nostru a utilizat *Kronika Polska*, a lui Bielski, este una dintre nu prea numeroasele probleme ce se pot considera, în prezent, pe deplin rezolvate, soluţia propusă şi demonstrată de către P. P. Panaitescu fiind, astăzi, unanim acceptată de către toţi cercetătorii de specialitate. Se impune, însă, o rezervă - o singură rezervă - faţă de modalitatea de rezolvare a lui P. P. Panaitescu: „letopiseţul latinesc”, sursă sub care apar, în cronică, unele informaţii ce provin, în mod sigur, de la Bielski - afirmă P P Panaitescu - reprezintă, în *toate cazurile*, greşeli ale copiştilor de manuscrise, în loc de „letopiseţul leşesc” sub care, în mod normal, această lucrare polonă este numită în cronica lui Ureche. Rezolvarea propusă de P. P. Panaitescu, în aceste cazuri, nu este cea mai sigură şi nici singura posibilă, încât clarificarea acestei dualităţi, *leşesc-latinesc*, existentă în manuscrisele cronicii, a dat ocazia la interpretări numeroase şi contradictorii. [...]

După încheierea ultimului capitol din larga expunere a domniei lui Ştefan cel Mare, Ureche întrerupe cursul istoriei Moldovei şi introduce un capitol compact în care prezintă popoarele vecine Moldovei: *Povestea şi tocmala altor ţări, ce suntu pinprejur cum nu să cade să nu pomenim, fiindu-ne vecini de aproape.* Intră în această expunere, ca subcapitole: *întăi, cumu-i Ţara Leşască, De împărăţiia Tătărască şi de obiceiul lor şi cât loc coprinde Ţara Tătărască, De împărăţiia turcilor şi de începutul lor şi de adaosul lor, în ce chip s-au început şi s-au înmulţitu şi s-au lăţitu la atâta mărire şi cinste şi tărie şi Pentru Ţara Ungurească de Jos şi Ardealul de sus vom să arătăm, fiindu-ne vecini de aproape şi cum au avut şi ei crăie mare ca şi leşii.* Sunt - fiecare, în parte, din aceste subcapitole - expuneri condensate, armonic construite, prezentând popoarele respective sub aspect istoric, geografic şi etnografic, întemeiate, evident, pe informaţie livrescă, nu lipsite, însă de numeroase notaţii şi caracterizări rezultând din observaţia directă şi cunoştinţele cronicarului. Bogăţia şi varietatea informaţiilor a împins pe cercetători la încercări de identificare a sursei. [...]

Concluzia lui I. C. Chiţimia, la care subscriem, este că, de fapt, Grigore Ureche n-a folosit o singură lucrare pentru acest bogat capitol din cronică, ci că el - având, probabil, un *vademecum* în *Atlasul* lui Gerhard Mercator - şi-a dezvoltat expunerea, adăugând, la fiecare subcapitol, date din alte lucrări ce abordau tema respectivă. Este posibil ca Ureche să fi avut la îndemână, între altele, un corpus de izvoare în limba latină de tipul colecţiei lui Ioannis Pistorius, *Polonicae Historiae Corpus*, apărută la Basel, în 1582, în trei volume, lucrare ce era recomandată şi în şcolile polone ale timpului. Colecţia lui Pistorius cuprindea cam „tot ce-l interesa în primul rând pe Grigore Ureche" : cele două opere ale lui Martin Kromer, *De origine et rebus gestis Polonorum* şi *Polonia sive de situ, populis, moribus, magistratibus et republica Regni Polonici, Matei Miechowita, cu Chronica Polonorum şi De duabus Sarmatiis, fragmente alese* din Piccolomini (despre *Polonia, Prusia, Lituania), Al. Guagnini,* cu *Chronographia totius Poloniae, Lituaniae, Livoniae, Mazoviae,* Pomponius Mela, cu *Sarmatia,* comentat de Vadianus, H. Schedel (fragment din *Liber Chronicarum)* şi altele.

Ca om al timpului său, Grigore Ureche nu poate face abstracţie de literatura bisericii, *Scriptura,* amintită sub numele de „Scrisoare", *Psalmii* lui David proorocul, din care citează de două ori (psalmul al 7-lea şi al 33-lea), vieţile sfinţilor, concret despre *Viaţa lui Ioan cel Nou,* ale cărui moaşte au fost aduse de Alexandru cel Bun de la Cetatea Albă la Suceava.

Arătam anterior că, după anul 1587 - ultima dată calendaristică completă fiind 7096 [= 1587] noembre 23" (lupta lui Petru Schiopul cu cazacii la Ţuţora) - cronica se desfăşoară într-un alt „stil", întreaga relatare fiind lipsită, de acum înainte, de precizia izvoarelor scrise pe care cronicarul îşi întemeiase documentarea.

Este evident că, începând de aici şi până la sfârşit, sursa lui Grigore Ureche au constituit-o informaţiile directe, transmise, prin *tradiţie orală,* până pe vremea cronicarului, punctate, ici şi colo, de datări generale - numai anul - pe care autorul cronicii le putea găsi sau reconstitui din documentele de cancelarie ale timpului.

Pentru că între personajele principale ale acestei ultime etape a cronicii îl aflăm chiar pe tatăl cronicarului, marele logofăt Nistor Ureche, este foarte probabil, aşa cum opinează, în consens, majoritatea cercetătorilor, că de la acesta, martor activ al evenimentelor, din povestirile lui, a reţinut şi înscris Ureche, în cronică, partea ultimă a celei de-a treia domnii a lui Petru Şchiopul şi domniile lui Aron Tiranul şi Petru Cazacul. Caracterizarea atât de binevoitoare, ca domn şi ca om, a lui Petru Şchiopul, sub care şi-a început Nistor Ureche cariera dregătorească - poate fi, aici, şi

influenţa letopiseţului slavon de curte, pe care l-a putut folosi cronicarul - precum şi amănuntele, singulare prin natura lor, privitoare la ascensiunea şi mai ales la tribulaţiile lui „Urechi logofătul cel mare” nu mai lasă nici o îndoială asupra inspiratorului principal al acestor ultime capitole de cronică.

Deosebit de *tradiţia de familie*, în cronica lui Ureche, în textul ce-i aparţine cronicarului cu certitudine, distingem, ca sursă de informaţie, şi *tradiţia populară*, sub care socotim că putem încadra legenda privitoare la Dumbrava Roşie, ştirile despre zidirea, de către Ştefan cel Mare, a unor mănăstiri şi biserici, ca Badeuţi şi Războieni, în legătură cu care nu se găseşte nimic în letopiseţele slavone păstrate[31], amănunte anecdotice, ca prinderea de către un popă, într-o căpiţă de fân, a cneazului Dimitrie Wisnowiecki, pretendent la tronul Moldovei, sau eroice, ca lovitura dată cu suliţa de Bogdan al III-lea în poarta Liovului. De asemenea, din aceeaşi sorginte provin, fără îndoială, menţiunile că în lupta de la Râmnic, împotriva muntenilor, moldovenii au fost ajutaţi de sfântul Procopie iar în cea din Codrul Cosminului de sfântul Dimitrie, precum şi diverse informaţii introduse de cronicar prin „zic”, „zic unii”, cum este, de pildă, întreaga relatare privind boala şi călugărirea lui Alexandru Lăpuşneanu, precum şi otrăvirea lui de către doamna Ruxanda.

Urmărirea, identificarea şi delimitarea izvoarelor utilizate de Grigore Ureche în cronica sa ne îngăduie să afirmăm - contrar unor opinii, între care şi P. P. Panaitescu, ce căutau să îngusteze orizontul cronicarului - că acesta a fost, realmente, unul din cei mai culţi boieri moldoveni ai primei jumătăţi a secolului al XVII-lea, că el a stăpânit un bogat şi variat material documentar, intern şi, mai ales, străin, de limbă polonă şi latină, pe care l-a utilizat cu un ascuţit discernământ. Având în faţă, drept unic obiectiv, constituirea unei istorii a Moldovei, în spirit naţional, pentru uzul compatrioţilor săi, străin de orgoliul îngust de autor, care îl ridică atât de mult deasupra măruntului Simion Dascălul, neinteresat să-şi evidenţieze numele şi cultura prin citarea bogată şi repetată a autorilor folosiţi, el a luat din fiecare atât cât a socotit util pentru scopul urmărit, lăsând deoparte, cu bună ştiinţă, ceea ce ar fi putut atinge demnitatea ţării şi a poporului din care făcea parte şi tot ceea ce i se părea iluzoriu şi superfluu pentru nivelul intelectual, de atunci, al moldovenilor. Punerea faţă în faţă a bogăţiei materialului documentar ce i-a trecut prin mână, aşa cum a putut fi, pe larg, depistat, cu parcimonia şi sagacitatea cu care acest material a fost introdus în cronică, descoperă, alături de marele cărturar, ceva încă mai însemnat: un mare caracter. Omul, aşa cum l-am cunoscut din parcurgerea vieţii, se suprapune întru totul cărturarului, scriitorului.

Dumitru VELCIU, *Grigore Ureche*, Bucureşti, Editura Minerva, 1979, p. 271-272, 282-283, 294-295, 301-302, 304-307.

Ca istoric, Ureche are intenţia expresă de a descoperi şi transmite adevărul. În viziunea sa, Moldova fusese o ţară puternică, cu legi şi moravuri bune, a cărei decădere a fost cauzată de nesocotirea vechilor obiceiuri, de abuzurile şi cruzimile celor puternici (autohtoni sau străini). Îndurerat, cronicarul se adresează şi direct celor socotiţi vinovaţi, în capitole speciale - *Nacazanie silnâm (Certarea puternicilor)* -, arătând cauzele răului, condamnând energic trufia şi violenţa. Dincolo de prejudecăţile clasei boiereşti, străbat sentimentele umaniste, dragostea de ţară, de bine şi de adevăr. Relevarea permanentă a pedepselor date de justiţia divină celor care se abat de la regulile dreptăţii ilustrează atitudinea sa moralizatoare.

Ideologia cronicarului este o sinteză de tradiţie boierească şi cultură umanistă. Considerând boierimea drept forţa activă stabilă şi cea mai importantă a ţării, Ureche va judeca istoria în funcţie de acest criteriu. Ceea ce se împotriveşte intereselor clasei sale este criticat, în timp ce referinţele defavorabile acesteia sunt ocolite. Concepţiei teologice despre natura şi etica umană i se vor adăuga ideile umaniste. Plecând de aici, Ureche abordează mai larg materialul istoric, emite consideraţii teoretice care îi permit o perspectivă asupra istoriei Moldovei, superioară cronicarilor anteriori. Umanismul istoriografiei latine şi polone devine model de atitudine faţă de trecut, apreciat şi de cronicarul moldovean ca un tezaur de învăţături. În acest sens, cronica are scopul de a eterniza întâmplările trecute şi de a educa generaţiile viitoare.

Scriere istorică, *Letopiseţul...* este şi o operă cu virtuţi literare. Exceptând câteva părţi, modul principal de expunere este naraţiunea, o naraţiune simplă, liniară, cu puţine amănunte şi divagaţii, ceea ce o apropie de epicul pur. Ureche izbuteşte astfel să se obiectiveze şi să relateze senin evenimente tulburătoare. În unele locuri, naraţiunea devine mai nuanţată, supusă unei anumite compoziţii, cu scopul stimulării atenţiei cititorului şi al evidenţierii finalului. În acest sens, sunt sesizabile pasaje narative autonome, de interes literar. Totuşi, dominant rămâne caracterul neelaborat al naraţiunii, dar de un neaşteptat efect. Pasajele descriptive lipsesc în cronica propriu-zisă, sobrietatea şi economia exprimării, nelăsând loc decât unor termeni cu funcţie de determinanţi. Până şi în realizarea portretelor autorul foloseşte mai degrabă înşiruirea de trăsături. Portretele domnitorilor, cu lumini şi umbre, sunt acumulări de însuşiri esenţiale, subordonate unei caracteristici definitorii, şi duc la crearea unei adevărate tipologii umane. Intervin şi elemente subiective care fac portretele mai vii, mai pregnante.

Reprezentativ pentru puterea şi modul de caracterizare al lui Ureche este portretul lui Ştefan cel Mare, devenit celebru prin concizia şi forţa lui expresivă. Folosind o topică specială, expresii nude, directe, autorul imprimă imaginilor o deosebită energie, creând senzaţia de măreţie şi solemnitate. Construit ascendent, portretul merge spre apoteoză, în final domnitorul crescând uriaş în dimensiuni („să ridica deasupra biruitorilor”). Impresia de covârşitoare personalitate este atenuată de proiectarea sfârşitului pe fundalul tulburărilor sociale şi cosmice care au însoţit dispariţia voievodului. Ureche avea un simţ al excepţionalului, care l-a dus şi la realizarea altor efecte artistice. Caracterul deosebit de elocvent sau memorabil al spuselor vreunui personaj îl face să redea indirect dialoguri sau afirmaţii, apropiind planul acţiunii de timpul prezent. Momentele de mare tensiune psihică, generate de unele evenimente, sunt exploatate cu artă. La acestea se mai adaugă diferitele intervenţii directe - interogaţii, exclamaţii, ironii, diatribe. Ureche nu foloseşte recuzita stilistică obişnuită, cu atât mai puţin retorica de tip Manasses, ceea ce contribuie la caracterul frust, realist al operei sale. Stilul *Letopiseţului*... are un farmec specific, sporit şi de coloratura arhaică. Caracterul oral este dat, mai cu seamă, de stereotipia naraţiunii (în genul basmului): folosirea unor clişee expozitive şi a anumitor formule fixe, precum şi modalitatea populară de a lega şi explica faptele. Frazarea şi topica generează o anume ritmicitate şi armonie. Simplitatea generală a frazei, reducerea comunicării la termenii strict necesari conferă stilului concizie şi proprietate. Lexicul folosit este plastic şi expresiv, determinând şi el caracterul arhaic al formei, devenit un element estetic. Aceste trăsături asigură fluiditatea şi savoarea limbii, a cărei puritate o conservă Ureche, mai puţin influenţat de lexicul şi topica textelor religioase şi istorice. *Letopiseţul*... este prima operă originală cu caracter literar scrisă în româneşte, marcând şi începutul istoriografiei în limba română. Prin ea, Ureche contribuie la formarea limbii literare şi se înscrie în istoria culturii între primii istorici şi scriitori români. Cronica sa a fost un model şi un îndemn pentru cărturarii care au urmat: Miron şi Nicolae Costin, Ion Neculce, Dimitrie Cantemir, stolnicul Constantin Cantacuzino. Răspândită prin numeroase copii şi prelucrări, inclusă în diferite scrieri istoriografice, opera lui Ureche reprezintă o însemnată valoare culturală şi literară, care a creat o puternică tradiţie. În literatura noastră modernă influenţa ei s-a manifestat mai cu seamă asupra lui C. Negruzzi şi V. Alecsandri, B. Delavrancea şi M. Sadoveanu.

Constantin TEODOROVICI, *Grigore Ureche // Dicţionarul literaturii române de la origini până la 1900*, Bucureşti, Editura

Academiei Române, 1979, p. 874-875.

Din chiar condiţia asumată de cronici, istoriile lui Grigore Ureche şi Miron Costin detaşează anume calităţi literare. „Decupajele” evidenţiază arta portretistică sau narativă, dar calitatea unificatoare, dominanta literară a cronicii întregi, nu a unor părţi ale ei, rămâne nenumită procedând numai astfel. Fidelitatea faţă de anumite aspecte înseamnă, într-o oarecare măsură, lectură infidelă Cărţii, care nu poate fi alcătuită numai din capitole percepute prin „compartimentare” (memorialistica, naraţiunea etc.), fiind şi un flux continuu, *o viziune* dincolo de discontinuitatea diviziunilor. „Nici una din părţile textului - enunţa I. M. Lotman un principiu arhicunoscut - nu poate fi înţeleasă fără să-i definim în prealabil funcţia. Considerate izolat, aceste părţi nici nu există: toate calităţile şi profilul determinat al fiecăreia din ele este un produs al raportării - prin comparaţie sau opoziţie - la celelalte părţi” *(Lecţii de poetică structurală*). Esenţială este valoarea artistică a ansamblului. Practica izolării fragmentelor (portrete, nuclee narative, descrieri) afectează principiul fundamental al scrierii. Valoarea unui fragment din cronica lui Ureche se descoperă printr-o raportare comparativă sau de opoziţie a duratei şi accentului, deci prin observaţii asupra ritmului. Ureche scrie o partitură muzicală simplă, fără figuri dificile, Miron Costin - o muzică barocă.

La Ureche durata naraţiunii, intensitatea tonului, trăsăturile portretistice sunt organizate prin subordonarea lor ritmării, receptării unei alternanţe relativ regulate a unor evenimente ca date constituite: acţiunea formatoare a cronicarului e de marcare a timpilor, a stereotipiei faptelor. „Harul cuvântului”, automatismul lexical (G. Călinescu) provin din automatismul actului însemnării, de tipul plăcerii boierului de a deschide ceaslovul pentru a nota ivirea cometelor, plăcere a cărei manifestare nu se reduce la cuvântul „tare ca aloia”. În modul neaşteptat de apariţie a evenimentelor, istoria se repetă. Identitatea repetărilor obligă la consemnarea uniformizantă. Miron Costin „are lunga respiraţie epică, simţul sublim al destinului uman, pateticul meşteşug de a se opri din când în când să răsufle de greutatea faptelor şi să le contemple de sus” (G. Călinescu): este comentatorul unor evenimente care nu există decât prin complicitatea lui. Ritmul presupune evenimentele evidente, comentariul apasă pe constituirea lor.

Există în cronica lui Ureche fragmente în care tirania datării se simte mai mult decât orice altceva din comunicare. Preciziunile sunt nu de puţine ori surprinzătoare: Ştefan îşi strânge slujitorii şi în 1470, „fevruarie 27 dni”, „au arsu Brăila în săptămâna albă, marţi”; indicaţia ultimă este

marca existenţei faptului resimţit numai prin această precizie de jurnal, paradoxală prin îndepărtarea de eveniment. Faptul declarat ca existent are mai mare greutate decât desfăşurarea lui. Am putea identifica şi fragmente care au alura unui comentariu politic, dar funcţia lor e alta decât aceea de a dezvolta o explicaţie sau de a remarca subtilităţi politice, cum se întâmplă la Miron Costin. Când sunt mai ample sunt aşezate întotdeauna după un fapt încheiat şi au, fără excepţie, un caracter sentenţios **G**,Nacazanie, adecă învăţătură şi certarea celor mari şi puternici" urmează momentul uciderii boierilor de către Lăpuşneanu). Ceea ce rămâne e „cearta" asupra unui fapt împlinit contrariu învăţăturii, a cărei sentenţiozitate nu face decât să rotunjească faptul. Înclinarea spre judecata categorică nu este a unui comentator. Sentinţele nu comentează, ci hotărăsc.

La Miron Costin faptele nu sunt considerate cu sfinţenie încheiate. Datarea de foarte multe ori finală, este împlinirea unei desfăşurări, încununarea comentariului când acesta a „cristalizat" evenimentul. În relevarea confruntării dintre Gaşpar-vodă, pe de o parte, iar pe de alta complotul, Bethlen Gahoţ boierii, în speţă Bucioc, Schimni-aga şi Schinder-paşa (cap. VIII), cronicarul ştie tot, simte şi comentează subtilităţile. El are puterea miraculoasă, similară celei a diavolului şchiop al lui Lesage, de a suprima „acoperişul" simulării. Preciziei de jurnal a datării de la Ureche îi corespunde la Costin un fel de comentariu la zi. Ureche întoarce filele, care par uneori de agendă istorică, Costin zăboveşte asupra fiecăreia. Pentru a se face înţeles, ştie să tărăgăneze. La rădăcina unui fapt se găseşte un labirint de subtilităţi care vor cauza evenimentul; el are cauze şi repercusiuni şi ele sunt voalate. Fraza întortocheată cu mult mai multe subordonări decât la Ureche (care o face uneori numai din coordonări) urmează îndeaproape cauzalitatea labirintică ştiută de Costin la rădăcina lucrurilor. E limpede că având ştiinţa amânării, a împlinirii tărăgănate a evenimentului nu se mai simte atât de mult greutatea faptului ca dat, împlinit, iar cu un asemenea fel de a fi al actului nu se mai poate constitui ritmul, fie el şi lent. Nu se mai simte măsura, fiind prea mare valoarea unui timp. Textul cronicii lui Costin nu ascultă de o calitate de dincolo de fiecare capitol, ci chiar de felul tărăgănat al scrierii şi înţelegerii istorico-politice. Preocuparea acută e comentariul pentru Costin, iar pentru Ureche evenimentul ritmat cu altul. Costin face cronică politică. „O cronică scrie numai cineva pentru care e important prezentul" - era de părere Goethe într-una din reflecţiile sale. Cel mai bine se vede acest lucru la Miron Costin. Grigore Ureche pare să se precipite spre prezent, cu teama că n-o să poată ajunge până la domnia lui Vasile Lupu (s-ar putea să fie aceasta drama secretă a scrisului său). Costin are un pronunţat spirit practic, în cronica lui Ureche se simte înclinaţia spre

metafizic. Conform reconstituirilor din documentata monografie a lui Dumitru Velciu despre primul nostru cronicar, Grigore Ureche nu avea ambiţii politice. Scriind, stătea cu faţa spre veşnicie: faptele se încrustează de neşters, întru eternitate. E atras de şirul datelor istorice şi nu-şi poate ridica privirea de pe curgerea heracliteană a râului.

Pentru Ureche un fapt se întâmplă de cele mai multe ori din raţiuni foarte evidente, neadmiţând comentariul; uneori este explicabil prin firea morală a omului: că a „intrat zavistiia între Ştefan-vodă şi între Radu-vodă” se datoreşte faptului că „domnul muntenesc, spre obiceiul firei omeneşti, de ce are, de aceea pofteşte mai mult”. Altă dată Ştefan se războieşte „socotindu că şi inimile voinicilor în războaie trăindu să ascut şi truda şi osteneala cu care să diprinsese iaste a doao vitejie”; „Roman-vodă, ficiorul lui Iliaş-vodă, neputându răbda atâta nedumnezeire a unchi-său, s-au vorovitu cu o samă din curtea domnească şi au prinsu pe unchi-său, pre Ştefan-vodă, şi i-au tăiat capul şi s-au apucatu Roman de domnie”. Ispita tronului e în repetate rânduri cauza nemenţionată a confruntărilor. Lapidaritatea însemnării este mijlocul prin care evenimentele date, transmise în esenţialitatea lor, detaşază ritmul. Semnul existenţei prădărilor, uciderilor, întronărilor nu e repercusiunea sau desfăşurarea lor, căci faptul este îndepărtat, s-a risipit: ceea ce a mai rămas e semnul datei; puterea cronicarului este una verbală: numirea actului. Astfel se explică accentul verbal şi coordonările, naraţiunea lineară (Eugen Negrici), acestea nerisipind puterea nici unui verb. Grupul declarativ este o secvenţă ritmică. Cronicarul încrustează, dar plăcerea lui e să simtă ritmul încrustărilor. Cronica lui Ureche sugerează automatismul actelor istorice, repetarea lor aproape identică. El nu scrie atât despre anume domni cât despre persoane care fac automatic ce s-a mai făcut de atâtea ori. Cometa se iveşte mereu la fel. Ureche nu este stăpânit de simţul personalităţii, ci de actele care se întâmplă inevitabil, aproape identic: un domn urmează altuia, un război e primul, al doilea, al treilea etc., incursiunile de prădare s-au mai întâmplat. Astfel, ceea ce constituie farmecul cronicii lui Ureche nu sunt faptele în sine, luate izolat, chiar dacă esenţiale, ci viziunea temporală a succesiunii lor. Ea degajă pentru timpul de până la a doua domnie a lui Aron-vodă un ritm al istoriei noastre.

Anul 1359 este începutul domnilor cu Dragoş, care „dacă au domnitu doi ani, au muritu. [...] Pre urma lui Dragoş-vodă, au stătut la domnie fiiu-său, Sas-vodă şi au ţinut domniia 4 ani şi au murit. După moartea lui Sas-vodă, au ţinut domniia fiiu-său, Laţco-vodă 8 ani. Pre urma lui Laţco-vodă au domnit Bogdan-vodă 6 ani. După domnia lui Bogdan-vodă au domnit” etc. Rândurile acestea au aspectul consemnării biblice a

indivizilor unei spiţe cu menţionarea numărului de ani de viaţă. Chiar domnia de 32 de ani a lui Alexandru cel Bun există numai în câteva rânduri, puţine faţă de numărul anilor de domnie. Cronica lui Ureche începe sub semnul modalităţii din „Cartea Facerii”: în locul spiţelor biblice, există spiţele noastre domneşti. Oprirea la un fragment, la un fapt al cronicii e rămânerea pe părţi de timp sau, în cazurile mai fericite, pe timpi ai ritmului, de unde nu se mai simte măsura. O astfel de consemnare lapidară nu este rezultatul unui „program”: puţinătatea informaţiilor detaliate obligase la aceasta. Există însă într-un loc o mărturisire care ne face să credem că o oarecare asumare a conciziei nu poate fi tăgăduită. Scriind despre prădarea Ţării Secuieşti de către Ştefan cel Mare, cronicarul notează: „ci de această poveste cronicarul cel leşesc nimica nu spune. [...] Iară letopiseţul nostru, măcară că scrie cam pe scurt, însă le însemnează toate”. Felul acesta al scrierii ar putea fi deci considerat nu numai o alegere instinctivă a cronicarului în spiritul notaţiilor despre primii domni, Ureche având plăcerea de a urma înşirarea automatică a actelor istorice aşa cum o putea simţi o fire medievală. Ureche receptează istoria, iar nu politica. (Convenţional, să considerăm istoric evenimentul consacrat social, împlinit, iar devenirea, creşterea lui din ostilităţi relativ neînsemnate să o considerăm drept politică.) De la începutul cronicii a fost intuit semnul instabilităţii: după doi ani de domnie, Dragoş moare: „pre acesta semnu dintăiaşi dată ce să arată domniia fără trai, să putea cunoaşte că nu va fi aşezarea bună”, domnii „adesea să vor schimba”. Evident că aceasta nu putea fi decât rezultatul viziunii asupra evoluţiei istorice, dar Ureche avea să fixeze semnul deselor schimbări de domnie dintru început, ca un avertisment că el astfel va „citi” istoria noastră; şi citind astfel nu se putea să nu observe stereotipia evenimentelor.

Miron Costin constatase cu părere de rău că numai într-un anume fel sunt cunoscute evenimentele, faţa lor ascunsă nefiind evidenţiată: „Că letopiseţele cele streine lucrurile numai ce-s mai însămnate, cum suntu războaiele, schimbările, scriu a ţărîlor megiiaşe, iară cele ce să lucrează în casa altuia deamănuntul, adecă lucruri de casă, n-au scris” *(Predoslovie adecă voroavă către cetitoriul).* Este clară optarea lui Costin pentru dezvăluirea culiselor şi este explicabilă prin apropierea de timpul despre care scrie. La Ureche tronul şi câmpul de luptă sunt esenţiale. Tronul apare nedefinit, pe o scenă în aer liber, unde urcă sau de unde coboară domnii jucând mereu la fel: sunt constrânşi de un principiu preexistent. Principiul dramatic nu e atât al individualităţilor, cât al ritmului. Domnii nu îşi asumă un destin. Ei ies oricum, implacabil, din domnire: furtunos şi imprevizibil ca Ion-vodă, printr-o moarte obişnuită ca Alexandru cel Bun, o moarte „cu

mare laudă” ca a lui Ştefan cel Mare etc. Realitatea acută pare a fi aceea a ieşirilor din scenă, care încheie bătând tactul. Costin pregăteşte foarte mult intrările în scenă. Individualităţile există mai mult în aspiraţia pentru domnie, prin uneltirile ce întreprind. Individualitatea se manifestă îndeosebi prin felurite tertipuri politice. Plăcerea lui Costin şi arta lui stau în descoperirea abilităţilor, în „demontare”, în demascarea personajelor (să ne amintim numai de relieful deosebit pe care îl capătă Gheorghe Ştefan ca uneltitor). Personajele nu exemplifică o caracterologie sau alta în genere, simplificator, ci un anume fel de inteligenţă politică. Personajul lui Costin e politic, sprijinit de profilul său moral; nu e sancţionat atât de divinitate cât de propria-i ina- bilitate. În viziunea lui Ureche, Ştefan Tomşa (lovindu-l cu buzduganul pe Despot), doamna Ruxandra (care-l otrăveşte pe Lăpuşneanu), turcii (care-l omoară într-acel fel groaznic pe Ion vodă cel Viteaz) etc. Împlinesc mersul implacabil al istoriei; ele nu par a fi acte eminamente politice, fiind secvenţele unui dinamism al istoriei, ale unei viziuni omogenizante.

Cu mijloacele conciziei, prin portretizarea din mers (exceptând figura statuară a lui Ştefan cel Mare), cu constituirea, între datarea iniţială şi accentul final pe ieşirea din scenă a personajelor, a unor secvenţe ritmice, cronica lui Ureche bate tactul timpului istoric; comentariul pătrunzător al lui Costin verifică, teatral sau discursiv, abilităţile politice.

Ion SIMUŢ, *Grigore Ureche şi Miron Costin. Ritm istoric şi comentariu politic* // *Diferenţa specifică*, Cluj-Napoca, Dacia, 1982, p. 6-11.

Un studiu lingvistic asupra letopiseţului lui Ureche este îngreunat de anumite împrejurări speciale: nu avem un manuscris autograf al cronicii, nici măcar o copie care să nu fi trecut prin filiera mai multor copişti succesivi, care sunt adesea şi interpolatori şi compilatori. Manuscrisele cele mai bune ale cronicii sunt copii de la începutul secolului al XVIII-lea, câteva decenii după scrierea cronicii. În cazul special al cronicii lui Ureche, cele mai bune manuscrise, cele folosite de toţi editorii pentru ediţiile lor, pentru că sunt singurele complete şi copiate îngrijit, se datoresc unor copişti munteni. Cele câteva manuscrise moldoveneşti ale cronicii lui Ureche sunt lacunare şi copiate după un arhetip neglijent redat de un scrib fără multă ştiinţă de carte. Ca atare ele nu pot folosi ca bază a unei ediţii. Totuşi studiul limbii lui Ureche nu este cu neputinţă. Mai întâi cei doi copişti munteni care au copiat manuscrisul datorit lui Axinte Uricariul din Moldova, grămătic învăţat şi conştiincios, sunt şi ei scriitori de manuscrise foarte conştiincioşi, care şi-au permis foarte mici schimbări în text. Fonetica este cea care a avut

ceva mai mult de suferit; a fost eliminat în cele mai multe cazuri: *dz* moldovenesc, *gi* pentru *j*; s-au păstrat însă, în genere, forme nediftongate ca: *sară, să margă.* Lexicul moldovenesc a fost păstrat de toţi copiştii, cu foarte rare excepţii, şi formează o mare bogăţie pentru studiul limbii.

Din tezaurul culturii latine, cu care a intrat în contact în şcolile din Polonia, Ureche a păstrat foarte puţin în cronica sa. Fraza de construcţie latină, care apare într-o formă moderată în *De neamul moldovenilor* a lui Miron Costin şi mai acută în *Istoria ieroglifică* a lui Dimitrie Cantemir, nu se întâlneşte la Ureche. Din textul letopiseţului său abia se pot culege câţiva termeni latini cu evident caracter savant: *ocheanu, gardinalii (cardinalii), cometha, eretic, corona.* Mai accentuată este influenţa limbii slavone, limbă folosită pe vremea cronicarului în biserică şi în cărţile religioase. Sunt în letopiseţ cuvinte şi chiar expresii întregi în slavoneşte: *nacazanie silnim* (învăţătura celor puternici), *tij, i pol* (şi jumătate), *mesiţa, dni.* Cuvintele de origine slavă care derivă din limba bisericii şi nu din limba poporului sunt destul de frecvente: *hvală, a poftori, otcârmuia, ciudese, jărtăvnic, pomăzuit.* Cu toate acestea Ureche nu este legat nici de limba studiilor sale clasice şi nici de limba bisericii. Caracteristică îi este tendinţa de a se dezbăra de limba greoaie a cărţilor religioase şi de a crea un stil narativ istoric având la bază limba vorbită de popor. Faţă de limba traducerilor din cărţile bisericeşti şi chiar faţă de limba mitropolitului Varlaam care, în *Cazanie,* se dovedeşte încă supusă regulilor frazeologiei slavone, limba lui Ureche reprezintă un mare pas înainte spre închegarea limbii literare româneşti. Lexicul predominant moldovenesc şi topica frazei, care poate şi uneori stângace - să nu uităm că Ureche nu avea în urma lui o tradiţie literară românească - dar niciodată retorică sau afectată ca a cărţilor bisericeşti, dovedesc sforţarea cronicarului de a da ideilor sale o expresie cât mai apropiată de limba poporului: „Şi de acolo multe luând şi lipindu de ale noastre, potrivindu vremea şi anii, de au scris acest letopiseţ, carile de pre în multe locuri de nu să va fi şi nemerit, gândescu că cela ce va fi înţeleptu nu va vinui, că dă nu poate de multe ori omul să spuie aşa pre cale tot pre rându, cela ce vede cu ochii săi şi multe sminteşte, de au spune mai mult, au mai puţin, dară lucruri vechi şi de demult, de s-au răsuflat atâta vreme de ani? Ci eu, pe cum am aflat, aşa am arătat.”

Observaţiile de mai sus ne duc către concluzia că, oricât ar fi fost de cult, Ureche rămâne legat de obârşia sa moldovenească şi populară, de care boierii, în privinţa culturii, nu se desfăcuseră pe vremea aceea.

Fraza lui Ureche este construită, ea are un anume ritm obţinut în genere prin mijloace simple, ca de exemplu repetarea unor substantive sau adjective cu acelaşi sens, care, pe de o parte întăresc ideea şi pe de alta dau

ritm frazei: „s-au scăpătu de mult bine şi de multă apărătură”, „iarnă grea şi geroasă”, „chizmindu şi însemnând şi pre scurtu scriind”, „au aflat cap şi începătură”, „iarăş de sârgu scade şi se împuţinează”, „mai pe largu şi de agiunsu scriu”. De asemenea sunt de remarcat antitezele: „răsăritul este începător, apusul va să să înalţe”, „cela ce ceartă nedireptatea şi înalţă direptatea”. Aşadar întâiul cronicar al Moldovei a fost un scriitor popular, dar un scriitor cu stil studiat. Ureche nu povesteşte sec faptele, înşirându-le pe ani ca un analist, ci le ilustrează, le învie prin comparaţii, unele simple, fără multă originalitate: „ca un leu ce nu-l poate îmblânzi niminea” (Ştefan când porneşte la război), altele dovedind că acest cronicar din secolul al XVII-lea vedea ideile abstracte în imagini, ca un artist: creşterea şi decăderea Moldovei sunt ca un puhoi de ape de primăvară - „cum se tâmplă de sârgu de adaoge povoiul apei şi iarăş de sârgu scade şi să împuţinează, aşa s-au adaos şi Moldova... de s-au de sârgu lăţit şi fără zăbavă au îndireptatu. Ţăranii cuprind calea oştirii polone în Codrii Cozminului: „...coprinsese ca cu o mreajă calea”. Teama de duşmanul său, pentru Ştefan Lăcustă, era „...ca o gheaţă la inima lui Ştefan vodă”, iarăşi o împrejurare abstractă explicată cu o figură concretă.

Istoricii medievali, acei care erau literaţi şi nu analişti, folosesc adesea dialogul - deşi, fiind vorba de persoane din trecut, sunt obligaţi să redacteze ei cuvintele personajelor lor - ceea ce le dădea putinţă să caracterizeze anumite figuri istorice prin propriile lor cuvinte în stil direct. Petru Rareş fugar întâlneşte nişte oameni simpli în munţi, trece cu ei prin straja ungurească. Straja întreabă: „Ce oameni sunteţi?” Ei au zis: „Suntem pescari”. Când Petru Rareş se întoarce în Moldova, în a doua domnie, şi boierii care-l părăsiseră se roagă de iertare, Petru le spune: „Fiţi în pace şi iertaţi de greşalile voastre, câte mii-aţi făcut oarecând...” Iară ei cu toţii strigară: „în mulţi ani să domneşti, cu pace”, şi iarăşi ziseră: „Bine ai venit la scaunul tău, domnul nostru cel dintâi”. Dialogul subliniază josnicia boierilor vicleni care se schimbă după putere, linguşind pe domnul care fusese trădat de dânşii. Şi cuvintele în vorbire directă ale lui Alexandru Lăpuşneanu: „De nu mă vor, eu îi voiu pre ei şi de nu mă iubescu, eu îi iubescu pre dânşii şi tot voiu merge, ori cu voie, ori fără voie”, sunt cuvintele tiranului, căruia puţin îi pasă de voia poporului asuprit; cinismul lui reiese mai limpede din cuvintele ce i se atribuie, decât dacă ar fi stigmatizat de cronicar.

De observat că însăşi introducerea în povestire a dialogului şi a vorbirii directe este un procedeu de literat şi nu de istoric.

Câteodată Ureche, pentru a sublinia un pasaj, se adresează direct cititorului, atrăgându-i atenţia. Vorbind de Ştefan cel Mare, de faima sa,

care atrage la dânsul pe prieteni şi pe cei slabi, Ureche se îndreaptă spre cititor şi-i spune: „Iani socoteşte că suptu un copaciu bun câţi să adăpostesc sau câtă laudă îşi adaoge, nu numai purtătoriul, ce şi ţara.” Sau vorbind de cârmuirea oamenilor din Moldova feudală, care este mai prejos de a albinelor: „Iani, de s-ar învăţa cei mari de pre nişte muşte fără minte cumu-ş ţin domniia, cum ieste albina, că toate-şi apără căscioara şi hrana lor cu acile şi cu veninul său.”

Unele imagini de evocare a Moldovei eroice în lupta pentru libertate împotriva turcilor rămân în literatura noastră printre cele mai de preţ pagini ale vechii literaturi române. Despre Valea Albă, unde mulţimea turcească a cotropit oastea Moldovei lui Ştefan, Ureche spune: „Şi atâta de ai noştri au pierit, cât au înălbit poiana de trupurile de a celor periţi, până au fostu războiul.” Ureche n-a trăit vremile luptei de la Valea Albă, a ştiut însă într-o singură frază să evoce acea mare tragedie a ţării lui în lupta împotriva robiei.

Când Ştefan bate pe turci la Podul Inalt, cronicarul spune cu mândrie: „...pre toţi i-au tăiatu, unde apoi mâgle de cei morţi au strânsu.” Când Mateiaş Corvin se îndreaptă spre Baia, schimbarea drumului său este explicată printr-o imagine plastică: „ ...socotind ca să nu rămâie vreun unghiu nepipăit de dânsul”. Nici o uşoară ironie nu lipseşte uneori din paginile lui Ureche; la Codrii Cozminului anumiţi moldoveni nu urmăresc pe duşmani, ci se dedau la prădarea carelor părăsite. Cronicarul nu-şi arată indignarea, ci se mulţumeşte cu o ironie: „Ci şi acei puţini ce ieşisă din codru n-ar fi scăpatu, de nu s-ar fi încurcatu ai noştri în carăle crăieşti şi în carăle altor boieri, de le-au datu vreme, de au ieşit.”

Unele cugetări, care nu sunt obişnuitele cugetări inspirate din cărţile bisericii - aşa de frecvente la scriitorii vechi - ci constatări asupra firii omeneşti, se întâlnesc sub pana acestui cronicar moldovean: „de multe ori unde piierde omul nădejdea, de frică mai apoi să întoarce în vitejie”; un proverb popular îi serveşte pentru a caracteriza pe Iliaş Rareş turcitul: „dinafară să vedea pom înflorit, iară dinlăuntru lac împuţit”.

În sfârşit, portretele lui Ureche vădesc pagini de adevărată măiestrie literară a scriitorului. Portretul lui Ştefan cel Mare este e o pagină clasică a literaturii noastre; „Fost-au acestu Ştefan vodă om nu mare de statu, mânios şi de grabu vărsătoriu de sânge nevinovat; de multe ori la ospeţe omorâea fără judeţu. Amintrilea era om întreg la fire, neleneşu şi lucrul său îl ştia a-l acoperi şi unde nu gândiiai, acolo îl aflai. La lucruri de războaie meşter, unde era nevoie însuşi să vârâia, ca văzându-l ai săi, să nu să îndărăpteaze şi pentru aceia raru războiu de nu biruia. Şi unde-l biruia alţii, nu pierdea nădejdea, că ştiindu-să căzut jos, să rădica deasupra biruitorilor”.

De observat că aceste portrete nu sunt reproducerea textului unui contemporan al lui Ştefan sau al epocii descrise în letopiseţ. Cronicarul întruchipează personajele letopiseţului său după datele desprinse din mărturiile scrise ale vremii şi, ceea ce este mai interesant, din tradiţia populară, folosind faima lor transmisă din generaţie în generaţie.

Nu numai portretul lui Ştefan cel Mare împodobeşte paginile acestei cronici, ci şi altele, mai de puţină popularitate. Iată portretul lui Bogdan cel Tânăr Lăpuşneanu: „Nici de carte era prost, la călărie sprinten, cu suliţa la halca nu pre lesne avea potrivnic, a săgita din arc tare nu putea fi mai bine. Numai ce era mai di treabă domnii lipsiia, că nu cerca bătrânii la sfat”. Sau al lui Petru Şchiopul: „...domn vrednic, cum să cade, cu di toate podoabile câte trebuiesc unui domnu de cinste, că boierilor le era părinte, pre carii la cinste mare-i ţinea şi din sfatul lor nu ieşiia. Ţărâi era apărătoriu, spre săraci milostivu, pre călugări şi pre mănăstiri întăriia şi-i miluia, cu vecinii de prinprejur vieţuia bine, de avea de la toţi nume bun şi dragoste...”

Aceste portrete nu sunt convenţionale, potrivite cu orice model; ele reies din aprecierea cronicarului, din analiza firii şi a faptelor fiecărui domn al Moldovei, reuşind ca într-un stil concis, lapidar să exprime trăsăturile caracteristice ale personalităţii fiecărui voievod.

Nu este de mirare că numeroşi scriitori români s-au inspirat din episoadele letopiseţului lui Ureche, aflând în rândurile cronicii izvor de inspiraţie pentru nuvele, poeme, piese de teatru. Din cronica lui Ureche şi-a luat Costache Negruzzi subiectul pentru idei din cele patru tablouri (afară de al treilea: *Capul lui Moţoc vrem)* ale nuvelei istorice *Alexandru Lăpuşneanu.*

Poemul lui Vasile Alecsandri, *Dumbrava Roşie*, porneşte de la legenda din cronica lui Ureche asupra dumbrăvii care ar fi fost arată de către prinşii poloni înjugaţi la plug, iar drama *Despot Vodă* a aceluiaşi scriitor, deşi mai liberă în urmarea izvorului său decât nuvela lui Negruzzi, derivă în chip firesc din capitolele lui Ureche şi din adaosele lui Simion Dascălul după cronica polonă a lui Paszkowski. Printre sursele de inspiraţie ale lui Barbu Delavrancea pentru trilogia istorică: *Apus de soare*, *Viforul* şi *Luceafărul* se numără şi cronica lui Ureche. Delavrancea introduce însă în actul ultim al piesei *Apus de soare* naraţiunea medicului veneţian Ieronim de Cessena, transmisă prin Leonard de Massari, episod care nu se regăseşte în letopiseţul lui Ureche. În special ultima piesă a trilogiei, *Luceafărul*, urmează foarte de aproape povestirea pribegiei lui Petru Rareş în munţi şi în Transilvania după relatarea atât de colorată din cronica lui Ureche, care la rândul său reproduce o naraţiune slavonă contemporană.

Cronica lui Ureche nu este deci numai un izvor pentru istorici, ci o

operă literară, un izvor de bogată inspiraţie pentru scriitorii români, aceasta datorită nu numai faptelor pe care le consemnează, dar şi felului în care sunt evocate.

P P. PANAITESCU, *Introducere*, în *Grigore Ureche, Letopiseţul Tării Moldovei*, Editura de Stat pentru Literatră şi Artă, Bucureşti, 1955, p. 27-31.

19 Ghibănescu, *Surete şi izvoade*, III, p. 310. E o mărturie din martie 1641 prin care Gr. Ureche atestă că a văzut când Lupul din Hârlău, cu soţia Simiiana şi copiii vând ocina şi moşia lor cu heleşteu, pe apa Crivdei, în hotarul satului Feteşti, „fratelui şi prietenului nostru, lui pan Eustratie biv logofăt".

20 Ulterior, într-o copie interpolată de Simion Dascălul, a mai adăogat înterpolări şi a mai făcut câteva schimbări şi Misail Călugărul. Această versiune cu interpolările lui Misail Călugărul se păstrează în patru manuscrise din Biblioteca Academiei Române, (cf. C. C. Giurescu, în *Convorbiri literare*, LIII, 1921, p. 326 şi în introdacerea la Grigore Ureche vornicul şi Simion Dascălul: *Letopiseţul Ţării Moldovei*, ed. II, „Scrisul românesc", p. LV-LVIII). Succesiunea interpolatorilor credem dar că este aceasta: Eustratie Logofătul, Simion Dascălul, Misail Călugărul. Ea concordă şi cu ceea ce aflăm de la Miron Costin - care intrase în Moldova la vreo patru-cinci ani după moartea lui Gr. Ureche - În *De neamul* moldovenilor, din ce ţară au ieşit strămoşii lor (ed. Giurescu): „Iară cum am înţeles de câţiva boieri şi mai ales din Neculai Buhuş ce au fost logofăt mare, pre acest Simeon Dascălul, Istratie Logofătul l-au fătat cu basnele lui şi Misail Călugărul de la Simeon au născut, cela fiu, cestălalt nepot" (p. 5). Neculai Buhuş moare în 1667. Sau „De ar fi acmu Istratie Logofătul şi fiiu-său un Simion Dascal şi nepotu-său un Misail Călugărul, cum s-ar apuca de această poveste cu basnele lor cele ce au scris... „ Miron Costin nu văzuse însă letopiseţul lui Eustratie Logofătul: ..."că mi se pare, bine nu ştiu, că n-am văzut letopiseţul lui Istratie... „

21 De ex. Legenda cu Eţco Prisăcăriul ş. a.

22 V. A. Ureche, Codex Bandinus, *Analele Acad. Rom., ş. II, t. XIII, Mem. s. ist.*, 1893-1894, p. 130, 307.

23 Miron Costin, Opere, p. 242.

24 Sadoveanu citeşte atent cronica lui Ureche şi, adăogând impresii personale directe de la un cutremur din 1934 (vezi Profira Sadoveanu, în *Note*, vol. 13, *Opere*, p. 1033), construieşte *atmosferizarea* din primul capitol din cea de a doua parte a trilogiei *Fraţii Jderi*, *Izvorul Alb*, publicată în 1936. Data e păstrată, 29 august, ziua „Tăierii Cinstitului Cap al lui Ion Botezătorul", precizează Sadoveanu în plus. Vodă stă la masă, bucuros de ştirea pe care i-au adus-o soli trimişi anume să peţească pe Maria de Mangop. Descrierea cutremurului e făcută, se înţelege mai în amănunt, cu arătarea înfricoşării seimenilor ieşiţi în grabă de la odăile lor, în frunte cu căpitanul Hrăman, cu arătarea stăpânirii de sine a voievodului mustrând pe vitejii speriaţi numai dintr-atât etc. Inserarea faptului nu are alt scop decât crearea impresiei de epocă, odată cu un fel de potenţare a misterului pe care semnul ar putea să-l poarte cu sine. O reminiscenţă eminescană vine să se adauge de asemeni sub pana prozatorului modern. Iată un mic fragment:

„Al doilea val al cutremurului scutură pământul a doua oară cu mai multă putere şi mai îndelung decât întâia oară, cu aceleaşi detunete subpământene. În cornul dinspre răsărit al Cetăţii, turnul numit al Nebuisei îşi lepădă în râpă o aripă, cu mare sunet, şi clopotul lui dădu zvon prelung, atins ca de zimţii unei aripi a Demonului". (*Op. cit.*, p. 355.) în

Melancolie de Eminescu: „Şi străveziul demon, prin aer când să treacă / Atinge-ncet arama cu zimţii-aripei sale, / De-auzi din ea un vaer, un auit de jale”.

25 Ion Budai-Deleanu este însă primul scriitor român care intuieşte posibilitatea construirii unui plan supranatural al acţiunii epopeii sale plecând de la cronica lui Ureche. Povestind lupta lui Vlad Ţepeş cu turcii, poetul introduce la un moment dat strofa:

„Atuncea, spun că şi-n văzduh să văzură
Cereştii călăraşi în văstmânte
Albe, în strălucită-armătură,
Mergând muntenilor înainte
Şi hărţuind ca sabii de pară
Pintre păgâneştile ciopoară.”

Se înţelege, Budai-Deleanu este perfect conştient de valoarea procedeului în ficţiunea artistică, de vreme ce cunoştea, de o pildă, acest pasaj din *Gerusaleme liberata*, VIII, 84, 1-4 (reprodus ca atare de Florea Fugariu în comentariile la excelenta ediţie din col. „Lyceum”, Ed. Tineretului, 1969, vol. II, p. 30, de unde am citat şi versurile de mai jos):

„E fama che fu visto, in volto crudo
Ed în atto feroce e minacciante
Un alato guerrier tener lo scudo
De la difesa al pio Buglion davante.“

Ancorarea în spaţiul românesc, prin utilizarea tradiţiei cronicăreşti locale, se vede mai ales din autocomentariul poetului *Ţiganiadei*. În spirit iluminist, *Apistos* este pus să judece strofa respectivă în aceşti termeni: „Ce basnă! Şi pentru ce? dacă fără această ajutorinţă Vlad vodă putea să biruiască. Apoi Dumnezeu putea să ajute într-al chip [...] nicăieri nu să află scris de aceasta”. Replica vine însă prompt din partea lui *Evlaviosu*, de unde se vede clar că Budai se gândeşte chiar la paginile din cronica lui Ureche comentate de noi anterior: „Întâi: Scriptura învaţă şi în *Vieţile sfinţilor* arată că arătări de acest feliu a sfinţilor au fost nu o dată. A doao: s-află şi la cronica Moldovei de aceste”. Mai înainte, în *Cântecul IV*, apariţia Sfântului Spiridon şi a altor sfinţi înarmaţi provoacă notele lui *Apologhios*, ce nu mai lasă nici o îndoială cu privire la sursa de inspiraţie: „Şi ce rău au scris poetul aici? Toate cu cuviinţă... Că au vrut să ajute sfinţii creştinilor, acesta nu-i nimic rău, căci asemenea tâmplări sunt şi la Biblie, unde împotriva necredincioşilor ajută îngerii. Ba se află şi la cronicile noastre, unde zice că lui Ştefan vodă celui Bătrân au ajutat un călăreţ sfânt mergând asupra oştilor”.

26 D. Velciu, *Ion Neculce*, Bucureşti, Editura Tineretului, col. „Oameni de seamă”, 1968, p. 168; idem, *Marginalii la lucrarea „Valoarea istorică a tradiţiilor consemnate de Ion Neculce”* de *prof. Const. C. Giurescu*, în *„Studii, revistă de istorie”*, tom 22, 1969, nr. 5, p. 983.

27 D. Velciu, *Miron Costin şi Grigore Ureche*. *Confruntare peste timp*, în *„Limbă şi literatură”*, 1976, vol. 1, p. 72-74.

28 Ion Sbiera, *Grigoriu Ureche*, p. 41-47.

29 P. P. Panaitescu, *Influenţa polonă*, p. 20-29, 38-47 şi anexa 1 (p. 134-191), în care se pun în paralel pasajele (traduse) din Bielski cu cele din cronica lui Ureche.

30 *Ibidem*, p. 41-44; vezi şi acelaşi, *Introducere* la ediţia cronicii. 1958, p. 37-38.

31 Ştirile despre zidirea celor două biserici putea să le deţină Ureche direct din pisaniile respective, pe care, în peregrinările, oficiale sau pentru treburi personale, prin ţară, avea prea bine posibilitatea să le cunoască.